

KOZMİK TASARIMDAN İKTİDAR YARATIMINA

İNANÇ İKTİDARI

Taylan ÇİNTAY

-GİRİŞ-

Eğer otuzlu yaşlarda sağlıklı bir insansanız, dokuz yaşındaki bir çocuğun dondurmasını elinden alabilirsiniz.

Marksizm de dahil çoğu batı felsefesi iktidar ilişkilerini böyle tanımlar. Öz de nicel birikim, bedenin büyüklüğünü belirler ve büyük beden küçüğü karşında zor kullanma hakkını dürekli hatırda tutan araştırmalarla bir iktidar ilişkisi kurar. Küçüğün büyüğe karşı çoklu yöntemlerle direndiği bu iktidar ilişkisinde, neticede üyelik miktarı ile iktidar hakkı yada potandiyeki aynı şeylerdir.

Yüzlerindeki gülümdsemeyi bozmadan ölüme gidebilen bunca insanın bulunduğu ortadığuda yaşıyoruz, bu şekilde açıklanan bir iktidar işleyişine dair kuşkularınız gelişecektir. Eğer orta doğu'da otuzlu yaşlarda bir insansanız ve dokuz yaşında bir çocuğun üzerinde iktidarınız geçerlise; elindeki dondurmayı size vermesine onu ikna edersiniz. Bu doğuştan gelen bir bilgidir ve dahası çocuk bin bir zahmetle dondurmasını size ulaştırıp uzattığında, gözlerindeki minettarlığı ve görevini yapmış olmasının gururunu rahatlıkla farkedebilirsiniz. Hatta bu çocuğun babasıysanız ve inancınızı sınavan tanrınız için çocuğunuzun boğazını kesmeye razıysanız o dokuz yaşındaki çocuk ölüm korkusunun ona hata yaptorabileceyini hesaplayarak size yalvarabilir: "baba, ltfen ellerini ve ayaklarını sıkı bağla"

Bu durumu çok farklı deneyimlerin biçimlendirdiği batı modernitesinden ödünç alınmış analizlerle sadece dinin uyuşturucu etkisiyle ya da çokça despot üreten asyetik üretim tarzıyla açıklayamazsınız. Yazgısını kendisinden başka her kutsala teslim etmeye hazır bu insanlardaki huzuru böyle anlayamazsınız. Nasıl oluda insanlar caroluşlarını yadsıyacak iktidar ilişkilerine razı olmuşlardır. Hayvanlar bile açlıklar terbiye edilebilirken ya da fiziki güç uygulanarak itaate alıştırlabiliyorken; nasıl nasıl oluyorda her fırsatta üstün ayrıcalıklardan söz eden insan varlığını itaate adayacaktır? En önemliside şu ki, nasıl oluyorda itaat kültürü, sürekliliğini koruyacaktır.

İktidar ilişkilerini kurumsallaştırmamıştır. Devletsiz bir topluluğu devletli yapabilirsiniz ancak, kurumlaşmış iktidar ilişkileriyle tanışmış bu insanları, tekrardan eskikonumuna gerirmeniz çok daha zordur. Ait oldukları iktidar düzeni iç mücadeleler ya da dıştan gelen saldırılar neticesinde yıkılabilir. Fakat eninde sonunda ya başka bir yapıya eklenerek yada uzuvlarını yenileyebilen hayvanlar gibi sosyal ve siyasal dokular üreterek benzer iktidar düzenleri kuracaklardır. Demek ki zorun iktidar düzeni yaratmadaki rolü tali plandadır. Tek başına en fazla geçici hükmetme arzusunu tatmin edebilir. Asıl olan varlığını sağlam ve sürekli kılacak, aynı zamanda varoluşu tanımlamada kimlik olarakta kullanılacak inanç obeklerinin er alandaki keşfidir. Toplumsallık bu inanç obekleri üzerinden kendini tekrar tekrar yaratacak tanımlayıp konumlandırarak bir arayış gerektirecek ve de kutsayacaktır.

Götünüşe göre elimizde iki tür iktidar bulunmakta çocuğun elinden dondurmayı alan insanın zora dayalı iktidarlı çocuğu, boğazının kesilmesine ikna eden inanış iktidarı.... Hangisinin daha iyi olduğuna değilde, daha etkili olduğuna bakarak ikincisinin üzerinde duracağız. Ancak toplumsal yapıların gelişiminde zora dayalı iktidar inanç iktidarı birbirlerini destekleme ve çağalma özelliklerinede sahiptirler. Dolayısıyla ahlaki değerler, normlar, yasalar, ilahlar ve nihayet kimlik üreten inanç iktidarının serüveninden bahsederken zora dayalı iktidarın karakterini ve rolünüde belirlemiş olacağız.

Zora dayalı iktidar çoğunlukta inanç iktidarının çevresinde şekillernir. Ya onu destekleyip güçlendirir. Yada onu yıkarak yeni bir inanç iktidarının filizlenmesine yol açar inanç iktidarı iç birliği, ortak hareketi, yani kimliği ve bu kimliğin sürekliliğini öne çıkarırken; zora dayalı iktidar bu amaçlar doğrultusunda içe ve dışa dönük olarak rahatlıkla uygulanır. Açık fiziki gücün yanı sıra dıştalama, yalnızlaştırma, yoksul ve aç

bırakma türü fiiller zor iktidarının enstrumanlarıdır. İnanç iktidarının yaratım süreçleri uzun vadeli ve genelde ağır işlerken; zora dayalı iktidar dönemsel kullanımlı ve de hızlıdır. Sonuçta inanç iktidarı kadar varlığını koruyamaz. Bir biçimde hizmet ettiği inanç iktidarının arkasına geçer ve gölgesini sahneden çekmeyerek onun işlerini kolaylaştırır.

İnanç iktidarı, insanların inanacağı yada inanmaları gereken “gerçekler” ve “doğrular” üretmekle mükellektir. Zora dayalı iktidardan belirgin şartların dan biri, topluluğun tüm üyelerini, üstelik doğumdan ölüme kadar doğrudan etkileyebiliyor olmasıdır. Temel gayesi, insanların etrafında toplanacakları değerleri bulmak onları çoğaltmak ve toplumsal disipline edecek şekilde düzenlemektir.

İnanç iktidarının tüm bunları nasıl başardığı işte bu çalışmanın konusudur.

1. –BÖLÜM- -İNANMAK-

Basitleştirerek genel bir tanımlamaya gidersek, varlığın diğer varlıklar üzerindeki etkisini temsil eden, eklenip kopabilen bu bağlamda küçülüp büyüeyebilen hareketli birimlere “iktidar” diyoruz. Başka bir ifadeyle, iktidar dışı salınmış, etkisidir-enerjisidir ve bir varlığın iktidar payı, diğer varlıkların toplam karşısındaki oranı kadardır. mesela bir insanın diğer insanlar üzerindeki iktidar payı, diğer tüm insanlardan biri kadar olmalıdır.

Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu iktidar payları hareketli, uzalıp çoğalabilen niteliktedirler. Bir varlığın iktidar payı başka bir varlık tarafından emilip kendi bünyesine katılabilir. Nitekim bariz biçimde bir bitki gölgesindeki başka bir bitkinin kurumasına vesile olup onu gübreye dönüştürebilir. Bu, gölgesinin onun iktidar olanlarından biri olduğu anlamına da gelir.

Hayvanlarda da iktidar ilişkileri vardır. Bitkileri yada öteki hayvanları yiyerek – tüketerek onların iktidarını emme faaliyetleri yanında, grup halinde yaşayan hayvanlarda lider belirleme, yaşadığı alanlarda kendi türüne karşı sınırlar çizme, çiftleşmelerde mücadele gösterme, yiyecek paylaşma, başkasını dışlama, fiziki zarar verme, türünden iktidarlarını sergileyecek alanlara sahiplenir. Hatta bu zora dayalı iktidarlarını, güdülerini sayesinde içerisinde statülerin, oyun düzenlerinin kurulduğu toplumsallığa dönüştürmüşlerdir.

Toplumsallık, hayvanlarda en yaygın yaşam biçimidir. Üyelerinin, insanı çağrıştıran özellikleri görülür. Kendi iş yapısında alt-üst ilişkileri oluşturup yaşadıkları coğrafyayı belirleyebilirler. Düşmanlarına dönük ortak saldırıya geçebilir; farklı guruplarla dostluk-itifaklık ilişkileri geliştirebilirler. Özellikle her koşul altında sürünün varlığı, sürekliliğini korumayı, bu uğurda canını vermeyi, sürüye tabi olup onu izlemeyi amaç edinebilirler. Bu anlamda insan toplumsallığı kimi böcek türlerine çoğu memelilerden daha yakındır.

En fazla iki yüz yıl dır eleştirel değerlendirmelere konu olan “iktidar” kavramını bölesi bir genelemeye yormamızın nedeni; insana dair her ne kadar kurumlaşmış olsa bütün zor kullanımı eylemlerini “doğal” olana dayandırmak ve böylece inanç iktidarından ola bildiince ayırtmak tır. Çünkü inanç iktidarı tıpkı hayvanlardaki gibi sürüyü koruma güdüsü üzerinden şekillense de kendini oluşturma, meşrulaştırma ve değer durumuna getirme insana has özellikler gösterir. Evrenin bir nimeti mi yoksa hatası mı olduğu konusu hala tartışmalı olan soyut düşünce yetisinin yarattığı inanç iktidarı, insanı en büyük iktidar emici güç haline getirmiştir. Neredeyse evrendeki tüm iktidar paylarını ya kısmen ya da tüm den bünyesine çekmiş oldukça ayrıntılı, karmaşık ama devas bir iktidara dönüştürmüştür.

İşte insan-inanç iktidarının öyküsü burada başlar. Ama en üste bu iktidar öyküsünün yaratıcı kahramanı bize göre farklıdır. Bu kahraman, Kozmolojidir! İnsanın toplumsal varlığını kormak, sürdürme, yani kimlik arayışlarının nasıl sistem yarıncılığına dönüştüyü sorusu, her seferinde kozmolojinin kapısını çalmamıza vesile oldu. İçerisinde bulunan tüm algılanabilen nesnelerle birlikte zamanın ve mekanın tanımlanması, ölçülmesi, algı ve bilme türlerinin karakterlerini belirliyordu. Öğrenilen kozmoloji, tamda nasıl yaşamamız, hangi kuralara bağlanmamız, neler yapmamız gerektiğini örgütliyordu. Çünkü yaratılan kozmoloji toplumsallığı düzenleyen iktidarın yamacına hizmet ediyor: Ya da keşf edilen kozmik düzen, amaçlar ve bu amaçlara uygun iktidar yapılarını oluştuyordu. Akış iki yönlüydü. Hangisinin hangisini

düzenlediğine dair kesin bir cevap vermek imkansız dı. Fakat kutsal Enerjinin adresini artık biliyorduk. Bu enerjinin içinde insan gözlemleri kimlik oluşturma gayretleri yaşam mücadelesi, merak, taklit, korkü, art niyetlilik ve çılgınlıklar vardı. Sonuçta insanların büyük yaratımları; Yani genel kanaatler, kentler, devletler, evren ve zaman birbirlerine benziyordu. Çoğumuz kendi hayatlarımıza anlam verirken büyük oranda bunları esas alıyorduk. Verdiğimiz anlamların çoğu bize ait değildi, ya da anlam veren bizler, kazanılmış kimliklerimizle “biz” olabiliyorduk. Neticede insan, inanç iktidarını geliştirirken temel “gerçek” ve “doğru” larını bo alanı kullanarak çoğalta biliyordu. Kozmik düzen bilgisiyle sürüsünü korumakla yetinmiyor, doğayı izlemekten doğayı yönetme aşamalarına geçiyordu. Toplumsal formasyonlarını giderek karmaşık ilişkilerden yana tekrardan düzenliyor, değerler, yasalar, kentlery, sınıflar, devletler ve imparatorluklar oluşturunuyordu. Kendi türüne savaşlar açıp kitleler ölümünü planlıyor, doğayı futursuzca sömürüyor ve bu gayretliliği sayesinde var olan canlı türlerin yüzde 20 sine yakını yok edilebiliyordu.

“Düşünmeyen insan hayvandır”!

Pelagias(M.Ö.400’ler)

Her hayvan türünün yapısındaki genetik vasıflar o türün tepkilerini gösteren ana niteliktir. Tepkilerin düzenlenmesini sağlayan merkezi sinir sistemi, kendi oluşum aşamalarında karşılaştığı yoğun deneyimleri kodlayarak içselleştirebilmektedir. Başka bir ifadeyle türün tepkileri merkezi sinir sistemine etkide bulunabilen deneyimlerle desteklenebilir. Çokça bahsi geçen örnekler olarak; kimi kuşların doğduktan hemen sonra büyük yırtıcı kuş gölgelerinden korkması yada deniz kaplumbağaların yumurtadan çıkar çıkmaz denize yönelmesi bu sayededir.

Hayvanlar gibi insanların doğuştan getirdiği algılayış ve davranış yapıları vardır. İnsan zihni, bedeninin doğum aşamasından önce bile boş değildir. Ortak varoluşla kurulan bağda kalsa, zihnin tamamen boşluğunu kabul etmek mümkün değildir. Tüm yaratımlarda ekolojik köklere rastlanabilir. Dolayısıyla insana dair bazı soruları “neden” diyerek geriye götürürsek hiçbir cevaba ulaşamayabiliriz. İnsan davranışları milyonlarca yıllık birikimin eseridir. Yarattığı kültür bir bakıma sahip olduğu genetik yapıya ilintilidir. Kültürünü algılarından algıları ise biyolojik özelliklerinden tümünden ayıramayız. Örneğin: algırlıkta koku ve tat algısını kullanan hayvanların aksine insan işitme ve görme duyularını daha fazla kullanır. Bu algı değişikliği onun dilinli, düşünsel işlevini doğrudan etkilemiştir. Yine, insan gözü mavi, yeşil, kırmızı renklere karşı daha hassastır ve diğer renkleri bunlara göre sınıflandırır. İnsana özel sanat ve dilin bundan etkilenmemesi mümkün değildir.

İnsanı diğer varlıklardan farklı kılan beyni, inanç iktidarını baş aktörüdür. Hızlı ve sayısız hareket kabiliyetiyle on sekiz (18) milyar civarındaki sinir hücresi duyulardan gelen mesajları durmadan işleyerek “algı” üretmektedir. Bu işlem, zekanın, korkuların, simgesel-sembolik dilin, nesneleri ve hareketleri soyutlayarak gerektiğinde hiyerarşik sınıflandırmaya tabi tutan sematik belleğin, toplumsal-bireysel varoluş ve ölüm bilgisinin, kısacası insana özgü tüm zaman ve mekan bilmelerinin atasıdır. Nerede yaşanırsa yaşansın bu türe ait kalıtsal özellikleri; ilk toplumsal tarımlarda, inanç sistemlerinde ve mitolojilerde gözlemlenebilen benzerliklerin nedenleridirler.

Fakat insan algısının mekana ve zamana dair herşeyi farkedebilmesinde mümkün değildir. Evrenin genişliği, barındırdığı çeşitlilik ve ayrıntıları karşısında insan algısının kapasitesi yetersiz kalacaktır. Sinir sistemi ve duyum araçları varolduğu mekan ve zamana bağımlıdır. Nihayetinde algı; duyumlarla nesnelerin kurduğu ilişki sonucunda carılan çıkarımlardan ve de insan ihtiyaçlarından tam manada bağımsız olması olanaksızdır. Varlıklar insanlara düşünce ve ihtiyaç bildiriminde bulunabilir; ama ihtiyaçlarda varlığı tekrardan tanımlayıp bilmeler yaratabilir. Zaten bilgi; insanın

şeylere, şeylerin birbirleriyle ve kendisiyle olan ilişkilerine yüklediği anlamlardır. Gözleyen-öğrenen ile gözlenen-öğrenilen arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bu nedenle gözleyen gözlenene yüklediği anlam yine öğrenenin öğrenilenden alıp geliştirdiği bilgi öznellikten kurtulamayacaktır. En az iki taraf bilme sürecinin içerisindeyse bu mümkün değildir. Evreni olduğu gibi algılayamayız. Birazda algı sistemimizin olanakları ve mevcut bilmelerimizin mantıksal uzantıları olan tahayyüllerimizle evreni kurgularız. Sınırlarımız kendimizdir. Kendimizi aldatabilir, algıladıklarımıza “varlık” ona verdiğimiz tepkilere ise “gerçek” diyebiliriz. Yinede kendini aldatmanın bu en üst ve ilk evresini daima tercih ederiz. Çünkü insan; herşeyden önce varoluşunu beynine kanıtlamak mecburiyetindedir. Mekan ve zaman içerisindeki konumunu belirleyerek, aldatıcı bilmelerle olsa varoluşunu gerçeklerirerek, toplumsallığı koruyarak yaşamak yaşadığına inanmak zorundadır.

İnanmak insani bir ihtiyaçtır. İnanç “ben” i anlamada çevrenin, çevreyi anlamada ben’in kullanılmasıyla oluşur. Dolayısıyla bilmek, şeyleri ve şeyler arası ilişkileri ortaya çıkarmak değildir. Duyuların, düşüncenin ve ihtiyaçların sınırları dahilinde sürekli üretilen, inanılan bazende değiştirilen “gerçek” arayışçılığıdır.

Buradan hareketle tıpkı kent gibi, gerçeklerin insanlarca asla öğrenilmeyeceğini, iddia edebiliriz. Ancak tutarsızlık gibi gözüksede bunu yapamayız. Evet; büyük oranda mekan ve zaman kilmeleri insani kurgulardır. Hatta, algılayan ile algılanan şey arasındaki mesafe arttıkça, gerçeklerin büsbütün öznellediğinden de bahsedilebilir. Ait olundan kültür-iktidar ilişkilerinde gerçekleri değiştirebileceğini savunabiliriz. Ama tüm bunlara rağmen gerçeği keşfedip, idrak etme maceramızdan başka bir yol da bulunmamaktadır. “gerçek” her zaman için insan algısının, zihninin yada kültürünün ürünü; bunların dışında kendi başına varolabilen bir “gerçek” yok demektir. Tüm görüngüleriyle mekan ve zaman algılanıp, ölçülüp anlamlandırılabilirdyse varolabileceklerdir! Ki, bu aynı zamanda zorunlu bir tercihtir. Çünkü varolanı yada varolmayanı, varlık olarak anlamlandıran insanın, anlamlandırdığı her varlığa kendi varoluşunu yüklemesi kaçınılmazlaşmıştır. Bunun bir “bilme”ye dönüşümü, toplumsalın bu anlamlandırma işlemini kendi bünyesinde dolaştırmasıyla mümkündür. Dolayısıyla her “varlık” ve bundan hareketle kurgulanan “gerçeklik” toplumsalın kendini evrene yansıması ile, toplumsalın kendini keşfi süreçlerini iç içe geçmiş ifadeleridirler. Bu süreç toplumsalın oluşumunu; yani kozmosun toplum içileştirilmesi ve de toplumsalın kozmik yapıya uyumlu hale gelmesini sağlar. Her ikisinden biri aksadığı takdirde toplumsallık dağılma eğilimi gösterecektir.

Öncesi, dıştan gelen etkiler, türsel varoluşun nitelikleri üzerinden anlam kazandığından “gerçek” yaratımında önemli olan, insan toplumsallığına etkisi-dokunurluğudur! Çevresiyle ilişkisi, onun toplumsallığını koruma, kimlik kazanma ve kimlikli süreklileştirme ihtiyacına denk düşürülür. Çenra-insan arası bu karşılıklı etkileşimler, toplumsalın evrendeki nesnelerle ve yine barındırdığı insan bedenleriyle durmadan oyun düzenleri kurmasını sağlar. İnanç sistemleri, toplumsal formlar, ritüeller bu oyun düzenlerinin eserleridirler. Dolayısıyla toplumsal formlar o toplumun inandığı mekan-zaman modellerine, yani kurgularına, bu kurgular ise, ait oldukları toplumsal formlara benzerler. Öyleki nasıl bir evrende yaşadığını birilerine sorduğunuz da size aynı zamanda nasıl bir toplumsal sistemin içinde bulunduğunu da anlatacaktır.

Toplumsallığıyla kozmazı örtüştüren insanda; birey ile toplum arası ilişkilerin, yine diğer toplumlarla ilişkilerin bu kozmik tasarımlarla meşrulaştırıldığını göreceğiz.

Simgeler, Medeller, Ritüeller....

İnsan, toplumsal yapılara diğer hayvan türlerinden daha çok bağımlıdır. Hayvan sürüsünü oluşturan orkak paydalar; üyelerinin tek başlarına beslenme, koruma ve reme yeteneklerini göstermemesidir. Sürü; yiyecek, güvenlik, hareket ortaklığına ve bunlara

dayalı paylaşımara açık bir. Yapılanmadır. Anvak, insan sürüsü için fazlası geçerlidir. Herşeyden önce insan fizyolojisi avantaj ve dezavantajların tuhaf bileşimlerinden meydana gelmiştir. Nörolojik ayrıcalığıyla; gözlem yapma, deneyim kazanma ve kazanılmış bilgi deneyimi kuşaktan-kuşağa aktarma becerisiyle toplumsallığını kültür yaratımları üzerinden tekrar tekrar kurma şansına sahiptir. Fakat çoğu hayvan türü fiziki gelişimini büyük oranda ama rahminde tamamlayıp doğurduktan kısa bir süre sonra sürüye katılıp rahatlıkla diğerlerinin eylemlerine ayak uydurabilirken, kimi düşünürlerin “bozulmuş maymun” olarak tabir ettiği insan, uzun süre rahimde kalmakla yetinmez, doğurduktan sonrada yıllarca topluluğun diğer üyelerinin özel ilgisine muhtaç halde yaşar. Uzun dönemli bebeklik nesnelerden oluşma bir doğa yerine, devredilmiş kültürlerle varlığını sürdüren insan evrenin özümsemesini getirecektir. En azından iki ayapı üzerine kalkana kadar ki zaman zarfında insanın dayanıksızlığı, tehlikeye açıklığı yoğun korkular yaşamasına vesile olacaktır.

İnsan beyninin üstün vasıfları ile fizyolojisinden kaynaklı zayıflıkları, korkuları, diğer hayvan türlerinde asla mümkün olmayacak düzeyde yanyanadır. Bir taraftan yaşamak için güçlü olması gerektiğini öğrenecek, diğer taraftan genelde topluma, özelde anne- babaya bağımlılığı sayesinde insanların kendi üzerindeki iktidarını kabullenecektir. Hayvanı yani onu, iktidar yapılarına karşı özgürlük savaşlarına kışkırtacak; düşünen insan yanı ise, üyesi olduğu toplumsalın her türden iktidar türüne riayet etmesini örgütleyecektir. Belki de “insan”, bu gerilimin tam ortasında tanımlanmalıdır. Gerilimin her hangi bir tarafı lehine bozulacak denge beraberinde kimlik krizlerini getirecektir.

Toplum özdeşleşme, varlığını, kimliğini, konumunu, üyesi olduğu toplulukla birlikte karara bağlama, toplumsal alanı koruma ve sürdürmede kendini sorumlu hissetme bireyi inanç iktidarınaeklemleyen esas faktörlerdir. Birey, çevreyle toplumun, yine toplulukla üyelerinin kurduğu oyun düzenlerini genelde bu etkiler sayesinde kabullenir. Artık kendiside normlar, değerler, yasalar, statüler gibi “doğru” yada “gerçek” üreten toplumsan- kültürel çarkın bir dişlisi haline gelir. Makrokozmos olarak evren mezokozmos olarak toplum ve mikrokozmos olarak ta birey artık birbirlerinin yerlerine geçebilecek düzeyde bütünleşmiştir.

Kozmik düzenin toplumsallıkla, toplumsallığın ise bireyde temsili gibi bir durum sözkonusudur. İnanç iktidarı, bu her üç alan arasındaki çok yönlü “gerçek” ve “doğru” akışıyla oluşturulmaktadır. Hız değişimleri görülsede işte bu üçlünün ilişkilerini kastediyoruz. İnanç iktidarlarında birey-toplum-evren arasında kurulan youn düzenlerine genelleme yaparak “Ritüel” de diyoruz. Ritüeller, her üçü arasında hareket eden mesafaları, hafızayı, üretileri ve kabulleri kağşamak bünyeye alınırken; tehlikeli, kötü, çirkin olanlar ise bünyeden atılacak yada uzak tutulacaktır. Böylelikle topluluk- kimlik üyelerinin katılımı ve onayıyla tekrar tekrar kutsanacaktır. Günümüzde demokratik sistemlerin başvurduğu seçimleri bu ritüellerden biri olarak değerlendirebiliriz. Sadece inanç bağlamında gerçekleştirilenleri değil; her türden toplu çalışma-yaşama alanını, ortak eğlenceleri, spor müsabakalarında ritüellerin kapsamına alabiliriz.

Amaç değişmez toplumsalın-kimliğin varlığını ve sürekliliğini korumak bunu başarmak maksadıyla yaşanan mekan ve zamanın içerinsinde konum kazanmak, tanımlanabilmek ritellerin ortak amaçlarıdır. Adeta kimlik, herşeyle ve herkesle savaş halindedir. Ritüellerle, kollektif varlığın bilgisi üzerinden kendisini tehtit edenlere karşı savaş açar. Bu savaşta kullanacağı cephaneyi ise, “gerçek” ve “doğru” larla doludur. Gözünü evrene dikerek uygun “yasaları” keşfeder.

Bundandır ki, evrene yüklenmiş yasalar. Toplumsal varlığın ihtiyaçlarından, iç düzenlemelerinden, dış tehditlerinden, ideal düzen arayışcılığından asla

kurtulamamıştır. Toplumun kozmik düzende görmeyi beklediği aslında kendi varoluşunun yansımasıdır. Kendi yargılarıyla, istemleriyle uyumlu olması beklenen evren, sürekli yaratım halindedir. Demek ki insanlığın evrene denk düşürülmesidir. Yasalar, evrensel düzenden meşruluğu olmadıkça cılız ve kırılğan olacaktırlar. Üyelerin ortak bir kararlılıkla itaate çekilmesi, iktidarın söylediği şeyin evrende de bulunduğunun ispatıyla mümkündür. Bu yasalarca uymamak sadece iktidara karşılık değil, evrensel olana kutsal ruha, kozmik düzen ve dengeye muhalefettir. Hukuk, kozmik düzenin temsilcisi iktidar ile tehlike arz eden ötekilerin savaşlarıyla düzenlenir. Hukuk metinleri, hatta anayasalar bu savaşların bilançosu gibidirler.

Geleneksel davranışlar özünde kutsal topluluk oyunlarından kaynağını alır. Sünnet, evlilik, ölüm gibi insanı ilgilendiren her fonksiyon ritüellerle desteklenir. Tüm bunların kozmik yapıya uyumluluk göstermesi asıl kaygıdır. Denilebilir ki, her gelenek insanın kozmosla alıştırdığı bütünlüğe göndermede bulunur, oyunlarla yaratılır. Toplum içileştirilmiş kozmik düzen, insan, yaşamanın çevreyle, dolayısıyla diğer insanlarla sürdürülebilmesinde kural koyucu temel dinamiktir. Ritüeller bu şekilde sürekli tekrarlanan yada yeniden düzenlenen toplumsallığın üyelerce idrakini sağlar.

Toplumsallığın, ritüellerle kozmik içerisinde kendini tanımlayıp, komumunu belirlerken, öte yandan üyelerinde topluluk içi konumlarını düzenler. Öncelikle üyelerine kozmik düzene uyum göstermeleri gereği yönünde telkinlerde bulunur ki; aslında onlardan iktidarı onaylamalarını ister. Kozmos, toplum ve birey ritüellerinde iç içe geçmektedir. İnsanlar bu kaynaşma iç içe geçme ortamında kendi varlıklarını hissederler, kalabalık bedenlerin arasında o toplumdan yayılan enerjiyi içine çeker ve bu kalabalığın bir üyesi olmanın gösterisi olan kimlikten dolayı topluluğa karşı, minnet duyarlar. Hep birlikte kendilerine benzeyen ortak yasaları paylaştıkları kozmosun koruyuculuğunda yaşamak huzur verir. Böylece hiçliğin derin kasveti kaçınılmaz olmaktan çıkarılmıştır.

Kozmik sistemi toplumsallığına göre belirleyen insan, özünde narsisttir. Kendi varlığının kutsallığını çevreye aktarır ve yine ritüeller aracılığıyla aradan kutsallıklar devralır. Kozmosu, kozmik güçler olarak tanımladığı ilahları tanrıları ve diğerlerini toplumsal benliğine aktararak varoluşunu kutsallaştırır. Bütün evrenin kendisi için varolduğundan şüphesi dahi yoktur. Ona gösterdiği saygı, itaat ve hizmet dolaylı yoldan kendine dönüktür. Varlığıyla çevre arasında kurduğu oyun düzenleriyle ritüellerle bu döngünün eserleridirler.

Oyun düzenleri, bilinçli topluluk tarafından tekrarlanıyorsa ritüelleşmiş demektir. Toplumsalın kendi varoluşuyla, yine çevresiyle aşamalı eylem ve simge değişimleriyle kurguladığı ilişki türüdür bu. Ritüeller simgelerle yapılır. Simge derken, insan bilincinin şeylere ve durumlara yüklediği anlamları nesnelerle, biçimlerle, hareketlerle, yada sözlerle dışa varmasını kastediyoruz. Simge yerine kullanılan şeyin temsiliyetidir. İnsanada ortak fizyolojik ve nörolojik yapı çoğu simgeyi evrensel bir dil haline getirmiştir. Acı veren bir durumun görümüne yansıma biçimi yada korku karşısında gsterilen tepkiler, bir dudak hareketinin neşeyi, kaş hareketlerinin öfkayı yahut şaşkınlığı ifadelendirmesi gibi simgele, neredeyse bütün insanlara paylaşılmaktadır. Bu tür simgeler duyu ile güçlü bağlara sahiptir. Yerine kullanıldığı şeyin duygulardaki etkisini gösterir. Doğrudan insanı yapısıyla alakalıdır.

Simgelerin ritüellerde kullanılması için, sadece böylesi fizyolojik yapısıyla ilintili alanlarla sınırlı kalmaması, düşünsel alanlardada üretilmesi gerekir. Zaten inanç iktidarı asıl olarak toplulukça üretilen bu tür düşünsel-eylemsel simgelerle geliştirilebilir. Bir av sahnesinin teatrel hareketlerle, seslerle, sözlerle yada taklitle aktarılması aynı-zamanda ilk tarihçilik girişimleridir. Gözlemleyiciler tarafından

hafızaya alınıp, kuşaktan kuşağa devredilmesi toplumsal belleği bu bellek ise tarihi yaratacaktır.

İnanç iktidarında simge; mekan-zaman da yaşanmış yaşanılan yada yaşanılacak olanı dile getirme türleridir. Doğanın hareketlerini, çevresinde ki görüngülerin yapılarını, davranışlarını, seslerini, miktarlarını bir şekilde zihniyle ve bedeniyle anlatma çabasıdır. Öte yandan, toplumsal organizasyonlarda görülen statü ilişkilerini ve bu ilişkilerde bireyin yerini tarif eden davranış ve sözleri de bu simgelerden saymak gerekmektedir. Bunlar sayesinde tarafların karşılıklı aktarımları, böylelikle topluluk üyelerinin konumunu aralıksız inşa etmeleri sağlanmış olur. Davranışlar, lesler, minikler, sözcükler, yazı ve sayılar, mimariler, müzikler, yemek ve giysi çeşitleribunlara örnek kabilindedir. Toplumsal ritüelleriyle bu simgelerin düzenlenmesini üyelerinin bu simge kullanıcılarını onaylaması amaçlar. Başka bir ifadeyle simgelerin gerçekleştiği anlar olarak modeller belirlerler. Simgeler inanç iktidarlarını işlevsel kılan küçük ve hızlı birimlerden, modeller, bu tür simgelerin toplandıkları alanlardır. Dolayısıyla çok daha büyük bir yapı-model karşısında önceki model bir simge üslenebilir. Mesela bir bina, berisindeki insanların ritüellerini gerçekleştirdiği bir modelken, geri kalan kent karşısında bir simgedir.

Simgelerin ritüellerde kullanılması ancak bir model üzerinde mümkün olabilir. Model, simgeler gerçekleştiren yada simgelerin üzerinde gerçekleştiği somut ve de soyut bedenlerdir. Buna göre başkan insan bedeni olmak üzere toprak, hayvan, bitki, su, hava, rüzgar, dağ, kaya, taş, mağara, ağaç, orman, ateş, ay, güneş, yıldızlar gibi evrende varolagelen yörüngeler; yine ev, tapınak, mezar, kent, ruh, tanrı, şeytan, melek gibi insan yaratımı somut yada soyut değerler simgelerin hem üretildiği, hemde uygulandığı beden modellerdirler. Enerjinin kütle oluşturması gibi simgelerde, insan tarafından yoğun şekilde kullanıldığı alanlarda modeller türetmektedir. Bu modeller çevrelerinde bir çeşit manyetik inanç halkaları kurarlar. Simgeleri kendilerine çeker yada etkilerler. Kütlelerin bir araya getirilerek “amaca uygun” tasarımlarda kullanılmasına benzer ritüellerin yaratımlarıyla bir kente benzetilebilir. Özellikle bir kentle yaşıyorsak başımızı kaldırıp sürdürdüğümüz yaşamlara göz attığımızda, kullandığımız simgeler, önem verdiğimiz bedenler, modeller ve tekrarlanan ritüeller dışında pekte fazla bir şeye rastlayamayız.

Esasta bu simgeler, modeller, ritler dizgesiyle sözde açıklığa kavuşturulan kutsal kozmik düzen söylemi; insanı kendi yaratımı bir evren içerisine hapsedmekle sonuçlanacaktır. Ego santrizmle, narşizmle tasarladığı mekan-zamanı; yapı taşlarıyla fonksiyonel bütünlüğüyle tanımlayan insan, çoğu zaman toplumsal varlığıyla kozmik yapıyı örtüştürdüğünün farkında bile değildir. İnsan yeryüzünün neresinde durursa dursun evrenin tamda merkezindeymiş gibi hissetmiştir. Gökkubbe, etrafını saran ufak halkasından yükselmekte ve tamda en tepe noktada, yani başının üzerinde birleşmektedir. Her şey onun içindir, onunla ilişkilidir. O evrenin onun için olduğu, “seçilmiş” olandır. Evreni, evrendeki görüngüleri bile kendi anatomisiyle tanımlamaktan çekinmeyecektir. Bu, gelenek halinde hala astroloji ile sürdürülmektedir. Evren büyük bir insan bedenidir. Sürekli doğurganlık özelliğiyle çoğu zaman bir kadın vücududur. Mitolojilerde, dinlerde bu imgele işlenegelmiştir. Evrenin düşüncesi, olguları ve bunlarla hizmet ettiği amaçları vardır ki; o da yine insanlarla alakalıdır. Görüngüleri kendi bedeninden hareketle tarif etmiştir. Neredeyse hepsinin insani bir yanı vardır. Dağların, başları, etekleri, boğazları, sırtları bulunmaktadır. Nehirlerin; kolları, su kaynaklarının gözleri, ağaçların damarları vardır. Öte yandan toplumlar da ve o toplumların yaşadıkları mekanlarda insan bedenini çağrıştırmaktadır. Özellikle hiyerarşik yapıların belirginleştiği yunanistanda filozoflar bunu ustaca dile getirmişlerdir. Toplumun beyni yöneticileri ve elit kesimken;

geri kalanlar gövdeyi, mideyi, ayakları, kolları, oluşturmaktadır. Avrupadaki organizmacı toplum analizlerinin bu geleneğe bağımlılığı açıktır. Yine yaşanan mekan bağlamında özellikle evlerin ve en kalabalık ev toplamından meydana gelen kentlerinde insana benzerliği görülebilir. Mitolojilerde dişil vasıflara sahip evler, insanların sürekli rahmine girip çıktığı ana rolündedir. Kentlerin mahallelerin, sokakları, sinir kasları, su kanalları, damarları; büyük yapıları ise başlıca organları yerine geçmektedir. Yunan düşünürlerinin bu ekseninde geliştirdikleri değerlendirmelere rastlanabilir.

İnsan çevresini kendine benzeştirmekten kurtulamamıştır. İnanç iktidarları, bu benzeştirme faaliyetinin kalabalık bedenlerce ve ritüeller eşliğinde tekrarlanmasıyla varolabilmişlerdir. Evreni oluşturan etmenlerin işlevsel ve karakteristik bütünlüğüne gönderme yaparak, bütün halinde paşamaktan başka çaresi bulunmadığına inandıkları toplumu ortak amaçlar ekseninde düzenlemişlerdir. Gerçeğin-doğrunun bu düzlemde keşfi onun kollektif kimliğe eklenmesi, inanç iktidarlarının esas görevidir. Ulaşılabilecek tasarım; evreni ve insanıyla anlamlandırılmamış yada tamamlanmamış hiçbir alan bırakmamalıdır. İnsanlar, kozmik düzenin sağlamlığına inandıkça iktidara riayet edeceklerdir. Kozmik düzendeki yerini bildikçe toglumsal statüsünde razı olacaklardır. Evrendeki sözde hiyerarşiye inandıkça, o da kendisini boyunduruğa vuran yöneten kimseyi yada kimseleri yüceltecektir. Yönetenin toplumdan ayrışması ve yükselmesi bu nedendirki, çok nadiren topluma rağmen gerçekleştirilecektir.

-BÖLÜM-

-YÖNETENİN YÜKSELİŞİ-

Marxizmin ilkel toglumlara attığı; her türden hiyeratik ilişkilerden yoksun, “doğal-ikel komünist togluluk” modeli geçersizdir. Marxizme göre ortak üretimin getirisi, ortak mülkiyet ve ortak yaşam; paylaşımın ve tüketimin topluluğun tüm üyelerince gerçekleşmesini sağlamakta, bu da üyeler arası eşitliğin güvencesi olmaktadır. Marx, basit bir mülkiyet tanımından hareketle insan toplumunun ilk yaşam formunu çözdüğüne inanır. Oysa, sürü halinde yaşayan hayvanlarda güç ilişkiri toplumsallıklarını düzenleyebiliyorsa, karmaşık düşünce yetisiyle denenmiş insanın, statülerden, hiyerarşilerden ve de siyasetten bağımsız biçimden toplumsallıklarını sürdürmesi imkansızdır. İnsan toplumsallığı bir şekilde statüler üretecektir. Latince “konum” manasına gelen statü, toglulukça tükümlülükleri belirlenmiş rollerdir. İlk insan toglumsallığında da bu roller, bireylerin yeteneği, emeği, zekası, gücüyle kazanılabileceği gibi; ait olunan yaş grubuna yada cinse görede verilebilir. Zamanla “verilmiş” statülerin “kazanılmış” statülere nazatan artış gösterdiğinden bahsedilebilir. Ancak bu evrilmenin tümünden togluma rağmen gerçekleştiği de iddia edemeyiz. Togluluğu koruma güdüsü, togluma rağmen kendi iç yapısıyla, yine çevresiyle çoklu mübadelelere girişmesi; bunlara bağlı rol dağılımlarını, yani statülerinin tekrar tekrar düzenlenmesini, saygınlık-onur derecelendirmelerinin sürekliliğini sağlamıştır.

Marx, hemen hemen bütün düşünürler gibi kendi iktidar modelini meşrulaştırma gayretiyle, uygun metafer arayışındadır. Morgancı ilkel toplum değerlendirmeleri bu anlamda dönemin en elverişli ispatlamalarını sunmaktadır.oysa morgan, amerikan, cumhuriyetçisi bir siyasetcidir. O da kızılderili ırkuaları gözlemlerken kendi toplumsal tasarımdan bağımsız değildir. Mihayetinde çoğunlukla marxizm vasıtasıyla

irokualar insanlığın ilk hali, ataları, kaynağı, konumuva getirilmiştir. Geçmiş zamanın başına konulmuş bu toplum modeli; gelevek zamanın sonuna yerleştirilen o “cennet” komünist toplumu desteklemek için ilinçli seçilmiştir. İnsanlar bu cennete inanıp savaşımını bu cennete ulaşmak amacıyla sürdürüp öldüğünde bile; aslında bunun eski bir iktidar oyunu olduğunun farkında değillerdir. Özde marxizmin, doğal komünist toplum modelini; çağdaş komünist modele meşruluk oluşturması amacıyla kullanılmış olmasının kökeninde; tamda karşıt durduğu dinlerin zaman düzenlemelerinin yattığını ileri ki bölümlerde göreceğiz. Böylelikle kantin “tanrı bizi dostlarımızdan korusun, düşmanlarımızda kendimiz korunmaya çalışırız” sözünü daha bir hatırdada tutacağız. Fakat herşeye rağmen marxizmin daha da boyutlandığı bu “meşruluğu kökenden alma” geleneğinin geçmiş zaman incelemelerini kışkırttığı da inkar etmeyeceğiz.

Ruh Beden Birlikteliği; Sinirsel Dönem:

İnanç iktidarlarını incelerken basit ama etkili bir okuma hilesi yapabiliriz! Buna göre “ruh” sözcüğünün geçtiği yerlerde “iktidar” da diyebilmekteyiz. Paylaşılmış ruh paylaşılmış iktidarken; büyüyerek teklesen ruh ise teklesen ve büyüyen iktidar olabilmektedir. İktidarın evrimi adeta ruhun evrimidir. Kozmik düzende ruh yüklenmiş alanlar, iktidar alanlarındaki tekabül etmekte; ruhsuz bırakılmış nesneler ise, iktidar mücadelesinde kaybeden tarafları göstermektedir. Dolayısıyla herhangi bir toplumun iktidar ilişkilerinin aslında toplumsalın barındırdığı iktidar düzenlemeleri olduğunu böylesi bir yöntemle açıklığa kavuşturulabiliriz.

İnsansı türlerin altıyüz bin yıl boyunca küçük yaşadıklarını söylemektedir. İkiyüz yetmiş bin yıl önce düzenli şekilde avlanmaya başladıkları ve bu türlerin m.ö. 35 binlerde şimdiki insan formunun yaşanabilir. Arazilere yayılmasına kadaar varlıklarını yine küçük gruplar şeklinde sürdürdükleri varsayılmaktadır. İnanç iktidarlarını inceleyen bizler için bu tür insansı varlıkların konuya dahil edilmesini gerektiren yeterli veri bulunmamaktadır. Dolayısıyla homo sapiens öcesi türleri, diğer hayvan sürülerinden önde tutan bir yaklaşım içerisinde olmayacağız ve de “ ilkel toplum” dediğimizde ağırlıkta homo sapiensleri kestedeceğiz.

Antropolojik, arkeolojik araştırmalar neticesinde elde edilen verilerden hareketle ilkel toplumlarda hiyerarşik iktidar ilişkilerinin hep varolduğunu, sadece bu iktidarların kimi niteliksel farklılıklar taşıdığını belirtebiliriz. En önemli farklılık; iktidarın, toplumu meydana getiren tüm üyelerin vasıflarına göre ama yine tüm üyelerce paylaşıyor olmasıdır. Henüz iktidarı ve bu başlamda siyaseti yalnızca kendi alanıymış gibi belirleyip toplumdan koparan; birilerinde özelleştiren elit odaklaşmalar söz konusu değildir. Varolan cinse, yaşa, fiziki güce, deneyim düzeyine ve giderek kimi uzmanlaşmalara göre paylaşılmış statüler, iktidar alanlarını tekelleştirecek durum da değillerdir. Böylesi bir yaşan formu, ilkel roğlumların kozmik düzen tasarımlarıyla da örtüşmektedir. İlkel insan, duyumsadığı hiçbir algı nesnesini ruhsuz bırakmamıştır. Çevresindeki tüm görüngülere ruhlar bahşederek, onlara saygı göstermesi, esasta topluluğu oluşturan tüm üyelere, tüm üyelerce sergilenen saygının tezhürüdür. Varolan her şeye ruh tüklemek, tüm üyelerin iktidar paylarını tanımak anlamına da gelmektedir.

Ruh, insan taratımı bir imgedir. İnsanın düşünsel yetisi aracılığıyla kendini, kendi varoluşunu farketmesiyle oluşturulur. Düşünce, düşünen bünyeyi yani kendini duyumsar, tanımlar ve idrak eder. Düşünce ile nesnenin, düşünen ile düşünülenin aynı bedende temsiliyeti ruh imgesinin yaratılmasındaki temel faktördür. İnsanlar, inanç yapılarını oluştururken ispatlandığı alandır ve bu sebeptendir ki, öteden beri insan için ruh, varlığın sinandığı, derecelendirildiği bir mevkidir. Ruhu olan herşey vardır ve o varlığın taşıdığı iktidar oranı, taşınan ruhun büyüklüğüyle alakalıdır.

Evrendeki ruh düzenlemeleri, aslında toplusalın kendi iş düzenlemesini dışa yansıtmasıdır. Topluluk içi statülerin biri lehine “iktidar emmesi” söz konusu olduğunda, evrendeki kimi ruhlarında büyüdüğü görülecektir. Önem kazanan ruhun özellikleri, önem kazanan statünün vasıflarına tekabül edecektir. Bu anlamda animizm, fetişizm ve totemizm olarak adlandırılan inanç tanımlamalarını birbirlerinden önce yada sonra gelen inanç kategorileri şeklinde değerlendirmekten uzak duracağız. Bizim için önemli olan, ruhlar alemi ile nesneler alemine karşı karşıya getirip, gerçekleşen değişimin anlamını çözmektir. Nesnelerle ruhların giderek yabancılaşmasında etkin olan hususları keşfetmektir. Bunuda iktidar bağlamında ruhun serüvenini takip ederek başarmaktır.

İktidar ilişkilerinde ilk büyük kırılmanın ruhun biçimden yada bedenden kurtarılmasıyla gerçekleştiğini savunuyoruz.

Beden ile ruhun ayrıştırılmadığı dönem, evrenin anlaşılması, nesnelerin, hareketlerin durumların kavramlaştırılması aşaması gibidir. Ruh bedende, yani biçimde temsilini bulmaktadır. Adeta evren ruhlu nesnelerin yapışık biçimde üzerinde olduğu en büyük ruh bedendir. İnsanlarda dahil herşey, bu ortak ruhtan parçalar taşımaktadır. Toprağın, suyun, rüzgarın, taşın, kayanın, dağın, ağacın, güneşin, ateşini hayvanların yani herşeyin sahip olduğu ruhlar, insanların taşıdığı ruhlarla benzeşmektedir. İnsanın bu ruhlarla uyumlu olması halinde evrendeki varlığını koruma ve sürdürmekte başarı şansı artacaktır. Birbirine bağımlı, yapışık, benzer nesnelerden, ruhlardan kurulu evren tasarımı, insanlığın en uzun süre yaşadığı ve diğer inanç türlerine bilgi aktarımında düşünsel simgelerin en fazla üretildiği döneme karşılık gelmektedir. Simgeler biçim-beden ile ruh birlikteliğine doğrudan gönderme yaparlar. Algı nesnesinin hareketinin, biçiminin, durumunun, sesinin takliti ile onun ruhunda yönlendirildiğine inanılan sihirsiz özellikli simgelerdir bunlar. “sihirsiz dönem” diyebileceğimiz bu aşama sayesinde insan ilk kez evrensel düzene uyumlu hale gelmek için evreni yönetmeye soyunmaktadır. Bir av sahnesinin hareketlerle canlandırılması, seslerin uygun biçimde ağızla yada çeşitli aletlerle tekrarlanması, nesnenin, heykelinin, resminin yapılarak üzerinde simgelerin uygulanması yada doğrudan nesneye temas ederek, etrafında dönerek ruhla ilişkiye geçilmesi bu sinirsiz dönemin yaratımlarıdır. Günümüzde dahi çoğu dini inançta kullanılan ritüeller neredeyse tüm somut dalları, sözcükler kavramlar, müzikler, halk oyunları, yazı ve sayılar us. Aslında bu dönem orjinlidir. Ruh-beden birlikteliğinde nesnenin etrafında dönmek onun ruhu ile ilişkiye geçmek anlamına gelir. Ona dokunmak ruha dokunmaktır. Kan, tükürük, kemik, diş, nefes, söz, kıl gibi vs. hepsi ruh taşıyıcılarıdır; çünkü beden tıpkı evren gibi her yerinde ruh taşımaktadır. Başka insan bedeni olmak üzere her beden burada evrenin mikro modelidirler. İnsan bedenine iliştilmiş her takının önce ruh taşıyıcılığı görevi vardır. Kaplanın dişini boynuna asan kişi, kaplanın ruhunda almıştır. Hastanın vücuduna nefesini üfleyen tada tüküren kişi aslında kendi güçlü ruhunu paylaşmaktadır. Her türden süs eşyasının, giysi türünün, ev içi dekorasyonun nesne-ruh birlikteliğiyle ilgisi vardır. Vücuda çizilen desen, vurulan boya, hatta vücuttan atılan dışkı bile ruh taşıyıcılarıdır.

Sinirsiz dönemin evreninde her şey doğum halindedir. Ve yine herşey ölür. Sonra yine doğarlar. Ölüm; şeylerin tekrar doğması için zorunlu bir dönemdir. Doğuma göre uyarlanmış bu döngüsel hayatta evren dişildir. Durmadan av hayvanlarını, bitkileri, insanları ve diğerlerini doğurarak toplumun varlığını süreklileştirmektedir. İnsan zihninde ilk tanrıça imgesinin belirlemesibu doğurgan- dişil evrene duyulan bağlılık ve minnetkarlıkla ilgili olmalıdır. Tüm doğum, yaşam ve ölüm döngüsünün üzerinde gerçekleştiği bu dişil-evren imgesi doğal olarak inanç yapılarında yansıyacaktır. Bu sebeple ki, neolitik ve ilk uygarlık girişimlerine kadar devam eden tanrıça kültürünün kaynağına, insan zihninin keşfettiği dişil-evren modelini yerleştirebiliriz.

Tanrıça kavramının çoğu zaman bereketle ilişkilendirilmesi bu tezi destekler niteliktedir.

Tanrıça kültürünün, kadın cinsinin, toplumsallık içerisinde etkili kapması sonucunda olabileceği gibi, evren kurgusundaki dişilik vurgusundan ileri geldiğini ve kadının bu dişil-evren modeli bağlamında toplumsal rollerini arttırdığını da iddia edebiliriz. Doğurganlığıyla kadın, evrenin toplumdaki mikrotipi olmakla kalmaz, topluluğun kalıcılığına yeni üyeler var ederekte katkıda bulunur. Beden doğurmak aynı zamanda ruh doğurmaktır; içinden dışarıya ruhlar çıkarabilen kadın bedeni hayranlık ve korku nesnesidir. Dahası, gökyüzündeki Ay'ın hareketleri kadın bedeniyle ilişki içindedir. Kadın kanamaları ile Ay'ın durumları arasındaki paralellik, kadına atfedilen kutsallıkları arttırmıştır. Kadının adet kanında ruhsal güçlerin bulunduğu inanılır. Zaten kan tek başına da bedenin bir parçası olarak ruh taşıyıcısıdır. Fakat gerek Ay gibi gizemli bir nesneyle irtibatı ve gerekse insanların doğduğu yerden dışarı akması, bir ruh taşıyıcısı kana verilen önemin daha da fazlalaşmasına yol açacaktır. Kanama zamanlarında kadının özelde erkekten, genelde toplumdan uzaklaştırılması bu sebeptedir. Bu kan, bulaştığı mekan yada kimse üzerinde ölümcül etkilere sahiptir. Öte yandan kanın akıyor olması kadın bedeninin henüz bir insan doğurmayacağına göstergesidir. Kan durduğunda, topluluğa bir üye daha katılacak demektir.

Kadın bedeninin böylesine kutsal nesne konumuna yükselmesi, bir çok simgenin ve modelin yaratımına vesile olacaktır. Doğurganlığı ispatlanmış toprak, su yer altı, ağaç, ev vb kadınla bağlantılı karakter kazanacak, giderek bular çoğalacak, karşımıza tanrıçalar şeklinde çıkacaklardır. Ritüellerin tekrarlandığı mekanlar bağlamında tapınaklarda kadınsıdır. Tapınağın labiret türü mimari yapılar şeklinde inşası esasta kadın vücudunun taklitinden ibarettir. Bu yapıya girmek özünde rahme dönüş yapmakla eşdeğerdir. Rahme dönüş faaliyeti, aynı zamanda ilk cennet tasviridir. Dişil-evrenin insan eliyle biçimlendirilmiş. Modeli olarak tapınaklar, içine girenleri kutsamakta ve buradan dışarıya çıkan insanlar, yeniden doğmanın “arıdırıcılığına” kavuşmaktadır. Belkide insan psikolojisinin en köklü “kaçış” girişimidir. Bu ki, hayat karşısında zorlanan kimsenin öykü anında rahimdeki pozisyonunu aldığını bu gün dahi görmek mümkündür.

Tapınaklar evren modelleridirler kurgulanan evren orada da tekrar yaratılmıştır. İlk örnekleri genelde kadın vücudunu ve yaşam döngüsünü temsilen spiroldairesel biçimdedir. Topluluk orada kozmik düzen içerisinde kendini konumlandırır, tanımlar ve hala varlığını kokruyor olmanın bir oradanlığın hususuyla minnettarlığını sunar. Kimi zaman odaklarla, kimi zaman sözcüklerle sunulan minnettarlık aslında toplumsalın kendisine dönüktür. Ortak davranışlar, sıralı ritüeller eşliğinde, üyeler birbirlerini onaylamakta; uyumlu varlıklarını sürdürmede herkesi görevlendirmektedir. Bireyin toplumla, toplumun ise evrenle bir olduğu anlardır bunlar. Makrokozmos, mezokozmos ve mikrokozmos iç içe geçmiş bir uyumlulukla bütünleşmektedir.

Mağaralar ilk tapınaklardandır. Yeraltından yeryüzüne açılan, ruh-beden geçişini bu katmanlar arasında sağlayan ve böylece kadın vücudunda üreme organına tekabül eden alanlardır. Mekanı mağara yada kaya olan bir çok mitobjinin kaynağı bu vasıflarla olakalıdır. İnsanlar için mağaralar sadece barınak işlevi görmezler; aynı zamanda sihirsel özellikli simgelerin, figürlerin duvarlarına kazındığı kimi yerlerinin sadece ibadet maksadıyla kullanıldığı kutsal mekan olma rolündedirler. Duvarlara işlenen figürlerin, yazı, sayı ve resim yaratımlarının atası olduğu söylenebilir. Geçikmelide olsa Avrupa'daki kimi mağaralarda bulunan figürler. İnsan algısının katettiği aşamalı gelişimli örnekler niteliktedirler. M.ö. 50 bin-30 bin arası dönemlerde bu mağara duvarlarına bitişik çizgiler atılmıştır. Çok sayıda basit çizginin ya yana

getirilmesinden; insanların görüngülerin veya kendi toplu-kalabalıksal varlığının farkındalığına ulaştığı çıkarsamasını yapabiliriz. M.ö. 50 bin-20 bin arasında insanın, çevresine dönük gözlemlerini sıklaştırdığını anlıyoruz. Hayvanları ve davranışlarını fazla gelişmemiş çizgilerle ifade etmeye çalışmışlardır. M.ö. 20 bin-10 bin'de ise çizgilerde ustalaşıldığını, figürlerin ayrıntılı ve estetik nitelikte kazandığı görülecektir.

Mağaralar gii ağaçlarında ilk tapınak modellerinden olduğu söylenebilir. Yine suların özellikle su kaynaklarının kutsallığına bugün dahi inanılmaktadır.

Dişil-evren tasarımı bağlamında kadın bedeninin ruhani odaklardan biri haline gelmesi, bu dönem toplumlarının rit dili olan büyücülükte kadının aktifleşmesini getirmiştir. Büyücülük; insanların, görüngüler ve bu görüngüleri barındıran evreni yönetmede ilk atılımıdır. Özde beden-ruhların hareketlerini yönlendirme yada hızlandırma prensibine dayanmaktadır. Nasıllı tapınaklar. Evrenin mikro-modelleriysele; büyücülükte nesnenin, durumun yada hareketin taklitiyle amaca ulaşmaya girişimleridir. Kozmik düzendeki güçler-görüngüler, insan bedeninin hareketleriyle, sesleriyle, elde üretilmiş heykelleriyle yada çeşitli simgelerle, çizgilerle temsil edilirler. Sonra, olması istenen şey bunlar üzerinde gerçekleştirilir. Temsil edilen ile büyüün uyguladığı modelin, geçtiği şeyi andırmasına özen gösterilir. Heykeller, maskeler, figürler, çizgiler, sözcükler bu esasa göre belirlenir. Denilebilir ki; insanlık sihirsellik dönemi sayesinde bu yaratımlara ulaşabilmiştir. Biçimin yada sesin terbiye edilmesinde; eylemlerin, konuşmaların, yazıların düzenlemesinde sihirsellik algının yeri belirleyicidir.

Kullanılan sözcükler ve isimler temsil ettikleriyle aynı şeylerdir. İsim nesnenin ruhudur. Onun niteliklerini ve görevlerini belirler. İsimlerin, daha geniş anlamda sözcüklerin kutsallığı; böylesine ruh taşıyıcılıklarından ileri gelir. Bu nedenle ki, doğru ve yerinde kullanılmaları gerekmektedir. Eğer bir nesne yada eylem isimle-sözcükle temsil edilmemişse yok sayılacaktır. Varlıklar ve o varlıkların durumları onlara yakışır ses toplamıyla özdeşleştirirler. İnsanlara verilecek isimlerin de; onda karakter belirleme yada karakterine uyma özelliklerine inanılır. Uyumlu olmayan isim veya sözcük zarar vericidir. İsim ve sözcüklerin şeylerin temsiliyetindeki önemi, bir anlamda ruh-beden birlikteliğinin insan hafızasında yer ediş şeklidir. Ruh-beden birlikteliği, ruh-beden ile sözcüklerin, isimlerin birlikteliğine dönüştürülmüştür.

Demek ki ruh ile beden ve bunlarla isim-sözcüklerin ayrışmadığı sihirsellik dönem; bir anlamda, çokça tartışılıp boyutlandırılan meteryalizm ve metafizik türü ayrışmalarıda yoksaymaktadır. Bu gün tarafgirliğine soyunduğumuz felsefik kategorilerin o dönem için geçerliliği bulunmamaktadır. Kendi toplumsallığını farkederek ilk insan; içerisinde bulunduğu kozmosu birbirine bağımlı, yapışık ruh-beden ortaklıklarıyla tarif edecektir. Bu tasarımı kendi toplumsallığından hareketle yapacaktır. Evrendeki şeylerin ruhlu oluşu ve bu dağılmış ruhların ortak tuhta buluşması; iktidar payı sahibi bireylerin ortak toplumsal bünyede birleşmesinin gereğidir. İktidar iktidar tüm üyelerce paylaşılmaktadır. Elbette her üyenin bu paylaşımında eşit pay sahibi olduğundan bahsedilemez. Evrendeki tüm nesneler ruhlu olsada, mevcut kozmik düzen tasarımı insan; faydacılığı ve korkularını önde tutarak, ruh-bedenleri yaşamına etki oranına, büyüklerine göre sıralanmıştır. Dolayısıyla topluluk üyeleride taşıdıkları vasıflar, sağlayacakları faydalar üzerinden konumlandırılmıştır. İnsan bedenlerinin toplumsal fayda ekseninde düzenlenmesi aynı zamanda ilk ekonomik modeldir. Tüm bunlara rağmen, böylesi bir kozmik tasarımı, ruh-iktidar paylaşımı; insanların bugüne kadar görebildiği en eşitlikçi toplum örgütlenmesini yaratmıştır. İnsanlar biç bir zaman bu dönemdeki kadar eşit ve hatta özgür olamadılar evrendeki görüngülerden bir çoğunu ve topluluk üyelerinden

kimilerini ruhsuz-iktidarsız bırakan, onların iktidarlarını-ruhlarını emerek şişirilmiş statülere devasa ruhlara dönüştüren bölümlere henüz rastlanmamaktadır.

Ruhun Bedenden Kopuşu: Ata Ruhlarına Geçiş

İktidar-ruh emiciliğine gol açan ilk gelişme, ruh ile bedenin hiç görülmedik düzeyde birbirinden koparılması süreçlerine tekabül eder öyle ki, bu süreçlerle birlikte ruh ile beden, aynı kategoriler bağlamında değerlendirilecek, aralarına çok güçlü mesafeler girecektir. Sihrsel dönemde ruhlar, en fazla bir bedenden başka bir bedene geçme kabiliyeti göstermekte; bunuda çoğu zaman ait olduğu bedene bağlı gerçekleştirmektedir. Oysa bu yani dönemle birlikte, farklı tanımlamalara kavuşturulan ruh; bedenleri sadece geçici ikametgahları mahiyetinde kullanmakta yada tek başına varlığını sürdürebilmektedir. Sihrsel dönemde ruh bedene, üstelik bedenin her parçasına aittir. Örneğin kurban ritüelinin kökeninde bulunduğu şekliyle, bir bitkinin hayvanın yada insanın bütün parçaları ruh taşıyıcılarıdır. Ve de yenilen beden, ise alınan ruh demektir. Şimdi ise ruhlar giderek bedenlerin bulunduğu mekanlarda değil, ayrı bir alemde yer almaktadırlar. Bedenlerden bağımsız kalabilmekte, bedenlere girip çıkabilmekte, ortalıkta doloşabilmekte, çeşitli ziyaretlerde bulunmak maksadıyla gökyüzüne yeraltına geçebilmektedirler. Hatta savaşlara bile katılabilmekte, birilerini öldürmek yada zarar vermek maksadıyla harekete geçebilmektedirler. Ruh, her yönüyle bedenden daha avantajlı duruma getirilmiştir. Beden zayıf ve kısa ömürlüken; ruh daha güçlü, daha tehlikeli ve daha uzun ömürlüdür. İnsanlığın bu ev büyük soyutlama hamlesi, aslında iktidarın toplumdaki bazı üyelerde toplanması ve toplumun bölünerek yöneticileri ayrıştırması girişimidir. Yönetenin ayrışması düzeyinde toplumun bölünmesine sebep olan girişimdir. Yönetenin ayrışması düzeyinde toplumun bölünmesine sebep olan kimi nedenlerden bahsedilebilir. Bunlar; evren hakkında edinilmiş bilgilerin çeşitli uzman kişiler yaratması, zorlaşan yaşam koşulları, artan nüfus, en önemlisi de diğer topluluklarla giderek yoğunlaşan ilişki yada çatışmalar olabilir. Bunlardan biri, bir kaçı yada hepsi yönetenin toplumdan ruhun bedenden ayrışmasında etkinlik gösterebilecek faktörlerdir. Genelde bilmelerin ve gerçeklerin köklü değişimleri savaşlarını, yıkımların felaketlerin, açlığın yada büyük kırımlara yolaçan salgın hastalıkların yaşandığı dönemlerin ertesine denk gelmiştir. Umudu, inancı azalmış yada kalmamış topluluğun dağılımlarını tekrardan düzenlenmesi gerekmektedir. Bunu toplumsalın kendi varlığını korumada insansı, ortak bir zihinsel refleks bağlamında da anlayabiliriz. Toplumsalın varlığın kendini sürdürmesi için geçerliliğini yitirmemiş doğrulara ihtiyacı vardır. Ve bu büyük zihniyet dönüşümlerine de sebep olabilir.

Ruhun bedenden ayrı tasavvur edilmesi, toplumsal kimliğin önem kazanmasıyla da açıklanabilir. “bedenden çok daha dayanaklı ve önemli” ruh inancı; beraberinde ölümsüzleşen ruha, yani toplumsal varlığın sürekliliğine, onun önceliklerine göre toplumun örgütlenmesine vurgu yapılacaktır. Üretilen normlar ve yasalar bağlamında ruhlara hizmet etmek, toplumsallığa hizmetle eşdeğer şeylerdir. Eğer bu ruhlar düzeniyle uyumlu yaşanılmazsa, onlara karşı kusur işlenirse, ruhlar insanları terk edecek; felaketlere maruz kalacaktır. Ruhlar gücendirildiklerinde çekip gidebilmekte yada doğrudan cezalandırıcı olabilmektedirler. Toplumsal kimliğin soyutlaşmış ifadesi olan ruhlar, anlaşılacağı üzere daha sıkı örgütlemeye çabalayan topluluğun korkularından beslenmektedir. Topluluk, saldırıya maruz kalma ve de yok olma tehlerini, kendi ebedi kimliğini soyutlayarak savuşturmaktadır. Bedenden koparılmış ruh, etkili bir korku sisteminin eseridir.

Dolayısıyla, sihirsel dönemden kalma büyük doğa ruhlarının yanısıra, bu aşama ile birlikte kutsal ata ruhları belirecektir. Ata ruhları yada ata kültürü kimlik, soyun fetişleştirilmesi, kimliğin yüceltilmesi girişimidir. Toplumsal kimlik, bu yöntemle

geçmişe doğru insan edilerek güçlü damarlara kavuşturulacak, geleceğe dönük amaçlar konusunda netleşmelere gidecek ve her iki yöne uzanan varoluş üzerinden iç birliğini sağlamlaştırılacaktır. Ata ruhu imgesi bu sapsamlaştırma faaliyetinde başat rolde olagelmıştır. Ve çoğunlukta ata hayvan, bitki vb ruhundan ata insan ruhuna evrilmiştir.

Sihirsel dönemin inanç sistemine yakın duran ata hayvan-bitki ruhları topluluğun yaşadığı coğrafyanın özelliklerine göre farlılık gösterebilmektedir. Mesela çoğu sefer topluluğun yaşadığı coğrafyada yoğun şekilde bulunan hayvan türlerinin bunda tercih edildiği görülmüştür. Bunlara “ tetem” de denilebilmektedir. Topluluk algısında o hayvan ya karakteriyle insanlara örnek olacak savaşıllığa, avcılığa, bilgeliğe sahiptir. Yada topluluğun yaşamını idame ettirmek için oradadır. Vede insanlara etini, postunu, kemiklerini isteyerek sunmaktadır. Dotem; insanı özellikleri olan ama insan olmayan atalara denilmektedir. Bir anlamda insan toplumsallığı doğada bulunan bir yada birkaç nesneyi kendine ota belleyerek, evrensel uyumu gözetmekte ve dahasi kendini toplumsallığı dışında kalanlarla sıkı ittifaklar gelitirmektedir. Soy ortaklığı, amaç ve kader ortaklığının güvencesidir. Zorunluklarla boşa çımak için zayıf insan toglumsallığı başka bir toplumsallığa ihtiyaç duymaktadır. Ancak toplumsal kimliğin yeterince yüceltilmesine paralel olarak bu ata ruhlar giderek daha fazla insanlaşacaklardır.

Topluluğun ölü insanları da topluluk üyeleri olarak görmesi yine ata kültürünü destekler niteliktedir. Üye, öldükten sonra, topluluğun amaçlarına ruhuyla katılmaktadır. Fakat ölümler arasında da bir hiyerarşi vardır. En büyük atalar; şimdiki zamandan çok önce, neredeyse başka bir zamanda yaşamış soy başlatıcı kimselerdir. Mitolojilerde bu zaman düzenlemesi öyle bir ayarlanırki, hem soyun başlangıcı kutsandır: hemde geleneklere, ahlaki değerlere, yasalara uymamanın ne tür felaketlere yol açtığından bahsedilerek, topluluk üyeleri korkutularak terbiye edilir. Mitolojilerde bu sebeple atalar çoğunlukla, birinci, ikinci, hatta üçüncü, dördüncü kuşaklar şeklinde geçer. Bunlardan bazıları-genellikle; birinciler-dealize edilmiş kutsal insanlardır, toplumlardır. Bazıları ise- genelde, sonuncu kuşak-günahkar, tiksindirici düzeyde çirkin, zayıf karakterli, ahlaksız insanlardırşlar ve sonuçta ilahların lanetinden, gazabilndan kurtulamamışlardır.

Topluluğun tüzeltilmiş kimliği yerine geçen büyük ata ruhları, ropluluğun kendini tanrısalıştırmada ulaştığı simgelerdirler. Mitolojilerde rastladığımız ata ruhlarıyla insanların hikayeleri, aslında toplumsallık ile bireyin ilişkileri hakkında veriler sunmaktadır. ata ruhlarının dngesizlikleri, asabiyetleri, mutlakiyetçilik düzeyleri; söylencenin sahibi topluluğun iç ötgüütlenmesi, çatışmaları, korkuları, sıkıntıları, düzleminde ele alınmalıdır. Bireyin toplumsal yapıya bağımlılığı, insanlar ile ata ruhlarının belirlenmiş karşılıklı görevleri üzerinden ölçülebilir. Ata ruhları, onları korumak karşılığında insanlardan geleneklere, hiyerarşiye, kurallara boyun eğmesini isteyecektir. Yoksa onu etki alanının dışına çıkaracak, böylelikle güçsüzleşen kişinin felaketlerle karşılaşması hiçte zor olmayacak. Birey doğduğu andan itibaren toplumun denetimindedir. Toplumla bireyin; ata ruhları ile insanın kurduğu ilişkide suçluluk hissi daima etkilidir. İnsanın doğumu topluluğa yani bir üyenin katılması manasında zaten havasında coşkulu kutmalarla karşılanır. Ancak öte yandan, bu doğum kozmik düzenide sarsmıştır. Kozmik düzenin, yani toplumsallığın onu kabul etmesi için dualar okunur, ritüeller yapılır, kötü ruhlardan itinaayla korunur. Topluluğun yani üyeye ikircikli yaklaşımı dikkat çekicidir. Aslında bu ikircikli yaklaşım, birylerin, topluma faydalı mı yoksa zararlı mı olacakları hususunda test etme kabilindedir. Hayat başından itibaren “topluma layık olma” sınavıdır. Beklentiler kahramanlık hikayeleriyle övme veya yermeye, görevler ise, doğrudan emirlerle sürekli bireye yüklenecektir. Birey bu ağırlığın altında terbiye edilecektir. Ergenlik dönemine gelindiğinde bireyin topluma

kabülü için sergilenen tutumlar, ritüeller daha da sertleşecektir. Vücuduna acı veren deneylerden geçirilerek, bir süre için topluluğun dışına atılacaktır. Amaç, bireyin topluma olan bağımlılığını farketmesidir. Bugün ble havaya atıldıktan sonra tutulan kişi, aslında topluluğun dışına çıkarıldıktan sonra tekrardan içine alma ritüellerinin uygulandığı modeldir. Topluluğun kurallarını, yasalarını öğrenmesi, ortak ruhu hissedip, kendi ruhunu bu atalardan dev alınmış kutsal, kollektif yapıya kaması öğütlemektedir. Eğer yeterli oranda eğitilmiş ve zorlu sınavlardan geçmişse, işte o zaman topluma gerçek üye olabilecektir. Bu üyelik, yeniden doğmak ve tekrardan konumlandırılmak anlamına gelir ki; cinsellik hakkıyla, alkol-uyuşturucu kullanma ayrıcalığıyla ve silah taşıma izniyle ödüllendirilecektir. Artık topluluğu korumak için savaşarak, topluma yeni üyeler kazandıracak, karar alma süreçlerine ve gizlerin paylaşıldığı ritüellere katılabilecektir. Birey bundan sonra toplum-ata ruhlarının etkin bir parçası görünümündedir.

Ata ruhları tanrıların protipleridirler. Kimi inançlarda görülecektir ki, atalar sadece insanları yaratma-soy başlatma misyonu sınırlı kalmayacak, tüm evrenin yaratımını üslenecilerdir. Bunu toplumsal kimliğin en üst düzeyde abartılması ifadesiyle okumak gerekiyor. Sihirsel dönemde evren-nesne yaratma işi doğa güçlerinin sorumluluğundadır. İnsan, bu evrene uyum göstermek, ondan bir şey istemek için nesneleri hareketleri, durumları taklit temelinde, söz yada davranışlarla tekrarlamak mecburiyetindedir. Kullanılan simgeler çoğunlukla, evrende doğasında varolan ve herkesce ulaşılabilen niteliktedirler. Oysa ata kültüre dayalı evren yorumunda, öncelikle, bu evrene uyumlu hale gelmek için topluluğa üye olmak, kimliği paylaşmak, onun kurallarına, geleneklerine riayet etmek gerekmektedir. Toplum, evrenden ayrılmış ayrı bir evrendir. Doğa yaratımı insandan, insan yaratımı doğaya elenen geçiş yapılmaktadır. Bu şekilde, ata ruhları tarafından korunan-kutsanan toplumsallık; tüm yaşam alanlarına dönük kutsallarını, korkulara paralel şekilde çoğaltmakta ve hiyerarşilere meşruluk kazandırmada zorlanmamaktadır. Sonuçta, ya atalar tanrılaşmakta, ya doğa güçlerini simgeleyen tanrılar atalar haline gelmekte yada her ikisi eşzamanlı gerçekleşmektedir. Güzel bereketli zamanlar yaşıyorsa bu tanrıların lütfu; korkunç karanlık acılarla karşılaşmışsa bunun nedeni, tamamen insanların günahları olacaktır.

C) Yönetenin Yükselişi:

Ata ruhlarının yeryüzündeki temsilcileri yöneticilerdir. Yöneticiler; şimdiki zamana ait bedenleri, ruhları, disipline eden şefler, yaşlılar, çeşitli ileri gelenler ve de doğa güçlerine etkide bulunabilen, ölümlerin-hastaların ruhlarına ulaşabilen, ata ruhlarıyla irtibat geliştirebilen şamanlar, rahipler vb olarak ikiye ayrılabilir. Bazende, bu iki kategori aynı kişilerde temsil edilebilmektedir.

İnsan toplumsallığında kutsal statüler kazanmanın ve bu statüleri süreklileştirmenin yegane yolu, kozmıs düzen tasarımının bu statüyü onaylamasıdır. Yöneticilik bu anlamda, tanımlanmış kutsallıklarla geliştirilen ilişkilerin, topluluk içinde kimlere tekabül ettiğiyle alakalıdır. Ata kültür dönemlerinde yöneticilik, içinde köken olarak topluluk içinde kutsal ruhu taşıyan kişilerin statüsüdür. Ancak bir sefer kutsalruh sahibi kişi yada kişiler, toplumu meydana getiren bedenlerden ayrı ve onlardan üstün durumdadır. Bu kutsal ruh hr halükarda ata ruhlarıyla irtibat halindedir. Ya onlarla doğrudan akrabalık kurulmuştur ya da onlardan destek ve icazet alınmaktadır. Yönetici bu nedenlerdir ki, tek başına bir birey olabileceği gibi, seçilmiş bir soydan da gelebilir. Kan bağına esas alan toplumsal örgütlenmelerin kutsanmışlığının kökeninin de, kutsal ata ruhlarıyla topluluk içindeki kimselerin ruh akrabalığı yatmaktadır.

Ata kültürünün geçerli olduğu toplumlar da yöneticilerin sorumluluk alanı, tüm üyelerin bedenleri ve ruhları olduğu kadar, bütün evreni ve ruhlar düzeninide kapsamaktadır. Maruz kalınan yaşamsal zorluklar bu ruhların özelliklerini de belirlemiştir. Ruhlar, kaygan, uçucu, hassas şeyler haline gelmişlerdir. Eğer yöneticinin sorumluluğu altındaki insanlar hastalanıyor. Savaşlarda yenilgilere uğruyorlarsa; yada yönetici, ihtiyaç duyulduğu halde yağmur yapduramıyor, kıtlığı önleyemiyorsa kozmik düzen tarafından dışlanmış demektir. Toplumun onu al aşağı etmek, cezalandırmak ya da kurban olarak tekrardan kozmik güçlere sunmak için artık yeterince nedeni vardır.

Yöneticinin ruhu kitle ile kozmik düzen arasındaki dengenin tam üzerindedir. Onu destekleyen ruhlardan güç olarak bu dengeyi korumak yükümlülüğüyle karşı karşıyadır. Yöneticinin bu görevi başaramasındaki tek etken kendisi değil aynı zamanda toplumdur. Gerekli saygı ve itaat gösterildiği takdirde yöneten kişi kozmik düzenin karşısına daha güçlenmiş halde çıkacaktır. Yönetenin ruh yüceliğine topluluğun vereceği destek, sadece saygı ve itaatle sınırlı değildir. Her şeyden önce yöneticinin bedeni ve ruhu toplulukça güvene alınmalı, rahat ettirilmelidir. Burada, kadınlardan sonra yöneticilerinde toplulukça tecrite alınabileceğini görüyoruz. Sihirsek dönemde kadın bedeni dişil-evrenin mikrotipi olması nedeniyle kutsaldı ve adet dönemlerinde topluluktan uzaklaştırılmaktaydı. Erkek kendi üreme organını örtmeye gerek duymazken, kadın üreme orhanı ruh ve beden doğuran bölge olarak önemsenir, kutsanır ve dış etkilerden korunması için örtülüdür. Belkide insan vücudunda ilk örtünen yer kadının cinsel organıydı. Şimdi yöneticilerde benzer kuralların dayatıldığını görüyoruz. Yönetici, kutsal ruhun taşıyıcısı olarak sorumluluklarının ağırlığıyla hareket etmelidir. Onun ruhuna gelebilecek en küçük zarar toplumu felakete sürükleyebilecek niteliktedir. Öyleyse onun ruhu korunmaya alınmalıdır. Ruhunun ikemetgahı bedenine zarar verilmemeli, temiz tutulmalı, kumaşla yada deriyle sarmalanmalı, en önemlisi de ruhun bedenden giriş-çıkış bölgeleri kapatılmalıdır.

Günümüzde de yöneten-yönetilen arası ilişkilerin, ritüellerin kökeninde bu kutsal ruh ve onun koruması bilgisi yeter. Yönetenin toplumdan uzaklaştırılması insanların dokunamayacağı, nefeslerinin- seslerinin dahi ulaşamayacağı yerlere çekilir. Kimilerinde ayağının toprağa değmesine bile izin verilmez. Onların toplumdan ayrı yaşadıkları mekanları temizdir. Bu giysileri, besleyici yiyecekleri ve çevrelerinde onlara hizmet eden uşakları eksik değildir. Davranışları neredeyse tümüyle ritüele dönüşmüştür. Görkemli duruşları hafif ama manalı hareketleri, nasıl oturup kalkacakları, nasıl ve ne kadar konuşacakları, uyku düzenleri, hareket sinirleri, beslenme sistemleri, cinsel yaşamları gibi çok konu ayrıntılı biçimde kutsal ruhun korunması bağlamında düzenlenmiştir.

Yönetici aynı zamanda insanlar için kusursuz bir modeldir. Her davranışı sıradan insanlar için emsal kabilindedir. Topluluk, kutsal ruhun korunduğu bu bedeni taklit etmeye pek heveslidir. Hadlerini aşmaya özen yönetimi teslim etmeye çalışırlar. Kendi ruklarını korumak maksadıyla böylesi tehdilere yöneldikleri söylene bilese; asıl gaye, yönetenin etrafında kenetlenerek sağlam bir kimlik oluşturarak ve bu sağlam kimliğin parçası olarak anlamlakdırılmış bir yaşam sürdürebilmektir. Dolayısıyla parçası olarak anlamlandırılmış bir yaşam sürdürebilmektir. Dolayısıyla artık nasıl yaşayacağı sorusuna üstten yanıtlar üretilecektir. Yöneticinin diliyle konuşacak, onun ev- sofrası düzenini kabullenecek, adeta maymun gibi onun davranışlarını tekrarlayacak ve bu yukardan aşağıya doğru söz- davranış kalıplarının akışını süreklileştirecektir.

Yöneticinin ruhu artık kimlik yerinde geçmektedir ve kutsal ruhun yani kimliğin korunması ile insanların kendi ruhlarını koruması arasında daha güçlü bir bağ bulunmaktadır. Onun sözünden çıkmamak, yasalarına uymak, ona hizmet etmek, hatta gerekirse onun güvenliği için canını vermek, kişilerin ruhsal kurtuşa ermesi için

yapması gereken görevlerdendir. Mitolojiler,yöneticilerine ihanet eden insanların, toplumların yada kentlerin lanetlenmeleriyle doludur. Yöneticinin kutsal ruhu var olusun anlamıdır ve insanlar ona hizmet ettikçe ruhunu koruyacak, huzur ve mutluga erişecek, onulu bir hayat sürdüreceklendir. Aksi taktirde sadece felaketlere ve tarifi imkansız gazaplara maruz kalmakla kurtl mazlar. Anlarda gelecek soyuda kiletir ve lanetlerler. Anlaşığı üzre, insanların doğrudan zora dayalı yöntemlerle iteaate alıştırıldıkları sayı doğru değildir. Savaşlarla ele geçirilmiş bedenlerin hizmete zorlanması tali plandadır. Asıl olarak, topluluğa üye olan bireylerin, yatılan kozmos ve bu kozmostaki ruhlar sistemine duyukları inançlar sayesinde terbiye edildikleri gerçeği sözkonusudur. Yasalar, kurallar, ölçüler, ahlaki değerler toplumun kozmik düzenle kurduğu ilişki ile belilenmekte ve insanlar bunlara riayet ederken bir tür kimli,k bilinci taşımaktadırlar. Topluluğun yarattığı her değerın ilk uygulama alanı ise, kalektif bir model ve mülkiyet olan yöneticilerdir. Aile- soy ilişkileribile başlatılmıştır. Demekki; toplumlar ailelerin devamı değil, aileler toplumsallığın sonucudular. Yaşam modelleri yöneticinin çevresinde üretilmekte ve sonra da topluma yayılmaktadır. Doğal bir gereksimimiş gibi gözüken temizlik bile aslında yöneticiler üzerinden üretilmiş bir rütüeldir. Ruhun içinde bulunduğu beden, yabancı, kötü- düşman ruhlardan, etkilerden korunmak istemiştir. Temizlik ruhun güvenliği içindir; bedenın değil! Diğer ruhlu bedenlerin, coğrafyaların, hayvanlarınbitki ve başka varlıkların ruhu hastalandırmasına, zayıflatmasına, izin verilmeyecektir. Cennetin oldukça siterilize şekilde kurgulanması, arındırmış en büyük ülke-saha olması nedeniyledir. İnsanların evlerini, yerleşim alanlarını temiz tutmada gösterdikleri önem, kimlik ruhuna verdikleri önemle paraleldir. Ki, bir temizlik mazemesi olarak kullanılan süpürgeler ile, kötü ruhları kovalama ritüelleri hala uygulanmaktadır; kalbalık, ellerindeki süpürgeleri duvarlara, havaya savurarak yaşadığı mekanı arındırmaktadır. Kişiler ise, vücutlarına toprak, su, kül, çamur, boya vb. sürerek bu işlemi yapmaktadır.

Yöneten ile yönetilenin karşılıklı konumlanmasındaki paralel kurallar4ının zor iktidarlarınca değil, inanç iktidarınınca düzenlendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. İnanç iktidarlari ortak bilmelerle ulaşılmış mutabaklardan meydana gelmektedir. Büyücülerin, şamanların, rahiplerin, peygamberlerin ve yine filozofların, sanatçıların, kahramanların; kısacası her türden toplum öncüsünün kendi bireysel krizlerini toplumsallaştırma- topluma yayma edimlerinden bahsetmek elbette mümkündür. Ama inanç iktidarlarının yaratımında toplumların yüz yüze kaldığı krizleri bu bireylere yüklediği krizleri bireyselleştirdiği daha fazla geçerlidir. Adeta toplumlar bu tür kişileri ortaya çıkarmakta, kutsamakta sonrada emerek, eriterek, yiyerek, tüketerek yoluna devam etmektedirler. Toplumsal görevler pahasına ileri atılmış herkes; övülerek, ödüllendirilerek, saygı gösterileriyle teşvik edilerek toplumun midesine indirilmektedir. Bir nevi toplam öncüleriyle toplumun kurduğu iliki, biçim değiştirmiş kurban ritüelleridir.

Kurban, seçilmiş beden-ruhun içe alınması ritüeli şeklinde başlar. Bu anlamda toplumsal şiddetin planlı ilk biçii kurban kültürüdür. Önce içe, sonra dışa dönük uygulanacaktır. Kurbanı yemek; ruhunu, gücünü toplumsal bünyeye katamak anlamına gelir. Eti, kemikleri yenilir, kanı vücuda sürülür, böylelikle kutbandaki enerji toplumsalı oluşturan bedenlere geçer. Ata kültürü ile birlikte kurbannın fonksiyonları çok yönlüleşecektir. Ruhun, gücün bendelere aktarılması ekseninde uygulanan kurban ritüelleri, toplumsal varlığın soyutlanmış beden-kimlikleri olan ata ruhlarına yöneltilecektir. Artık kurban, topluluğun kendi kimliüi üzerinden, evrenle ve onun güçleriyle giriştiği pazarlık ilişkisidir. Bir bakıma, topluluğun kozmosla geliştirdiği ekonomik sistemin anormal görünümündendir. Beslenen ata ruhlari ve tanrılar, ropluluğun kimliği yerinede geçmettedir. Onlardan kendi istemlerinin gerçekleşmesini

yada günahlarının affını talip eder ki, aslında bu; topluluğu oluşturan bireylerin kimliğine tapınması eylemidir.

Kanlı ve kansız kurbanlar vardır. Ağaca bağlanan bez, kutsala sunulan yiyecekler, kesilen hayvanlar ya da insanlar, kurban ritüeli kapsamındadır. Kanlı kurban ritüelinde, toplulukça en çok sevilen hayvan ya da saf, temiz, güçlü, kutsal insan seçilecektir. Saflık temizlik çocuklara ya da bakirelere çağrışım yaparken; kutsallık, kadın ve yöneticilere; güçlülük kahramanlara ya da düşman savaşıya tekabül eder. Ölgürülen kurbanın ruhu, her halükada ruhlar alemine katılarak, ritüel sahibi topluluğun çıkarlarını savunacak; eğer bağışlanmak maksadıyla adanmışsa ata ruhlarının, tanrılarının kızgınlığını yatıştıracaktır. Böylelikle topluluğun kozmik düzenle barışması sağlanacak, varolan ilişki sağlamlaştırılacaktır. Toplumla yöneticiler arasında uygulanan kurban ritüeli hem sihirsiz dönemin, hem de ata kültürünün izlerini barındırır. Yönetici, toplumun bekası için düşüncelerini ve eylemlerini, gerektiğinde ise bedenini sunarken, topluluk durmadan bunları emer. Bu hizmet adanma emilimi saygı gösterileri eşliğinde yapılarak üyelere “yönetici”, “kahraman”, “saygın” kimseler olması öğütlenir. Mitoslar bu tür insanların abartılmış hikayeleriyle örülmüştür. Yaşlardan itibaren insanların zihinlerine pompalanan bu hikayeler ve bu hikayelerin merkezinde duran insan modeller, her zaman canlı tutulur. Anneler-babalar bile çocuklarına bu modelleri aktardıklarında, yani kurban adaylarını hazırlama arayışındadırlar.

Çok yönlü sıkıntılar yaşayan kalabalıklar nasılsa bir av hayvanının etini, kanını, kemiğini, kılını, derisini, tırnağını değerlerdirerek üretim tarzları geliştiriyorsa; toplumunlarda, yaşadıkları mekan ve zamanın koşullarına göre yöneticileri aralıksız biçimlendiririr kullanır, her yerinden faydalanır ve tüketirler. İsa, bu ilişki biçimini isteyerek kabullenmiş nadir insanlardan biridir. Fısıh yemeğinde sembolik olarak etini ve kanını; yani ruhunu taraflarına sunar. Ekmeği bölüş öğrencilerine “alın, yiyin” der. “Bu benim bedenimdir.” Sonra bir kese şarap vererek “hepiniz bunun için, çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır”....

Yönetici-yönetilen arasındaki bu kurban ritüelleri öncedende berttiğimiz gibi, sadece çok önemli toplum liderlerine kahramanlara ya da ruhunu önderlere revaa görülmez. Sanatçılarda, edebiyatçılarda, düşünürlerde bundan nasibini alır. Farklı içeriklerle, biçimlerle icra edilsede; özünde toplumlar, yamyamlıkları sayesinde ayakata kalırlar. Toplumsal yamyamlık, içe ve dışa dönük olmak üzere iki yönlüdür. Yönetici-yönetilen arasındaki ilişkide topluluk üyeleriyle o topluluğun öncüleri tarafından gerçekleştirilene iş yamyamlık, topluluğun başka topluluklara yönettiği her türden sömürü, bağımlılaştırma, aşağılama, öldürme ise dış yamyamlıktır. Karikatürüze edilmiş haliyle kara kazanda pişirilen insan figürü, bu gün itibarıyla insanların yan yana geldiklerinde birbirlerine aktarıldıkları saygı-hizmet davranışları bile bir tür toplum-kurban ritüelidir. Ahlak, ağırlıkta bu yamyamlıkların eseridir.

D) Ruhani Liderler; şamanlar

Ata kültürü dönemiyle birlikte artık iki toplumsallıktan bahsedilebilir. Bir tarafta canlı-somut bedenlerden oluşturulmuş yeryüzü toplumsallığı diğer tarafta ise yine yeryüzü toplumsallığında görülen hiyerarşiye sahip ruhların toplumsallığı. Her iki toplumda da uzun süre varlığını devam ettirenlere daha fazla önem verilmekte, her ikisinde de soy ilişkileri dikkate alınan, hafızada tutulan yöneticiye daha çok saygı gösterilmektedir. Ruhların statüleri yaşayanlarıinkiyle benzeştir. İşte bu iki toplumsallığın birbiriyle irtibatını sağlamada “aracı” olma rolünü ruhani liderler üstlenecektir. Özellikle peygamberlerin protipi sayılabilecek şamanlar, ruhlar alemi ile insanlar alemi arasında çok yönlü ve sağlam ilişkilerin geliştirilmesinde belirleyici

olmuşlardır. Şaman derken sadece orta asya toplumlarındaki ruhani liderleri değil, ata kültür inancını taşıyan tüm toplumların ruhlarla kendileri arasında gidip gelebilen üyelerini kastediyoruz.

Şamanlar hem beden hemde ruh toplumunun üyesidirler. Toplulukla beraber yaşarlar ama ruhlarla konuşabilir., ruh alemine ruhsal tolculuklar gerçekleştirebilirler. Önceden kendilerine ruhlarla herhangi bir ilişki mirası devredilmemiştir. Kendi özel ilişkisini geliştirmekle mükelleftir. Dolayısıyla şaman adayının ruhlarla irtibat kutmaya yatkun, yetenekli, bir anlamda “seçilmiş” olması gerekmektedir. Sonuçta irtibata geçebildiği ruhların niceliğine ve niteliğine maruz kalmadığı sınavlardan geçecek eski şamanlardan kimi teknik bilgileri şarkıları öğrenecek, öğrendiklerini sürekli tekrarlayacak, oruçlar tutacak, insanlardan uzaklaşıp ormanlarda, mağaralarda çöllerde inzivaya çekilecektir. Fiziki ve ruhsal yoğunluğa yol açan etkinliklerin neticesinde, nihayet ruhlarla iletişime geçebilen; yaşayan bedenlerin içinde kaldığı gibi ölülerinkide dahil-ruhlar aleminde eklenebilen biri haline gelecektir.yeteneğine göre şamanlar içerisinde konum kazanacak etkili ve başarılıysa baş şaman olup toplumun genel sorunlarıyla ilgilenen fazla başarılı değilse, sınırlı olanlarla, mesela sadece hastalıkları iyileştirme ya da bir ailenin sorunlarıyla uğraşmakla yetinecektir.

Şamanlar kendi ruhsal varlıklarını ve ruh yolculuklarını yine kullandıkları imgeleri, rüyalarla, halüsülasyonlarla güçlendirirler. Halüsülasyonlar psikolojik motivasyon ta da çeşitli uyuşturucu madde kullanımlarıyla geçilen rüya halleridirler. Rüya ise insanın var olduğu andan itibaren ruhimgesini yaratmadaki en önemli destekleyici faktörlerin başında gelmektedir. İnsan zihninin gelişimini büyük ölçüde etkilemitir. İnsanların kendi ruhlarında dahil, ruhlarla karşılaşabildiği tek yaşam alanı rolündedir.

İnsan yaşamının ortalama üçte birini uykuda geçirir. Rüya ortamı ile kalan üçte ikilik kısmın mekan-zaman ortamı birbirlerini yadsır niteliktedirler. İnsanların normal ölçülerini rüyalar ortadan kaldırır ve onları farklı varoluşların, hareketlerin olduuu, başka bir aleme götürür. Orada ölmüş yakınlarını tekrardan görebilirler. Aynı anda iki yerde olabilirler. Mekanlar bedenler, cisimler ve zaman, formunu kaybetmiştir. Tüm her şeyin ruhu açığa çıkmıştır. Zamanın akışı kontrolsüzdür. Nesneler gerçek yaşamdakinden farklı boyutlarla görülürler insan zihni tüm bunları şaşkınlık ve hayranlık hareketlerden görüngülerden, simgelerden ruhsal alemin mesajlarını çözmeye çalışır. Taşıdığı korkular ve arzular düzlemine bunları yerleştirir. Çoğu zaman yaşamın temel alanları olan beslenme, güvenlik, cinsellik gibi konularda kanaatler oluşturur.

İlkel denilen insanlar için rüyalar, yaşamın bir parçasıdır. Ve arada da “gerçek” leri bulurlar. O rüya anı tuhaflıklarla dolu da olsa neticede yaşanmıştır. Bu, o kimsenin sabah kalkıp ava gitmesi kadar gerçektir. Belkide gece, o hayvanla, o hayvanın ruhuyla konuşmuştur. O hayvanla anlaşmaya varmış: hayvan, kendisini ölgürmesi için, o kişiye onay vermiştir. Belkide rüya tam tersi bir istikamette yaşanmıştır. Ama sonuçta o kişinin gördüğü rüya geçmişin gerçek bir parçası haline gelmiştir. Birilerine rüyasını anlattığında hayatını anlatmaktadır. Bundandır ki, mitos dilinin oluşmasında rüyalar önemli yere sahiptirler. Rüyalarda olduğu gibi, mitoslarda da varlıkların olağanüstü hareketleri, konuşmaları vb. karşımıza çıkar. Ölümler hala ortalıkta dolaşmakta ve diğer tüm ruhlar gibi gelecek halkında bildirimlerde bulunmaktadır. Rüyalardaki olay akışkanlığı ile mitoslarındaki birbirine benzemektedir.

Şaman çoğunlukla rüya zamanları olan gece ile gündüzün ayrıştığı aralıkta ritüel düzenler. Böylelikle, karanlığın ve rüyaların etrafta bıraktıkları varsa kötü ruhlar kovalanırlar, güneşin doğmasıyla başlayan yeni günde kutsanmış olur. Güneş, kötü ruhları kovan ve geceye ait yıldızları avlayarak yok eden kahraman savaşçı-avcı görünümündedir. Çokça aslan, kartal gibi avcı-yırtıcı hayvanlara özdeşleştirilmesi bu

karakteri gereğidir. Güneş aynı zamanda düzen sağlayıcısıdır. Ve bilgisidir. Gecenin getirdiği karanlık biçimleri ve nitelikleri değiştirmiştir. Tehlike her yerdedir. Evren, ruhların dolaştığı mekan konumundadır. Varlıklar ışıktaki göründüklerinden farklıdır. Kaos hakimdir. Ve ancak güneşin doğmasıyla birlikte herşey eski haline gelebilecektir. Güneş tıpkı bir bebeğin anasından doğması gibi kızılıkla gelir. Kızılık, güneşin doğacağını habercisi kan gibidir. Güneş evren-anadan kanla doğmaktadır. Akşam yine arkasında bir kızılık bırakarak ölen güneş; şimdi tekrardan o uğursuz karanlığı parçalamakta ve kaosu bitirmektedir. Güneşin, yaşam döngüsü bu takip etmesi kurban ritüellerinede ilham varmış olabilir. Kanla gelenin kanla gitmesi! Kanla gidenin tekrardan doğma şansı! Ki, ilk ölü gömme ritüellerinde genellikle ölülerin güneşin izlediği istikamete göre yerleştirildiklerini biliyoruz. Tekrardan doğum için güneşin taklit edildiği açıktır.

Şaman güneşin her doğumunu kutsamakla-kutsamakta yetinmez aynı zamanda onun yeryüzündeki modeli, temsilcisi, sembolü olan ateşide kutsallık mertebesine yükseltir. Ateş, güneşin yeryüzündeki tüm büyülerini yapabilir. Güneşin sandığı ışığı ve ısıyı kendiside verebilir. Güneş, tüm evrendeki kötü ruhları kovarken; ateş de varolduğu her mekanda bu işlevi yerine getirebilir. Bu sebeptendir ki mağaraların, tapınakların, evlerin içinde sürekli bulundurulur. Ateş ve ateşin yeri olan ocak, kullanılan mekanların ayrılmaz parçasıdır. İnsanlar avlara kutsallık atfetmişler; evlerini tapınaklarını hatta kentlerini bunlarla arındırmışlardır. İnsanlığın ateşi keşfettikten çok sonra on yemek pişirmek amacıyla kullanması; ateş ile kurulan ilişkinin önce inanç düzleminde gerçekleştirdiğini göstermektedir. Ateş m.ö. 400 binlerde keşfedilmiş ama ancak m.ö. 20 binlerde yemek yapımında kullanılmıştır. Demek ki; ateşin insan üzerindeki temel işlevi onu kötülüklerden korumayla ilgilidir. Ki, eden temizliğinde de ateşin kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Şaman, çok sayıda beden katıldığı ritüellerde ateşi daima kullanır. Onlar, ateşin etrafında toplanırken ya da etrafında dönüştürürken, ateş onları temizler, arındırır, kutsar. Ateş, o hep aynı mağrurluğu ve ahenkli dalgalanmalarıyla topluluğu bir araya getirmiş; insanlar onun etrafında dans edip şarkılar söyledikçe, ayaklarını eşzamanlı yerlere vurup vücutlarına biçimler verdikçe ateşin yani güneşin ruhuyla donatılmıştır. “ateşin ve güneşin çocukları” böyle varolmuşlardır.

Şaman, doğa ile toplumun buluştuğu alanda, ikisinin ortak uyumundan sorumludur. Kozmik düzen ile toplumsal düzen arasındaki uyum, öncelikle bedenlerle ruhların uyumu ile sağlanabilir. Şaman iki toplum arasında mekik dokur. Ancak ruh toplumu, beden toplumu gibi tümde şamana gözükmeyen. Sadece şamanın, atası olan bir hayvanın ruhuyla, birkaç ata ruhla ya da karşısında mücadele etmek için düşman-kötü ruhlarla ilişkiye geçer. Genellikle şamanın ulaştığı ruhlar ona özeldir. Başka şamanlara gözükmeyen ruhlarla iletişime geçmektedir. Onları çağırabilmekte ziyaretlerine gidebilmekte ya da onlar, zamanı ve geri kestirilemeyen akıl erdiremeyeceği hareket yeteneklerine sahiplerdir. Şaman ruhlarla konuşabilir. Savaşabilir; ruhlarda şamanı besleyebilir. Yada öldürebilir. Niteliktedir.

Şaman yetenekleri bunlarlada sınırlı değildir. Onun ruhu doğadaki nesnelere de dönüşerek, bir ağaç, bitki yada hayvan olabilir. Gökyüzüne giderken kuşun, yeraltına inerken ayının yerine geçebilir. Ölmüş insanların acı cıgramış insan ruhunun, yani hstanın yardımına koşabilir. Dahası düşman topluluğa kötü-ölümçül ruhlar göndererek onları hastalandırıp, aç bırakabilir ya da yok edebilir. Şaman, ait olduğu toplumun çıkarları doğrultusunda, görünen dünyanın ötesinde ruhlar alemi ile bireysel yetenekleri sayesinde irtibatlı kişidir. Topluluğun başındaki şef bedenleri nasıl ki toplumsal fayda lehine düzenliyorsa; şamanda aynı işlemi ruhlar üzerinde uygulamaktadır. Başta davul olmak üzere çeşitli enstrümanlarla ezgiler, şiirler, şarkılar, eşliğinde düzenlediği

ritüellerle toplumsal kimliği ruhlar ezbere bilmekte yetinmez; kendiside üretir. Bu özelliği onu, toplumsal bellek oluşturan figür haline getirir. Şaman, toplumsallıkla ruhlar arasındaki denge unsuru olarak; aynı zamanda geçmiş ve geleceğin kesiştiği noktayıda işgal eder. Şiirleri, şarkıları, ezberebilen ya da üreten edebiyatçı-müziyen olmanın yanında tarihçidir. Kürtlerdeki “dengbejlik” kültürü bu geleneğin devamı gibidir. Yaşlı kimselerin gırtlaklarından yarı inleme yarı söz olarak çıkan ezgiler, yaşanmış bir aşkın yada savaşın bize kalan seslerdir.

Kısacası şaman kendi döneminde, toplumsal kimliğin bireyselleştirildiği kişi modelidir. Bu yönüyle ilk peygamberlerdedir. Tek tanrılı dinlerinkide dahil, peygamberlerin hayat hikayelerine, yeteneklerine her baktığımızda, karşımızda bir şaman duracaktır. Onlar bazen dağlarda, bazen ormanlarda, mağaralarda ya da çöllerde inzivaya çekilecekler; sonra toplumunun içine dönerek insanlarını bir ataya getireceklerdir. İnsanların katılımıyla kalabalık ritüeller gerçekleştirecek, topluluğun kendi varlığını yani kimliğini hissetmesini sağlayacaklardır. Bu kimliğin öteki kimliklerle savaşımını kışkırtacak, yaşanan savaşlar ve göçler ile toplumsal kimliği sağlamlaştıracaklardır. Ata ruhları bu kimlik sağlamlaştırma faaliyetleri sayesinde tanrılaşarak göktüzüne yükselecek, öteki toplumların ata ruhları ise şeytanlaştırılarak en berbat mekanlara hapsedileceklerdir.

–BÖLÜM–

KİMLİK VE ŞEYTAN

Ata ruhlarıyla tanrılarla topluluğu ilişkisi, özünde bir soy ilişkisidir. Toplumsal kimliğin belirlenmesi ve yüceltilmesi girişimidir. Ruhani lider burada iki toplumsallık arasındaki ilişimi sağlar ve her ikisinin uyumu üzerinden toplumsal varlığı korumayı, sürdürmeyi amaçlar. Ruh-beden ayrışmasındaki ve ata kültü inancındaki temel itki, topluluğa kimlik kazandırma ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın keşfini sağlayan öncelikli faktör ise, başka kimliklerin varlığı olmalıdır. Her ne kadar günümüz Batı lugatında “doğayla savaş”, toplumsal formlerin nedeniymiş gibi gösterilse de aslında insan guruplarının birbiriyle savaşı kimlik yaratımında daha baskın bir etkidir. İlkel insanın doğa ile bir savaş niyetine rastlanmamıştır. Doğayı karşıt-duşman kimlik olarak kabulendiğine dair herhangi bir bulgu mevcut değildir. Bilakis kimliğin doğayla örtüştürülmeye çalışıldığı, doğadaki nesnelerle ruh-beden ortaklıklarının arandığı görülür. Doğayla uyumlu olma doğadaki nesnelere ruhlar yükleyip karşılıklı saygıya dayalı ilişki ağları yaratma önceliklidir. Sırandan bir avlanma eyleminde bile doğanın, av hayvanının onayının alınmasına özen gösterilmektedir. Kurgulanan ruhsal düzen, bu ruhsallığın her şeyi kapsamayı; insanın doğaya bırakılma düşmanlığını, küçük bir saygısızlığını bile kaldıramayacaktır. Kaldığı insan toplumsallığı kendi kimliğini oluşturur ve yüceltirken neyi ölçüt alacaktır? Neden bir bitki yada hayvan türüne karşı kimlik oluşturma ve yüceltme arayışına soyunacaktır? Kimlik oluşumu süreklilik gerektirir ve her manevi değer gibi karşıtına ihtiyaç duyar. Bir nevi düşmanından beslenir ki, insanın, insandan daha kalıcı bir düşman bulduğu görülmemiştir. İnsanlar kimliklerini başka insanlara karşı geliştirmişler ve yüceltmişlerdir. Kimliklerinin yucelmesiyle birlikte ise; kendi toplumsallıklarına, dıştaki insan guruplarına ve nihayet doğaya karşı yok etme girişimlerini meşrû görmüşlerdir.

Nietzsche “tanrı kötülüğün babasıdır” der. Biz, bu savaşlar dizgesiyle oluşturulan toplumsal kimlikleri almaya çalışırken; nietzsche’nin sözünü ters çevirerek ise başlayacağız. Şöyle diyeceğiz: “toplumsal yapıyı koruma güdüsü, yani varoluşu süreklileştirme istemi tanrılarının anası; korkular ve kötü olan herşey ise tanrılarının

babasıdır. Bu babaların, toplumsal varlık bilinci olan ana'ya her temasında tanrı doğar?"

İnsan, korkuları yaratma, çoğalma ve yayma özelliğine sahip tek türdür. Geçmişin anıları ve geleceğin kaygıları arasında durmadan kıvranıp durur. Sevinçlere şüpheyile yaklaşan insan, korkuları çoğu zaman sorgulamadan devralır. Bu yüzden kimi dinlerin yeryüzü yaşamını cehenneme benzetmesine şaşmamamk gerekir. İnsan beyninin lütfu mu yoksa lanetimi olduğu tartışmalıdır. Belkide insanlar tüm inanç bilmelerini, beyinlerinde biriktirdikleri korkulardan kurtulmak için, üretilen her “gerçek” ve “doğru” ya inanmaya hazırdır. Ancak insan beyninin ve kültürünün krizide tam da burada başlar. Çünkü korktukça inanılacak şeyler üreten insan; inandıkça korkulacak şeyleride çoğaltır.

Doğanın ortasında küçük bir grup halindeyken insanın korkuları basittir. Beslenme, üreme ve güvenlik gibi doğayla uyumluluk yakalamak maksadıyla inanlar, simgeler, modeller, oyun düzenleri geliştirir. Bireylerin tek başlarına yaşadıkları ancak bir topluluğa üye olabildikçe hayatta kalabildikleri böylesi bir ortamda, toplumsallık; korkuları ile kurtuluşların bulunduğu ortak alan rolündedir. Dolayısıyla korkular ve korkularla başedebilecek inançlar yine toplulukça üretilecektir. İnsan toplumsallığı bunu, beden ve düşünce ortaklığıyla yapar. Kendini doğa içinde konumlandırıp, sağlama almak için doğayı-evreni kendine benzeştirir. Nesnelerle iletişime geçip onların ne istediğiyle, kendi istediklerini uzlaştırmaya çabalar. Böylelikle nesnelere ruhlar vererek evreni ruhlarla doldurur ki, kendi toplumsallığıyla ruh toplumsallığının eşgüdümlülüğünü işin başında garantiye almış olur. Bu beden-ruhların varlık nedenleri, insanın varlığıyla, onun ihtiyaçlarıyla ilintilidir. Sanki kendi toplumsallığı içinde ve doğa-evren ile geliştirdiği oyun düzenlerini, nesneler-ruhlar bilinçli şekilde insanlarla geliştiriyormuş gibidir. Evrenin ilelebet topluma benzeşmesi, böylesi bir tersten düzen kurma sayesinde. Kendini evrene yansıtan insan için artık, ruhlu görüngülerin tüm durumlarıdırı yine insanla ilgilidir.

Evren kurgularıyla, insan toplumsallığı ve insan ihtiyaçları arasında çok yönlü geliştirilen bağların kökeni, algının işte böylesine yansımali işletilmesinden ileri gelir. Saplantı derecesinde kendini merkeze yerleştirmekten geri kalmayan insan, bütün evreni insanileştirmiştir. Sihirsel dönemde, bireyin varlığını sürdürebilmesi için topluma gereksinim duyması gibi; toplumda büyük evren bedene uyum sağlama çabasındadır. Evreni kendine benzer ruhlarla doldurduğu ve kendini, kendine benzeyen ruh-nesnelerle çevrelediği bir ortamda toplum kimlik yüceltmesine ihtiyaç duymamaktadır.

Soy ilişkisi kurulan ata ruhların ortaya çıkışı, böyle bir evren kurgusuyla mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu evren kurgusunda tüm varlıklar akrabadır zaten. Öylese, ruh-beden ayrılması ve ata ruh arayışı toplumsalın, başka toplum yada toplumlarla kıyası özerinden bir kimlik kazanma aşamsı olmalıdır. Kimliğin yüceltilmesi ötekine yöneltilmiş düşmanlığın kendi varlığına sevgi ve bağlılık olarak dönmesi ile sağlanabilir. Topluluğun, kutsallarını ve atalarını yücelterek; insan ulu, güçlü, erdemli kılarak, öteki karşısında valık mücadelesi verdiği-verbildiği söylenebilir. bundanki ata ruhları ve tanrılar toplulukların kolektif beden ve ruh gösterinin toplamı olmakla kalmazlar; bütün geçmiş değerlerin ve geleceğe dair arzuların bileşkesi olarakta tasarlanırlar. Onlara ait oldukları toplumların kimlikleri geçmişleri ve gelecekleridirler. Günümüzde aynı dine ve tanrıya inanan etnik unsurlardan neredeyse her birinin, tümünden ortak dine göre değilde, birazda kendilerine göre tanrıyı biçimlendirmesi buradan kaynağını alır.

Kimliğin inşasında belirleyici faktörün “öteki” olduğunu artık anlamış durumdayız. Toplumsal kimlikler sanılanın aksine kendi bünyelerinin iç evrimine eşlik etmekten çok, ötekilerin tanımlanması ve çoğunlukla bunların kötü, çirkin , aşağılık,

ahlaksız, geri şeklinde konumlandırılmasıyla yaratılır. Kimliğin güçlü ifadelerle kavuşması, ötekine duyulan korkularla tiksintiyle doğru orantılıdır. Ötekiye verilen rol, kimlik etrafında kümelenmiş topluluğu korkutacak kadar güçlü, ama onu yenilgiye uğratamayacak kadar zayıf olmasıdır. Bir topluluğun kimliği olan ata ruhları ve tanrılar bu iki durumun arasında yaşayabilirler. Eğer bir yerde insanlar ata ruhlarına ya da tanrılara inanmamaya başlamışlarsa; ta onları korkutacak ötekiler bulunmamaktadır. Ya öteki karşısında yenilmişlerdir. Ya da ötekine karşı yürüttükleri mücadele çok uzun sürmüş, fazla acının yaşanmasına sebep olunmuştur. Ki, tanrıya inanmayanların bugünde ya sefahat içinde yaşayan ülkelerde yada yüzyıllarca ezilmiş toplumlarda çoğaldıkları gözden kaçmamaktadır.

Kimliklerini yüceltme çabası gösteren toplumların binyıllardır. “öteki” ne taktıkları için pek tanındıktır. Toplumlar kendi varlıklarını tehdit eden, korkularıyla, günahlarının birleştiği ötekiliğe, “şeytan” demişlerdir. Şeytan; öteki-düşman olanın kimliğidir. Ve de aşağılanan, aynı zamanda korkulan ötekiliğe yakıştırılmış kötülüklerden, günahlardan varedilmiştir. Toplumun savaştığı başka bir topluluğun belirlenmiş özellikleriyle; toplum içi muhalefet ve insanın varoluşundan itibaren getirdiği karanlık, kaos, felaket, hastalık türü korkular şeytan imgesinde birleşmiş haldedir. Her üç alanın ortak özelliği, toplumsal varlığını ve düzenini tehdit etmesidir. Zaten şeytan sözcüğü köken itibarıyla “satan” dan gelmektedir ki; ibranicede satan, düşman demektir. Tanrılar ve ata ruhları yaratıcı ve düzen kurucularken; şeytan, ölümcül ve bozguncudur. Tanrı ışıkken şeytan kaos ve karanlıktır. Ancak işin ironisi, kutsal ata ruhların ve tanrıların varlıklarını şeytana borçlu olmalarıdır. Oğullarının ihanetine uğrayan ilk baba şeytandır!

Karanlık, kaos ve belirsizlik toplumların daimi korkularındandır. Karalığın kendi başına enerjisi olduğuna inanılır. Nesneleri durumları belirsizleştirerek kaosa, karmaşaya sebep olur. Karmaşanın egemenliği şeylerin netliklerini kaybetmesi, biçim ve içeriklerin deforme olması, karanlıkta mümkündür. Bir çok mitoloji de evrenin varolmadan önceki hali, kaos ve karanlık halidir. Sonra ışık doğar ve herşey yaratılmaya başlanır. Işık, doğumun; karanlık ve kaos ise ölümün-yoksulluğun alametidir. Bunlar genellikle birbirlerini takip edecekler.

Karanlık, kaos, ölümcüllük, hastalık ve yaratıcılık şeytanın karakterleriyken; öteki olmak şeytanın amacı, beyni hatta fizikiğidir. Öteki, topluluğu-kimliği yok etmek ister. Onun kötü, çirkin ruhları topluluğa çok yönden saldırırken; ata ruhlar ve tanrılar bunlarla savaşır. Ata ruhlar ve tanrılar biçime kavuşmuşsa şeytan ruhlar da belirginleşmiş demektir. Şeytanlar güçlenmişse ata ruhlar ve tanrılarında kudreti artmıştır. Topluluk şeytanlarla savaşta iyi ve kahraman ata ruhların ve tanrıların yanında dualarla, ritüellerle ya da doğrudan kötü ruhlara saldırarak yer alır. Kimi zaman kendi toplumsal yapılarını bazen davranışlara ya da bedenlere yönerler. Onlar, ışığın temsilcileridirler. Bozguncular ise, karanlığın.... Karanlık, yeraltından çıkmakta ışık ise gökyüzünden gelmektedir. Yeryüzü her ikisinin nöbetleşe egemen olduğu ara bölgedir. Toplum, karanlığın egemenliğine sadece geceleri ateşler yakarak karşı kaymaz; içindeki karanlığın temsilcilerini de yakar, yok eder korkuları çoğalarak artan toplumun, saldırganlık alanları da artarak çoğalacaktır.

Kötülüklerin, korkuların üstesinden gelinmesi için ata ruhlarının ve tanrıların vesayetinde belirlenmiş kimliğin katılaştırılması gerekmektedir. Bundan hareketle, içinde bulunan farklılıklar tek modelde birleştirilmelidir. Ata ruhların-tanrıların; yani hakim iktidarın onayladığı gerçek ve doğrular dışına çıkanlar cezalandırılmalıdır. Topluluğun güven ve huzur içinde varlığını sürdürebilmesinin tek yolu daha sıkı organize olmak; daha sıkı organize olmak içinse, korku-kötülük yani şeytan üreten

bilmelere daha çok sarılıp, uyum göstermeyenleri daha sert cezalandırmak icap etmektedir.

Kimliğin katılaştırılması sürecinde toplumlar arası mücadeleler, anların iç yapılarını da biçimlendirir. Topluluk ve iktidar kendi içindeki farklılıkları, ötekinin farklı oluşuyla benzeştirecek alt etmeye çalışır. Böylelikle sağlamlaştırılmış ve özgüvene sahip kimlik inşası benzeştirme rotasında seyreder. Farklı olanın alçaltılması, inşa edilmiş farklılık karşısında mantığın ve ahlakın kurumlaştırılmasıyla sürdürülür. İçe dönük iktidar mücadelesidir. Dikkat edilirse başta tek tanrılı dinler olmak üzere, katı hiyerarşik iktidar yapılarında şeytan, bazen kutsal ilahlara ya da tanrılara akrabadır. Asiliğinden dolayı kutsal güçler tarafından cezalandırılmıştır. Şeytan burada toplum içi unsurların ezilmeyen insan onurunun gururunun yerine kullanılır. İktidarlara ezilmeyen insan onurunun, gururunun yerine kullanılır. İktidar karşısındaki düşmanı; onur ve gurur olarak tanımlamıştır. Hükümranlığı altında kimsenin kendisine karşı direnmesini istemez, direnen olursada onu şeytan kimliğine ekler.

İçteki şeytana-düşmana açılmış savaşlar ritüeller biçiminde sürdürülür. Bir bedene işkence yapılması ya da o bedenin öldürülmesi aslında o bedene girmiş düşman ruhunun cezalandırılması mahiyetindedir. Bu ritüeller çoğu zaman kalabalıkların katılımıyla, onların onayı, oyun düzeni ve hatta sevinç çılgınlıklarıyla icra edilir. “kültür” alanının dışa atılması, sürgün edilmesi ya da bir yerlere hapsedilmesi topluluğun istemidir. Genel cezalandırma edimlerinde her şeyin bir simgesi ve amacı vardır. Bedene işkence yapılırken, izlenen sıralama, kullanılan aletler; öldürülecek bedenin sokulduğu pozisyon, öldürme aletinin bedenle ilişkisi, sürgün, dışa atma ya da hapsetme de uygulanan davranışlar, takılan zincirler, kapanan kapılar, gardiyanlar vd-hepsi toplumla iktidarın ortak ritüelindeki simgeler ve modellerdirler. Belli dizilimler halinde uygulanırlar ve topluluğa bir şekliyle inşa edilirler. “iyi” olan topluluk üyeleri, kurbanın durumundan iktidarların gücünü görür; kötülüğün sadece toplumdan değil kendi bedenlerindende sökülüp atıldığını hisseder. Onları şeytandan kurtardığı için doyuma ulaşırlar. O ana kadar iktidarın gözünde “kötü” olan şeyler yapmış ya da düşünmüş kişiler ise çoğunlukla, korkuya kapılıp kimliğe eklemlenirler. Sonuçta cezalandırmalar, iyi ve kötüler ortak kimlikte buluşturan iktidar sağlayacak düzenlemeler görünümündeyse; insanlardan daima destek bulacaklardır. Eğer toplumsal varoluş ve onun soyut ifadesi kimlik güvende olacaksa, insanlar kurban olmaktan ya da kurban bulmaktan çekinmezler. Çünkü her kurban , aynı zamanda topluluk üyelerinin isyana yatkın ruh yanında yok edilmesine karşılık gelir. Özgürlük güvenliğe tercih edilmeyecek kadar kötüdür!

İnanç iktidarlara bu “toplumsal talebi” görmede ustadırlar. Kendisi dışında herhangi bir seçeneğin ölümcüllüğünden, kargaşa getiriciliğinden, kötülüklerinden bol bol söz ederler. Zaman zaman düzenlemesini bile buna göre ayarlarlar. Kendinden önceki iktidartürünü şeytanlıkla suçlarlar. Onlar toplumu kandırmış ve insanlara acı vermişlerdir. Kendilerinin gelişle, ışığın karanlık karşısında zaferine benzer bir süreç yaşamıştır. Onlar yani geçmiş şeytanidir, şimdiki düzen ise tanrısal. Her inanç, bir öncekinin şeytaniliğinden bahsedecektir. Kendisiyel başlayan süreci ise tanrısallıkla ilişkilendirecektir. mesela yunanistana hiristiyanlık geldiğinde, pagan inançlarını korumaya çalışanlara “şeytanın uşakları” denilmiştir. Musa, altın buzağıya tapan yahudileri ölüme mahkum etmiştir. Muhammed, kabe'deki putları şeytana benzeterek elleriyle parçalamıştır. Öte yandan inanç iktidarlarının korku alanlarından biri de yeni fikirlerdir. Kendi inanç yapılarına, değerlerine karşıt gördükleri en ufak söylemi şeytanileştirerek gaddarca cezalandırmışlardır. Onaların düzen bozuculuklarından, karmaşa yanlışlıklarından dem vurarak kitlesel katılımlı öldürme-işkence ritüelleri düzenlemişlerdir.

Zerdüşter,manicilerin derilerini yüzmüş,romalılar,hristiyanları çarmıhlara çivilemiş,hristiyanlar ise bilim insanlarını ateşlerde yakmışlardır.

Kimliğin elirleme süreçleri bu anlamda,nietzsche'nin tabiriyle hayatı azaltarak yaşama zamanlarına tekabül eder.toplumsal hayatın-varoluşun gerekleri etrafında şekillenen kimlik durmadan kişileri ötekiliğe karşı terbiye edici saldırılara sevk eder, onları iktidarların hizmetindeki basit ama etykili silahlara dönüştürür. Böylesi insanlar bir hayvan ya da insan gibi değil; kurallarla, yasalarla beslenen, emir almaktan ve emir vermekten şehvi bir haz duyan sert ve acımasız makine dişlileri gibi yaşar; herkese, her şeye keskin kenarlar yapmakta kullanılır ve her kesten daha huzurlu ölürler! Kimlik oluturan toplumlar bu tür insanları yaratmada mahirdirler. Sonuçta toplumlardaki kimliğin gelişimi niyetlerle, amaçlarla ilgilidir ve sistemler; düşüncede zügürt ama itaatle kusursuz “ortalama-sosyal” insanların sırtından yükselebilmektedir. O toplumda doğacak birey çoğunlukla o sistemin belirlediği kişilik seçenekleri arasında sadece tercihte bulunma hakkına sahiptir. Bunların dışında bir arayışa yönelmesi; delilik, sapkınlık, asilik, şeytanlık gibi sıfatlardan birini ya da bir kaçını kapmasıyla neticelenecektir. Evreni bile ata ruhlarının yarattığına inanan bireyin buna cesareti zaten yoktur. Kolay yolu seçecek, topluluğun gerçek ve doğrularını kendi deneyimleriymiş gibi kabullenecek; ölüm anında bile güzel anlamlı bir hayat sürdürdüğüne inanarak kendini kimlik dışına itilmiş insanlardan daha şanslı görecektir.

At ruhların ortaya çıkmasıyla birlikte yaratılan kimlik bağlamında öncelikli savaş alanı içteki muhalefet değil, dıştaki toplumlardır. Kimlik oluşturan topluluk diğer topluluklara karşı sergilediği savaşçı tutumu ritüeller halinde sürdürmektedir. İçteki şeytanın cezalandırılması bu anlamda dıştaki şeytana uygulanan şiddetle çoğu zaman paraleldir. Başka bir ifadeyle içe dönük cezalandırmaların ritüelleşmesi, dışa karşı sürdürülen savaşların akabinde geliştirilmiştir. Her iki şeytan, birbiriyle ilişkilendirilmiş hatta özdeşleştirilmiştir. İçteki şeytan birikmiş günahlardan; dıştaki şeytan ise tehlike ve tehditlerden oluşturulur. Topluluk, içteki şeytanı sadece cezalandırmakta yetinmez, sembolik-teatral oyun düzenleriyle de onu bertaraf etmek ister. Seçilmiş bir hayvan bedenine günahların bağlanarak dışa atılması; şeytanın bedenleştirilip taşlanması; ya da insana, hayvana benzeyen kötü ruhların silahlarla kovalanması, sihirle etkisiz kılınması, su ve ayna yansımalarıyla hapsedilmesi gibi değişik mücadele biçimleri vardır. Ama dışarıdaki düşman-şeytan ile çoğunlukla tek şekilde savaş sürer. Onları bulmak, öldürmek ya da esir alıp aşağılamaktır bu. Toplumlar iç şeytana dönük saldırısını periyodik aralıklarla tekrarlayabiliyorken, dış şeytanlara önceden kestirilemeyen zamanlarda şiddet uygularlar. İki taraftan birinin hazırlıksız olmasına dikkat ederler.

Ne kadar sevimli görünmeye çalışırsak, çalışalım, şiddetin ekolojik kökenlerini inkar edemeyiz. Şiddet bir bakıma genetikdir. İnsan tüm sosyal yapılanmalarında şiddet, uygulamaktan vazgeçememiştir. Zaten toplumsallıkta insana ve doğaya uygulanan şiddet sayesinde geliştirilebilir. Şiddetin temel ilkesi “olmak” tır. Ve insanların bedenlerini, mallarını, emeğini, zamanını ya da mekanını almak şiddet kapsamında değerlendirilebilir. Ancak kimlik ile şiddet arasındaki bağ çeşitlilik arz eder. Her şeyden önce burada şiddet, kimliğin ilanıdır, politize edilmiştir. Şiddeti uygulayan taraf, o şiddete maruz kalan tarafa dönük meşrulaştırıcı anlatılar geliştirecek, şiddetini haklı gösteren bilmeler üretecek. Elbette bunu da, yine ötekinin kimliği üzerinden yapacaktır. Şiddetin hedefindeki ötekinin kötü ve toplumsal varlığı için tehlikeli olduğuna inanılacaktır. Kimlik için kamu ve toplumsal varlığı için tehlikeli olduğuna inanılacaktır. Kimliğin için “kamu yararına şiddet” daima hazır tutulmalıdır. Esas gaye, en az öteki kadar, topluluk üyelerinin de kimliğin şiddet onaylamasıdır. İçteki

muhalifin cezalandırılması gibi, dışa dönük savaşmalarda bu anlamda iktidarın tebaasını terbiye etmede kullandığı bir yöntemdir.

Savaşlar, diğer şiddet edimlerinden farklı olarak, kimliğin sahibi sürülerin alenen karşılaşması ve kıyaslanması prensibine dayanır. Kendi türünü planlı şekilde yok etmeye dönük örgütlenmiş kitle saldırganlığının sergilendiği alanlardır. Bu anlamda kimliğin oluşturulup yüceltilmesinde, yine iç birliğin sağlamaştırılmasında tekrar tekrar tercih edilen, ile savaş halleri, doğru orantılıdır. Nasıl ki içteki muhalife-farklılığa uygulanan şiddet, dıştaki ötekiliğe duyulan öfken ve cezalandırma istemiyle paralelse; dışa dönük savaşlarda da asıl amaç, kimliğin kırılmasını gidermek, farklı olanı kimliğe eklemektir. Savaşların kimlik yaratmadaki rolü görülmeden tıpkı marxist teoride olduğu gibi sadece ihtiyaç duyulan malın, beden, mekânın, zenginliğin alınması; ya da ticaretin yerinde geçebilen bir faaliyetmiş gibi değerlendirilmesi yetersiz olduğu kadar tehlikelidir de.

Savaşlar toplumsal kimlik etrafında kenetlenmesini, tekleşmesini öngörür. Kimliğe ait üyeleri belirlediği gibi, kimliğin hakim kılındığı arazinin sınırlarını da çizer. Sınırları genişletmek ya da geniş tutmak kimliğin yüceltilmesiyle eşanlamlıdır. Ki, coğrafyalarda kimliklerin meddi ve manevi değerlerini barındırıyor olması açısından, kimliklere eklenmiş kültürel-politik birimlerdir. Topluluğa üye kimseler gibi ata ruhları da belli mekanlar da var olabilirler. Tapınaklar ve mezarlar buralarda bulunurlar. Yaşanılan mekânı kaybetmek kimliğin yitiminde başka bir topluma ait mekânın istilası ise kimliğin büyütülmesinde önemli paya sahiptir.

Bedenlerin inançların yaşanılan mekânların saldırıya uğraması çoğu zaman zenginliklerin talanı ile birlikte kimlikler arası hiyerarşinin kurulmasıyla sonuçlanır. Bundandır ki, katliam ve soykırım türü uygulamalar; kimlikler arası hiyerarşi ve bu hiyerarşide tepe noktaya yerleşme arzusu bağlamında ele alınmalıdır. Topluluklar-kimlikler, kendisinden farklı olanın farkını alçaltmak isterler. Ötekiliğin alçaklığını ise durmadan savaşlarla sınamaktan geri kalmazlar. Onlardan kendi kimliklerini her görüp; egemen olanın kimliğini yüceltmelerini beklerler. Egemen kimliğin üstünlüğü kanıtlanırsın diye, ötekilerin yenilgiyi kabul edip itaat etmesi önemli bir ölçüttür. Aksi takdirde öldürülecek, işkencelerden geçirilecekler, sürgüne gönderilecekler. Ya da açlıkla terbiye edilecekler, kadınlarının ırzına geçilerek soyları-kimlikleri kirletilecekler.

Gerçek ne olursa olsun, işgal ve istila girişimleri özünde kimliğin yüceltilmesi, ötekiliğin aşağılanmasıyla ilgilidir. Ötekinin kendisinden daha geri ve aşağılık olduğunu kabul etmeden hiç kimse, başkasının kimliğini var eden öğelere saldıramaz. Düşman kişi öldürüldüğünde bile öldüren taraf; onda akan kanın ötekinin pis ruhu olduğuna inanmaktadır. Evleri yaktığında, mezarları parçaladığında mabetlerini tahrip ettiğinde; ötekinin kimliğini yok ettiğinin bilincindedir. Kimliğe saldıran ile saldırıya maruz kalan arasındaki kimlik hiyerarşisi başından beri kurulmuştur. Bu sebeptendir ki, marxist, batının Hindistan Mısır'a saldırılarına makul gerekçeler aramasını, kafasındaki kimlik hiyerarşisinde, kendi kimliğini en üste yerleştirdiğinin bir kanıtı biçiminde ele almak pek de yanlış olmayacaktır.

Farklı olanın kimliğine saldırarak onu yok etmede ya da daha da vahimi-egemen kimliğin yüceltilmesi için onu kendine benzeştirme de en etkili güç devlettir. Devlet tekleşirmenin kurumsal gücüdür. Bu gücü elinde bulunduran kimlik eninde sonunda diğer kimlikler ötekileştirecektir. Dil, inanç, hukuk, vb. gibi kimlik değerlerini onlara kabul ettirecektir. Var oluşa gereği her devlet, bundan ki esasta soykırımcı bir örgütlenmedir. Devleti zorunlu bir ihtiyaçmış gibi değerlendiren biri için asıl endişe olanı, ne mal ne de can güvenliğidir. Ya kimliğinin mevcut haliyle korunmasını ya da aşağılanmış kimliğinin, egemen olandan devlet aracılığıyla intikam almasını istemektedir.

4. -BÖLÜM- -NEOLİTİK-

Beden-ruh ayrışmasına bağlı ata ruhları inancında ve kimlik yaratımında tarımcı toplumlar kısmen farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıkların kökeninde, toplumsal formasyonun getirdiği algı değişimi yaratmaktadır. Topluluk artık yerleşiktir. Ve değerlerini, yasalarını simgelerini, ritüellerini kuşaktan kuşağa aktarırken, yaşanan mekanda bu mekanın üzerindeki mimariyede devretmektedir. Kültürel devamlılık, yaşanan mekanın işlevsel devamlılığı ile aynı şeydir. Kimlik hiçbir zaman olmadığı kadar mekanla, toprakla, köyle, evrenle iç içe geçmiştir. Statüler ve kambağına dayanan

soy ilişkileri köyleri mekanlarda temsil edilmekle; giderek mimari, iktidarın diline dönüşmektedir.

Tarıma geçişin orta doğu'da, doğu çinde, bazı uzak doğu coğrafyalarında ve orta afrika'da bir birinden kopuk yaşandığını, yaşanabildiğini varsayabiliriz. Doğadaki bitki ve hayvan düzenini özümsememiş, kendi varlığıyla bunlar arasında sıkı bağlar kurmuş insan için; hayvanlar nasılkı izlenen, incelenen, taklit edilen nesnelerse bitkilerde böylesi bir konuma sahip olabilirler. Dolayısıyla, belkide insanlık tarıma geçmeden çok öncede bitkilerin nasıl yetiştirilebileceğini bilmekteydi. Bitkilerin nasıl çoğaldıklarını, hangi koşullarda, yeşerdiğini, nasıl büyüyüp nasıl öldüklerini öğrenmişti. Tarımcılıktan uzak duran toplumlarda suya ve çamura kutsallık alt edilmesini başka türlü nasıl açıklayabiliriz? Ölülerini bataklıklara atan toplumlar elbette yeniden doğumu amaçlayan bir ritüeli uygulamaktaydılar. Bu nedenlerden hareketle toplumların tarıma geçişini yeni bir üretim alanının keşfi bağlamında değilde, yaşanan bölgelerde meydana gelen nüfus artışlarıyla, kuraklıklarla ya da kıtlıklarla açıklamak, daha akla uygun bir yöntem gibi gözükmemektedir.

Ancak her halükarda tarıma geçişi, inanç iktidarının evrim açısından önemle dikkate alınması gereken bir aşama olarak değerlendiriyoruz. Sonu devlet yaratımına varacak güçlü bir kırılma noktası şeklinde görüyoruz. İnanç iktidarının kılcal damarlarıyla hayatın her alanına sızdığı bir düzeye karşılık geldiğine inanıyoruz.

Neolitik tarımcılığı ele alırken bu bölümde diğerleri hakkında yeterli oranda veri bulunmaması nedeniyle orta doğu özgürlüğüyle sınırlı kalacağınızı başta belirtelim

Neolitik Zihniyet Devrimi:

Tarımcılığın, zagros-toros sıradağlarını ve bu dağların yamaçlarını kapsayan; Altın Hilal ya da verimli hilal şeklinde adlandırılan bölgede m.ö 10 binlerde geliştiği bilinmektedir. Büyük ihtimalle bu döneme denk gelen kuraklıktan kaynaklanan zorunlu bir geçiş hali olarak gerçekleşmiştir. Yerleşim alanları giderek akarsuların kıyılarına yaklaşmaya başlamış, besleyici değeri yüksek tahıl çeşitlerinin yetiştirilmesiyle bu ilk köyler kalıcılaşmıştır. Verimli hilalden dalgalar halinde genişleyerek indus'tan, Nil nehrine yayılan bu kültür, tüm Mezopotamya'ya Anadolu, Girit ve Yunanistan'a ulaşmıştır. İndus'tan, girit'e; Nil'den Karadeniz'e kadar etki alanını genişleten tarımcı kültürün m.ö. 4500 yıllarında bu ilk büyük yayılmasını gerçekleştirdiği söylenmektedir. Bizim için önemli olan bu kültürün çıkışındaki ve yayılışındaki ayrıntılar değil;

Neolitik tarımcılık ile birlikte başat algı alanı artık gökyüzüdür. Göksel cisimlerin günlük, aylık ve yıllık hareketlerindeki muhteşem uyum ve bu cisimlerin yeryüzü üzerindeki belirgin etkilerinin keşfi, gökyüzünün zengin çeşitliliğiyle birleşince, merak ve hayranlığın odaklandığı alan haline gelmesi kaçınılmazlaşmıştır. Göksel düzen, yön tayini ve iklim belirleme gibi sadece insani ihtiyaçlara cevap vermekle sınırlı olmayıp; dönemin insanları için sürekli doğum, büyüme ve ölüm durumlarının tekrarlandığı, dolayısıyla insan kaderiyle örtüşebilen bir saha rolünde üstlenmektedir. Nesnelerin, belirli görevleri belirli hareketlerle yerine getirmeleri ve bu işlemin birbirleriyle uyum içinde gerçekleşmesi insanların kendi toplumsallığını oluşturmada sürdürmede önemli dersler çıkaracağı veriler sunmaktadır. Ki, bu veriler sayesinde toplumlar insanların ve giderek kurumların kaşulsuz itaatle hizmet edeceklerin devlet örgütlenmesinin temelini atacaklardır.

Zamanın belirlenmesi ve denetime alınmasında da gökyüzü önemli bir yere sahiptir. Peş peşe gelen mevsimler (yani zaman) dairesel dönüşüm halindedir. Ne zaman yağışın olacağı, ne zamanın kurak geçeceği, ne zaman ekim yapılabilirliği, ne zaman hasatın çekileceği bellidir. Gökyüzü izlenerek hepsi kestirilebilir. Yani insanları ilgilendiren hemen hemen her şeye gökyüzü karar vermektedir. Bu sebeplendir ki,

sonradan ortaya çıkacak bir çok uygarlıkta gökyüzü anlamına gelen sözcükler aynı zamanda tanrı isimleri olarakta kullanılacaktır. Mesela sümerlerde “an” hem gökyüzünü anlatırken hemde en büyük tanrılardan biridir. Yine sümerlerde olduğu gibi gökyüzü, büyük tanrılarının ikametgah yeri olacaktır.

Tanrıların giderek çoğalmasının nedeni birazda, anlamlandırmaların zamana yayılmasıyla ilgilidir. Farkedilen her güç tanrı mertebesine çıkarılmaktadır. Neolitik öncesinde ata ruhların yükseltilmesi gökyüzüne yakın durması söz konusudur. Dost, ata ruhlar için gökyüzünün tercih edilmesi, onların toplumu gözetebilmesi, adeta av ile avcının kurduğu ilişkiye berzer bir şekilde toplumu koruması, gerektiğinde cezalandırması yanında yönetenin toplumdaki ayrışmasına ve yücelmesine karşılık gelen bir tür hiyerarşi oluşturmaktadır. Ancak neolitik tarımcı varolan ilahı, gökyüzüne yükseltmekten çok, doğrudan oradaki tanrısal güçleri keşfetmektedir. Bir bakıma, toplumsal varlığı koruyan, onun sürekliliğini sağlayan ata ruhlarla, rüzgar esirip, yağmur yağdıran, işleyişle topluma ilham vererek hukuk oluşturan, insanları doyurup besleyebilen göksel güçler birleştirilmektedir. Ya ata ruhlar göksel güçleri paylaşmış ya da göksel güçler atalar haline gelmiştir.

Dişil evren imgesi zürve yapmaktadır. Evren dişil karakteriyle doğurgan kadın figürüyle temsil edilmektedir. Ancak eril ilahlarda evrendeki düzende yerlerini almakta, evren bir çeşit eril-dişil uzlaşmacıyla kurgulanmaktadır. Kadın nasilki doğurmak için erkeğin tohumuna ihtiyaç duyuyorsa evrendeki varolan herşey, dişil ile eril temasıyla üremektedir. Dişil olan toprağa, eril olan yağmur değmedikçe ya da eril akarsu toprağa girmedikçe, toprak kıvamına ulaşmayacak, bereket gerçekleşmeyecektir. Neolitik tarımcılığın ilk döneminden itibaren bu bereket ilişkisi kadın ve erkek bedenlerince tekrarlanacak; toprağın üretkenliğini artırmak maksadıyla toplu cinsel ritüeller düzenlenecektir. Bu gelenek sümerlerde, mısırlılarda ve diğer bir çok uygarlıkta farklı biçimlerde sürdürülecek; özellikle yine neolitik dönemde olduğu gibi zamanlama açısından bahar mevsiminde halka açık sembolik evlilik törenlerine ve çeşitli kutlamalara evrilecektir. Örneğin; isa’nın tekrardan dirilme tarihi olarak belirlenen 25 mart, bu kutlama günlerinden yadigardır. Yine aynı tarihi yahudilerde tanrının dünyayı yaratma günüdür. Günümüzde de dünyanın bir çok yerinde benzer kutlamalar yapılmakta, insanlar evlenmek için bereketli bahar günlerini beklemektedir.

Evrenin dişil ve eril karakterle arasında paylaşılmasını ata kültü ile tarımcı kültürün uzlaştırılması bağlamında değerlendirmek gerekir. Sonuçta tanrısal düzende dişil ve eril ilahlar bir araya gelmiştir. Yeryüzü, toprak yaelleşim alanları, yeraltı, su, bataklıklar, denizler, bitkiler vd. dişil özelliklerle anılırken, toprağı dölleyen akarsular, yağmurlar, rüzgarlar dölleyici boğa figürüyle tarif edilen Ay ve düzen kuran Güneş vb. eril özellikler taşır. Dini ve felsefik düalizmin kökeni belkide, böylesine eril ve dişil ilahların kozmik düzene yerleştirilmesine dayanmaktadır. Zerdüşçülükte Hint ve Çin inançlarında ve nihayet felsefede bu düalist görüş, uzun süre farklı kılıklar altında da olsa varlığını sürdürmüştür.

Neolitikte eril karakterlerin mekanı çoğunlukla gökyüzüdür. Ay, gökyüzündeki hareketleriyle ve değişen biçimiyle gizemli eril karakterdir. Parça parça eksilmekte ve sonra yine aynı şekilde tekrardan doğarak, ölümü ve yeniden doğumu simgelemektedir. Varlığıyla kadın bedenini etkilediği gibi doğadaki hayvanların davranışlarında değiştirmektedir. Gecenin kokutucu karanlığında o büyüleyici gümüşü ışıyla nesneleri aydınlatmaktadır. Ay’ın diğer bir önemi; tarımcı toplumlar için gerekli zaman ölçümünde sağlam verler sunabilmesidir. Güneşin günlük hareketlerine nazaran Ay, mitolojilerde ve inanç sistemlerinde dölleyici boğa simgesiyle eşleştirilir. Boğa motifleri ilgi çekicidir. Kadın ile ilişkisi Ay’ın dölleyici boğa figürüyle anılmasına neden olmuştur. Boğa ve inek ikilisinin bereketi simgelemesi, gökyüzü ile yeryüzü-eril ile dişil ilişkisine

benzer. Bir çok mitolojide tanrı boğa ve tanrıça inek motifleri bunu gösterir. Europa, Zeus boğası, Pasiphae ve Poseidon boğası, gibi verimliliği simgeleyen boğa ve inek ikilisi tapınaklarda, kentlerin giriş kapılarında çokça yer bulmuştur.

Güneş, neolitik çağda da düzen durucu adalet dağıtıcı ve tabi ki avcı-savaşçı misyonunu sürdürür. Doğması ile birlikte Yıldızları ve Ay'ı avlamakta, öldürmektedir. Bu avlanma sahnesi; başta mitra inancı olmak üzere, boğayı öldüren tanrı füğürüyle inançlara geçecektir. Boğa-Ay'ın avlanıp öldürülmesi bir cezalandırma eylemi olmayıp, bereketi, arttıran döngüsel sistemin cezalandırılmasıdır. Boğayı kurban etmek hatta günümüzde çoğumuza canavarcada gelse, arenalarda boğa öldürmek, bereketi çoğaltmak maksadıyla tekrarlanan ritüellerdendir.

Güneş ve Ay gibi gökyüzündeki yıldızlarda neolitik dönemin gözlem nesneleridirler. Yıldızlar, ata ruhalara duyulan inançla birlikte zaten önemlerini arttırmışlardır. Bu günün yıldız çizimlerine baktığımızda bile bunların tıpkı insanlar gibi beş uzantıya sahip olduklarını görürüz. Açılmış başaklar ve kollar üzerinde kafa bulunmaktadır. Yıldızlar bir çok inançta ölürlin gökyüzündeki durumlarıdır. Atalar, oradan toplumunu izler ve ihtiyaç dahilinde insanlara yardımcı olup yol gösterirler. Neolitikte ise, yıldızlara verilen önem farklı boyutlar kazanacaktır. Yön gösterdikleri kadar, zamanla ölçümünde de çok daha uzun vadeli veriler yıldız düzenlerinden sağlanacaktır. Nasıl ki, Ay, Güneşten daha geniş zaman algısına yol açmışsa; yıldızlar her ikisini de çok aşan zaman ölçümünde kullanılacaktır. Geçen uzun zamana rağmen çok küçük farklarla konum değiştirmeleri nedeniyle insanlar için, yıldızlara bakılarak yılların, hatta yüzyılların hesaplanması imkan dahilindedir.

Ay, Güneş ve Yıldızlar giderek göksel kozmik düzenin kurgulanmasında önemli yer tutarlar. Bu kozmik düzen kurgusunun öncekilerden oldukça farklı yanları vardır. Ağırlıkta yeryüzünün ve buradaki görüngülerin konumlanışına, hareketlerine göre düzenlenmiş önceki kozmik tasarımlarda: varlıkların hareketleri, durumları, değişen biçimleri, ölüm-doğum döngüleri fazlasıyla hızlıdır. Neredeyse günübirliktir. Topluluğun genel üyelerince tasarlanan kozmos, yine tüm izlenebilmektedir. Topluluk önderlerinin görevi, insanları bu kozmik düzene uyumlu hale getirmektir. Ruhsal ayrıcalığa sahip şamanın bile en fazla yapabildiği, ruh yolculuklarıyla varlıklar arası iletişimi sürdürmektir.

Gökyüzü merkezli kozmik tasarımın geçmiş düzenlemelerden ayrıldığı temel nokta göksel cisimlerin hareketlerindeki şaşmaz düzenlilik ve bu düzenlilik sayesinde artarak genişleyen zaman algısıdır. Kozmos, çeşitli dairese döngüler halinde hareket etmektedir. Güneşin doğup batması ve önemli zaman ölçütüdür. Tarımcı toplumlarda günlük zaman döngüsüne değer verilsede esas olan yıllık döngüdür. Dolayısıyla neolitik dönemde ihtiyaç dahilinde icra edilen ritüellerde ortaya çıkacaktır. Tarımcı ritüellerde göksel kozmik düzenin hareketlerine uyumluluk esastır. Bu uyumdan sorumlu olan kişi veya kişilerin başında ise inanç iktidarının ilk kurumsal yapısı olan “rahiplik” gelmektedir.

B) Rahipler ve Netleşen Statüler

Tarımcı toplumların rahipleriyle şamanlar arasında kimi farklar sözkonusudur. Şaman bireysel nitelikleri ve deneyimleri sayesinde ruhani dünya ile ilişkilenebilir, kendi ruhunu terbiye edebildikçe yeryüzündeki bedenler ile ruhlar arasında bağlantı kurabilmektedir. Rahip ise doğrudan gözlemcidir. Kendi ruhunu görevlendirmekten ziyade gökyüzünü izler ve tarımcı toplum için zamanı denetler. Mevsimsel döngüleri, ritüel günlerini saptar ve topluluğu bu önemli anlarda bir araya getirir. Şaman ritüellerinin büyük kısmında kendi bedenini kullanır. Topluluk üyeleri en fazla ona ses ve beden ritimleriyle eşlik ederler. Rahip ise, topluluğun düzenleyicisi konumundadır.

Evrenin işleyişini sembolize eden karmaşık ritüeller icad eder. Çünkü tarımcılık; su, ateş, bulut, toprak, güneş, rüzgar vb. gibi çoklu erkenlere bağlı üretim-yaşam tarzıdır. Çoklu aktörlerle bezenmiş ritüellerde her biri, ranısal güç olaarak kutsanmak mecburiyetindedir. Rahip, ritüel esnesında topluluğun düzenleyicisi konumundadır ki, kutsallık affedilen evrensel işleyite, toplumu meydana getiren bedenleri denkleştirmekle mükelleftir. Kendi bedenini kullanmaktan ziyade, topluluğa ait bedenlerin ortak hareketlerini dizenler. Şaman toplumsal yaşamın çoğu zaman dışında kalırken; rahip, toplumsalın içerisinde onu sürekli denetleyip konumlandırır. İnsanların ne zaman hasatı kaldıracağına vb. karar verir. Her biri artık bir tanrı olan göksel cümlelerin gönderdiği işaretleri yorumlayan rahip, insanların faydalanacağı bilgiler elde etmektedir. Rahibin öngörülerine kulak asmayanlar kozmik düzenin hicmına uğrayacaklar; ürün alamayıp, aç ve sefil kalacaklardır. Her şeyden önce tarımcı toplum yaşayabilmek için, belirli zamanlarda ortak hareket etmek zorundadır. Bu yaşam türü olduğu gibi ritüellere de yansır. Ortak hareketler, ortak sesler, ortak dualar, ortak susuşlar..... topluluk adetea rahip önderliğinde bitki düzeni almıştır. Kozmos onu beslemekte, o ise doğru zamanda doğru şeyi yapmak için yaşamaktadır.

Şaman bireysel vasıfları, ruh hareketleri, yaşam tarzıyla başta günümüz tek tanrılı dinleri olmak üzere, bir çok din peygamberinin soyunu başlatmışken; rahip, toplum düzenleyiciliği, ortak davranış geliştiriciliği ve gederek bilgileri kendinde toplayan yöneticiliği ile devlet geleneğinin kök bilgileri kendinde toplayan yönetici toplumun başında yer alan şefin-liderlerin hiyerarşik olarak altında bulunur. Görevi, topluluğun bekası için ruhar alemleri ile uğraşmaktır. Topluluğa ruharın mesajlarını iletme ya da kötü ruhlarla savaşıp insanlarını koruma ve hastalıkları iyileştirmektir. Eğer görevinde başarısızlığa uğrarsa; toplulukça küçük düşürülmeyi, cezalandırılmayı göze almalıdır. Tarımcılıkta ise; topluluk lideri ile ruhani lider, çoğu sefer aynı kişiler tarafından temsil edilmektedir. Rahip, göksel kozmik düzenin bilgisini topluma olacağı bilgisini gökyüzünden alıp insanlara aktarırken, yanılabilmek olasılığı şamana nazaran çok daha azdır. Çünkü o, şaşmaz düzenliliğiyle gökyüzünden aldığı bilgileri belli deneyimlerden sonra rahatlıkla ispatlayabilmektedir.

Büyük tanrıların önemli bir kısmının mekanı artık gökyüzüdür. Elbette yeryüzünün yeryüzündeki kutsal nesnelerin ruhları hala yaşamaktadır. İnsan yaşamına katkı sunan toprak ile, toprağı çamura dönüştürerek ürünün yetişmesini sağlayan tatlı su, önemli tanrısal figürler olarak hala geçerliliğini korumaktadır. Yeraltı; suyu, bitkileri, hayvanları, ağaçları, kayaları, dağları saran büyük evren ana tanrıça görünümündedir. Sonuçta gökyüzü, toprak yer altı ve diğer ranısal alanlar döngüsel biçimde ilişkilenebilmekte ve evren, bu döngüsel hareketler sayesinde yaşamı sürekli yenileyebilmektedir.

Bu kadar zaman mekan ve nitelik döngüsünün gerçekleştiği evren algısıyla karşılaşınca insanın aklına “tekerleğin icadı” efsanesi gelmektedir. Belkide tekerlek, yük taşımak için tesadüfen bulunmuş bir malzemeden öte; kozmostaki dairesel döngüleri sembolize eden şekil ve model olarak çok önceden tasarlanmıştı. Üzerinde zamanın, zamana bağlı mekanın ve görüngülerin nitelik durumlarını taşıyan kutsal bir ölçü nesnesiydi. Ki, insan yapımı eşyaların, özellikle çömleklerin üzerine işlenen desenler; saat yönüne dönen canlılardan meydana gelmektedir. Dönen her şey evrensel düzenin simgesidir. Tekerlek, biçim olarak evrendeki düzeni simgeleyen bir tasarımdan başka ne olabilir? Evrendeki dairesel döngülere eşlik eden nesnelerin, doğum, büyüme, ölüm ve sonra tekrar halleri tekerlek üzerinde takip edilebilmektedir.

Göksel kozmik düzeni izleyen toplumlar olarak tarımcılar, yetiştirdikleri bitkilerin tohumların toprağı ekmeleri gibi ölümlerinde gömerler. Şaman toplumlarında atalar, çoğu zaman sadece bazı ölümlerden oluşurken; tarımcılarda bütün ölümler atalardan

sayılır ki, ölü kişi, doğrudan soyunun yaşadığı evin zemininde gömülebilmektedir. Toprağa, özellikle evlerin içine gömülen ölümler yer altı dünyasına katılırlar. Oradan ailesinin ve topluluğun refahı, güvenliği için çabalar; toprağın ölümler, aynı zamanda gömülü olduğu evin soy ilişkisinin belirlerler. Ölmeleriyle birlikte topluluktan ayrılmamışlardır. Hala o evin, o soyun, o toplumun üyesidirler. Yer altı dünyasında bir araya gelerek yeryüzündeki statüleriyle, yaşam tarzıyla varolmaya devam ederler.

Böylelikle neolitik toplumlarla birlikte artık üçüncü dünyada kurulmuş olur. Birinci dünya, bozulmayan düzenliliğiyle ilahların gökyüzünde oluşturduğu örnek toplumsalıdır. İkinci dünya; bu tanrılardan yardım ve icazet olarak yaşamlarını yeryüzünde devam ettiren canlı insan bedenlerin toplumsallığıdır. Üçüncü dünya ise; ölümlerden meydana gelen yer altı toplumsallığıdır. Neolitik insan, bu üç dünyanın uyumluluğunu her zaman gözetmek durumundadır. Aslında uyundan kasıtımız, kendi toplumsal düzenlenişini birinci ve üçüncü dünyalara yansıtarak tüm dünyaları benzeştirmesidir. Bundandır ki, tarımcıların mitolojilerine baktığımızda yaşanan olayların ve kadarının gökyüzünde, ne kadarının yeraltında ya da yeryüzünde gerçekleştiğini anlamamız oldukça zordur. Toplumlar yaşadıkları olayları yer altı ve gökyüzü dünyalarına da aktararak söylencelerini biçimlendirmektedir. Felaketlerin, savaşların ya da bereketli güzel günlerin anlatımında aktörler, evrendeki insandışı nesneler ya da Ay, Güneş, Yıldızlar gibi ilahlar olmaktadır. Asabi ve saldırgan karakterli ilahın erkek, savaşçı ve ileri gelen bir tanrının sorundan olması; akıllı, sağduyulu ilahın genellikle diğerlerinden daha yaşlı ; küçük ilahları koruyanın ise ana tanrıça olması gibi; toplumdaki rol dağılımları tanrılar düzenine ayarlanmıştır. Bu sebeplerdir ki, bire bir ele almak hatalı sonuçlara yol açsada, tanrıların dünyası için anlatılan hikayeleri dinlediğimizde aslında çoğu sefer o toplumun serüvenlerini öğrenmiş oluruz.

Neolitik tarımcı toplumların hiyerarşik yapılanmaları kozmostaki rol dağılımlarıyla orntılıdır. Belirli aralıklarla üretilmin tekrarlanması üzerinden yaratılmış toplumsal form, statülerin ve bu statülere bağlı davranış türlerinin süreklileşmesini sağlamaktadır. Periyodik davranışların sergilendiği tarımcı toplumlar, bir anlamda yetiştirdikleri bitkilerin düzenini onaylamakta ya da tekrarlamaktadır. Bitkilerin ekilme, büyüme ve hasat edilme zamanlarındaki tekdüzelik gibi, topluluk ve o toplulukta konum sahibi kimselerinde belirli zamanlarda, belirli işleri yapması gerekmektedir. Güneş'in, Ay'ın ve Yıldızların zamanı geldiğinde ne yapacaklarını bilmeleri gibi, öncü insanlarda toplumun kalan kesimine yol göstermeli, örnek olmalıdır... neolitik toplumların mitolojik, ritüel, ahlaki, düşünce örgütlenmesinin temel amacı topluluk içindeki bireyciliklerin toplumsal fayda lehine bastırılmasıdır. Birey, içerisinde yer aldığı toplumun tarihinde küçük bir yer tutar. Toplum için elinden geleni hatta fazlasını yapmaya çalışmalı ve kendi bireysel çıkarlarından, arzularından, kişisel fikirlerinden feraget ederek görevlerine yüklenmelidir.

Rahip, göksel ilahı düzenle ve yine ölümler diyarıyla yeryüzü toplumsallığı arasındaki bağı kurma göreviyle, hiyerarşinin tepesinde yer alır. Topluma ne zaman, ne yapmaları gerektiğini söylemekle yetinmez; toplumsal rol dağılımlarını, çıkan sorunların çözümünde kullanılan hukuksal kıstasları ve tüm bunların onaylandığı olanlar olarak ritüelleri de düzenler. Yine diğer rollerde tanrılar rolleriyle örtüştürülmektedir. Adeta roller ve bu rollerle anılan statüler, sınıflar, tanrılar istemiyle yaratılır. Soy yapıları bile tanrılar tarafından düzenlenmiştir. Babanın mesleğini, rolünü ve tabi ki statüsünü onun oğlu devam ettirecek; böylelikle meslek, rol, statü gruplarıyla aile-soy ilişkileri aynı damarda birleşecektir. Kozmostaki her tanrının kendine bahşedilmiş görev ve kudretle bütünü selameti için çabalaması gibi, insanlarda toplumsal bünyenin ona yüklediği görevleri-rolleri sahiplenerek yine bütüne

hizmet edecektir. Kozmik düzende yer alan, toprakla ilgilenen madenci tanrılar; zanaat tanrılar... bu rol ve meslet dağılımlarının ilahı simgeleridirler.

Kutsalca onaylanan rol-meslek dağılımları bize, sınıfların çıkış itibariyle öyle sanıldığı üzere zor iktidarlarının hükmü altında gerçekleşmediğini, daha çok kozmik düzen tasarımına denk görev paylaşımlarıyla düzenlendiğini göstermektedirler. Bunun, kozmosta ve toplumda oynanması gereken bir rol olduğuna inanarak kendilerini konumlandırmaktadırlar. Toplumsalın düzenlenmesinde, konumunu isteyerek belirlemiş yada o konumda olmanın gereklerine göre yaşamayı seçmişlerdir. Öyleki, yerleşik tarım toplumlarına eknecek kabileler hatta kavimler bile tümünden bir meslekle ilgilenip bir sınıfa girebilmişlerdir. Topluluk içerisinde yer alan bir soy, yüzyıllarca hatta binyıllarca aynı mesleği, sürdürebilmiştir. Bunlar insanlara zorla yaptırılamaz, üzerindeki baskı yüzyıllar sürse binyıl sürmez. Orta doğu'ya dışardan bakan birileri, bu kabilelerin veya soyların çokça sıkıntılara rağmen aynı içi sürdürmekte ısrarlı olduklarını rahatlıkla fark edilebilir. Demek ki; rol, meslek ve sınıf dağılımlarında başlangıç itibariyle kabul ve rıza ölçüleri daha fazla geçerlidir. Meslekler, roller, onları sahiplenilen insanlara rağmen varolmayı sürdüremezler. Çünkü yaşanan kültür ile gerçekleştirilen rol-meslekler birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Bunlar meşruluklarını ve gereklerini kutsal kozmik tasarımıyla, inanç yapılarından almışlar.

Tarımcılar bu meslek, rol, statü ve sınıf dağılımlarının meşrulaşmış alan olan kozmik düzeni mitolojik dille anlatırlar. Tanrısal olanın izdüşümü insan, tanrıların hikayelerini anlattığında kendini anlatmaktadır. Tarım öncesi toplumlar yakın gelecek hakkında kehanetlerde bulunmakla yetinirken; tarımcı uzak gelecek için, hatta evrenin yokoluşuna kadar ki zaman için söylemler geliştirir. Yine geçmişe ilişkin anlatısı içinde aynı durum geçerlidir. Evrenin ilk yaratılış anından alıp kendi varlığına kadar zamanı düzenler ki, bu gün biz bu uğraşa tarih deriz. Toplum içi belirlenmiş statülerin, rollerin ve mesleklerin tanrıları olduğu gibi, her birinin tarihi'de vardır. Bunlara neden ihtiyaç duyulduğu o güne kadar nelerin yaşandığı ve gelecekte nelerin yapılması gerektiği, bu tür mitsel zaman anlatılarıyla korunur, geliştirilir.

Kozmik düzene ve zamana yerleştirilmiş rollerin, statülerin, mesleklerin, sınıfların vb. temsil edildiği ve tekrar üretilip onaylandığı kutsal alanlardan biride yerleşim bölgeleri ve bu bölgelerin barındırdığı mimaridir. Köyler, kasabalar ve kentler esasta insanların sahip olduğu konumlarını tekrarladığı ve topluma onaylattıkları alanlardırlar.

Bireyler, evlerinin bulunduğu bölge itibariyle ve yine ev mimarileriyle içerisinde yer aldıkları statüleri sergilerler yaşanan mekanın düzenlenişi özünde statülerin düzenlenişiyle aynı şeydir.

Zaman düzenlenmesi olarak tarihin; mekanın düzenlenmesi olarakta yerleşim bölgelerinin inanç iktidarındaki yerlerini ileriki konunuda inanç iktidarıyla kurduğu köklü ilişki, anlaşılmasını gerektirmektedir. Ancak şimdilik neolitik tarımcı toplumların, kozmik düzen tasarımıyla, önceki toplumsal formlara göre daha geniş, köklü ve yerleşik yorumlar geliştirdiklerini belirtmekle yetiniyoruz. Devletleşmenin alt yapısını bu gökyüzü merkezli kozmik tasarım ve onun mekan-zaman yorumu oluşturacaktır. Adeta insanlık, gökyüzüne gözlerini diktiği andan itibaren devletleşme iksirini yutacaktır.

Denetime alınan mekan ve zaman arttıkça, insan üzerindeki denetimde artacaktır. Kozmik düzenden meşruluk olan statler giderek birbirlerinden ayrışarak konumlaşacak; insanlar statülerine ve o statüleri bağışlayan tanrılarına uygun biçimde yaşayacaklardır. Devlet bu netleşen rollerin ve statülerin üzerinde buzdan bir pramit gibi yükselecek; ona inanan, onu kutsayan, ona tapan insanlar küçüldükçe, tanrılar büyüyecektir!

-BÖLÜM-

-MEKANIN RİTÜELLEŞTİRİLMESİ: YERLEŞİM BÖLGELERİ-

Yerleşim bölgeleri; insan bedenlerinin toplandığı mekanlar olarak davranışların, sözlerin dolayısıyla düşüncenin ve de inancın akışkanlık kazandığı, insanların insanlar üzerindeki etkisinin en üst seviyeye çıktığı, kültürün görünürlük kazandığı yeryüzü parçaları ve bu parçalar üzerinde inşan edilen mimarilerdirler. Bir anlamda iktidar ilişkilerinin fizik kazandığı; sosyal yaşam kadar inançların, ritüellerin sindiği ortamlardır.

Kimi hayvan türleri gibi insanların da arazide ilk konumlanmış biçimi daireseldir. Eğer bir mağarada yaşanılmıyorsa sürü konakladığı mekanı çember şeklinde düzenler. Dairesel konaklamanın içgüdüsel olduğunu varsayabiliriz. Sürünün üyeleri bu yerleşme düzeni sayesinde bir birini ve diğerlerinin arkasını kollayabilmektedir. Sürü bir tür güvenlik çemberi halindedir. Kendi toplumsallığını bu çemberde bir araya getirirken evrenin geri kalanını dışta bırakmaktadır. Böylelikle toplumsal varlığını çemberin içinde netleştiren sürü, varoluşunu kutsamaktadır. Bu kutsanan alanda üyeler, yakınlık derecelerine göre yan yana gelip, uzaklaşabilmektedir. Anneyle yavru, dişiyle erkek, yaşıt olanlar vb. bir birlerine daha yakın durup beden ilişkilerini arttırabildikleri gibi; rakip ya da dost canlısı olmayanlar ise aralarına mesafeler koyabilmektedirler. Yani yerleşim yerleri ilk halleriyle bile rol ve koknum paylaşımının görünürlük kazandığı alanlar olma niteliğindedirler.

Dairesel yerleşimin ilk mimarisi koni şeklinde ağaçlarla, otlarla ve hayvan postlarıyla inşa edilen yapılardır. Adeta yeryüzünü kaplayan gök kubbenin insan algısındaki önemi taklit edilmektedir. Gökyüzü ufuk çemberinden yükselip insanların başının üzerinde nasıl birleşiyorsa, bu ilk koni evlerde, içine aldığı insanların üstünü örtmektedir. Ki günümüzde hayvancılıkta uğraşan göçebelerin kullandıkları çadırlarda aynı biçimdedir. Sonradan gelişecek tüm mimarilerin primitif hali olan bu koni evler, işte böylesi bir mimetizmin eseridir. Yukarıdan aşağıya doğru genişleyen bu yapılara ön taraf'ta bulunan kapılardan girilir ki, bedenın ana rahmine, dişil evrene girmesi her seferinde taklit edilir. Gecenin karanlığından, hayvanların saldırısından, yağmurdan, sıcaktan ve soğuktan insan bedenlerini koruyan bu dişil vucut; evlerin dişil karakterli olduğunu gösterir.

Koni evler gibi insanların barındığı mağaralarda dişil yerlerdir. Bedenleri korumakla kalmaz, yeraltından yeryüzüne açılan dişilik organı görünümüyle beden- ruhların dönüşümünde sağlarlar. İnsanlar mağaraları saygı ve minnetle anmışlardır. Duvarlarına işledikleri çizimlerle, yaktıkları ateşlerle, danslarla ve şarkılarla kendileriyle birlikte mağaraları da kutsamışlardır. Ruh taşıdıklarına inandıkları heykelciliklerle, eşyalarla, çizgi ya da kemiklerle süsledikleri mağaraları, tapınak olarakta kullanmışlardır. Ev içi hayvan ve insan kafatası kültürünün, hatta her türden ev içi döşemeciliğinin kökeni buraya dayanır. Dolayısıyla evler ve mağaralar için ruhani alanlardır ve çok amaçlı kullanılmaktadırlar. Buralarda insanlar kutsalla temasa

geçebilmekte, onlara tapınabilmektedirler. Tasarlanan kozmik yapı doğrudan mimariye yansıtılmıştır ki; buralar, evrenin mikrotipi olarak toplumsal kozmosta konumlandırmanın araçlarıdır.

Giderek evlerin, kutsal mekanların ve tapınakların ayrıştırıldığına, farklı anlamlar kazandıklarına tanık oluruz. Zamanla evleri topluluklar, üyelerinin soy ilişkilerini, mesleklerini, statülerini belirleyen kapalı alanlar; tapınaklar, yerleşim bölgesinin orta yerine inşa edilen devasa yapılar; kutsal yerler ise, ziyaret edilen belli mekanlar olma nitelikleriyle ayrışır. Ancak bu ayrışma işlemi, kısa sürede gerçekleşmez. Göçebelerde, tarımcılarda ve devletleşmeye yol açan kentlerin kurulma aşamalarında evler, tapınak olarakta kullanılmaya devam edilmektedir. Kutsal mekanlar ise neredeyse insanlığın varlığı kadar eskidir. Neolitik öncesi toplumların belli yerlerde toplanıp ritüeller düzenlediklerine dair veriler yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Toplumlar bu tür alanlarda bir araya gelerek, kendi varlıklarını, inançlarını kutsamakta; belkide önlerindeki süreçlerde nasıl bir hareket tarzı izleyeceklerine buralarda karar vermektedirler. Bir bakıma simgelerin, özellikle taşların dikildiği bu mekanlar, orada bir oraya da yarı dairesel dizilişi, yaşam döngüsü inancının ne kadar köklü olduğunu göstermektedir.

Evlerin tapınak niyetinde kullanıldığı neolitik dönem, kutsalın toplumsalla iç içe geçirilmesi bakımından önemli bir göstergedir. Yaşanılan mekanla kutsal olan birleştirilmiştir. Sümercede “ev” ve “tapınak” kelimelerinin aynı anlama gelmesinde bunu anlayabiliriz. İnsan eseri ev, kozmosun mikrotipi olarak kutsallıkları da içermektedir. Evlerin içinde kutsal ateşin yandığı ocağa ve yine pişmiş topraktan yapılma heykelciklere rastlarız. Kozmos, insan eseri bir mekanda tekrardan üretilmektedir. Özünde ölülerin evin zeminine gömülmelemlerin de aynı anlama gelir. Soy ilişkilerini belirleyen ölüler. Tekrar doğduklarında yine ait oldukları soya eklemeneceklerdir. Evlerin bir bölümü sadece ibadethane işlevi görmektedir. Başta boğa olmak üzere çeşitli kutsal hayvanların figürleri ve anlamlı geometrik desenler bulunmaktadır.

Neolitik tarımcı toplumların kısa sürede nüfuslerini artırıp, buna bağlı olarakta yerleşim bölgelerini genişlettikleri bilinmektedir. Ancak m.ö 4500'lere gelindiğinde insanların çoğunun yerleşim bölgelerini terk ettiğine dair bulgulara rastlanmıştır. Bu terkedişlere; salgın hastalıklar kuraklıklar yada doğal afetler yol açmış olabilir. Ama terkedişlerin yakın zamanlı gerçekleşmesi akla farklı sorular da getirmektedir.

Neredeyse kentleşme düzeyine varmış nüfus mekanların m.ö. 5 binlerde surlarla çevrelenmesi manidardır. Dahası, böylesi büyük neolitik kentler dağlık arazilerden uzaklaşma eğilimindedir. Filistin, Klan, kabile türü homojen bir grubun bu düzeyde bir yerleşim bölgesi oluşturması düşünülemez. Büyük olasılıkla değişik toplumlar bir araya gelme ihtiyacı hissetmiştir. Etraflarını saran surlar güvenlik kaygılarını gösterdiği gibi, bu ilk kozmopolitik toplumsallığın kimliğinde belirlemektedir. Surların bulunmadığı yerlerde ise evler birbirlerine yapışık inşa edilmektedir. Mesela Anadolu'daki çatalhöyük, on iki hektar alana yayılmış bir yerleşim bölgesidir. Çevresinde surlar bulunmasada güneşe kurutulmuş çamurdan yapılma dikdörtgen evleri yapışık sokaklar geçmektedir. Bu gün bile mimarının bitişik yada üst üste inşa edildiği, dar sokakları olan yerleşimlere baktığımızda bunların güvenlik endişesiyle yapıldığı tahmin edebiliyoruz. Uzun süre hakimiyetini koruyan toplumlarda ve yine üst sınıflarda evler arasında daima mesafe bulunur. Büyük meydanları, geniş sokakları vardır. Ezilenlerin ve katledilme tehlikesiyle uzun süre yüz yüze kalmış kesimler ise, tam tersidir. Bir yerde üst üste binmiş ya da yapışık evler gördüğümüzde burada yaşamış olan insanların egemen iktidarlarca dışlandığını, ötekileştirildiğini ya da azınlık olarak değerlendirildiklerini rahatlıkla anlayabiliriz.

Filistin ovasında da m.ö. 6 binlerde nüfus oldukça azken; 4. ve 3 binlere gelindiğinde birden nüfusun arttığını görürüz. Filistindeki Eriha kenti böylesi bir dönemin eseridir. Etrafı surlarla çevrelenmiş ve gözetleme kuleleri olan bu kent, üç hektarlık bir araziye kurulmuştur.

Tüm bunlar bize, m.ö 5 binlerde Orta Doğunun küçük çaplı ama yaygın savaflara sahne olduğunu göstermektedir ki, en büyük neolitik yayılmanın m.ö 4500'lerde gerçekleştğini düşünürsek; bu savafların göçebeler ile tarımcılar arasında yine her iki kesimin kendi aralarında yaşandığını varsayabiliriz. Dağlık arazilere yakın yerleşim birimleri giderek şiddetlenen bu savafların neticesinde yok olmuş, insanlar dört bir yana göç ederken beraberlerinde neolitik kültürde taşımışlardır. Geniş ovalarda kentleşme düzeyinde artan nüfus, değişen mimari, ortaya çıkan surlar, gözetleme kuleleri; adeta herkesin herkesle savaştığı bir dönemin simgeleri gibi durmaktadırlar. Nu savafların başlıca nedenleri; kuraklıkla gelen yaşamsal sıkıntılar, artan nüfusa bağlı kabile oluşumları, kimlik yaratma uğraşları yada egemenlik sahalarının paylaşımı olabilir. Neticede neolitik kültürün yayılma hatları üzerinde; örneğin Sümerlerde, Mısırdaki, Hindistan'da, Çin'de ve Yunanistan'da bu savafların tekrarlandığı ispatlanabilir. Gerçeklerdir. Savaflan taraflar arasındaki çatışma-uzlaşma düzeyleri giderek kutsalların mübadelesini getirecek, karma inanç yapılarına yol açacaktır. Kozmopolit kent kimliğinin yüceltilmesi ile birlikte yeni bir toplumsallık ve bu toplumsallığın ürettiği yeni inanç değerleri ortaya çıkacaktır.

Kozmopolit kent kimliği ile kabile kimliklerinin metleştği bu ortam; şeytan'ın yani "ötekiliğin" tanımlanmasında da yeni ifadelerin kullanılmasını getirir. Özellikle kozmopolit kent kimliği, gerek yeni bir deneyim olması ve gerekse ortak amaçlar doğrultusunda ortak hareket etmede zorlanması nedeniyle şeytanın kimliğine önem verecektir. Şeytan artık kentleşmeyen kimliktir. Kentli olanın sınırında, kentli olana saldırmak için fırsat kollamaktadır. Eğer kentlilik güçlendirilmezse kent şeytanlarca yıkılacak, yapma edilecektir. Tüm çirkinlikleriyle, kirlilikleriyle, kullarıyla ve o korkutucu bağırışlarıyla kenti yok edip; hayvanı da cennetten atılmak istemiyorlarsa kent kimliği etrafında kenetlenmeleri, tanrılara itaatle hizmet etmeleri gerekmektedir. Çünkü şeytan vardır ve her an her şeyi yok etmek, yapmamak, ırza geçmek için kenti gözetlemektedir.

Neolitik kentleşmelerde savafların yanı sıra ticarete rol oynar. Özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında kurulan köylerin ticaret sayesinde kentleşmeye evrildiklerinden söz edebiliriz. Zanaatkarlığın, madencilik ve ormancılığın bir yerleşim bölgelerinde gelişmesiyle, kentleşme potansiyeli açığa çıkacaktır. Yerleşim bölgesinin ticarete ve üretim çeşitliliğine elverişliliği, uygun iklim koşullarıyla birleşince peş peşe nüfus patlamaları görülecektir. Zamanla bu kentlerin çevrelerinde surlar inşa edilecek; ortalarında ise; kale benzeri yapılar yükselecektir. Kendilerini dışa kapatan bu kentler, avrupa'da roma sonrası dönemi çağrıştırır. Ancak m.ö 2400'lere gelindiğinde bu kentlerdeki insanlarda henüz açıklanamayan nedenlerle kentleri boşaltıp tekrardan köy yaşamına ya da göçbeliğe döneceklerdir.

İster savaflarla beliren güvenlik endişelerinin sonucunda, ister ticaret, üretim ya da coğrafik koşulların uygunluğu sebebiyle meydana gelsin; neolitik kentler; devletleşmenin sınıdığı alanlardırlar. Zagros-Toros sıradağlarının çevresinde, Mezopotamya da Filistin ve Anadolu da bu kentler, varlıklarını büyük imparatorluklara kadar koruyabilmişlerdir. Dahası her biri, toplumlar ve coğrafyalar arası değer akışkanlığının önemli merkezleri olagelmişlerdir. Zagros-Toros civarı Hindistan'a açılan bereketli bir kavşak rolündedir. Mezopotamya'dan Anadolu'ya taşınan neolitik kültür, buradan Batı'ya geçecektir. Yine Filistindeki neolitik

kentleşmelerinde önemi büyüktür. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu üçgeninde; inanç ve yönetim sistemlerinin, nüfus ve tekniğin geçişkenlik kazandığı çok yönlü köprü gibidir. Elbette neolitik kentlerin kimi dezavantajlarından da bahsetmek gerekiyor. Öncelikle diğer yerleşim alanlarıyla sıkı bağlar geliştirememenin yol açtığı olumsuzluklarla yüz yüzedirler. Çok defa saldırılara maruz kalabilmekte ve kendilerini korumada çeşitli sıkıntılar yaşaya bilmektedirler. İklimsel değişimler nedeniyle sık sık kıtlıklarla maruz kalmaya elverişlidirler. Öte yandan kenti oluşturan nüfus, kent kimliğini özümseyememekte, aile-soy ilişkilerini korumakta, meslek çeşitliliğine uyum sağlayamamaktadır. En önemlisi, ortak inanç değerlerinden yoksundurlar. Devletleşme bu kentlerde sınanmışsada başarıya ulaşmamıştır. Neolitik inanç değerlerini, hiyerarşik devletçi kent örgütlemesine taşıyamamışlardır. Her birinin yüzlerce yıllık geçmişi olsada, yine kimi yönetici elitler ortaya çıkarmışlarsa da, devlet için gerekli olan vasıfların uzağında kalmışlardır. Ama her şeye rağmen, devletleşmenin sınıandığı neolitik kentlerin, ilerde devletleşecek toplumlara hemen hemen her alanda muazzam değerler devrettiğinde asla inkar edilemez.

Neolitik kentlerde bir sokak oluşturulduğu, bazense her sokakta bir yada birkaç ibadet evine rastlandığı görülmüştür. Büyük ibadethaneler ve tapınaklar bu küçük ibadet evlerinin devamı şeklinde ortaya çıkacaktır. Çoğu zaman kentin ortasında ve bir tepenin üzerine inşa edilen bu tür büyük evler, tapınaklar ya da ibadethaneler, sonraki kentleşme ve devletleşme aşamalarında hayatı roller üstlenecektir.

Kentleşmenin kesintisiz devamlığından söz edemeyiz. Kurulduktan bir süre sonra aniden kaybolan oldukça çok sayıda kent vardır. Kent yaşamına duyulan yabancılık uzun süre aşılammıştır. Dıştan gelen saldırılar, kuraklıklar ya da iç sorunlar kentin sonunu getirebilmektedir. Barındığı insanları ortak amaçlar doğrultusunda bir arada tutabilecek, ortak kimlikte buluşturabilecek inanç ve siyasi organizasyonlar henüz gelişmemiştir.

Elde edilen bulgular bunun ilk önce sümerliler tarafından aşağı mezopotamya’da başarıldığını göstermektedir. Mevcut kozmik düzen tasarımının reforme edilmesi ve buna bağlı olarak tanrısal düzenin amaca uygun tekrardan oluşturulması devletleşme hamlesini başarıya ulaştıracaktır. Kent mimarisi, kozmik düzenin yansıdığı saha haline gelmiş, kent kimliği soy kimliklerinden ayrışarak üstün konuma yükseltiştir. Kentsel varoluşun besin bolluğu, savunma yeteneği ticaret kozmik tasarım, yeni tanrısal düzenleme, ortak kutsal değerler etrafında üretilen kimlik ve tüm bunlarla belirlenen statü dağılımları olduğunu sümerler kanıtlamışlardır.

İnsanları yöneten siyaset, giderek insanlarla birlikte hatta daha fazla varolan her şeyin yönetilmesi yönünde evrim geçirir. Ve devlet bunun kapsamlı örneğidir. Devleti yönetenler bunu kozmostan aşırılmış yasaların aracılığıyla yapar. Hukuk bu anlamda var olanın, yani kozmosun yüceltilmesini amaçlayan siyasettir. Meşru kılınan devlet hukuka inancı, kozmosu kullanarak pekiştirdikçe inasanlarına hükmedebilecektir. Güç her zaman ve her toplulukça çıplak şekilde uygulanabilir. Ancak “egemelik” devletin meşruluğuna ve onsuz yaşanılmıyacağına olan inançla varolabilir. Devlet kendini kozmosla, kozmosun işleyişiyle özdeşleştirdikçe; kozmosta yer alan en güçlü nesnelerde haliyle yönetim eliyle özdeşleşecektir. Kenti oluşturan çoğunluk, soy ilişkilerinden özenle koparılırken; üst yönetici elit kan bağıını tanrılarla kurmaya yönelecektir.

Dolayısıyla kentleşmelerde ve devletleşmelerde kan bağı, sıradan insanlarda parçalanırken, üst sınıflarda kemikleşme eğilimindedir. Küçük bir azınlık kutsal saf kanını koruyup onun tarihini yaratırken, yoksul çoğunluk sınıflar içinde erimektedir. Onlar, kentin üyesi olmakla ve o kentin görkemiyle, tanrılarıyla övünür. Ama bazıları bu “soysuzlaşma” furyasını pek rahatsız edici bulurlar. Kaynağını doğallığa yada doğal hale dönüşe dayandıran fikirler, inançlar ve sanatlar; adeta kaybedilen cenneti

çağırmaktadırlar. Kozmopolit kentin parçalayan, yoksullaştıran, yalnızlaştıran çarklarını hisseden insanlar geçmişe övgüler yağdırırlar. Başta Sümer, Mısır olmak üzere bir çok devletleşen toplumda böylesi övgüler görülür. Avrupa rönesansı ve özellikle romantizmi de bu damardan beslenecektir.

Surlar savunma amaçlı kullanılmışsada kentleri dış evrendne koparan sınır rolünüde oynar. M.ö. 2 binlerde dahada güçlendirilen ve belirli aralıklarla dikilen kulelerle desteklenen surlar; özünde doğa ile insanı ayırıştıran bedenlerdirler. doğanın yaratımı olan insan, kentleşmeyle birlikte kendi yaratımı evrenin içine hapsolmaya başlamış ve bu durumu sürekleştirmiştir. Bu nedenledir ki, ketlilik halini en büyük yabancılaşma girişimi şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kozmos ve onun sözde yasaları hiç olmadıü kadar subjektivizimle yorumlanacaktır. Evrensel yasalar topluluğun geneli için değilde, giderek yönetici elitin ihtiyaçları doğtusunda düzenlenecektir. Yani hukuk, sanıldığı gibi iktidarı meşrulaştırmayacak, iktidar tarafından meşrulaştırılacaktır. Bu hukuk içerisinde gökyüzü merkezli kozmik düzeni yoruma tabi tutan krallık mertebesine yükselecek; askeri bürokratik ve tüccar elitler ise, geri kalan insanlardan ayırşarak kralın çevresinde yerlerini alacaklardır. Kent düzenlemesi bu anlamda halka halka seçme işlemidir. Doğadan koparılmış halka olarak kent topluluğu, genelden ayırışmış elitler ve kurumlar şeklinde giderek küçülen halkalar olarak üretilecektir. Zaten devletleşmek, toplumla iç içe bulunan iktidarın ayırışması ve yönetenler sınıfınca özelleştirilmesi bağlamında mümkün olabilir. Önceki toplumsal formlar bu ayırışmaya direnç göstermişlerdir. Ama ketler bu direncin seçilmiş halkalarca altedildiği yerlerdir. Üretilen-seçilen halkalar kent mimarisiylede desteklenmiştir. Kent mimarisi, küçükten büyüğe yapılardan oluşan ve çevreden merkeze doğru daralan halkalar halindedir. Yapıların içerisinde yaşayan insanların statüleri, nitelikleri bu mimari, türü ile somutlaştırılmış ve gün be gün belirlenmiştir. İnsanlar kentin neresin ikamet ediyorsa ona uygun davranışları birer ritüel havasında tekrarlamak mecburiyetindedir. Kentin merkezinde yer alan devasa mimariler devletin bedene dönüşmüş halidirler. Büyük saraylar ve binalar ortada yükselirken; onlardan uzaklaşıldıkça dahada biçimsizleşen yıkık dökük hal alan yapılar, çevreye yayılmıştır. Hiyerarşik halkalar şeklinde düzenlenmiş mimari, bize sadece topluluğu oluşturan katmanları göstermekle kalmaz; aynı zamanda bunların arasında süreğinden ilişkilerin yönünü ve niteliğinde çizer. Kentin ortasında bulunanlar gökyüzü merkezli kozmozla ve onun tanrılarıyla ilgilidirler. Bunların yeryüzünde ilgilendikleri kesimler, ancak orta tabakayı kapsayabilir. Alttakilerin kentin merkezinde bulunan mimarilerle, yani devleti yöneten insanlarla teması en fazla her yıl tekrarlanan kimi ritüellerle sınırlandırılmıştır. Kent merkeziyle ilişkilenebilmek için orta tabakaya muhtaçtırlar. Ortak tabaka ve bu tabakanın yaşadığı mimari, yüzünü merkeze çevirmiştir. Meslekleri, devlet çalışmalarıyla ilgilidir. Bürokrasi ve ticaret onların işleridir. Bu belirgin üç halkayı sıralarken aslında kimin ne olmak istediğinin hikayesinde yazıyoruz. Çoğunluğu oluşturan alt tabaka, yani büyük halka insanların hayatlarındaki biricik amaçlar-hayalleri, orta tabakaya geçebilmektir. Devletin sadık kulları gibi görünen, ama esasta her geçen gün daha sahtekar ve düzenbaz hal olan orta tabakanın insanları ise, merkeze yerleşmek, devletin yönetiminde daha etkin olabilmek isterler. En dar halka ise yönünü tanrısal düzene dönmüştür. Onlar, kutsal gökyüzü toplumuna katılmayı yani tanrı olmayı arzu ederler. Toplumun kozmosla kurduğu ilişki bir kum saatini andırmaktadır. Göksel düzen yukardan kentin ortasında yer alan inanç ve yönetim kurumlarıyla bağ içerisinde. Üst elit yani en dar halka, yukarıdan gelen bilmeleri diğer halkalara dağıtmaktadır. Kumun önce tepeye dökülüp, sonra aşağılara akması gibi, gerçekler ve doğrularda önce elitin sarayından geçip sonra diğer halkalara ulaşmaktadır.

Devletleşme ile birlikte, binlerce yıllık insan gözlemine dayanan evren kurgusu yerini, önce saray çevresinde üretilen, sonra kitlelere aktarılan kurgulamalara bırakır. Kengi etki alanına denk gerçek ve doğru aktarımını süreklileştiren devlet örgütlenmeside çoğunluk, onaylanmış bilmeleri taşıyan küçük birimlerden oluşur. Bilginin gerçek ve doğru haline gelebilmesi için merkezin onayını alması gerekecektir. O günden bu güne, arkasında örgütlü bir gücün olmadığı hiçbir bilgi, gerçek yada doğru haline gelmeyecektir.

Dolayısıyla kentler, iktidarların kızını ve kapsamını arttırdığı mekanlardır. Mimari içine hapsedilmiş bedenlerin; günlük zaman dilimin her anına uygulanan, çoğaltılmış, çeşitlendirilmiş ve hızlandırılmış davranışların böylesine çoğalması, kentlerde zamanın küçük birimlere ayrılmasındaki temel nedendir. Onun mimarisi zamanı parçalama eğilimindedir. Parçalara bölünmüş zaman, her parçada neler yapılabildiğiyle, ne kadar hizmet ya da üretim sağlanabildiğiyle ölçülürki, şeytan önce bir kent ideolojisidir. İktidarın, davranışları, enerjileri ve de zamanı yutma eylemi en çok buralarda gerçekleşir. Kentler zamanı yutmakla kalmaz, varoluşlarıyla zamana kafada tutarlar. Özellikle kutsalların anıtsal ve kalıcı biçimde inşa edilmesi ile elde edilen kutsallıkların maddi şeyler haline gelmesi; önceden yer değiştirmesinde, kentleşme önemli bir aşamadır. Kentle dünyaya gelen birey, insan eliyle yaratılmış, kent mimarisinin alanlarına ait olduğunu bilir. O eserlere her bakışında ya da dokunuşunda nereden geldiğini ve atalarının gücünü hisseder. Kentler bu özellikleriyle birey kimliğinin yerinede geçerler kentler zamanı somutlaştırdıkça, ve büyük olasılıkla yine bu kentle ölecektir. Kent ise, o doğmadan çok öncede var olmuştur, öldükten çok sonra da varolacaktır. Birey geçici, kent ise kalıcıdır. Yani o kent sadece bireyin bedeninden çok daha büyük yapılar barındırarak değil, aynı zamanda ondan çok daha fazla yaşayarakta öndedir. Birey kentle yaşadığı sürece bu sabit, kalıcı ve yüce bedeninin karşısında değersizleştiğini eninde sonunda farkedecektir.

Kent, iktidarın muazzam yapılarla temsil edildiği alandır. İnsanlar bu taşan eserler karşısında heryer beden hemde ömür olarak acınası haldedirler. Kent, en başta devletin ölümsüzlüğünü simgeler. Devasa ve de sert mimarisi, devletin görünen yüzü ve karşısından dayanılamayacak gücüdür. İtaatin kölelik düzeyinde gerçekleşmesinde kent mimarisinin yeri önemlidir. Çünkü o, hüküm sürenin haşmetini ve kalıcılığını gösterir. İktidar ölüme karşı direnişini bu taş yapılar üzerinden sürdürmektedir. Bu nedenledir ki, kentler, ölüme karşı direnmenin hastalık düzeyinde geliştiği bölgelerdir. Gılgamış'ın ölümsüzlüğü aramasında, içerisinde bulunduğu kentlilik halinin etkisi belirleyicidir. Hayat döngüsü ile-tekrardan dünyaya gelme inancıyla savuşturulan ölüm, şimdi bir kent alışkanlığıyla altedilmek istenmekte; bedeninin kalıcılaştırılması, iktidarın kalıcılaştırılmasıyla aynı görülmektedir. Ancak bedeninin kalıcılaştırılması arayışı giderek ölümün hayat üzerindeki etkisini arttırmakla sonuçlanacaktır. İktidarın, ölümü kendisi için aşılması gereken bir engel, başkaları içinse bir terbiye etme aracı olarak kullanması, geçmişe nazaran ölümün daha ürkütücü hal almasına yol açacaktır. İnsanların kendi elleriyle insan ettikleri bedenler ve zamanlar olarak kentler, tamda yine insana dair korkuların çoğaldığı ve büyüdüğü alanlar olacaklardır.

Tüm bu özellikleriyle kentler, iktidarların meşrulaşmasına hizmet eden bedenler ve zamanlar yığını şeklinde; statülerin ve kurumların sürekliliğini sağlayacaklardır. İnsan kente her dokunduğunda, onun barındırdığı tarihle, iktidarla ve hiyerarşiyle yüzleşecektir. Kent onun kimliği ve geleceğiyle o, doğduğu andan itibaren kent karşısında yenilmiştir. Kentin tanrısallığına ahlaki değerlerine, yasalarına uyarak; kendisine bahşedilmiş statüye razı olacak ve tabiki, kimliği yerine geçen kente daha görkemli, daha yüce tapınaklar, binalar, saraylar, köprüler katarak, esasta kendini

alçaltacaktır. Dolayısıyla kentli olamk, kentte yaşamak, birey iktidarlarının yavaşlatılmış intihar süreçleridir!

Kentin merkezinde yönetici elit tarafından üretilen semboller, ritüeller, inanç sistemleri davranış kalıpları, dil, mutfak ve giysi kültürü vd. dalga kentin dört bir yanına yayılacaktır. Bu dalgalarla fazla karşılaşanlar, sonradan karşılaşacak olanlardan çoğu zaman daha fazla etkilenmişlerdir. Sonuçta merkezi iktidar, üretilerini aşağıya doğru giderek genişleyen akıntılar şeklinde gönderildikçe; bu dalgaların dokunduğu herkesten iktidar payları kopararak kendi bünyesine katacaktır. Tersinden bu durumu, çevreden merkeze doğru akan çığ biçiminde meydana gelen bu çığların ihtişamı, insanların önlerinde diz çökecekleri tanrıların yüceliğiyle doğru orantılıdır.

Davranışların ve sözcüklerin onların icazetiyle ürettiği, terbiye edildiği ta da kopyalandığı bu tanrılar özünde; kenrlerin kendilerini tüketerek büyüttükleri ve büyüdükçe daha fazla bedel isteyen doyumsuz mekanizmalardan ibarettir. Kentlerin ve merkezlerinde yer alan inanç iktidar temsilcilerinin yeterince zamanı olsa, bir birlerinden ayırılmayen insanlarla doldurulmuş bu mekanlarda her an ave her eylem denetime alınacaktır. Farklı olma adına hiçbir şey bırakılmayacak, insanlar itaate alıştırıldıkça, iktidar cenderesinin kolu daha hızlı ve daha sıkıca döndürülecektir.

İlginc gelebilir ama, kentliği bu cendereden kurtaranlar, yine onun, vahşi, barbar, şeytan yani “öteki” olarak tanımladığı kent dışı topluluklar olmuştur. Ötekiliğin kente saldırılması ve neticede elde edeceği küçük başarılar bile, kentdeki iktidar merkezlerinin parçalanmasına yeterlidir. Öteki olan kente yerleştikçe, kentin yerliside farklı olabilmek fırsatını ya özgürlük şansını yakalayabilecektir. Yine mesleki çeşitlenmeler gündeme gelecek, kentin zenginliği artış gösterecektir. Yerli ile ötekinin her alandaki teması, kent kitlesin daha açık fikirli, bilgili ve zengin yapacaktır. Demenkki, marxizminde dahil olduğu batı felsefesinin iddia ettiğinin aksine; “gelişkin” olan “geri” olanı işgalinden çok, “geri” olanın “gelişkin” karşısındaki zaferleri toplumun gücünü, bilgisini ve zenginliğini çeşitlendirerek artırmada daha etkindir. Kente saldıran “barbar” barbara saldıran uygarlıktan çok daha fazla özgürlük getiricidir.

Fakat “öteki,” kentliği maruz kaldığı iktidar cenderesinden kurtarsada, sonuçta kendiside kentli olmaktan kurtulamayacaktır. O da inanç sistemleriyle desteklenen katı hiyerarşik iktidar ilişkilerine ya yöneten ya da bir sınıf şeklinde eklemlenecektir. Hatta öteki ile yerlinin dahil olduğu sınıflar şeklinde ayrışması, öncekinden daha acımasız iktidar ilişkilerine yol açabilecektir. Kısacası her halükarda, iktidarın merkezde toplandığı kentler, insanların köleliğe vuran terbiye edilışinde elverişı sahalar olma vasıflarını asla yitirmeyeceklerdir.

6. -BÖLÜM-

-SÜMERLER-

A) ÇIKIŞ

“Tanrıların yüceltilmesini kralın yüceltilmesiyle aynı yaptım ve saraydan korkuyu halka öğretim. Bunların tanrısı memnun edeceğini düşündüm.” (Babil kralı Tabi-Utul-Enlil m.ö 1750)

Devletleşmenin ortaya çıktığı ilk mekanlar olarak benimsenen sümer kentleri, dıştan gelen toplumların hiç yoktan varettikleri yerleşim bölgeleri olmayıp; neolitik miras üzerinde gelişen ve gittikçe büyüyen mimariyle, bu mimarinin kapsadığı düzenlediği statülerle yaratılmıştır. M.ö 6 binlerden başlayarak aşağı mezopotamya’da “ubeyd” de denilen meolitik kültür zaten mevcuttur. Buralara ilk yerleşenlerin samiler olmadığı sanılmaktadır. M.ö 4 binlere gelindiğinde mimarilerin farklılaştığı, tapınak çağrışımı yapan üç bölmeli büyük yapıların inşan edildiği görülür. Bu durum, toplumsal hiyerarşinin yeni bir aşamaya geçtiğinin göstergesidir. M.ö 3500’lerde silindir mühürlerin üzerlerine bazen savaşçı-kahraman, bazen rahip rolüyle sakallı bir insanın resmedilmesi, hiyeretik düzenlemenin hangi mecrada seyrettiği hususunda önemli veriler sunmaktadır. M.ö 4 binlerin başlarında küçük, dağınık ve basit yapılardan meydana gelen yerleşimlerde; m.ö 4 binin sonuna doğru, merkezlerde yer alan büyük yapılar görülecektir. Çevreye dağılmış yerleşik insna gruplarının orta yerde

buluşmalarını amaçlayan mütevazi yapılardır. Bunlar. Genelde tepelere kurulan bu evlerini ortak özellikleri geniş ve uzun bir salonun sonunda karşılıklı iki odanın olmasıdır ki, bu tasarım, o dönemin diğer küçük evleri içinde geçerlidir.

Tepelerdeki büyük evlerin sadece yılın belli zamanlarda icra edilen ibadetler için mi, yoksa yalnızca toplumsal konuların ve belirli sorunların tartışıldığı, insanların ortak kararlara vardığı mekanlar mı olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen her iki işlevin gerçekleştirilmesinde de kullanılmışlardır. Her halükarda hiyerarşik kurumsal, devletçi yapıların çıkışında önemli pay sahibi oldukları inkar edilmemektedir. Ortak yaşamının sıkıntıları arttıkça merkezdeki bu yapılara duyulan ihtiyaçta artacak, rol ve görev sahasını genişleten merkez, kimlik yaratımında kullanılacak ortak bilmeleri çoğaltacaktır. Değişik coğrafyalardan, kuraklık yada savaşlar nedeniyle aşağı mezopotamya'ya gelen insanlar, tepelerdeki bu yapılarda üretilen ortak bilmeler sayesinde sümer kent kimliğinde buluşacaktır.

Neolitik geleneğe uygun biçimde, ortak kimliğin yaratımında kullanılan meteryaller, yine gölyüzü merkezli kozmik düzenden aktarmadır. Tarımcıların bin yıllardır.

Geliştirdiği kozmos tasarım, sümer kimliğini yaratmada ana kaynak konumundadır.

Sümer rahipleri devraldıkları bu kozmik düzeni daha ayrıntılı biçimde yorumlayarak, çeşitlendirerek; giderek kalabalıklaşan insanları bir arada tutma, ortak hedefler doğrultusunda hareket geçirme arayışındadırlar. Kalabalığı kimliğe kavuşturmada, kendi sözlerinden ziyade etanrılarınkinin daha etkili olduğunun farkındadırlar.

Merkezde yer alan büyük yapıların yanibaşında yükselen kulelere çıkarak gökyüzünden emirler almaktadırlar.

Kendi aralarında da statü farklarının oluştuğu rahipler bu çok katlı kulelerden, yani zigguratlardan gökyüzünü seyrederek, aşağıdaki insanlara burada üretilen bilgileri tanrıların sözleriymiş gibi sunacaktır. Böylelikle artarak gündeme gelen kurallar, yasalar, emirler, geçmiş ve gelecek, insanüstü adreslerle güvenceye alınacaktır. Kimliğe kavuşturulan toplumsal yapı bu bağlamda sağlamlaştırılacak ve süreklileştirilecektir. Birey genel toplumun ihtiyaçlarına, statüler ve bu statüler üzerinde yükselen kurumsal sabitlendirilecektir. Devlette zaten bu tür statü ve kurum sabitlemelerinden ileri gelir. Sümerde zigguratlar insan yapımı dağlar olarak, gökyüzü ve yeryüzünü birleştiren kutsal mekanlardırlar. M.ö 4 binlerde inşasına başlanan zigguratlar 3500 lerle birlikte genişleme ve yükselme eğilimi gösterirler. Bu mimari büyümesinden geliştirilen kozmik düzen tasarımı insalar tarafından kabul gördüğünü ve kurumsallaşarak keskin hatlara kavuşan hiyerarşinin ete kemiğe büründüğünü anlıyoruz. Göksel düzenin yeryüzüne indirilmesi ile elde edilen bu hiyerarşik kurumsallaşma, aynı zamanda tanrı ve tanrıçalarında yeryüzünde temsil edilebilmeleri anlamına gelmektedir. Her iki alan arasında iletişimi sağlayan rahiplik göksel güzenin temel aktörlerini tanrılaşdırırken, aslında onların kader belirleryiciliğinden ve icazetinden faydalanarak, statüleri-kurumları kutsallaştırmaktadır. Yani kozmosun toplumla özdeş kılınmasıyla rahiplik görev ve statü büyütmelelere gidecek; kozmik düzene itaat, hiç olamadığı kadar üst kurum yada kişiye hizmet etmekle aynı anlama gelecektir. Toplumsallığın ve bu toplumu betimleyen kimliğin devamlılığı kurumların-statülerin devamlılığıyla onların rolleriyle örtüştürülecektir. Yönetici, sadece taşıdığı bedenle ve yeteneklerle değil, içerisinde yaşadığı mekanla birlikte kutsallaştırılacak, diğer insanlardan mimari olarak ayrışacaktır.

İnsanların toplandığı dualar edip adaklar sunduğu büyük evlerin avlularına kurulmuş zigguratlar, birazda tüm kozmosun cisimleşmiş halidirler. Onu oluşturan kentler kozmosu oluşturan temel üç katı çağırıştırır. Yine yeryüzü, sümerler tarafından bir dağ şeklinde kurgulanır gerek yeryüzü ve gerekse gökyüzü tasarımının zigguratla benzerliği çarpıcıdır. Sümer mitolojisinde geçen kış kral etenanın macerası, her iki alanın ortak

anlatımı bakımından önemli ipuçları sunmaktadır. Çocuğu olmamasına üzülen kral tanrı' ya yakaracak, o da kartalı yılandan kurtanmasını isteyecektir. Kartalı kurtaran kral ona binerek gökyüzüne yükselecektir. “ en alt gök kapısı” na geldiğinde burada Güneş, Ay ve Venus vardır. Kuş dahada yükselir ve yaşlı kral yeryüzüne bakar. Dünya; “okyanus tarafından sarılmış tuzlu denizin ortasındaki dağ” şeklinde görülür. Kuş yükselmeye devam eder ve burada An. Enlil ve Ea kapılarıyla karşılaşır. Dahada tırmanarak tanrıça inana ya ulaşmak isterler ama yeryüzü görünemez hale gelince paniğe kapılan kral, kula birlikte aşağıya doğru düşmeye başlar. Kuş kralının tamamlayamadığı bu yoculuğu zerdüşt bitirecektir. Akabinde kuş yerine bir tür ineğe binen Muhammed aynı katlardan geçecektir. Dante'nin aynı yoculuğa çıkma sebebi çocuk istemek değil sevgilisidir.

Camiler ve kiliseler başta olmak üzere günümüz ibadethanelri dümer taklitidir. Geniş evin yanına inşa edilmiş kule, vami ile minarenin ilişkisinde tekrarlanmış gibidir ki, geçmişte minarenin, caminin gövdesinden ayrı olduğu bilinmektedir. Yine kilise kuleleride aynı kaynaktan esinlenmedir. Her ikiside gökyüzüne yükselen tavanlarıyla kozmik modeldirler. Dört köşeden başlayıp yukarda birleşerek yeryüzünün esas olacağı istikameti gösterirler. Tıpkı zigguratlargibi yukardan aşağıya genişleyerek gökyüzünden alınan gücü ve yasaları yeryüzüne yayarlar. İnsanlar bu güçten muaf kalır ve yasalara karşı gelirse, kozmosun-toplumsal dengesi bozulacak, kaos hakim olacaktır. Zigguratlar, kuleler,, minareler gökyüzüne uzanan sivri yapısıyla eril, insanların toplandığı kapalı alan olarak büyük evler ise dişildirler. Kemerli kapılar, dişil bir vücuda girildiğinin habercisidir. Eril ve dişil yan yana temsil edilmektedir. Ashında kozmosun tapınakla benzerliğinden hareketle, kadın vücudunun kutsallığını yitirmedeği söylenebilir.

Sümer kentleri, ortalarında geçen nehre paralel konumlanmış evlerden oluşmaktadır. Tapınağın kutsallığı arttıkça; kenti ve insanını doğadan ayıran surların yanı sıra birde artık tapınağı ve zigguratu kentten ayıran surlar ortaya çıkacaktır. Tapınağın içerisinde statülerine göre insanların girebildikleri farklı mekanlar türeyecektir. Yükseklik ve büyüklük bakımından değişik gösteren mimari, statülerin önem sıralamasında temsil etmektedir. Kendi meydana getiren mahalleler çoğu zaman düzensiz ve dağınık; kent merkezinde yer alanı, giderek heybetini ihtişamını arttıran tapınaklar ve yakın çevre mimarisi, oldukça düzenli, birbirlerinin konumlarına göre yerleştirilmiş yapılardan oluşmaktadır. Buralara bayramlarda ve diğer önemli günlerde belli statüdeki insanlar toplanmakta, çeşitli ritüelleri tekrarlamaktadırlar.

m.ö 3 binlerle birlikte bu devasa yapıların kentin yönetiminden sorumlu rahip-kralın yanı sıra; ayrıca onun hizmetinde çalışan çokça kurum ve elit bürokrasi yer alacaktır. Tapınaklarda bulunan oda sayısı ve kutsal ateş ocakları artacak salon duvarları karmaşık desenlerle süslenecek, taş ve seramik ürünler fazlalaşacaktır. Döneme ait mühürler, tapınağın barındırdığı insanların statü çeşitliliğini ve içerisinde yürütülen görevleri göstermektedir. Kentin rahip-kralı kentin koruyucusu ilaha sadakarla bağlı resmedilirken, kentin ilahi kentin kimliği durumuna gelmiştir. Kenti yüceltmek aynı sayıdır. İnsalar ile koruyucu ilah arasındaki ilişki, bir kimlik ilişkisi olarak sürüp gidecektir. Her kentin koruyucu tanrısı vardır. Ve kentin doğuşuna insalar değil tanrılar karar olabilmektedir. Kenti yine kurulabilirse, koruyucu ilah tekrar kente gelmiş, demektir. Kent tanrıdır, tanrı kenttir! Dolayısıyla inşa edilen tapınak kentin kimliği olduğundan; kent büyüdükçe kimlik, kimlik büyüdükçe de tapınaklar ve tanrılar büyüyeceklerdir.

Belirli kurallar ve yasalar tarafından düzenlenmiş kozmosun yansıması gibi duran bu kentlerde toplumsal inançların ve bilgilerin kaynağı ilahlardır. Bilgi bu ilahaları; yani egemen iktidarın onayından geçmediği sürece “gerçek” olamayacaktır. Tapınak bilginin

ilk olarak uygulandığı, ilk “gerçek” ve “doğru” haline dönüştüğü alandır. Elit kesim burada gerçek ve doğru imalatını gerçekleştirerek, dahası yaşam farzlarıyla onaylanmış bilginin temsilciliğini üstlenerek kent kitlesi için sadece yasalar belirlemekte yetinmezler; onların geçmişlerini, geleceklerini, yükümlülüklerini, ahlaki değerlerini, statüler arası saygı ilişkilerini, sanatlarını, danslarını, ev döşemeciliklerini, müziklerini ve hatta cinselliklerini de belirlerler. Tapınaktaki yaşam, kozmosu kontrol eden ilahaların yaşamından; kent insanlarının yaşamı ise, tapınak yaşamından taklit edilmedir. Her şey kozmos ile uyumun yakalanma çabasından ibarettir. Danslar dönerek icra edilmekte ve böylelikle yaşam döngüsü taklit edilmektedir. Cinsellik, bereket sağlayıcılığını sürdürmektedir. Mimari yapılar, kozmosun biçiminden esinlenmektedir. Evrensel düzenin biçimi ve hareketleri tekrarlanırken, öte yandan sesi de taklit edilmektedir. Kozmosun yedi katına karşılık gelen notalarla icra edilen müzik, onun sesini melodisini aramaktadır. Kozmosun katları arasındaki uyum, notalar arası uyumla gözler önüne serilmektedir. Müzik bu nedenlerle ritüellerin ayrılmaz parçası olagelmıştır. Hint, Çin, Yunan mitolojilerinde ve felsefelerinde ifadesini bulan bu inanç; müziğin tanrıların ya da meleklerin sesi şeklinde değerlendirilmesine yol açacaktır. Sümer tapınaklarında tüm bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği-üretildiği mekanlar mevcuttur. Aşk odaları, atölyeler, okullar, dua odaları tapınağa ait geniş arazilerde çalışan personellerin ve de rahip-rahibelerin kaldıkları odalar.... Adeta ideal kent düzeni önce tapınakta yaratılmakta sonra kitleye aktarılmaktadır. Egemen iktidarın her yönüyle kitleye kopyalanması, devlet ile halkın ilişkisini belirleyecektir. Devlet; merkezin tüm bünyelerde tekrar tekrar üretilmesinin işlek mekanizması halinde çevreye yayılarak mekanlara ve insanlara sinecektir. Üzerinde yükseldiği kitleyi tek tipleştirmenin sağlam kurumsal gücüne devlet denilecektir. Mimariyle de güvence altına alınan emir itaat ilişkisi ahlaki gereklilikler durumuna gelecek; tanrısal güçlerle tekrarlanacaktır. Belkide bu yüzden günümüze kadar insanların inandıkları tanrılarla, onları yöneten insanlar karşısında aldıkları pozisyonlar benzerlikler arz etmektedir. Ellerin önde bağlanması, başın aşağıya doğru eğilmesi, diz çökme, yere tapanmalar..... tanrısalığa karşı saygı gösterileri olduğu gibi yönetenlere karşı da sergilenmektedir. Statü ile sınıf farklılaşmasının olabildiğine arttığı, ama davranışların ve değerlerin kopyalandığı devlet örgütlenmesinde, insanlar karşılaştıkları adaletsizliklerin, yaşadıkları sıkıntıların kutsal kozmik düzende yeri olduğuna ve bunların sonuçta bir amaca hizmet ettiğinde inanmasa, egemen iktidara karşı isyana geçecektir. Ki, böylesi girişimlerin kizi zaman söz konusu olabildiği bilinmektedir. Rahip bu isyan potansiyelini, kozmik düzenle geliştirdiği dil sayesinde alteder. Bu dil matematiktir. Matematik, o günden bu güne devletin dili olagelmıştır. Sıradan insanların anlayamadığı zaman-mekan ölçümleriyel ve bunların ispatlarıyla gizemli bilgilere ulaşabilme ayrıcalığını kendisinde merkezleştiren rahip, sınıflaşmanın meşrulaştırılmasında öncü konumdadır. Kollektif algılardan, duygulardan öte gözlerini gökyüzüne diken bir azınlığın öğrenebildiği matematik, özde tanrıların dilidir. İlahi kozmik düzen bu dili rahiplere bahsetmiştir. Dolayısıyla rahipler, sosyal açıdan insanlar kadar tanrılar toplumuna da üyedir. Sümer matematiğinde mekan ve zaman ölçümleri ortak değerler üzerinde yürütülür. Bir dakika altmış saniyedir. Bir derece ise altmış dakikadan meydana gelir. Dairenin tamamlanması için 360 günden oluştuğu sümerlilercede bilinmektedir. Son beş(5) gün boyunca çeşitli eğlenceler ve ritüeller eşliğinde eski yılın doğumu ve yaşamı sürdüren kozmik döngüyü kutsarlar. Bu beş günü yıla ait soymazlar. Belkide bu beş günün yıldan çıkarılması, zaman ve mekanın ortak yapısını bozmamak için tercih edilmiştir. yıl

döngüsü gibi ay döngüleride sümerlerde bayram niteliğindedir. Her ayın 7, 15 ve 30. günlerinde kutlamalar yapılmaktadır.

Rahipler sadece yılları ölçmekle sınırlı kalmazlar. Onlar bütün kozmosun doğumunu ve ölümünü matematiksel anlamlandırmalara kavuşturacak kadar ileri gitmemişlerdir. Yıldızları gözlemlerken her yıl kozmik döngüde 50 saniye geçikmenin yaşandığını farketmişlerdir. Dolayısıyla her yıl gerçekleşen 50 saniye geçikme-tanidik bir rakam olan-72 yılda 1 saat, yani 1 derece şeklinde hesaplamacaktır. Zaten sümerlerde bir yıl 72 haftadan ve her hafta 5 günden oluşmaktadır. Bundan hareketle sümerli rahip dairenin tamamlanması için kaç yılın geçmesi gerektiğini hesaplayacak ve bu sayede büyük yılı başka bir ifadeyle “kozmetik eon” u ortaya çıkaracaktır. Dairenin her tamamlanışında insanlar karanlık ve kaosa süreklenecek, ölümcül karmaşalar ve savaşlarla yüz yüze kalacaklardır.

Sümerler matematik sayesinde bilinen tanrılardanda öte kozmosla ilgilenmektedir. Büyük dişil evrenin hareketlerini, döngülerini açığa çıkarmakta; yüz binlerce yıl öncesini ve sonrasını hesaplamaktadırlar. Geçmişlerini, soylarını hiç olmadığı kadar gerilerden başlatabilmekte ve yine çok uzun zaman sonra nelerin olabileceğini kestirebilmektedirler.

Matematiğin sanıldığı gibi günlük yaşamın mübadeleri sonrasında değilde, kozmosun kurgulanması ve kimliğin bu kozmosta konumlandırılması sürecinde; zaman-mekan ölçümleriyle ortaya çıkarıldığını anlıyoruz. Sümerler, dünyanın dört bir yanına yayılan matematiklerini berrak gökyüzleri sayesinde varedebilecektir. Zamanı ve mekanı hesaplanabilir. Kıldıkça; yerleşim alanlarını, üretimi, ticareti, mimarilerini, nüfus başta olmak üzere her türden beden düzenlemelerini, arazi ölçümlerini, keşif ve askeri seferlerini, kısacası doğa ve insan üzerinde geliştirdikleri hakimiyet alanlarını büyütebileceklerdir. Devletin kurumsallaşmış iktidar örgütlenmesi olarak hala varlığını koruyor olması, esasta dilinin sayısallığından ileri gelmektedir. Matematik; ölçülen zaman ve mekan çözüme kavuşturulan gizler temelinde devletin fonksiyonel bütünlüğünü dört yandan yükseltmektedir. Bilgi, matematik sayesinde çoğunluğa kapatılmış; devlete beyni ve iradesiyle hizmete hazır insanlara açık tutulmuştur. Bu insanlardan meydana gelen elitin sosyal ve soy ilişkilerinde kapalı kalmasında matematiğin payı büyüktür. Tanrısal düzenle aynı dili konuşan bu elitin, geri kalan insanlar için kutsallığı vardır. Bu anlaşılabilir dil karşısında korku ve hayranlığa kapılan çoğunluğun, bilgiyi özelleştirmiş elite kusursuz itaat göstermesi pekte zor değildir. m. ö 3200’lerde baş gösteren sayısal hesaplamalarla sümerler, kozmos ile toplumu özdeşleştirmede büyük bir hamleye girerler. Gizem çözücü, daha doğrusu gizem çoğaltıcı karakteriyle matemaatik, kozmosun kaderiyle toplumsalın kaderini birleştirecektir. Yasalarda olduğu kadar, kaderde ortaklık, kozmosun insan hizmetine koşulmasında önemli bir aşamadır. İnsandan bağımsız ve insanın çok üstünde varlığını sürdüren kozmos; şimdi insan ile yakın yaratım süreçlerini paylaşmaktadır. Tanrı bazen önce evreni, hemen ertesinde insanı; bazende önce insanı sonra evreni yaratmaya başlayacaktır. Evren insanla birlikte vardır. Topluluk içi statülerin dağılımı ile, görüngülerin kozmostaki dağılımı aynı şeylerdir. Devlet bu anlamda kozmosun toplum içileştirilmesi ve bunun sayısal hesaplamalarla desteklenmesi girişimdir. İlerde peygamberlerin soy ağacı şeklinde karşımıza çıkacak olan “krallar dönemi” ne inanan sümerler evrenin kendileri için yaratıldığından pek emindir. 432 bin yıl süren bu dönem neredeyse iki kozmik eon toplamına eşittir. Yani o günki evren sümerlerin soyundan daha gençtir.

Evrenin kimliğin kapsam alanına girmesi matematik ve bunun uygulayıcısı rahipler sayesinde. Gökyüzü merkezli kozmik düzenin yeryüzündeki tezahürü olarak devlet; kozmostaki tüm her şeyin sahibidir. Toplulukla birlikte kozmosuda yöneten devlet

organizasyonun tepesinde yeralan kralın tanrılaşmaması için artık herhangi bir neden gözükmemektedir.

-BÜYÜK DEVRİM-

Ortak devletten kutsal devlete, rahip kraldan tanrı krala geçiş.

“Tanrılar, tanrılaşmış insanlardır.” Euhemeros- m.ö 3200-260

sümerlerde, kozmik tasarımla benzeştirilen kentler, aralıksız üretilen statülerin, meslek-rol dağılımlarının ayrıştırılıp kutsallaştırıldığı, normlarla ve mimariyle desteklendiği mekanardır yönetici elitin rahip-yöneticilikten tanrı-yöneticiliğe terfi etmesi kentlerin sağlandığı bu iklim sayesinde. Göksel kozmik düzen ile yeryüzündeki insanlar arasındaki uyumdan sorumlu rahipler kurumlaşmış devlet iktidarının tanrısallaşmasına vesile olmuşlardır. M.ö 3 binyılında baş gösteren gerek kentler arası ve gerekse kentlerle çevre toplulukların sürdürdüğü savaşla, bu tanrılaşma hamlesini pekiştirme vazifesi görmüşlerdir.

savaşlarla devlet iktidarının yükselmesindeki doğru orantı, dikkate değer bir konudur. Bilindiği üzere m.ö 2800-2700 yılları kentlerin birbirlerini istila ve hatta imha etmekten çekinmediği savaşların tırmandığı dönemlerdir. Mitolojilerde tanrıların savaşları biçiminde geçen bu karşılıklı saldırıların yanı sıra; sümer kentlerin çevre topluluklara dönük sürdürdüğü askeri seferlerde söz konusudur. Bu bağlamda m.ö 2680’lerde ilk askeri sefer doğuya, Elam topraklarına yapılmıştır. Tüm bu savaşlar neticesinde kent yöneticisinin vasıfları da değişme uğrayacaktır. İnsanlarla-tanrılar arasında aracılık yapmakla mükellef, ortak değerlere riayet eden, sorunları tarafları uzlaştırma prensibiyle çözen bilge rahip yerine; kahramanlık destanlarıyla anılan, öldürdüğü insanların sayısına göre saygı gören, bir emriyle bir kenti yok edebilen, aynı zamanda rahiplerin misyonunuda üslenip beş rahip olan, ilahi düzende kendine yer edinen krallar ortaya çıkmaktadır. Kent merkezlerindeki yapılar devletleşmekte, kral yakın çevresiyle birlikte kentin geri kalanından yalıtılmış büyük saray-tapınaklarda yaşamaktadır m.ö 2500’lerde ise artık krallarla tanrılar benzer şekilde resmedilmektedir. Tanrıların krallardan tek farkı şapkalarındaki güç simgesi beyhuzlarıdır. Kesimlerde krallar ile tanrılardan yana durmaktadır. Krallar tanrılarına odaklar sunarak onları memnun etmektedirler. Kralın fiziki varlığıyla tanrıların yanında gösterilmesi önemli bir girişimdir. Tanrıların kralla doğrudan ilişkileneşine, konuşmasına işaret eder. Kral bedeninde sıradan insanlardan meydana gelen topluluğun üyesi değildir. O, bütün görkemliyle tanrıların yanında, onların mekanında yaşamaktadır. Tanrılarla yaşayanlar tanrılaşacaklardır. Yazının yaygınlaşmasıyla, kralların kendi soyağaçlarını yücelttiği tabletler görülür. Yine kralların öldükten sonra kendileriyle birlikte maiyetindeki bu onlarca canlı insan demektir. Aynı mezara konulması bu döneme aittir. Burada yani kral tiplemesinin sembolleştirilmesinde kullanılan nesneler ilginç çağrışımlara neden olmaktadır. Altın, bu sembollerden başlıcasıdır. Sümerlerde m.ö 3 binlere kadar gümüş daha sık kullanılırken, tanrı-kralların çıkışıyla altın öne geçecektir.

İlk kent oluşumlarında sümerlerde Ay tanrısının gücü baskındır. Ay neolitikten kalma dişil-evren modelinde dölleyici boğa görünümüyle yaşamı üretme rolündedir. M.ö 3500’lerden itibaren sümerler kurşun, bakır ve büyük olasılıkla Güney Arabistan’dan, Kızıl Deniz kıyılarından, Hindistan’dan getirdikleri altınla tanışmış haldedirler. Ama gümüşün belkide Ay’ı anımsatması nedeniyle ayrıcalıklı bir konumu vardır. Tanrı-kralların belirlemesiyle, Ay’n yerini Güneş, gümüşün yerini ise altın alacaktır. Sümerlerde dahil çevre devletleşmelerde kralın kendini Güneş’le denkleştirmesi tanrı-kralların ortaya çıkmasıyla eşzamanlıdır. Eski Ay-boğa imgesi dişil-evren sisteminde

başat eril aktörken; Güneş, avcı-savaşçı karakteriyle efendiyi-kralı temsil eder. Hammurabi, kanunlarının giriş bölümünde kendisini insan ırkının üzerinde güneş misali giden, ülkeyi ışıklandırıp refaha kavuşturan tanrı gibi betimler. kimi göçebe kabilelerde görüldüğü üzere sümerlerde de kralı aslan, kartal gibi yırtıcı hayvanlar simgelemektedir. Haç biçiminde çizilen güneş, günyanın dört bucağına ışıklarını gönderebilen hükümdar rolündedir. M.ö 2 binlerin sonlarında yazılmış şu sümer şiiri güneş ile kralın özdeş kılınmasını çok iyi anlatmaktadır.

Ey yerin aydınlatıcısı, ey göğün yargıcı,

Yukarıların ve aşağıların çobanı, karanlıkları aydınlatmaktasın

Şamaş, yerin aydınlatıcısı, göğün yargıcı

Yukarıların ve aşağıların çobanı, karanlıkları aydınlatmaktasın

Işıltın bir balıkçı ağı gibi gökyüzüne yayılmış.

En uzak dağlardan karanlıkları aydınlatmaktasın

Şamaş, sen yerinden kalktığında, halklar yere çökmekte,

Seni görür görmez, bütün ülkeler secdeye varmakta,

Semaların ortasında dünyanın yörüngesini dengede tutmaktasın....

Güneş tanrısı şamaş'a atfedilen bu özellikler bir kral tasarımından hareketle olabilir.

Güneş; büyük, güçlü ve korkutucu bir tanrı olarak anlatılmaktadır. Eğer böyle bir dral olmasaydı, Güneş bir tanrıda olmazdı!

Evrenin dengesini kuran şamaş, yeryüzünü bir balıkçı ağı gibi düzenlenmiş ışınlarıyla aydınlatmaktadır. Balıkçı ağının bir tanrı ile ilişkilendirilmesi tanrının kendi gücünü bir ağ halinde her yere göndermesi, kapsamlı ve ayrıntılı hükmetme özelliği nedeniyle.

Yine şamaş en büyük yargıçtır. Hukuk belirlemede, nihai kararları vermede tam yetkiye sahiptir. Yukarıların ve aşağıların çobanı olarak kozmik düzen ile insan düzeninin kesiştiği noktadadır. Her iki yapıyı aynı anda düzene sokmaktadır. Heybeti ve kudretiyle halkaları yere çöktürmekte, ülkeleri secdeye zorlamakta, yer yüzündeki tüm insanları kendisine boyun eğme kuralında birleştirmektedir. İtaaat en yaygın ahlakıdır! Bir tanrı-kralla, hatta imparatorla karşı karşıyayız. Neolitiğin, iyiliksever, koruyucu ve besleyici tanrılarının makamına, insanları korkutmala, ezmekte. Varlığını ispatlayan göksel tanrılar geçmiştir. Yani insanları ortak çıkarlar etrafında toplayan yönetici profili yerine, tattırdığı azaplardan haz duyan, boyunduruk altına aldığı insanların niceliğine göre pay kazanan krallar geçerlidir. Zaten kronolojik açıdan bakıldığında da büyük göksel tanrılar büyük krallardan sonra doğmuştur. Oysa eski Ay tanrısı mütavazidir. O da yerin göğün tanrısıdır. Ama insanlara adalet dağıtmakla yetinmektedir. Ay tanrısı yerine sınırsız iktidarıyla Güneş tanrısının geçmesi, rahip-kralların meydanı tanrı-krallara terketmesinin kozmik düzende sağladığı değişikliktir.

Dolayısıyla gümüşün Ay'ın altının ise Güneş'in rengini çağrıştırdığını düşünürsek her iki metal arasındaki hiyerarşide meydana gelen değişikliği bu iktidar devriminden soyutlayamayacağımız ortaya çıkar. Altın çürümez, paslanmaz, leke tutmaz bir maden olarak Güneş'in soyundandır. İktidarın cazibesini, paklığını, ölümsüzlüğünü simgeler. Bundanki kralların başlarına taktikleri taşlar altından yapılmazdır. Güneş, kralın başından yükselmektedir. Güneş kraldır! Sümer gibi ilk devletleşen toplumlar buna bile gerek duymadan doğrudan kralın başını güneşin ortasında resmetmişlerdir.

devlet iktidarının tanrı-krallarca sürdürülmeye başlanmasındaki ikinci ipucunu "tufan" anlatısında bulabiliriz. Sümer yazıtlarında "tufandan sonra krallık tanrılardan indi" denir. Öyleyse bu iktidar devrimine yol açan tufan olayı araştırmaya değerdir. Ki bu günlerde hemen hemen herkesin, o çağdaki sümerlerin tufan olayını, yeni bir dönemin başlangıcı bağlamında ele aldığı kesindir.

Bilim insanları uzun süre tufan anlatısını doğrulayacak büyük su baskının izlerini aramışlardır. Kimi balık fosillerini, hatta farazi gemi kalıntılarını tufanı ispatlama,

mahiyetinde kullanılmaktan çekinmemişlerdir. Ancak, tufan anlatısının kaynağındaki sümerlilerin, güneyden kuzeye doğru bir tür deniz baskını sonucunda su altında kaldığına dair herhangi bir bulgu keşfedilememiştir. En fazla kuzeyden sümere gelen Dicle ge Fırat nehirlerinin taşkınlarından bahsedilebilir. Zaten sümerler, Fırat ve Dicle'nin geldiği dağlık coğrafya ya “ su ülkesi” demektedir. Su ülkesine yakıştırdıkları başka sıfatlar ise ilginçtir. Bazen tanrıların kıyasıyla savaştıkları bir canavar görünümündeki “kur” sözcüğü yine bu ülkeyi tarif etmektedir. Kur, sümerlerde “tepe” , “dağ” anlamına gelmektedir. Anlatılan savaşların dağlık halklarla kendileri arasında geçtiği açıktır. Sümer tabletlerinde bahsi geçen bu savaşlar, meleklerin ya da halk kahramanlarının canavar öldürme anlatılarının ve de ilyada türü efsanelerin arketipi gibidir. Kur, tanrıça Ereškigal'i zorla kaçırmıştır. Büyük tanrı Enki ise tanrıçayı kurtarmak için askeri sefer düzenlemektedir.

“an göğü ele geçirdikten sonra,
Enlil yeri ele geçirdikten sonra,
Ereškigal kur'un ödülü olarak ele geçirilip götürüldükten sonra,
O yelken açtıktan sonra, o yelken açtıktan sonra,
Baba kur'a karşı yelken açtıktan sonra,
Enki kur'a yelken açtıktan sonra,
(kur) krala ufak taşlar fırlattı;
Enki'ye koca kayalar fırlattı;
Onun küçük taşları, el taşlar
Onun koca taşları “dans eden” kamışların kayaları”...

Enki, yelken açıp kur'a saldırmakta, kur ise taşlarla ve kayalarla karşılık vermektedir. Yelkenli gemilerin Dicle ve Fırat üzerinde hareket ettikleri rahatlıkla anlaşılabılır. Taşlık ve kayalık arazi ise sümerlerin kuzeyine düşen dağlık bölgeyi hatırlatmaktadır. Kur'un bu dağlık arazide yaşayan insanları tarif ettiğine dair başka bir delilde, su taşkınlarına karşı baraj yapan tanrının hikayesinde saklıdır. Tanrı Enlil'in oğlu Ninurta, kur'da yaşayan kötü cin Asağ'a karşı savaşmaktadır. Ninurta kur'un gönderdiği seli, taş yığınının yaptığı duvarla engelleyecektir. “ yayılmış olanları bri araya getirdi /kur'un yadıklarını, / topladı ve Dicle'ye attı. / ondan taşan sular tarlalara aktı”...

Sümerlerin su ülkesi ve kur dedikleri bu ülkeye taktıkları farklı bir isim daha vardır. “ölüler ülkesi.” Ölüler ülkesi'nin sahibi tanrıdır. Kur'un kaçırdığı tanrıça Ereškigal şimdi oranın baş tanrıçası statüsündedir. Ereškigal'in kız kardeşi inanna bu ülkede türlü acılar çekecek ve hapsedilecektir. Her ne kadar inanna'nın yer altı dünyasına indiği yönünde yazıtlar olsada, kur'un aynı zamanda ölüler ülkesi yada ölüler diyarı şeklinde anıldığı bir çok yazıtta bulunmaktadır. Sonuçta adı ister ölüler ülkesi, ister su ülkesi, ister kur olsun; sümerlerin kuzey ve doğudan gelen dağlık halklarla sık sık savaşa girdiklerine, hatta onlar tarafından işgal ve talana uğradıklarına dair çok sayıda delil mevcuttur.

Bugün kürdistan denilen bu dağlık ülke ile sümerlerin ilişkisinin, Tufan olayıyla alakasına gelecek olursak Tufan, belkide bir su baskını, acımasız bir sel değilde, korkunç bir istilaydı sadece...

Tufan olayını anlatan en eski yazıt m.ö 1750 yılına aittir ve sümerlerin Nippur kentinde bulunmuştur. Ayrıca sümer tabletlerinde ilk askeri seferlerin tufan olayından hemen sonra başladığına dair vrgularda yer almaktadır. Başka bir ifadeyle tufan, kent dışı topluluklara düzenlenen seferlerin başlangıç noktasıdır. Tufan gibi tüm yaşamı yok eden bir felaketten sonra “krallığın tanrıarca verilmesi” ya da “askeri seferlerin yapılması” gibi ifadeler, bu felaketin kapsamıyla çalışmaktadır. Bu kadar insan neredne gelmiştir.? Tanrıların bahsettiği krallık hangi topluluğu yönermektedir? Sümerlerin

savaşları ve özelliklede büyük yıkımları anlatmada kullandıkları imgeleride bu verilerin yanına getirirsek ilginç bir tabloyla karşılaşırız. Sümerler büyük yıkımlara ve can kayıplarına neden olan savaşlardan hep “fırtına”, “tufan” gibi sıfatlandırmalarla söz etmiştir. Buna en güzel örnek “Ninova’nın yıkılışı” anlatısıdır. Ninova’nın göçebe kabilelerin saldırılarıyla yıkıldığı bilinmektedir. Ancak destana baktığımızda saldıran kabilelerden bahsedilmez. Tanrının yarattığı fırtınalardan ve tufandan dolayı kent yıkılmış gibi bir anlatı izlenmektedir. İşte tufan olayında da böyle bir kabileler saldırısını çağrıştıracak ifadeler bulunmaktadır. “olağanüstü kuvvetli fırtınaların hepsi, bir olup saldırdılar” denmektedir.

Hava tanrısı Enlil tufanın oluşmasındaki başat karakterdir. Tanrılar arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. An ve Enlil ortak karar alarak tufanı yaratırken kent krallığını simgeleyen ve kur ile de savaşacak olan tanrı Enki, rahip-kralları andıran Ziusudra’yı durumdan haberdar edecektir. Ziusudra, Enki’nin talimatlarına uygun biçimde davranacak ve çok büyük bir gemi inşa edecektir. Yedi gün süren tufandan sonra güneş tanrısı Utu sahneye çıkacak ve dünyayı tufandan kurtaracaktır. Güneş tanrısını zamanlaması olağanüstüdür. Ümitlerin tükendiği bir anda kurtarıcı rolüyle sahneye fırlamakta, tufanın dalgasıyla yıptattığı gemiye ışınlarını göndermektedir. “kahraman Utu ışınlarını geminin içine saldı” denmektedir. Ziusudra onun önünde yerlere kapanacak, onun için kurbanlar kesecektir. Nihayetinde o, diğer tanrılar kişisel meseleler yüzünden anlaşmazlıklar yaşarken ve de birbiriyle çatışırken insanların yardımına koşmuştur. “yükselmesiyle” birlikte “sular çekilir” ve tekrardan düzen kurulur. Gemi figüründen anlatılmak istenenin ne olduğu tam açık değilsede, bunun sümer toplumsal varlığına gönderme yaptığı hususu belirgindir. Utu yeryüzünü değil, gemiyi kurtarmıştır. Gemi tufandan kaçan bir grubun hikayesi gibidir. Ya da dalgaların zalimce dövdüğü sümer kentinde kurtulmayı başaran kimselerdir. Her halükarda tufan sümer topluluklarının varlığına kastermeye çalışan ölümcül bir saldırdır. İnsanlar suyun üstünde kalan gemi sayesinde tanrılarla konuşan rahip Ziusudra önderliğinde kurtuluşa ermişlerdir. Ziusudra bu hizmetin karşılığını sonsuz hayat ödülü olarak almıştır.

Yaşanan felaketin karşısında gemi, bir tür kent kimliğidir. Sümerler kent kimliklerini değişik sembollerle dile getirmişlerdir. Kimi zaman bir gemi, kimi zaman kutsal bir köse, kimi zaman ise bir tanrı yada tanrıça inanna bu tanıma en iyi uyan tanrıçaların başında gelmektedir. Onun “me” dediği ve kendi yaratısı olduğunu iddia ettiği tüm ürünler, aletler ve sıfatlar kent yaşamının temel değerlerdir. Bu temel değerler kentlerle sınırlı kalmayacak tüm evreni kapsama yönünde evrileceklerdir. Sümerlerin “me” dediklerine bu sebeple daha geniş anlamlar katılarak Hindular “dharma” , Çinliler “tao”, Mısırlılar “maat” diyeceklerdir.

İnanna kent kimliğini oluştururken içe ve dışa dönük çetin mücadelelere girer. Öncelikle bu kimliğin sahibini belirlemede tercihini çobandan yana değil çiftçiden yana kullanır. Sami dinlerine Habil-Kabil kavgası olarak geçecektir.

“ben, bakire çiftçiyle evlenecekğim,

Bitkileri bol yetiştiren çiftçi,

Tahlı bol yetiştiren çiftçiyle”

İnanna her ne kadar çobanların temsilcisi tanrı Dumuzi ile uzlaşmaya çalışsada, onunla çatışmaktan kurtulmayacaktır. Dumuzi’yi cinlerine teslim edip onu yer altı dünyasına hapsedirecek, ancak kardeşi Utu’nun ihanetine uğrayarak Dumuzi’nin kurtarıldığını öğrenecektir.

İnanna’nın dişil-kent imgesiyle “kur” lada savaştığı görülür. Bu savaşlar-ejderha düşmana karşı şu sözlerle hazırlanır:

“onun üstüne uzun mızraklar fırlatacağım,

**Ona karşı atış-sopası, silah atacağım
Yanımdaki ormanı ateşe vereceğim
Tunç baltalar vuracağım”**

İnanna’nın giriştiği bu savaşlarda baş yardımcısı dönemin savaşçı-kral tiplermesi olan kahraman Gılgamış’tır. Gılgamış önce, inanna’nın Fırat nehri kıyısında yaşatmaya çalıştığı büyük ağacın damarlarına musallat olmuş yılanı öldürerek işe başlayacaktır. Yılan ve Gılgamış’ın rekabeti ise burada bitmeyecektir.

Yılan, başta sümerler olmak üzere hemen hemen tüm halkların mitolojilerinde vazgeçilmez bir fügürdür. Ona atfedilen roller ise birbirleriyle çalışmaktadır. Aynı halkın mitolojilerinde bile yılan, bir yandan hayatın, bereketin sembolü, öte yandan ise felaketin ve ölümün habercisidir. Sahip olduğu özellikler üstünde ve altında, yine suyun içinde yaşayabilmektedir. Avını büyük bir hızla yakalayabilmekte, keskin zehiriyle acılı ölümlere nedne olabilmektedir. Ama yılanın en ilgi çekici yönü deri değiştirmesidir. Onun derisini tekrar tekrar yenilemesi, sürekli bir doğum haline yorulmuştur. Bundan ki ölümsüzlüğün anlatımında yılan, tıpkı Ay gibi etkili bir simgedir. Ay’ın parça parça doğup ölmesi ile, yılanın deri değiştirmesi benzer mahiyettedir.ay’ın kadın ile kurduğu ilişkinin benzeri yılan içinde geçerlidir. Yılan bir çok mitolojide kadınla ortak emelleri paylaşır. Belkide yaşam ve kadının ilgisi yılan da tekrarlandığı içindir. Belki de yılanın erkeklik organına benzerliği bu ilintilendirmede önemli bir etkidir. Sonuçta bir çok tanrıçanın yılan-ejderha biçimli olduğu bilinmektedir. Yılan; yaşamı, bereketi sağlamanın yanında spiral duruşuyla evrensel döngüde simgeler. Evrenin bir yılan vücudu şeklinde tasavvur edildiği mitolojilerin sayısı hiçte az değildir. Hem yılan, hem kadın, hemde evren olan varlıklarla girilen savaşlar mistik hikayelerde çokça geçmektedir.

Yılanın aynı zamanda hayatın tükenişinin-ölümün yerine kullanılmasının iki nedeni olabilir. Yaşam ve bereketle kurduğu bağın ölümdede içerecek şekilde kapsamlılığı; evrendeki zıtlıkların bir aradalığına dair inançların köklülüğü, yılanın tersten rol kapmasına yol açabilir. Ki spiral evrensel döngünün yaşam için ölümü gerektirdiği tartışmasızdır. İkinci neden, daha basit bir mantığın ürünü olarak; yılanın yer altı dünyasına yaptığı yolculuktan ötürüdür. Ölülerin dünyası ile yaşayanların ki arasında gidip gelebilme özelliğiyle her iki alanın ortak üyesidir. Sümerlerde yer altı dünyasının hakimi yılan biçimli bir tanrıcadır. Mitolojilerinde, yılanların karıştığı olaylar, ölümcül olaylardır. Yılan, tek başına ölümünde simgesidir. İşte inanna’nın ağacına musallat olan yılan ölümün ta kendisidir. Gılgamış yılanı öldürdüğünde aslında ölümü yenmiştir. Fakat son karşılaşmalarında gılgamış bu kadar şanslı olamayacak , elimdeki ölümsüzlük otunu yılanı kaptıracaktır.

Gılgamış efsanesi rahip-krallıktan tanrı-krallığa geçişi belgelendiren önemli bir metaryaldir. Tanrıçaya sadakati, davulu ve boğaya benzetilmesiyle neolitik inançta yakın bir karakterdir. Koktuğu zamanlarda hala Ay tanrısı Sin’e dua etmekte ve rahipliği üslenmektedir. Ama öte yandan tanrıçanın cinsel ilişki talebini red eden, hırçınlık düzeyinde savaşçılığıyla askeri seferler düzenleyen bir kahraman-kral modelidir. Öldürdüğü canavarlarla Enki’yi taklit etmekte, tanrı-krallığa oynamaktadır. İyi bir stratejisiyen olduğu, dağlı göçebe kabilenin yiğit savaşçısı Enkidu ile yaptığı ittifakla ispatlanmıştır. Enkidu, kent nimetlerinden faydalanmak için sümer kralıyla işbirliğine yönelen göçebe kabileciliğin kişiselleştirilmiş ifadesidir. Kentli kadının ayartıcılığına yenik düşmüş, onunla yamanın bedelini kendi doğal çevresine yabancılaşmakla ödemiştir. Fahişe, Enkidu’nun eski yaşam tarzına karşı işlediği bu ihanetten duyduğu huzursuzluğu; “sen Enkidu, bilgesin. Tanrıya benzedin artık niçin yabanıl hayvanlarla dağlarda, tepelerde öyle başıboş koşturmak için yanıp tutuşuyorsun” sözleriyle gidermek istemektedir.

Enkidu, Gılgamış'ın dostu olsada hiçbir zaman nihai karar verici konusunda değildir. Bazen Gılgamış'ın tam bir aşağı görünümündedir. Beraber atıldıkları maceralarla tehlikeli görevlere Enkidu koşar. İnanna'nın Gılgamış'a hediye ettiği davul, yer altı dünyasına dönüştüğünde de peşinden Enkidu gitmiştir. Ancak tanrıların yardımıyla kutulduğunda ise Gılgamış'la konuştuğu konui nüfusun arttırılması gereği üzerinde olmuştur. Güç simgesi davulun yeraltı düşmesi imi, kaybedilen iktidara gönderme yapar. Enkidu iktidarı Gılgamışa hediye eden kişidir. Yaşanan yenilgi sonrasında ise her ikisi niceliksel çoğunluğun önemini anlamışlardır.

Gılgamış ile Enkidunun en ünlü macerası, dağlık coğrafyaya düzenledikleri ortak askeri seferdir. Gılgamış ordusunu, “.... Annesi ona annesiye, karşı olan karısına kimsesi olmayan gençler gelsin bizimle....” Sözleriyle toplamaktadır. Bu ilk ordu kurma deneyimi ilginçtir. Anlaşılan o ki; bugünün devletlerinde olduğu gibi ilk devletlerde de ordular, toplumdaki sahipsizlerden yerleşik yaşamın ürettiği insan arttıklarından, fazlalıklarından meydana getirilmektedir. Gılgamış bu ordusuyla dağ kabilelerine karşı açtığı savaşta zafer kazanacak; kabile reisi Hubaba'nın kellesini koparacaktır. Ama kente geri döndüklerinde Enkidu'yu bir hastalık nedeniyle kaybeder. Gılgamış, bir çok savaşçı kral gibi ölümsüzlük iksirini aramak için işe koyulacaktır.

Bu destan, devlet yapılmasında bir kırılma noktasına işaret eder. Gılgamış anlatısı m.ö 2500'lerde aittir. M.ö 2900-2300 arası sümer şehir devletlerinin tepesinde yer alan, rahip-krallık ile tanrı-krallık arası yöneticilerin, yani savaşçı-kralların karakterini sergiler. Yanıtlardan anlaşıldığı kadarıyla m.ö 2800'de başlayarak, kiş kentlerin dışındaki kabilelerle yoğun savaşlara girişmişler, kısa süreli işgal ve talanlara yönelmişlerdir. M.ö 2360'a kadarda bu şekilde iktidarlarını sürdürmüşlerdir. Ancak nihayetinde tam manasıyla tanrılaşma katına erişememişlerdir. Ünlü ama fani krallar olarak mitoloji sayfalarına geçmişlerdir. Çünkü Gılgamış destanında da olduğu gibi henüz ölüm üzerinde hakimiyet-iktidar kurulamamıştır. Kozmik denizin ortasında yılan Gılgamış'ın elinden ölümsüzlük otunu çalmıştır. Kral hala kozmik düzen, karşısında güçsüzdür. Evrenin çarkları arasında tükenip gitmektedir. Bu evrenle savaşacak, onu yenecek ve böylelikle artık herşeyin hükümdarı olacak bir krala ihtiyaç vardır ki, o tanrı-kral olacaktır.

4) İşte tüm bu başarılarla imza atacak tanrı-kral Marduk'tur. Marduk toplumu düzenlemekte sınırlı kalmayarak evreni yeni baştan yaratan tanrı-kral olarak, insana dair iktidar modellerinin zirvesinde durmaktadır.

Marduk öncesi mitolojilerde kozmik düzen, toplumsal düzenin meşrulaştırıcı haynağıdır. Marduk ile birlikte ise kozmik düzen, toplumsal düzen doğrudan saldırısına uğrar ve yıkılır.peşinden, iktidar ilişkilerinin daha köşelikli kılındığında yeni bir evren yaratılır. Marduk öncesi kral tiplenmesinde kral, hem dini konularla, hemde askeri siyasi konularla ilgilidir. Henüz babadan, oğula geçen krallık ünvanı görülmemektedir. Bir tür meclis faaliyetleri dizisi içinde belirlenen krallık, sorumluluk alanlarıyla orantılı yetkiyle donatılmıştır. Kurumların işleyişinde inanç ve gönüllülük ağır basmaktadır. Dolayısıyla bu dönemin tanrılarında da çok daha fazla “insani” özellik görülür. Sümer-babilere ait “Eridu Tekvini” nin girişindeki “tanrılar daha insan iken / ağır yükler altında çalışıyordu” sözü bu döneme atıf mahiyetindedir. Tanrılar tıpkı insanlar gibi hile yapıp yalan söyleyebilmekte, kavga edebilmekte ya da küsüp uzaklaşabilmektedir.ana hatlarıyla bu durum, ağırlıkta göçebe olan sami-akkad ırkından Sargon'un çöllerden gelerek sümer topraklarını fethettiği m.ö 2350 yıllarına kadar sürecektir. Yeni hanedanlıkla birlikte tanrılar arası hiyerarşide akkad tanrıları, eski tanrılarının üstünde yer alır. İki kültür. Arasındak rekabet ilahi-kozmetik düzende gerçekleşmektedir. Akkad tanrıları önce sümer tanrılarını altedecek, sonra da kendileriyle başlatılan soy ilikleri kuracaklardır. Kentin sınırlarını da çizen surların

çevrelediği insanlara dayanan kent kimliği, etnik, kabile veya hanedan aidiyetleriyle belirlenmiş soy kimlikleri tarafından paramparça edilecektir.

Sümer topraklarına Akkadlardan sonrada kent dışı kabilelerin saldırıları sürmüştür. Hatta bu saldırılar neticesinde m.ö 2050 yılında Uruk kenti yıkıma uğrayacaktır.

Süreklileşen saldırılar, yaşanan yıkımlar, dışardan kentlere-kentlerden dışarıya göçler, iktidar, kavgalı.... Sümerlerde deyim yerindeyse toplumsal depremlerin kesintisiz sürmesi için gerekli olan herşey artık mevcuttur. Bu toplumsal depremden giderek büyüyen kimlik krizlerine sebep olmaktadır. Yüzlerce yıllık inanç-kültür birikmesiyle kazanılmış kent kimliğine, dıştan gelen kitlelerin uyumu oldukça zordur. Neredeyse her sınıfsal ve etnik grup farklılıklarını, kent çevlerinde oluşturdukları mahallelerde ayrı ayrı yaşanmaktadır. Sanki; katlarında birbirlerinin dillerini anlamayan insanların bulunduğu “babil kulesi” bu ortamın tasvirinden ibarettir.

Mutlak devlet otoritesinin tanrı-krallar şahsında tezahüründe, bu kimlik krizleri önemli bir etkidir. Çünkü devlet ve onun bedenleşmiş kutsal ifadesi kral, insanların çevresinde toplanabileceği kimlik ihtiyacında gidermektedir. Devletin hiç olmadığı kadarıyla kimlik yerine kullanılması, yönetici-yönetilen ilişkisinin tekrardan düzenlenmesinde yol açacaktır. “devletin selameti”, “devletin birliği”, “devletin bekası”, “devletin gücü” türünden ifadeler doğrudan kimliğe yüklemiş değerler olacaktır. Devlet ise bu kimliği kurmada, sağlamlaştırmada ve yüceltmede yine “öteki” ni kullanacaktır. Kimliğin yüceltiği, ötekinin, yani korku kaynağı bedenlerin yarattığı tehlikeye orantılı gelişecektir. Dışa dönük saldırılar iç birliğin-kimliğin sürdürülebilirliği açısından sıkça başvurulan yöntem haline gelecektir. Sümerlerde Sagun’la başlayan imparatorluk deneyiminden bu sebeple temel nedenin kimlik krizi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Yeri gelmişken şunu açıklığa kavuşturalım. Bugün hemen hemen her akademisyen; devletlerin yayılcı-sömürgeci-emperyalist politikalarını iktidar hırslarına, zenginlik arzularına yarar. Oysa böylesi politikaların ilk temsilcileri sümer-babil devletlerinin saldırdıkları bölgelerden alacakları pek fazla zenginlik yoktur. İnsanları askeri zorla köleleştirip emeklerinden faydalanmakta tali plandadır. Esas amacı oluşturulmaya çalışılan kimliğin yüz yüze kaldığı krizleri açmaktır. Yani bir tür kimlik kibiridir, üstünlük girişimidir ki, geniş coğrafyalara hikmedne her devlet iktidarının arkasında bu kimlik krizi ve kibiri durmaktadır. Aşağı mezopotamya kimliğinin harcı, büyük ordularla kıydıkları dağ, çöl, orman halklarının kanlarıyla yoğrulmuştur. Bu vahşi hayvansı, çirkin insanların zenginliklerine el koymak o kadar önemli değildir. Onları öldürmek, derilerini yüzmek, kafalarından kuleler yapmak, cesetlerini sergilemek, kadınlarına sahip olmak; asıl amaçlanan hedefler bunlardır. Kimlikle özdeşleşmiş devlet ve o devlete üye olan her kişi bu tür fiillerin sağladığı şevkten mahrum kalmak istemez. Aşağı mezopotamya krallarında başarılarını, çevre halklara çektiydikleri azaplarla ölçerler. Onların böyle hoyratça öldürülebiliyor. Olması aslında kendi halkının uygar, bilgili, temiz ve de kudretli olmasının alametidir. Kimlik, bu üstünlüğün tekrar tekrar ispatlandığı savaşların ortasında filizlenmektedir.

Kimlik oluşturmada tanrı-kralın baş vurduğu ikinci yönelim doğrudan halkına dönüktür. Devlet ve kral, yeni kimliğin yüzyıllara yayılmış bilgi-kültür yaratımıyla kıvama gelip belirmesini bekleyecek durumda değildirler. Artık daha hızlı ve etkili bir yönelme ihtiyaç vardır. Kimliğin görünür hale getirilmediği, inancın ve siyasetin köşeli kılındığı, uygulanırlığı ise devlet zoruyla güvenceye alındığı bir yöteme! Bu yöntem hukuktur. Artık kozmik düzenin yorumundan süzülen yaslardan çok, doğrudan topluluk üyelerinin statüleriyle ilintilendirilmiş kuruallar toplamı geçerlidir. Zaten kozmik düzen kralın şahsında düzen sayesinde sözü kanun yerine geçebilen tek kişidir. Sümerlerde ilk kanunlar Gutilerin saldırılarından sonra Urnammu tarafından yapılmıştır. Kral, sonraki krallara ilham verecek şekilde hukuk metnine kendini

tanrılaştırarak başlar. Varlığının tüm evreni nasıl dengede tutup yaşattığına dair vurgulara yer verir. Akabinde tek tek kanunları sıralar. Temel ilke suçun statüye göre önemlidir. Eğer işlenen suç aynı statüye ait insanlar arasında gerçekleşmişse, dahası alt-statüden birileri üst statüdeki kimseyi mağdur edecek bir fiilde bulunmuşsa, verilecek ceza artırılacak; mağdur edinilen taraf, suçlu taraftan daha altta yer alıyorsa suça denk maddi bir bedelle fail kurtulacaktır.

Yeni toplumsal sisteme tam uyum ve itaat, aşağı statüdekilerin üsttekilere, bireyin devlete ve tanrı-krala göre tanımlandığı hukukla sağlanmaktadır. Birey, varoluş itibarıyla hiçleştirilmekte, aşağılanmaktadır. bu dönem mitolojilerinde, insanın tanrılar tarafından çamurdan yada düşman canavarın kanından yaratıldığı söylemi tesadüf değildir. İnsanın varlık gerekçesi tanrısına en iyi hizmeti sunmakla ilintilidir. Kaderleri hakkında en ufak bir iddia ve eylemi hakkına sahip bile olamazlar. Tanrılarla ilişkilendirmelerini ancak yeryüzü tanrısı üzerinden yürütebilir. Kral ve onun devleti yeryüzündeki tanrıdır. Zaten olabildiğine huysuzlaşmış, acımasızlaşmış tanrıların gazabını üstlerinde hissetmek istemiyorlarsa, önce krala saygıda kusur edilmemelidir. İtaat ve hizmetlerini önce ona sunmalıdırlar. Kral, insanların görüp erişebileceği tek tanrıdır. Ona gösterilen hürmet tüm tanrıların nazarında dikkate alınacaktır. Sümerlerde tanrı-krallık düzeyinde otorite yücelmesinin, ilahi alemdeki karşılığına tanrı Marduk'un yerleştiğini söylemiştik. Tanrı-kral merkezli devlet örgütlenmesini anlamak için Mardu'nun hikayesine bakmak gerekmektedir. Yaratılış destanı "Enuma Eliş" bu "hikaye" yi etkili bir dille vermektedir.

Marduk, "Ea" adındaki tanrının oğludur. Diğer tanrılar daha çok evreni meydana getiren belli başlı bir elementin; örneğin, suyun toprağın yada havanın tanrısıyken, Ea, insan zekasının, yaratıcılığının ve iradesinin tanrısıdır. Kendinden önce varolan büyük tanrılarla sürekli bir kavga içindedir.

Enuma Eliş'te evreni büyük tanrılar yaratmışlardır. Evren önce su halindedir. Dağ biçimli yeryüzünün etrafını saran geniş tuzlu suyu şimdi Tiamat adlı tanrıça temsil etmektedir. Diğer tanrılar Apsu ve Apsu'nun oğlu Mummu ihtimali Fırat ve Dicle nehirlerini simgelemektedir. Bu tatlı su tanrılarını evrenin oluşumundan sonra tuzlu sudan ayırmışlardır. Tatlı ve tuzlu suyun, yani Tiamat ve Apsu'nun birleşmesiyle de diğer tanrılar türemişlerdir.

Efsanenin buraya kadar ki bölümünden anlaşıldığı üzere, sümerler evreni tanımlamakta neolitik öğeleri kullanmaktadır. İnsanlar doğa tanrılarıyla ilgilidirler ve yerleşmeye, doğa ile barışık halde yaşamaya gayret etmektedirler. Ancak bu denge durumu Enuma Eliş'e göre malum büyük tanrılarının saldırısıyla bozulacaktır. Tatlı su tanrısı Apsu ve oğlu Mummu, tanrıça Tiamat'ın tüm itirazlarına rağmen diğer tanrılarını öldürmeye girişeceklerdir. Diğer tanrılarını öldürmek demek, insana dair yeraltıların yok edilmesi anlamına gelmektedir. Tatlı suyun insan varlığına kastetmesi muhtemelen Fırat ve Dicle'nin yol açtığı seller olmalıdır. İşte insan yaratıcılığının ve zekasının tasviri tanrı Ea bu saldırıya saldırıyla karşılık verecektir. Aslında bizzat insan toplumsallığı olan Ea, Apsu'yu öldürecek, Mummu'ya ise hizmetçisi-kölesi yapacaktır.

Ea'ını savaşla bir tanrıyı kölesi haline getirmesi oldukça ilginç bir temadır. Anlatı, sümer topraklarında geçen tatlı su üzerindeki insan hakimiyetinin serüveniyle ilgiliyken, birden karşımıza savaşta tanrılarının öldürülebildiği, dahası köle edildiği bir alem çıkar. Doğaya karşı kazanılan zaferin insanların insanlara karşı savaşlarla kazandıkları zaferlerle benzeştirilmesi ilginçtir. Başka halkların mitolojilerinde geçen biçimiyle, Ea babası olan tanrıyı öldürebildiğini, bir diğerini köleleştirdiği ölçüde büyük saraylar kurabilecek, iktidarını pekiştirecektir. Bu tema, insanın insana dönük savaşıyla ancak üretilebilir ki; savaşlarla öldürülen tada köleleştirilen insan olmasaydı, böyle bir "doğa ile savaş" ında olamayacağı bilgiside bizi ulaştırır.

Tanrı Marduk, bu büyük zaferin sahibi Ea'nın oğlu olarak, yine Ea'nın görkemli sarayında doğar. Düşürülmüş uygarlık kadınlarının yerine geçen saray çevresindeki tanrıçalar tarafından emzirilir, Büyütülür. Kurnaz, acımasız bir savaşçıdır ve babasının yolunu takip etmekten başka kaderi yoktur. Babası küçük halka olarak kent hükümdarıyken; o, en büyük halkayı yani evreni fethedecektir. Böylelikle “dört bucağın” tartışılmaz hakimi olacaktır. Bu büyük halka ana tanrıça Tiamat'tır. Eski ana tanrıça Hintu'nun devamı olarak, dişil-evren yerine geçer. Bin yıllardır, kutsal kabul edilen, tapınılan, dualarla yüceltilen bu ana tanrıça, Enuma Eliş destanında kötü ve çirkin bir canavar şeklinde anlatılmaktadır. Keskin dişleriyle damarlarında akan zehriyle, doğurduğu on bir zalim canavar ile tam anlamıyla kötülüklerin kaynağı konumundadır. Sonraki inançlarda “şeytan” tasvirlerinde bu betimlemelerin hepsi kullanılacaktır.

Marduk, Tiamat'a ve onun doğurduğu canavarlara karşı tanrılarla ittifaka girer. Tiamat'ın canavarları büyük olasılıkla kent dışı topluluklarken; Marduk'un ittifak geliştirdiği tanrılar ise kentlilerdir. Her iki taraf savaş meydanında karşılaşır. Marduk önce canavarları sonrada Tiamat'ı öldürür. Öldürmeklede yetinmez, ölülerin bedenlerinden evreni tekrardan oluşturur. Gezegenlerin, Yıldızların düzenini, Güneşin hareketlerini yani baştan belirler ve zamanı denetimine alır. İnsanları ise büyük bir tanrıya yakışıcısına Tiamat'ı destekleyen kötü, çirkin canavarların kanlarından ve komikliklerinden yaratır. Artık bu lanetlenmiş varlıkların yaşamak için tek gerekçeleri vardır; tanrılarına kölelik etmek!

Enuma Eliş'ten evrenin iki kez yaratıldığını görüyoruz. Birinci yaratımın anlatısında neolitik ve öncesi inançlarla paralellik arz eden dişil-evren imgesi egemendir. Su, temel taratıcı öüdür. Tiamat öncesi ana tanrıça Nintu: kocası Anu'dan bağımsız şekilde insanları, su ile toprağın buluşmasında çıkan çamurdan yaratılmıştır. Neolitik ve öncesi inançlara ait mitolojilerin çoğunda yeraltılar, akışkanlık özelliği olan suyun çamurun ya da Meninin eserleridirler. İnsanlar suyun olmadığı hiçbir yerde yaşamın üreyemeyeceğinin farkındadır. Doğum öncesinde, insanlar bile anne tahminde suyun içerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla ana tanrıçaların dünyayı suyun içinde doğurmalarında şaşılacak bir şey yoktur. Sümerlerde tanrıçaların simgesi, suda; çamurda yetişen sazlıklardır. Ana tanrıçaların su ile ilgileri hiçbir zaman kesilmemiştir. Yaratıcılar, Nammu, Nintu, Tiamat, hatta İnanna ve İştar gibi tanrıçalar, Eril tanrıçalardan sonra daha üstün vasıflara sahiplerdir. Ancak bu üstünlük durumunun sürmediği de bilinmektedir. Kronolojiye bakıldığında tanrıçalarla tanrıların önce bir eşitlik durumu yaşadığı ama akabinde savaşçı tanrıların bakın geldiği rahatlıkla görülecektir.

m.ö 3 bin ile 2 bin arası dönem tanrıçalar ile Eril tanrıların birbirlerini tam manasıyla yenilgiye uğratamadığı, üstünlüğün iki taraf arasında paylaşıldığı zamana denk gelmektedir. Mitolojide ise bu tufandan Marduk'un çıkışına kadar ki süreye tekabül eder. Kent devletlerinin liderliğine soyunan ve de rahip-krallıktan tanrı-krallığa evrilen savaşçı eril karakterler, mitolojilerdeki yerlerini sağlamlaştırmışlardır. Kentin aynı zamana toplumsal kimlik yerine geçtiği bu süre zarfında, evrende bulunan tanrı ve tanrıçalar ile, kent kurucusu ya da koruyucusu tanrı ve tanrıçaların isimleri iç içe kullanılmaktadır. Bu sebeple, bir tanrının yada tanrıçanın doğadaki güçlerle, kent kimliğini aynı anda temsil ettiğine çokça rastlanmaktadır. Tanrı ve tanrıçaların başlarından geçen olaylar giderek daha fazla kent merkezli bir anlatıma kavuşacaktır. Gerek kent arası ve gerekse kentlerle kent dışı toplulukların ilişkileri, dtanrı ve tanrıçaların sahsında dile gelecektir. Bunlar çir çok kez savaşacak aralarında ittifaklar geliştirecek ya da kent değerlerini geri almak için seferler düzenleyecek, bazende hezimete uğrayıp ölümler diyarına hapsedileceklerdir.

m.ö 2190'lara gelindiğinde bu tür tanrı ve tanrıçalara karşı duyulan bağlılık ve güvenin sarsıldığını, yerlerine Marduk tiptemesi ile “dört bucağa hükmeden”, hükmetmede tekleşen mutlak eril tanrı iradesinin geçtiğini görürüz. Yaşanan savaşlar, ölümler, kıtlıklar, kutsal kentlerin yıkımları, artık eski ilahlara olan inancı aşındırmış, onların güçsüzlüğünü kanıtlamıştır. Bu ilahlar ki, kendi kentlerini özellikle tapınaklarını yağmalardan, yıkımlardan korumakta acizlerdir. Büyük eril savaşçı tanrı Marduk ise, büyük canavarları altederek sümer kimliğini dört bucakta yüceltmış tek güçtür. Mutlak devlet otoritesi ve onun tanrı-kralına karşılık gelen tanrı Marduk'un günümüz inanç sistemlerinde belirgin yer tutan tek tanrıcılığa önemli katkılar sunduğu tartışmasızdır. Bu bağlamda tek tanrıcılığın ve dininin iki büyük geleneğin kesiştiği düzlemde ortaya çıktığı rahatlıkla söylenebilir. ağırlıkta kabile örgütlenmesinin ata ruhları sıralamasında öne çıkan ve kabile kimliğinin doğrudan yüklendiği “büyük ruh”, tek tanrıcılığın protipidir. Diğer yandan sümer benzeri, kimliğin kent yada devletle özdeşleştirilmesinde kaynağını alan, mutlak otoritenin kozmik düzende ki tezahürü şeklinde beliren “büyük tanrı” ise, insan iktidarının en cüretkar göstergesidir. İlerde göreceğimiz gibi, yahudilerin özgün tarihi, bu her iti kolun buluşmasına vesile olmuştur. İster kabile kimliği isterse kent yada devlet kimliğini temsil etsin, her iki geleneğin ortak paydasında “öteki” durmaktadır. Kimliğin ötekilerle dönük çoğu zaman savaşta ilanı; ötekinin kalabalık korku nesnelerine dönüştürülmesi, toplumsal ruhun tek tanrılaşma yolunda ilerlemesindeki temel etkindir. Adeta asıl rolü “öteki” oynamaktadır. Kimliğin kapsadığı topluluk, kendi cüssesine denk ötekinin kimliği ile birlikte büyümektedir. Ötekinin büyüklüğü ve güçlülüğü, kimliğin iktidarını deşifre etmektedir. Dolayısıyla kimliklerin tek başına oluşması mümkün değildir. Sümerlerde de kendi kimlik yaratımı süreçleri, çevre toplulukların kimliklerini de belirlemiştir. Sadece kendi tek tanrılarını değil, “barbarların” tek tanrılarını da onlar varetmişlerdir. Aralarında yüzyıllarca süren çatışmalar bu insanlarda savaşçı tanrılar bahşetmiştir. Sümer saldırıları karşısında daha direngen bir yapıya kavuşmak amacıyla hiyerarşileri sertleşmiş, tepede bulunan liderin yetki alanı alabildiğine genişlemiştir.

Eril tek tanrının mutlak evrensel göç konumuna erişmesi, tanrıçaların ve tabiki kadının statülerinde yıkıma sebep olacaktır. Savaşçı eril tanrı kozmik düzende tanrıçaları silecek, kadın iktidar ilişkilerinde dışlanacaktır. Tanrıçaların ve kadının varlığını sürdürebilmesinin biricik koşulu, eril sisteme koşulsuz hizmet etmek ya da ona benzeşmektir. O eski ulu tanrıçalar aile giderek eril motiflerle bezeneyecektir. Artık kimi tanrılar hem eril hemde dişil özelliklere aynı anda sahiptirler. Hermofroik tanrılar, tanrıcılığın kozmik düzende, kadının ise toplumsal ilişkilerde statü kaybedişinin habercileridirler. Bir zamanlar evrenle özdeşleşmiş tanrıçalar şimdilerde ilahlar hiyerarşiler altlarında seyretmektedir. Eril vasıfları olmadan neredeyse hiçtirler. Sümer mitolojisi bu yıkımı çarpıcı bir örnekle dile getirmektedir. M.ö 1700'lere ait yazıtlardan bazılarında, insan zekasının ve iradesinin temsilcisi acımasız savaşçı tanrı Marduk'un babası Ea'nın; İştâr'a erkeklik özellikleri verdiğinden bahsedilmektedir. Tanrıçalık ve kadınlık; tecavüzlere, saldırılara açık durumların tasvirinde kullanılan birer kavram olmaktan öteye gidemeyecektir. Erkeğe benzemek ya da onun yanında hizmetinde yaşamak onlara duyulan saygının tek nedenidir. Gerisi sadece şehvettir!

Etraflıca anlatmaya çalıştığımız bu “büyük devrim” in sonuçlarını kitaplarda aramak gereksiz bir uğraş olabilir. Bugün ortadoğu'yu gözlemleyen sıradan birinin her köşe başında bu devrimin canlı izleriyle karşılaşması işten bile değildir. Kaybolan birey iradesi, mutlak devlet otoritesi ve de saklanan kadınlar ormanları yok edilmiş bu coğrafyayı doğaya-evrene karşı zafer kazanan insan iradesinin gümbürdeyen avazını hala yüzünde hissetmektedir. Bu coğrafyadaki her çocuk, insanın yüzüne en az iki bin yaşında bakmaktadır. Kadınlarının o güzel gözlerini örten peçeler, hakedilmemiş bir

yenilginin utancını savuşturmaktadır. Gözleyici kişi, eğer ruhu satırlmış biri değilse bu coğrafyada ona ulaşan her manzara karşısında beyninin ve yüreğinin eridiğini hisseder. Ama belkide en fazla onu şaşırtacak şey; bu coğrafyada kurbanların katillerine gösterdiği sevgide henüz ortalama bir kusurla karşılaşmamış olmasıdır.

7. –BÖLÜM–

YAZI VE SAYILARI

“Resim sessiz bir şiir, şiir konuşan bir resimdir.”

(Yunanlı Şair Simonides)

Sümerler, tarih anlatılarında uygarlıklar başlatıcı nitelikleriyle anılırlar. Başlandığı olma konumlarınıise daha çok yazı ile kurdukları ilişkiye borçludurlar. Kayıt altına alınmış yaşamın “uygarlık” kavramıyla yan yanılığı belirgindir. Oysa yazı, simgesel işaretler olarak çok önceden beri vardır. İnsanların tanıdığı olduğu nesneler, durumlar olaylar çoğu sefer, nesnenin durumun simgeler halinde özetlenmiştir. Simgelerle resmedilegelmişlerdir. Resim giderek simgeler haline özetlenmiştir. Simgeler ise temsil ettiği şeyin kendisidir; onun ruhu ve bedenidir. Mesela resmi yapılan ya da simgeleştirilen tanrının hayvanın; insanın ve diğerlerinin ruhu-bedeni daha küçük bir alana aktarılmış sayılmıştır. Yine sümerlerde tanrılar bir birlerinden yazılı tabletler, çaralar. Kaderlerin yazılı olduğu tabletler hangi tanrının elindeyse o, diğer tanrıların kralı olur.

Yazı ve sayılar bu tür resim ve simgelerden türemedirler. Mağara duvarına ağaca, taşta yada pişmiş toprak üzerine işlenmiş desenler, anlam ve oranı aynı anda kapsamaktadır. Anlamın orandan ayrıışmadığı bu işaretlerle insan; nesnenin, durumun yada olayın niceliğini ve niteliğini ortak bir dille, iç içe kullanır. İlkel denilen insanların duvarlara işledikleri figürlere göz atıldığında bunu rahatlıkla farkedebiliriz. Orada resmedilen av sahnesinde, an ve avcı olanlar bellidir. Avın cinsi, sayısı, ebatı sürü mü yoksa tek başına mı yaşadığı, hareket yönü, avcıya göre pozisyonu rahatlıkla okunabilmektedir. Avcıların kaç kişi oldukları, vücutlarının aldığı biçim, kullandıkları silahların türü ve sayısı açıktır. Mağaraları mesken bellemiş “ikal” insanın çizimlerinden, neyin nasıl avlandığını, insanların o zamanlar nasıl yaşadıklarını anlamak hiçte güç değildir. Yine neolitik tarımcı toplumlada, eşyalar üzerine işlenen desenlerin ve anlama geldiğini tahmin etmek günümüz insanı için mümkündür. Mesela daire şeklinde resmedilmiş canlıların, yaşamın döngüsüne gönderme yaptığı ya da dağların üçgenler, göksel cisimlerin küreler şeklinde resmedildiği kestirilebilir şeylerdir.

Bundandır ki, her resimin ya da motifin birazda yazı ve sayı olduğu söylenebilir. hatta sayının yazıdan farklı kullanım alanlarıda söz konusudur. Sayı, resim ve simgelerin yanında, şeylere karşılık gelen küçük somut nesnelerlede temsil edilmiştir insanlar binlerce yıldır., topluluk üyelerini, bu üyelerin kullandıkları canlı ve cansız varlıkları çakıl taşlarıyla, kemiklerle, kemik ya da başka bir şeyin yüzeyine atılan kertiklerle kayıt altına almaya ve hesaplamaya çalışmışlardır. Kökeni çakıl taşlarına dayanan çörtükler, hala hesap yapmakta kullanılmaktadır. Zaten “hesap” kelimeside latince “küçük çakıl taşı” anlamına gelmektedir. Ayrıca insan kendi vücudunu da hesaplamalar yapmak için kullanmıştır. Bedendeki kimi bölgeler, özellikle parmaklar bunda önemli rol sahibidir. Belkide en eski hesap makinesi insan vücudunun kendisidir.

Sayılar ve hesaplamalar esasta insanın kendisiyle, türdeşleriyle, çevre varlıkları; yani tüm kozmosla kurduğu bir ilişki türüdür. Sınırsız zaman ve mekan içerisinde kendini konumlandırmaya ihtiyaç duyan insan kolaylık sağlayacak, kendini ve çevresini tanımlamada soyutlanmaya açık bir tasarım alanı oluşturacaktır. Bu tasarım alanı ilk baştan itibaren bir iktidar alanıdır. İnsanın, kendi türünde dahil nesneleri sayması ve bu sayma işlemini hesaplamalara tabi tutması; sayılmaya maruz bırakılmış her şeyin iktidar zihninin denetim çemberine girmiş olması anlamına gelecektir. Topluluğa ait üyelerin bedenlerini sayarak aklımda düzen kuruculuğun ilk büyük adımı atılmış olur. Tıp, vüfus düzenlemeciliği, kalınan mekanın ölçülmesinden, yaşanan zamanın, kullanılan eşyaların kesaplanmasına kadar her şey, insan zihni ve hafızası tarafından kayıt altına alındıktan sonra iktidarca emilmiş sayılacaklardır.

Küçük nesnelerin, kertiklerin ya da işaretlerin büyük ve kalabalık nesneleri temsil etmesi; bunların toplanması ve tıpkı bir büyü gibi kavranması işlemidir. Ele ve de beyne alınan küçük nesneler-işaretler, temsil ettikleri şeylerin ruhu ve bedenleri yerine geçmektedirler. Büyük üretilip çoğaltıldıkça ve yine dolaştırıldıkça, insanlar arasındaki ilişki ağlarında yaratacaklardır. Yarattıkları bu ilişki ağlarında artık sayılar birer topluluk üyesi gibidirler. Bir bakıma hesaplanan şey kişilikleştirilmiş ve toplumsala kabul edilmiş demektir. Bedenleriyle birlikte dokundukları bedenlerin değerleride arttırıp azaltabilirler. Bu hareketli küçük ruh-bedenler dokundukları her şeyin iktidarına edlemlenip kopabilme özelliklerine sahiptirler. İktidarlara eklenip bu küçük ruh-bedenlere en güzel örnek ise paradır.

Para, sayılarla aynı kökenden gelir. Yerine kullanıldığı şeyin değerini belirlediğinden ruhun nesneye dönüşmüş halidir; maddileşmiş ruhlar üstelik topluluğun ortak kabulüyle ödüllendirildiğinden, onun ortak ruhunun yani kimliğinin yerinde kullanılmıştır. Dolaşımı ve hızıyla sadece yerine geçtiği mülkiyeti değil, ait olduğu-hizmet ettiği iktidarında taşır. Kimin adına basılmışsa onun ruhunu taşıyan para; kimlerce kullanılıyor. Yada kabul ediliyorsa, onlarla iktidar arasında bir oyun düzeni kuracaktır. Bu oyun düzenine katılan herkes zamanla iktidar ile aynı ruhu paylaşmaya başlayacaktır. Böylelikle para, kendisini kullanan her kişide sadece yerini tuttuğu değerlin ölçüsü olarak kamayacak, aynı zamanda kimin elinde ne kadar bulunuyorsa onun bu kurulmuş oyun düzenindeki değerinde gösterecektir. Para, ait olduğu iktidarın etki alanıyla doğru orantılı değerlini yükseltirken, kullanıcının, onu ele geçirme oranına göre değerinde belirlemektedir.kullanıcı ile para arasındaki bu ruhsal geçişkenlik, insanların egemen iktidara eklenmesinde ya da boyun eğmesinde sürekli tekrarlanan bir ritüel gibidir.

Sümerler m.ö 4 binlerde toprağın pişirilmesiyle elde edilen jetonlarla hesap yapıyorlardı. Bu jetonlar, rakamların olduğu kadar paranın primitif halidirler. Neolitik kültürün takipçileri olarak sümerler, başlarda mekan ve zaman ölçümüne yönelirken; giderek daha karmaşık ve soyut matematiğe doğru bir seyrizleyeceklerdir. Özellikle gökyüzü merkezli kozmos tasarımı ile mekan ve de zamanı anlamlandırma

girişimleri, soyut matematiksel hesaplamaların kapsamını ve niteliğini alabildiğine genişletecek- büyütecektir. Devletleşmenin böylesine hesaplanabilir. Göksel kozmik düzen sayesinde varolabildiği, dolayısıyla devletin kullandığı dilin sayısal olduğunu bir önceki bölümde ele almıştık. Sümerler bu dili geliştirirken doğu komşuları Elamlılardan faydalanmışlardır. Birazdan onların sayesinde m.ö 3200’lerde çeşitli rakamlar ve bu rakamlar arasında geçerli olan sistemler geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri ondalık sistem küçükten büyüğe, inceden kalına işaretlerle simgelenmiştir. En fazla, nesnelri tek, çift, az ya da çok şeklinde tanımlamaktan ileri didememiş insan; bu rakamlar ve sistem aracılığıyla mekanın ve özelliklede zamanın keşfine çıkacaktır. Evreni ve tabiki evrensel düzen ile ilişkili kaderini, bu ölçüm sayesinde öğrenebileceğine inanacaktır. Gök cisimlerinin hareketlerini inceleyecek, sayısız kayıt tutacak, yıllar kapsayan takvimler yaratacaktır. Ve bu hesaplamalar; toplumsal tabakalaşmaya bağlı rol dağılımları, üretim çeşitlenmesine bağlı meslek ayrımları üzerinden hayatın her alanına sızacaktır. Sayıların yanı sıra başka bir şeyin yerine kullanılan sözcüklerden meydana gelmiş dilin ve tabiki bunun kayıt altına alınma hali olarak yazınında iktidar ilişkilerinde önemli yerleri vardır. İnsanlarca çoğaltılan, çoğaltıldıkça değişik sistemler kuran dil, ait oldukları iktidarın sınırlarını belirleme özelliğine sahiptir. Çıktıkları toplumun kimliğini ve o toplumun iktidarını dokundukları her şeye bulaştıran dil, geçtikleri bedenlere iktidar katarak yada onlardan iktidar parçaları kopararak yoluna devam etmektedir.

Tıpkı ritüeller gibi dilde, çıkışitbariyle nesnelerin hareketlerin, durumların taklitine-tekrarına dayanmaktadır. Beden tarafından uygulanan tekrarlanmanın-taklitin toplumsalın oyun sahasında gerçekleşmesi nasıllı ritüellerin kökeniyse, ses takliti yada tekrarlarının toplumsallık içinde gerçekleşmeside dilin kökenini oluşturur. İnsanın nesnelerle, hareketlerde ve durumlarla; nesnenin hareketin ve durumun insanlarla ilişkisi yani insandan hozmasa, kozmostan insana imgelerin akışkanlığı dilin yaratım süreçlerini meydana getirirler.gırtlak ve beyin yapılarının elverişliliğe sayesinde giderek karmaşık Salı alan dilin gelişiminde yaşanan coğrafya ve bu coğrafyayla sağlanan ilişkilenin sonucunda beliren toplumsal formlar etkilidirler.

Başka bir şeyin insan algısında bıraktığı etki benzerlikler arz eder. Bu benzerlik sesin kutsallaştırılmasının getirecektir. .kutlamalarlad, sihirde, duada ve diğer ritüellerde sesin yoğun şekilde kullanılmasının sebebi budur. Ruh taşıyan nefesin gırtlakta ve ağızda sese-sözcüğe dönüşerek dışarıya atılması işlemi bir anlamda, takliti yapılan şey ile insan ruhunun birleştime girişimidir. Nefesin kutsallığı ile algılanan şeyin kutsallığı iç içe geçmektedir. O ses yada sözcük başka bedenlerce işe alındığında aslında yaşanan şey bir tür ruh, paylaşımıdır. Dil işte bu yüzden belli bir topluluğun ruh paylaşımı üzerinden şekillenen kimlik konumundadır. Yaratıldığı ilişki ağları içerisinde kimliği, bu kimliğin barındırdığı tarafaları ve bu tarafaların birbirlerine göre konumların; yani yine kullanıcının kimliğini belirler. Toplumsallık içerisinde neredeyse ağızdan çıkan her sesin, sahibinin ve muhatabının konumuna gönderme yapma özelliği vardır. Toplumsal tabakalaşma ile bu özellik, keskin ifadeler kazanacaktır. Hangi sesin ya da sözcüğün kimlerce, ne kadar ve nasıl kullanılabileceği, statüler arası ilişkilere göre belirlenecektir. En tepede-tanrıya yakın-duranlar, kutsal ruhlarını gereksiz yere yormamak ve konuşmasına dahi gerek kalmadan kulları tarafından anlaşılacak; en alttakiler ise zaten ne söyleyecek sözleri, nede buna hakları olduğu için, en az sesi çıkan katmanlar, oluşturacak; asıl “gevezeler” orta statülerdeki insanlardan çıkacaktır. Ortadakilerin, hiyerarşik iktidar ilişkilerinde tepeye tırmandığı toplumlarda dil, başta siyaset ve edebiyat olmak üzere, yaşamın her alanında olabildiğine çeşitlenecek-zenginleşecektir. Her ne kadar yazıyı, dilin kayıt altına alınma çalışması şeklinde tanımlasakta; aslında gelişim seyrinin dilden bağımsız olduğundan söz etmeliyiz. Yazı, algılanan şeylerle

doğrudan kurulan bir ilişki türüdür. Çıkış itibariyle, insanın nesnelerle, hareketlerle ve durumlarla geliştirdiği alışkanlıklarda tek başına kullanılmıştır. Mağara duvarlarına kazınan işaretlerden tutalım, her türden resimlere ve figürlere tüm çizimleri yazının lehçeleri biçiminde değerlendirmek gerekiyor. Bu nedenle tarih-yazının sözde çıkış mekanı Sümerler içinde farklı bir durum söz konusu değildir. Arkaik Sümerler resim tekniğine yakın “piktografik” yazı türüyle işe başlamışlardır. Bu yazı geleneği, neolitik kültürden ve onun doğum yeri verimli Hilal’den kalmadır.

Fırat-Dicle, Nil, İndus nehirlerinin kenarlarında şekillenen toplumsal formlardan çok önce, verimli Hilal olarak tabir edilen bölge neolitik tarımcı kültürün yaratıldığı ve tüm değerleriyle harmanlandığı bölge rolündedir. Burada elde edilen figürler sonraları çevre alanlara yayılacaktır. Suastika şekiller yaşamın döngüsüne ve varlıkların bir birlerine olan bağımlılıklarına vurgu yapmaktadır. Çifte balta, ormanla kurulan ilişkinin simgesi gibidir. Yine çizimlerdeki zikzakları, kareler; küreleri, üçgenleri.... Doğaya yüklenen anlamlar, kozmosun mimarisi ya da insanın evrendeki yeri bağlamında incelemek gerekmektedir. Başlarda insanın evrenle geliştirdiği doğrudan gözleme dayalı ilişkisi vasıtasıyla yaratılan geometrik desenler; kentlerin çoğaltılmış, parçalanmış ve hızlandırılmış yaşamlarında giderek küçük işaretler şeklinde ifadelendirilecektir. Olduğu-görüldüğü haliyle resmedilen bitkiler, hayvanlar, vd. özellikle Sümer kentlerinde kodlanarak harflere dönüştürülecektir.

Önceleri Sümerlerde de insanlar ve hayvanlar, çoğu sefer kafa resimleriyle gösterilirken, eşyalar, ırmaklar, dağlar, ağaçlar ise küçültülmüş biçimleriyle temsil edilmektedirler. Karmaşık toplumsal yaşamın gelişimine paralel olarak bu tür çizimler, kavramların ve eylemlerin anlatımında da kullanılacaktır. Örneğin saban resmi, sadece sabanın kendisini değil; tarımcılığı, toprağı işlemeyi, tohum ekme eyleminde anlatmaya başlar. Dostluk, düşmanlık, bereket vb. soyut imgelerde benzer yöntemle resmedilmeye başlanır. Ancak, ortam nüfusun getirileri ve giderek katmanlara daha net biçimde bölünen toplumun, soyut değerleri aralıksız üretmesi; bu resimli yazı tekniğinin güvenciliğini sarsacak, farklı arayışların fazla anlama gelen on bin imge bulunmaktadır. Öyle ki, yazının neyi anlattığını öğrenmek birazda yazıcıya sormakla mümkündür.

Sonuçta, giderek daha karmaşık hal olan toplumsal ilişkilerin gidişatına ayak uyduramayan bu imler, konuşulan dile bağlı olarak seslere dönüşecektir. Böylelikle iki farklı kaynaktan gelen dil ve yazı artık tek bedende birleşmiştir. Ki, dil ve yazının birleşmesi giderek sayıyı da kapsama eğilimindedir. Resim-yazı tekniği yerine, ses-yazı sistemi geçerli olacak; Sümerler, düşüncenin yanı sıra sözün de yazıya aktarılabilirdiği yeni sistemle; “piktografik” yazıdan, belli işaretlerden meydana gelen “lagografik” yazım tekniğine geçecektir. Bu yazım türünde m.ö 2 binlerle birlikte Fenikelilere, oradan İbranilere, Araplara, Hintlere ve tüm Avrupa’ya yayılacaktır.

8) –BÖLÜM-

-MISIR-

“Ben her şeyin doğa anası, sahibesi ve tüm öğelerin yöneticisiyim, dünyaların ilk soyu, kutsal güçlerin başı, cehennemdeki her şeyin ecesi, cennetle yaşayanların özü, büyü tanrı ve tanrıçaların tek başına ve tek biçimde açıklayıcısıyım”
(m.s 150 tanrıça İsis’in öğrencilerine seslenişi)

Yukarıda, tüm evrenin yaratıcısı ve efendisi olduğunu iddia eden tanrıça İsis, aslında devletleşmiş iktidarın diliyle konuşmaktadır. Mısır’da kozmik anne ile evin ve dikenin özdeşleştirilmesi, kent koşullarına uyarlanmış tanrıçalık kültürünün geçerliğini gösteriyor ki; sümer’e nazaran mısır’da kadına tanınan kahlar ve en son Klopatra’nın oynadığı rol buna çağrışım yapmaktadır. Burada ise İsis sadece dışil-evren rolüyle yetinmiyor, hükmeden, zafer kazanan cehennemde insanları cezalandıran, gerçek isminin yani gizemli varlığının mısırlılar tarafından keşfedildiği bir ilaheyi oynuyor. Ki, yukarıdaki alıntının devamında şöyle diyor “ benim istediğimle gökyüzünün gezegenleri, denizlerin tüm rüzgarları ve cehennemin ağlaması sessizliği düzenlenir. Benim adım, benim kutsallığını, tüm dünyada çeşit çeşit biçimde, türlü geleneklerde ve birçok ad altında sevilmetedir. insanların ilki alan Firigler bana ana tanrıça Pessinus derler. Kendi topraklarından çıkmış Atinalılar Cecropian Mimerva, denizle sarılmış Kıbrıslılar, Paphian Venus, ok taşıyan Giritliler Dictynian Diana, üç dil konuşan Sicilyalılar Melun Proserpine, Elevsisliler eski tanrıçaları Cereş bazıları Juna ve ötekiler Belanla, başkaları Rammusie ve güneşin ilk ışınlarıyla aydınlanan doğu’da oturan her

iki türdeki Etopyalılarla her tür eski kuramda mükemmel olan ve düzenli törenlerle bana tapınan Mısırlılar bana gerçek adımla kraliçe İsis dediler”.

İsis burada mısır devletidir ve bu devlet, tüm dünyayı yaratan, her şeye gücü yeten yüce Mısırlıların eseridir.

M.S 2 yy’la gelindiğinde kimliği böylesine yüceltilen mısırlılar belkide son olarak Roma karşısında aldıkları yenilginin, yükselen Batı hegemonyasına boyun eğmelerinin tesellisinin aramta yada gizlemeye çalışmaktaydı. M.Ö 6. yy’la Preslere M.Ö 4. yy da ise inkendere yenilmilerdi. Ancar her ikisininde Firavun yaparak içlerine almışlar “ kendilerinden” yapmışlardı. Mısırlıları ancak bir tanrı yenilgiye uğratabilirdiki, bütün tanrıların ait olduğu bu topraklar Kambyes ve eskenderinde kendi tanrıları bellemekten çekinmemiştir. Belki M.Ö 1190’ larda anlara saldıran yunanlıların baylesi bir unvanla ödüllendirilmemesi, yunanlıların aşırı barbar ve adi olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Kambyes’in ve İskender’in işgalleri özünde onlardan olan tanrıların Mısırlıların uyarmasını yada doğrudan yardım etmek anlamına gelmekteydi.

Romalılara gelindiğinde yegilgilerini bile kimliğini kimliğini yüceltmek için kullanmaktan çekinmeyen bu özgün ülkede durumlar farklıydı. Romalıların bu “tahıl ambarı” için planları mısırlıları gücendiriyordu. Mısır roma’ nın tarlasıydı ve onun zenginliklerini roma ya akıtmak gerekirse ağır vergilerle Romayı beslemek sonuçta mısır’ı bir asalak gibe yukardaki altında büyük tanrıça isis deniz yoluyla ilişki kurulmuş toplumları sıtatlandırır ken romalılar için kulladığı dil kısa ve nettir. İlginç biçimde Romalılara “başkaları” yada daha çarpıve bir ifadeyle ötekiler” demektedir.

Mısırlılar orta Doguda bulanapta en az işgele ugramış topralarda umıslardır. Doguşunad batısında ve güneyinde geniş çöller kuzeyinde ise büyük bir deniz yer almaktadır çevresi kumla ve suyla sarılmış ince uzun nil nehrinin çevresinden ibarettir. M.Ö 6 binlerden, M. Ö. 4 binlere kadar sürekli su taşkınlarıyla yoz yşoze kalan kıyılar netameli bir görünme sahide yaşamaktaydılar. M.Ö 4. binlerde baş gösteren kuraklık çevre cahaları akışkanlığı olan bir nehir durumuna getirdi. Önceden dağınık halde yaşayan insanlar nehre yaklaşmaya ve kıyılarda tarımcılıktan uğraşan bir topluma dönüşmeye başladılar.

Mısırlılar tarımcılığı “insanların ilki an Frgiler” in vatani suriye ve Filistin den ggrenmişlerdir. Suruye ve filistin toprakları neolitik yaratım tamiya anadolu ve mesir üçgeninde yer alan ve bu üç alanın birbiriyle her türden ilişkisinde kullanılan büyük bereketli bir kavşak dudumundadır. Burada yaşayan insalın M.Ö 10. binlerden itibaren tarımcılığı getirmekle meşgullerdir. Mesir ile ilişkileri M.Ö 5 binlere kadar uzanan bu bölgeler neolitik kültürü ve bu kültürün türevlerini Nil’in çevresine aktaracaklardı. Bu etkilenmeler sayesinde misir mitoloji dilinde kimi farklılaşmaların ya yaşandığından bahsedebiliriz. Benzer pitelikleri taşıyan ve rove alanları örtüşen çok sayıda tanrı ve tanrıça görebiliriz hatta her şeyiyle aynı fakat isimleri farklı ihallarla karşılaşabiliriz. Anlatılar bakımından neredeyse aynı meteryalları paylaşımları bundan etkilili olmuştur.

M.Ö 3500’lere gelindiğinde bu etkilenme düzeyi daha artacak kentleşme dil bilgi yazı ve tüm bunlarla birlikte siyasi sistem benzeşmelerinde yaşanacaktır. Dolayısıyla belkide Mısır, Ordogu’da neolitik tarımcılığı en az sürede atlatıp kenleşmeye pençebilen tek ülkedir. İthar ettiği bu değerleri yerleşim alanınınındarlığından da faydalanarak pey peşe devletleşmeye açık kent oluşumlarına yöneleceklerdir. Başlarda dağınık yerleşimler düzensiz basit ev sistemleri geçeliyken M.Ö 3500’lerden itibaren bu yerleşim alanı tekrar düzenlenecek evler mezarlıklar üretim alanları hatta çok yerleri ayrıştırılacaktır. Kısa sürede köyler kasabalara; kasabalar ise zamanla kentlere dönüşecektir. Bir taraftan tarımla uğraşılırken diğer taraftan yukarı Mısır’da bulunan madenleri

işleyecekler; ence nil nehri çevresinde; daha sonra ise akdeniz de ticareti geliştireceklerdir.

Dagınık avcı toplayıcı gruplardan kısa sürede yerleşik tarımcı bir kültüre geçişleri ve peşî sıra kenleşmelere yönelmeleri Mısırlılar diğer orta dogu toplumlarından farklı özelliklere sahip kılacaktır. Suriye ve filistin üzerinden aldıkları neolitik kültürü öncesi ata ruhu inançlarıyla kaynaştırarak renkli bir tanrısai düzen elde etmişlerdir. Geçmişten getirdikleri hayvan totemlerle neolitik tarımcılıktan devraldıkları insanı tansilar düzeni birleştirilmiş, hayvan ve insan tanrıların yanı sıra yarı hayvan yarı insan tanrıların artaya çıkarılmıştır. Tabi ki bu kaynaştırma taagiyeti mitolojilerinde yansımış karışık bir motolaji dili yaratmışlardır. Öte yandan egemen itidarın el değiştirmeleri ilahlar hiyerarşisininide belirlemiştir. Başlarda kırk (40) civarında nom (eyalet) hayvan insan bitki veya eşya şeklinde resmettikleri ilahlarını; siyasi otoritenin nitelik değişimlerine ve yine bir berlerine kerşi sagledıkları üstünlüklere göre tekrar düzenleyeceklerdir. İlahlar Nil kıyılarında irtaya çıkan yeni iktidar formuna uygun biçimde hiyerarşik sıralamalara tabi tutulacak yada birden çok ilah bir araya getirilerek tek bedende toplanacaktır. Bu karıştırma kaynaştırma çalışmasının ileride- başta yunanlılar olmak üzere- batı dad da uygulandığını göreceğiz. Zaten günümüzde dahi batı'nın ilgisini Mısır'a yönelten temel itkide buradan ileri gelir. Her iki belge'de peşmiş ata ruhu inançlarını mezopotamya'dan dalga dalga yayılanneolitik ve giderek devletçi kültüre uyarlamada benzer yentemler izlemişlerdir.

Sonraları yunanlıların da yapacağı gibi misirliler tansisai karakterlerini ve de bunlar etafanda gerçekleşen mitolojiyi oluştururken, eski kabile inançlarıyla yine neolitik kentçi- devletçi kültürü durmadan birleştirmeyi deneyeceklerdir. Mısır' ın evren dogum anlatisinde bu birleme açıkça gözükmelerinni iç içe kullanmışlardır. Nil nehrinin taşkınlarına ordaklı mısır yaratılış mitolojisinde önce herşeyden önce. Kaosu singeleyen çamurla sular vardır. Bu çamurlar çuları artasında tepler yada adalar yükselecek ve bunların üçerinde ive saosa işaret eden ve yine çamur dan çıkıp yamaya baylayan dört çift ise bilgisizliği simgeler.

Daha sonra bu hayvalrdan bağımsız olarak tepenin üzerinde bir yumurta aloşur. Bu murtadan bir kaz çıkar ve kendisiyle birlekte ışıgı da vareder. Yumurtadan çıkan kaz, güneştir. Güneş sayesinde evren yaşanılacak bir mekan hanie gelecektir. Karanlığı kaosu belirsizliği ve bilgisizliği aldederek yükselcek Mısırın en önemli tanrısı haline gelecektir. Tipki bir mayız böcegi gibe tanrı güneçi gekyüzünde yuvarlayarak dolaştıracaktır.

Görüldüğü kadariyle Mısır evren yaratılış mitolojisi hala yerleşik düzene tam anlamıyla peçememiş afrika kabile inançlarının etkisini taşımaktadır. Yaratılışları hayvalar üzerinden anlatmak bir göçebe kabile gelenegidir. Ancak afrika dasadeve bu tür kabilelerin varliga ilginin artigi bilinmekte doğru degilder M.Ö4 binlerde baş gösteren kuraklık ile birlekte bu günke nijerya'nın çerresinde' de tarımcılıga ilginin artigi bilinmettedir. Bunların Mezopotamya'dan yaratılış mitolojisine en yakın olanıdır. Mezopotamya daki gibi gok yüzü ve aşağıda su ve bataklıklardan başka hiçbir şey yoktur. Her iki katmanda birar tanrı temsil etmektedir. Bu iki tanrının oğlu obatala, marduk'un küçük bir berzeri gibidir. Fakat iktidar hiryerarşisinde zirveye yükselsede obatala'nın morduk kadar kudreti yoktur. İlk sirmerliler de oldu gibi insani çaburdan yaratanobatala insanlara can veremez gok tanrısı ve babası onların bu görevi üslenmekten dir. Obatala; yetki alanı sınırlındırılmış insan yaratım başta olmak üzere işlerinden tozla başarı ve ustalık gosterenmeyan sarhoş olupbolva hata işleye bilen zaafliker tonrı- krolidir. Zçaten beceriksizliği ve yetki alanının ihlal etmesi neticesinde babası ülkesini sular altında bırakacaktır. Anlaşılan o ki, kiralık deneyimi yaşayan eril kişi henüz kendisinden enceki toplumsal formu parçayacak tetkinliten uzaktır

Nijerya ‘da bile başlı tanrılar insan biçimliken; Mısır’da hayvan totemlerinin yeri belirgindir. Mısır inancında başlarda insan biçimli tanrılara pek rastlanmamaktadır. Nil herinin hareketlerine uyarlanmış mezopotamya mitolojisi oldukça çılız durmaktadır. Su ve çamurun urtasında bir tepenin belirmesi sümrdeki ilkel denizin içinden dağın yükselmesinin karikatürü gibidir. Kurbağalar ve yılanlar gibi su hayvanların korkunç karanlık ve cahil gösterilmesi ama bunun yanında mayıs böceği şahin aslan vb. karsal hayvanların tarısal ifadelerle geçmesi anva tarımcılıktan uzak bir hayat tarzına alışmış ve bunun etkisinden kurtulamayan toplumların söylemi olabilir. Nil’de kaos vardır ve orası insandan çok şeytani güçlere aittir. Sonradan düzen kuran güneş doğar ve darınlığı, kaosu, cehaleti bertaraf eder. Peşi sıra evren oluşacaktır ki, aslında evrenin yaratılması ile nil çevresinin yerleşime açılması aynı şeylerdir. Nil’deki tepenin üzerinde bir yumurta ve bu yumurtanın içinden ise güneşin yerine geçecek olan koz ortaya çıkar. Evren yaratılış mitolojilerinde yumurta imgesinin kullanılması Hindistan’da, Çin’de, Japonya’da da görülür. Ancak işin tuhaf yanı, bunlarda daha çok yumurtanın içi kaos durumundayken, Mısır’da yumurtanın dışı kaos halindedir. Esasta da yumurta imgesi, evrenin kendi kendini doğurmasına karşılık gelir ve daha fazla tarım ile köklü geliştirmemiş toplumlara aittir. Evren kendini doğururken, kimi hayvanlardaki yumurtadan çıkışı ya da genel ifadeyle bir bedenin başka bir bedenden-durumdan çıkmasını taklit eder. Neolitik tarımcılarda önce gökyüzü, su, rüzgar, buhar vb. varken; diğerlerinde farklı kaos ortamları anlatılır. Mısır her iki anlatı türünü birleştirmeyi denemektedir. Yumurta figürü terkedilmekte ama çamur ve tarımcıların temel yaratıcı faktörü olan su unutulmamaktadır. Çamurlu tepedeki yumurtadan güneşin çıkmasının ve evrene düzen vermesinin, yerleşimle ilişkisini belirtmiştik. Mısır’da ilk yerleşimlerin tarihini m.ö 6 binlere kadar uzatmak mümkündür. Ancak, bu yerleşim birimleri- ki genellikle yukarı mısır bölgesinde bulunurlar-oldukça küçük ve dağınık haldedir. M.ö 4 binlerle birlikte bunlar kasabalara dönüşmeye başlarlar. Giderek Nil’in kıyılarına yayılan bu kasabalar, kendi içerisinde belli hiyerarşik yapılar taşımaktadırlar. Özellikle yukarı mısır’da m.ö 4 binlerde bile güçlü merkezi yönetimler mevcuttur. Döneme ait mezarlardan anlaşıldığı kadarıyla henüz büyük ve kutsal tanrı-krallar ortaya çıkmamış olsa da; kabile-soy ilişkilerinin yansıdığı bir tür şefflik düzeni geçerlidir. Yerleşime, Nil deltası gibi dar bir alanın olanak tanınması ve tabi ki mezopotamya etkilenmeler; mevcut toplumsal formun kısa sürede soy ilişkileriyle belirlenmiş tanrı-krallık ve onların görkemli mimarilerinden yana evrilmesine yol açmıştır. Öyleki tanrı-kralların bedenleşmiş hali olan bu mimariler dünyada eş benzeri görülmemiş azemette inşa edileceklerdir. Mısır mitolojisinde Nil nehri, elinde başak tutarak bereketi simgeleyen “Hopi” tanrısıdır. Kentler arası mücadelelerde hangi kent diğerleini egemlik sahasına katıyorsa bu Hopi sayesinde. Hopi tıpkı bir kral gibi Mısır’ı bölgelere ve eyaletlere ayırıştırıp sorumlularını atadıktan ve kaderlerini belirledikten sonra dinlenmeye çekilecektir. Sonraları tek tanrılı dinlerde geçecek olan “tanrının dinlenmesi” imgesi buradan gelmektedir.. bu ise özünde, tanrıların, yani yöneticilerin üretimden-emekten kopmasını ifadelendirmektir. İlk etapta yukarı ve aşağı Mısır olarak ikiye bölünmüş ülkedeki krallar kahramanlıkları, döküşçülükleri ve de avcılıklarıyla resmedilerek övülür. M.ö 2750’den sonra ise “sülaleler” halinde Mısır’a hükmetmeye başlayan bu tanrı-hanedanlık şeklinde hükümlanlıkalarını sürdüren Firavular, neredeyse toplam üç (3) bin yıl boyunca iktidar sisteminin en tepesinde yer alacaklardır. Yukarı ve aşağı mısırlılar bu süre zarfında bazen bir birleriyle savaşacaklar, ama nihayetinde, hala gizemi tam olarak çözümlemeyen mısır uygarlığını yaratacaklardır. İktidarın nitelik değiştirmesi ile birlikte mitoloji’deki dilde dönüşüme uğrayacaktır. Güneş artık yumurtadan çıkma bir kaz değildir. O, büyük tanrı Re ya da Ra olmuştur.

Re, firavunluk deneyiminin mısır'daki ilk temsilcisi gibidir. Tek başına her şeyin yaratıcısıdır. Gökyüzü tanrıçası Nut, Re tarafından yaratılmış, sonradan onun tarafından eş edinilmiştir. Ancak tanrıça Nut, Re'yi yeryüzü tanrısı Geb'le aldatacaktır. Bu aldatma olayı bir taraftan tanrı Re'nin her şeye muktedir olmadığını isparı, diğer taraftan ise tarıma geçişin, toprakla ilişkinin başlangıcı görünümündedir. Re, karısının ihanetini öğrenince tanrıçayı 360 gün, yani yıl boyu lanetleyerek kısırlaştıracaktı. Kral sanki tanrıma geçişi onaylamamakta ısrar etmektedir. Ama Nut, tanrıların Ay'dan aldığı ışıklardan beş(5) gün yaratacak ve yılın 360 gününe ekleyecektir. Böylelikle Nut, bu beş günde, beş tanrı doğurarak "tanrıların anası" ünvanını kazanacaktır. Ay'ın neolitik kültürdeki değerli bilinmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla mısırlılar, yeni zaman ölçümünü yani takvimi oluştururken Ay'dan da faydalanmaktadır. Önceleri kabile reisi gibi duran Re, tarımcılık ile birlikte krallık mertebesine yükselecektir. Bu da bize çoğu kabile yapılarının kısa süren direnişleri ardından tarımcılığa uyum sağlayabildiğini göstermektedir ki, bu uyum sayesinde zamanla Güneş tanrısı Re'nin yerine, m.ö 2500'lerde belirginleşen ve tarımcılığın simgesi şeklinde anlatılan Osiris'in oğlu Horus geçecektir. Tanrılar daha fazla insani yönleriyle öne çıkacaklardır.

Kabile şefliğinden tanrı-krallığa geçişi simgeleyen Re, yeryüzü sisteminin gökyüzündeki yansıması'dır. Diğer tanrılarda dahil tüm evrenin efendisidir. Artık Güneş bir mayıs böceğnin yuvarlanması sayesinde değil, altından yapılma muhteşem bir kayığın içindeki tahta oturmuş vaziyette gökyüzünü gezecektir. Nil kıyılarına kayıklarla hükmeden kral tüm evrene kayığın içinden hükmeden tanrı şeklinde yansımasını bulacaktır. İnsan biçimli yıldızlar onu takip etmekle mükelleftir.

Firavun, insan olduğu kadar tanrıdır da. Giderek mitolojik anlatıya Horus olarak geçen firavun, ülkesinin kralı ve aynı zamanda en büyük rahibidir. O'da altın tahtında dünyayı yönetmektedir.

Horus, tarımcı karakteriyle Osiris'in ve onun sadık eşi İsis'in oğludur. Osiris'in açık şekilde tarımcılığın yüceltilmiş ifadesidir. Bir anlamda insan yerleşimini ve yaratıcılığını temsil ederek, sümerde ki Ea'ya karşılık gelir. Dişil-evrenin yerine de geçen gökyüzü tanrıçası Nut ile, yeryüzünün Eril tanrısı Keb'in çocuğu olarak doğmuştur. İsis, Osiris'in hem karısı hem de kardeşidir. Osiris ve İsis'in diğer kardeşleri ise; şeytani özellikleri olan Şeti ve Neftis'tir. Osiris öncesi tanrılar, güçlü ve ölümsüz olmalarına karşın insanlardan bekledikleri hürmeti görememekten şikayetçilerdir. İnsanlar onlara minnet hissetmemiş ve öğretilerini red etmişlerdir. Oysa Osiris farklıdır. Kardeşi ve eşi İsis ile birlikte insanlara tarımcılığı ve medenciliği öğretmişler, insanlarda bu öğretileri kabulenerak hayata geçirmişlerdir. Onlar sayesinde toprağı işleyebilmişler; un, ekmek, ve şarap üretebilmişler; madenleri işleyerek silahlar yapıp kendilerini savunabilmişlerdir.

Fakat hikaye böyle güzel sürmez. Osiris dünyadaki insanlara tarımı öğretmek maksadıyla ülkesini terk eder. (tanrının ülkeyi terketmesiyle felaketlere kapı aralandığını artık tahmin edebiliriz) osiris'in ülkeden uzaklaşması ile birlikte düşman kardeş Seth, habesistan kraliçesiyle işbirliği kurarak insanların düzenini ve ahlakını bozacaktır. Osiris döndüğünde ise onu kadiracak ve bir komployla ağaçtan yapılma bir tür sandığa-tabuta hapsedip Nil'e atacaktır.

İyi tarımcı tanrının, köyü tanrılarca, üstelik Habesistan'ı yöneten bir kadınla kurulan koplo sonucu düşürülmesi ilginçtir. Sümer ve diğer toplumlarda da tanrılar arası savaşlar yaşanmaktadır. Ancak iyi olan tanrının yeryüzündeki düşmanların yardımıyla altilmesi yada hapsedilmesi ya da hapsedilmesi anlatısı ile düzeyde belirgin değildir. Belkide bu anlatı, kıtlık getiren bir kuraklığın ya da yenilgiyle sonuçlanan büyük bir savaşın mitsel dile çevrilmiş halidir. Seth, tarım öncesi yaşamın, yani göçebe

kabileciliğin temsilcisidir. Seth'in zaferi, tarımcılıktan tekrardan göçebeliliğe dönmenin hikayesi olabilir.

İsis, Mısır'ın ana tanrıçasıdır. Bereketi simgeler ve besleyici bir anne olmanın yanı sıra yaşayan tüm canlılara hayat veren gücü elinde tutar. Sadık bir eştir ve kocasına aşiktir. Osiris'i uzun süre arayıp bulacak, mısır'a getirecek ama Seth yine Osiris'e saldırıp onu parçalayacak ve Mısır'ın dört bir yanına ko parçalarını dağıtacaktır. İsis, direnmeye devam ederek, Osiris'in parçalarını toplayıp bir araya getirecektir.

İşte bu kritik aşamada Horus sahneye çıkar. Horus, nil deltasında bataklıkta gizlice büyütülmüştür. Şahin başlı olmasından da anlaşılacağı üzere savaşçı bir karakterdir. Tıpkı Marduk gibi babasının düşmanlarıyla savaşacaktır. Yeterince büyüdüktan sonra amcası Seth'e saldıracaktır. Onu yenilgiye uğratacak, esir alacak ve öldürebiliyorken; Horus'un, esir almakta ve annesi tanrıça İsis'e yani tarımcı yerleşime teslim etmekle yetinmesi her ikisi arasındaki temel farklılıktır. Horus'un, Seth'i öldürememesi-ki Seth Osiris'i öldürebiliyordu- Mısır'da yerleşik yaşama geçmemiş toplumların gücünü göstermektedir. Seth Osiris'in ağabeyisi olarak Osiris öncesi döneme tekabül eder.

Karanlığın, felaketlerin, yıkımların, ölümün hükümdarı Seth hiçbir zaman öldürülmediği gibi nihai zaferlerde elde edemez. Evrenin bir parçası olmanın yanı sıra beraber yaşanılması zorunlu bir güçtür. Bu bağlamda İsis'in onu serbest bırakması ile birlikte hemen Horus'un babası olduğu iddiasıyla tanrılar mahkemesine başvurmasında şaşılacak pek bir şey yoktur. Osiris onun kültürünü, zenginliğini ve iktidarını çalmıştır. Mahkeme heyeti, tıpkı sümer mitolojisinde olduğu gibi tarımcıdan yana tavır alacaktır. Hikayenin sonunda tanrıça İsis, Osiris'i tekrardan canlandırmayı başaracak ve tarımcılar zaferlerini ilan edeceklerdir.

Savaşçı kahraman Horus'un, annesi İsis'le kurduğu ilişki firavun tarafındanda tekrarlanır. Firavun dişil-evrenle ve yine dişil karakterli yerleşim alanlarıyla irtibat halindedir. Ki, mısır'da evrensel anne ile ev ülke kavramlarının örtüştüğünden bahsetmiştik. Sümerde olduğu gibi mısır'da da evler, köyler ve kentler dişil özellikle yapılarıdır. İşte firavun'un ünvanlarından biride "anasının boğası" olmasıdır. Boğa, neolitik kültürde kozmik dölleyicidir. Firavun, mısır topraklarına bereket getiricidir. Dişil-evrenle geliştirdiği ilişki, yaşamın ve düzenin sürmesinde önemli bir faktördür. Mısır'da her 25 yıl da bir boğa kurban edilir. Aslında kurban-boğa, firavun'un kendisidir. Boğanın kurban edilişi, firavun'un ruhunda taşıyan boğa kanıyla mısır topraklarını bereketlendirme işlemidir.

Kurban ritüelleri mısır'da tapınaklarda icra edilmektedir. Tapınaklar dişil-evren bedeni taklit edilerek yapılmıştır. Eski mısır daki ilk tapınaklar, kabile inançlarının etkisi altında çoğu sefer kayalık alanlara eklenmiş mağaralar görünümündeyken; sonraları kent merkezlerine tapınaklar da sümer örneklerinde olduğu gibi siyasi ve dini erk'in iç içe düzenlendiği alanlar konumundadırlar. Yaşam modelleri ve meslekler buralarda üretilmektedir. İçerisinde, ibadet sahaları, zanaat atölyeleri ve yazıcılara ait odalar bulunmaktadır. Yine tanrılarının ve firavunların kutsandığı, evlilik ritüellerinin gerçekleştirildiği bu mekanlar; ülkenin dört bir yanından aktarılan gıdaların depolandığı ambar olma özelliğine de sahiptirler.

m.ö 2350'lere kadar bu tapınaklarda-çoğu kadınlardan seçilen-insanlar kurban edilmekteydiler. Özellikle kadınlar, hiyerarşinin tepesinde yer alan devlet erkanının haremlelerinden getirilmekteydiler. M.ö 2350'lerle birlikte; yahudi tarihindeki ibrahim'in çocuğunu kurban etmeye hazırlanırken tanrıdan bir koçun getirilmesini anımsatacak şekildi; insan kurban etmeler durdurulur ve yerine hayvanlar konulur. Muhtemelen bu değişikliğe yol açan bir tür iktidar mücadelesidir. Zaten bu yıllar 6. sülalenin başa gelmesi ve çeşitli reformlara yönelmesiyle örtüşmektedir. 6. sülale ile birlikte firavun kendisini doğuran Güneş'in oğlu ilan edecektir. Yani bir anlamda, tarımcılık öncesi

toplumsal inançları çağrıştıran şekilde atalarına, atalarının mezarlarına tapınan firavun; bu dönemle birlikte yüksel kozmik düzende kendine bir yer bulacak ve kendisinde bir gökyüzü tanrısı olma şerefinde erişecektir. Firavun mezarları artık tuğlalardan değil, büyük kesme taşlarla inşa edilen ve doğrudan gökyüzüne odaklanan yapılar haline dönüşeceklerdir.

Firavun gökyüzü merkezli kozmik düzene yükselmiş. Güneş ile özdeşleşmiştir. İşte bu dönem, Horus'un doğum aşamasıdır. Firavun bir kral olmaktan çıkıyor; Horus'un kutsal kişiliğini, yaşadığı sürece taşıyan bedne haline geliyor. Horus, Güneştir ve Güneş Horus'un kafa kısmını oluşturan şahinle simgelenmektedir. Güneş, Ay gibi doğup ölmez. O sadece gider ve gelir. Karanlıkla mücadele halindedir. Ve zekayı temsil eder. Gövdesinde büyük göksel cisimleri barındıran ve evrenin dört bucağını simgeleyen bacakları ve kollarıyla yeryüzüne tutunan gökyüzü-yani tanrıça Hathor-Horus'un, yani Güneş'in hareket mekanıdır. Zaten Hathor "Horus'un evi" anlamına gelir. Horus doğudan batıya uçarak gökyüzünde dolaşır. Akşam olduğunda Hathor'un ağzından içeriye girer ve şafakla birlikte tekrar doğar. Horus her ne kadar altından olma savaşçı bir tanrıya da; bir kadından doğar ve yine ona döner.

Firavun "dört bucağın" hükümdarı rolündedir.

Mısır'da kullanılan kozmik işaret dört'tür. Doğu, batı, kuzey ve güney olarak dünyanın dört yönünü gösterir. Ayrıca Güneş'i temsil eden bu sayı, gökyüzü katlarında tekabül eder. Firavun dört bayrak kullanarak dünyanın dört bucağına ve kozmosa hükmeder. Tahta çıkma töreninde firavun, her dört yönde birer ok atarak egemenliğinin alanını belirler. Törenin taç takma aşamasında ise, her dört yöne tek tek dönerek ve her dönüşte taç takmayı tekrarlayarak hükümdarlığını tüm evrene ilan eder. Horus'un ruhunu taşıyan firavun yeryüzünün hakimidir. Horus gökyüzünde, firavun yeryüzünde egemenlik geliştirir. Horus inek biçimli Hathor'un bedenine girip çıkarak nasıllı bereket ve düzen getirici rolünü oynuyorsa; firavun'da boğa görünümüyle topraklarını dölemekte ve düzeni saylamaktadır.

Mısır'a dışardan gelen saldırılar arttıkça, firavun'un yüceltilme girişimlerinde artış gösterecektir. Yine eyaletlerde çıkan kargaşaların ve bağımsızlık istemlerinin bastırılmasında da firavun'un yüceliği kullanılmıştır. Mısır en ciddi kriz dönemlerinden birini m.ö 2190 yıllarında yaşamıştır. Bir taraftan dışardan gelen saldırılara maruz kalınırken, diğer taraftan kimi eyaletlerde büyük ayaklanmalar baş göstermiştir. Seth'in Osiris'e karşı hileli iktidar savaşı ve Habeşistan kraliçesinin Seth ile geliştirdiği kirli ittifakı yaşanan bu döneme gönderme niteliğindedir. Yaklaşık yedi(7) yüzyıl önce sümerlilerde benzer savaşlardan muztaripti ve bunun üstesinden merkezi iktidarın otoritesini mutlaklaştırarak gelmişlerdi. Onlarda kentler arası üstünlük mücadelelerinde çöl ve dağ kabileleriyle ittifak-düşmanlık ilişkileri geliştirmişlerdi. Şimdi bu savaşın dalgaları Mısır'a vurmakta, büyük yıkımlara yol açmaktadır. Seth'in müttefiklerinden biri olan Apops bir yılan görünümündedir ki, "ölüm" ün mitolojik dildeki ifadesinin yılan olduğunu biliyoruz. Mısır, ölüme karşı varlık mücadelesi vermektedir ve sümerdeki baş kahraman Marduk'un yerini şimdi Horus olmaktadır. m.s 2. yüzyılda mağrur duruşundan vazgeçmeyerek Roma'ya kafa tutan İsis; aslında artık büyük savaşçı-kral oğlundan mahrum kaldığının farkındalığıyla yas tutan bir tanrıça gibidir.

9. -BÖLÜM- -ÖLÜM-

“ölmüşleri düşünmeler onları yeniden hayata döndürme çabalarıdır. Ölmüşleri diriltmek onları hayatta tutmaktan daha daha çok önem taşır insan için. Yeniden diriltme tutkusu bütün dinlerin çekirdeğini oluşturur” -ELIAS ÇANETTİ-

Ölümden sonra insanın ahlaki yükümlülükleriyle yargılanması işlemi görüldüğü kadarıyla Mısır orjinlidir. Denetim alanı dışında kalan davranışlar ve düşünceler böylelikle iktidarcı yönetilmeye başlanmıştır. Öte yandan ölü durundaki yönetici için ölümler dünyası terbiye edilir günahlar terazi ile tartılır ki, iktidarın insan ruhuyla giriştiği mübadele ölümden ilişki sayesinde insan ruhuna hükmede bilmiştir.

Mısır denilince akla piramitler gelir. İnsan eliyle yapılmış bu muhteşem mezarlar çölün ortasında birer dağ gibi yükselirler. Nasıl insan edildiklerine hala akıl erdirilemeyen piramitler aslında yeryüzüne ait değildirler. Onların içinde yatan firavunun göksel kazmik düzenle bağı ebedileştirilmiştir. Kendisinde tanrı olan Firavunun tanrılar düzenindeki konumu kudreti kesinleştirilmiştir. Yeryüzünün dört bucagina yayılan egemenliğin, gökyüzüne uzanan zirvede birleştirilmesi ve yine gökyüzünden alınan gücün icazetin dört bucağa aktarılması piramit mimarisiyle canlandırılmaktadır. Piramitlerin birbirlerine göre konumları bile bir tür yıldız sistemini çağrıştırır ve Firavunun gökyüzünde yerleşeceği yere göre ayarlanmışlardır.

Piramit her insan iktidarının ölüme karşı geliştirdiği tepkinin, ölümden kaçışının ölümsüzlük arayışının en yalın cisimleşmiş ifadeleridirler. Yine insanlar tarafından en fazla ziyaret edilen mezarlardırlar. Milyonlarca insan çölün ortasındaki bu dev mezarları hayranlıkla izlemek maksadıyla dünyanın dört bir yanından buralara akın eder. Bu durumu sadece turizm şirketlerinin başarılı çalışmalarıyla açıklamak yanlış olur. İnsanlar ölüme karşı kazanılmış bir zaferi paylaşmak onu seyretmekona kınıldığı mekan la bir leşmesinin müthiş örneğidirler. Dıştan heybetli ve kudretli içten ise karışık ve gizemli olan bu mezarlar, onları ziyaret eden her fani canlı bedenin ölümsüzlük arzusuna hitap edecektir.

Bir bakıma inanç iktidarları, toplumsalın barındırdığı bedenlerin kesinliği karşısında bireyin toplumsal inanca eklenmesi ortak bünyesine kendini eriterek katan kişi, esasta ölümsüzlük arayışındadır. Kendinden çok daha uzun yaşayacak ritüeller, kurumlar ve mimariler bu arayışın adresleridirler. Tarihe duyulan ilgiyi ölüme karşı bir tepki olarakta değerlendirebiliriz. İnsanlar kendi kısa ömürlerini geçmişe ve geleceğe dönük çoğaltıp genişletecek; toplumsal tarihe katılarak ölümsüzleşeceklerine inanacaktırlar.

Ölüm her zaman iin gizemini, kaçınılmazlığını ve korkutuculuğunu koruyabilen nadir konulardan biridir. Öyleki, her türden inanç değerinin yaratımında, insanın ölüme ilişkin tavrının yerine kolay kolay başka bir şey yerleştiremeyiz. Düşünsel ayrıcalığı insanı ölüm bilgisine sahip tek tür yapmıştır. Başka bir ifadeyle ölümün kaçınılmazlığı sadece insan tarafından bilinebildiği için, sadece insan için geçerlidir. Elbette hayvanlar ve bitkilerde varlıklarını koruma adına tutum sahibidirler. Gerektiğinde damarlarını daha derinlere uzatabilen bitkininde; av olmamak için can havliyle koşan hayvanların ölümün kaçınılmazlığına dair bilgileri yoktur. Onların varlık hakkındaki bilgileri kendi varlıklarını sürdürmeyle sınırlıdır. Oysa insan öleceğini bilir. Çünkü bitkilerde ve ayvanlarda bulunmayan düşünsel yetileri özellikle de hafızası sayesinde ölümü görmüş, ölümü öğrenmiştir. O kaçınılmaz olanla eninde sonunda buluşacağını bilmektedir. Kaçınılmaz olanın bilgisiyle yani ölümle yaşamak, aslında insan için sürekli bir kriz halidir. Ölümü kabul edilebilir bir alana çekmek ve onun bilgisiyle yaşamaya katlanabilmek gerekmektedir.

İşte insan, bunu ölümü içe-toplumsal bünyesine alarak başarabilmiştir. Topluluk içi yaşamda ve ritüellerinde ölümü sık sık işlemiş; ona saygı göstererek onu toplumsallığına

kabul etmiş, ona kurbanlar adayarak-besleyerek evcilleştirmek istemiştir. Ölümü yaşamın bir parçası olarak zihinlere kazımak, inancın ve kültürünün hammaddesi durumuna getirmek, böylelikle de bu en gizemli ve daimi korkuyu toplumsal enerjiye dönüştürmek; güç olduğu kadar, başarılması zorunlu bir uğraş alanı olagelmıştır. Ölüm varlığın tümünden yok oluşu bağlamında işlemek, bireylerin toplumsal amaçlara ve kurallara katılımını anlamsızlaştıracaktır. Bir süre yaşayıp sonra yok olacaksa, çoğu zaman arzularına kat vuran toplumsallığı artık dikkate almayacaktır. Yaşamak denilen şeyin soluk alıp vermekle ya da yiyip içmekle sınırlı olduğuna inanan bireyin toplumsal fayda göstermesi hatta en basit üretim faaliyetine katılması güçleşecek, aksine yıkılacaktır. Dolayısıyla ölüme karşı tavır geliştiren insanın ölümsüzlükten yana inanç yaratması bir şekliyle yaşamın sonsuzluğa ya da döngüsellğine inanması gerekmektedir. başından itibaren insanın ölüme karşı ölümsüzlük iddalarını öyle çok bilinçlice geliştirdiğini söyleyemeyiz. Düşünsel yetisinin ona bahsettiği ölüm bilgisini dengeleyecek ölümsüzlük fikrine sahip değildir. Ölümsüzlük fikrine yol açan şey belkide bitkilerde ve hayvanlarda da gözlemlenebilen ölümden kaçış refleksinin insan beyniyle kurduğu özgün ilişkidir. Temel canlı davranışlarından olan ölümden kaçış halleri; insan beynince önce keşfedilmiş, sonra fikre dönüştürülmüş gibidir.

Niyahetinde insan ölümünün tümünden yokoluş manasına gelmediğine hep inanacaktır. Tekrardan doğmak ya da ruh olarak varokuşu sürdürebilmek için başa geleceği kesin bir yolculuktur 'ölüm'. İnsan ölüme yüklediği bu anlamı kozmos tasarımlarıyla destekleyecektir. Hayvanlar ve bitkiler öldükten sonra nasıl tekrar hayata geliyorsa, Güneş, Ay ve yıldızlar nasılsa şaşmaz düzenlikleriyle sürekli yok olup tekrar doğabiliyorsa, insan içinde pekala benzer bir durum geçerli olmalıdır. Sihirsel dönemden bu yana insan, böylesi destekleyici kozmos tasarımlarıyla ölümsüzlük iddiasını güçlendirecektir.

Ölümü anlamlandırma, sürecinde insanın günlük deneyimlerinde etkili olmuştur. Gece uyku halini ölüme yakın bir düzlemde ele alan insan için karanlık doğadaki görüngülerin başkalaşıma uğradığı kendisinin de türlü hareketlerle farklı bir şeye dönüştüğü duruma karşılık gelir. Her sabah nasıl uyanıyorsa, ölümden sonra da uyanacaktır. Ya tekrar yeryüzüne dönecek, ya da farklı bir alemde yaşamaya devam edecektir.

Ölümün döngüsel, devrimsel bir işleve kavuşturulması bireyin toplumla, toplumun ise kozmosla barışık yaşayabilmesinde önemli bir husustur. Toplum ile kozmos iç içe geçmiştir. Üyeler bu her iki dişil öğeye katılır, gider ve tekrar gelirler. Her halükarda ya tekrar topluma dönerek ya da başka bir alemde topluluğun üyesi olmayı sürdürerek var olmaya devam ederler. Ölünün ait olduğu toplumla geliştirdiği ilişki ana hatlarıyla böyleken; toplumda ölü üyesine karşı sergilemesi gereken davranışları aksatmamaya dikkat eder. Birey, öldükten sonrada onun üyesidir. Bedenen toplulmdan koptuğu için toplum daha çok zayıflamıştır. İnsanların ölüye dönük üzüntüsü, bir insanın bir insanın ölmesinden değil, hep birlikte kurdukları toplumsalın bir üye yitirmesinden kaynaklanır. Eğer topluluk için faydalı çağındayken ;örneğin henüz gençken, ya da iyi bir avcı, savaşçı yahut kider konumdayken kişi ölmüşse çekilen acı, hissedilen kederde buna bağlı olarak artacaktır. Ölünün konumu ile dökülen göz yaşı bir anlamda doğru orantılıdır.

Topluluk ölü üyenin yokluğunda ona yardımcı olmalı, onu gücendirecek davranışlardan uzak durmalıdır. Çünkü ölü kimse, ailesinden, statüsünden ve toplumdan kopma

yönünde isteksizlik gösterecek olursa, bu durum ölüm yolculuğunu olumsuz etkileyecek;ölünün ruhu huzursuzluklanarak yaşayan insanlara kötülük getirecektir. Ölü kimse, yolculuğunu başarmadıkça öfkelenecek, yaşayanların üzerine lanetler yağdıracaktır. Artık o topluluğun üyeliğinden çıkıp düşmanlık konumuna geçecektir. Bundan ki her şeyden önce topluluk, ölü üyesini yolcu ederken acısını göstermelidir. Onun bıraktığı boşlugun acısıdır bu. Olüden yaşadıkları acıyı taktir etmesini ve toplulugun üyesi olarak kalmayı serdürmesini isteyecektir. Hemen yanı başına ölünün eşyaları bırakılacaktır ki bunlar sanıldığı gibi sadce ölünün yolculuğunda yada gittiği yerde kullandığı teninin soluguumun değdiği yani ruhunu paylaştığı neslelerdir. Ölünün ruhsal bütünlüğünü vede statüsünü korumak amacıyla o eşyalar ölünün yanına bırakılacaktır. Ölü kimse o eşyalarla nasıl yaşamışsa yine onlarla yolculuguna devam edecektir.

Kırk (40) bin yıl öncesine kadar böylesi ölü gömme ritüellerine rastlamak mümkündür. Neaderthal'lerin bile ölülerini eşyalarıyla birlikte gömdüklerine dair bilgiler mevcuttur. Bu insansı yörüngesi üzerine yani dogu-batı eksenine yerleştirmesi tekrardan doguma olan inançlarasahip olabileceklerini akla getirmektedir. Neonderthal ölü ana rahmindeki canın pozisyanuna geri donmüştür ve sanki birazdan uyanacak gibidir.

Toplumların lü üyeyi yolcu etmede kullandıkları tek ritüel gemme ayada başka canlilarapedirtmek gibi yolları izleyen kültürlerde görülmektedir. Beden- ruh birlikte ligine duyulan inancınböylesi bir ritüele yol açması imkan dahilinde dir. Ölü kimsenin diğer üyelerce yenilmesi; onun ruhunun gücünün içe alınması anlamına gelir. Ölü doğrudan topluma katılır. Ki kurban ritüellerinde aynı hissiyatla uygulandığını daha önceki bilümlerde ele almıştık. Peilen şeyin ruhunda emilmesi işlemi belkide ilk iktidar ilişkisidir. Yaşayan üyelerce yenilen kişi dagıldığı bedenlerde yaşamaya ve onlara güç katmasına izin vermeyecek ve ölüyü içe alarak yaşatmaya devam edecektir. Ölünün payvanlara yedirilmesinde de durum pek farklı degildir. Çünkü bu hayvanlar çoğu zaman o toplumun kutsal bellediği ya da dogrudan totem seçtiği türlerdendir. Toplumun yaşamına destek veren güçler yada ata- kimlik konumundadırlar. Ölü bunların bedenlerine eklenerek tekrar toplumsal faydaya katılmaktadır. Kutsal yada ata hayvanın bedeni ona huzur sağlayacaktır. Bu kutsalların ve ataların sadece hayvan olmasına da gerek yoktur. Bazen bir ırmak göl, deniz, bataklir yada da da ölüyü yutan kutsal- ata beden rolünü rahatlıkla oynayabilir.

Ruh-beden ayrışması ile birlikte bu tür ritüellerde bazı değişimler yaşanmıştır. Ruhun bedenden çıkması; tıpkı ölünün ailesinin toplumunu terk etmesi gibi ikna edilmesine dayanır. Bu amaç ritüeller biçim değiştirir. Ölü kimseyi yakmak bu tür ritüellerde bilinen en iyi örnektir.

MEZARLAR-

Ölü gömme ritüelleri kendi arasında farklılıklar göstermektedir. İlk ölü gommelerde temel amaç, ölü kimsenin geri dönüşümünü saşlamak üzerinedir. Bunda ise mağara figürü öne çıkar. Mağaraya gömülmüş yada bırakılmış ölü evrenin rahmine tekra yerleştirilmiştir. Büyük evren- ana anu ruhmne alacak ve sonra tkrardan goracaktır. Magara dışı mezar türlerinde bile bu imge canlı tutulacak merzarlar dikey iki taşın üzerine yatırılan uzun bir taştan yada taş yığınlarından oluşacaktır. Mağra modeli insan eliyle ölüye hazırlanmaktadır. Neolitik tarımcılıkla birlikte bu ritüel değişik bir cehre kazanmaya başlar. Ölünün genderldiği yeraltı dünyası dendi başına tıpkı yaşayan innsanların toplumsallığına benzer bir yaşam olanı haline gellir. Ölü dünyalar arası bir yolculuk içerinsindedir ve elbette topluluğun hala üyesidir. Ama toplumu için ait olduğu

dünyada yararlılık gösterecek; hatta soyundan geldiği evin zeminine gömülmüşse aile üyelerine yardımında bulunacaktır.

Hiyeratik devletçi yapılanmaların ortaya çıkmasına paralel olarak, ölümlerle yaşayanlar arası ilişkiler tekrardan düzenlenecektir. Yerleşim alanlarının dışında oluşturulan mezarlıklar, yaşayanların toplumsallığını yansıttığı başlıca alanlardan biridir. Statüler ve hiyerarşik ilişkiler mezarlarda karşılığını bulmuş; yerleşim bölgesindeki mimari yapı ile mezarların düzenlenmiş benzerlikler göstermeye başlamıştır. Öyle ki bir mezarlığa bakıldığında, ait olduğu toplumun ilişkiler ağı anlaşılabilir. Bir köyün mezarlığı, ölümler ve giderek geniş coğrafyalara-kalabalık insan toplumlarına hükmeden devletler içinde aynı şeyler geçerlidir. Soylar, statüler, ünvanlar ve tümünden hiyerarşiler, mezarlarda karşılığını bir şekilde bulmaktadır.

Demek ki, toplumların yaşam formlarını, mezarlarını izleyerekte açığa çıkarmak pekala mümkündür. İnsanlığın ilk yer altı çalışmaları olan mezarlar bize bu anlamda zengin emareler sunmaktadır. Başlarda beden-ruhun ta da sadece ruhun yolculuğu için tasarlanmış basit gömme işlemleri; statülerin belirginlik kazanması ve giderek seçkin üst sınıfın ortaya çıkmasıyla, iktidar alanlarının ispatlandığı sanatsal bir faaliyet haline gelmiştir.

Sümerdeki ilk mezarlar neolitik karakterdedir. Ev zeminlerine ta da yerleşim alanlarının yakınlarına gömülen ölümlerin daha çok, soy belirleyici ve yer altı dünyasına katılımcı rolleri vardır. Seçkin üst sınıfın belirmesiyle birlikte, bu gömme işleminde kimi farklılıklar meydana gelir. Gökyüzü merkezli kozmik tasarımın ilahlarıyla denkleme eğilimindeki tanrı-kralardan başlayarak, ölü ritüellerine farklı anlamlar yüklenir. Kozmosun dengesini sağlayan tanrı-kral öldüğünde tüm evren ve insanlar karanlığa gömülecektir! Kralın varlığına borçlu olunan o müstevik, aydınlık, düzen ve güven, yerini kaosun hükmettiği krallığa terk edecektir. Tutulan büyük yaslar ve uzun süren yakarmalar eşliğinde insanlar tekrardan aydınlığın, düzenin, yani yeni bir tanrı-kralın gelmesini bekleyeceklerdir. Ölüm ve krallık o kadar eşanlamlı şeylerdir ki; günümüzde dahi ölünün ardından siyahlar giyinmek bu inançtan gelir. Yeni tanrı-kralın gelmesiyle tekrar düzen kurulacak, krallık yıkılacak, aydınlığın hükümdarlığı başlayacak ve ölü kral ki, helerce unutulmaya yüz tutulacaktır. Tıpkı kozmik düzende olduğu gibi krallık ve aydınlık bu şekilde sürekli yer değiştirecektir. Ki, bir çok dinde mesihin gelmesiyle aydınlığın hükümdarlığının başlaması eş zamanlı gerçekleşecektir. Dinlerdeki mesih anlatılmasını kökeninden toplumun yönetici ile giriştiği bu kozmik ilişki yatmaktadır. Tanrı-kral kozmik düzenle toplumun geliştirdiği dengenin merkezindedir. Tasarlanan kozmosun idare edilmesinde başat rol oynayan tanrının yeryüzündeki yansımasıdır. Ailesiyle, köleleriyle, cariyeleriyle ve her türden çalışanlarıyla kozmosu taklid eder. Dolayısıyla tanrı-kral öldüğünde çevresindeki sistemde gerekliliğini kaybedecektir. Kent devletleşmelerinin aşağı Mezopotamya örneklerinde, kralın ölümüyle birlikte maiyetinin de kurban edilişi; sarayın makro kozmos ile toplumun yani mezo kozmosun-keşişme noktası olmasından ileri gelir. Devler bu anlamda tamamen toplum içi bir yarım olmayıp, saray içi bir oluşumdur saray erkanı gök yüzü merkezli kozmik düzeni keşfederek devletin meşru kurumlarını ortaya çıkarabilmiştir. Yıldızların ve gözlemlenen beş (5) gezegenin (Merkür, Venüs Mars Jüpiter ve Saturn) hareketleri, güneş ve ay'ında hareketleriyle uyumlu kulınarak kutsal devlet sistemine ulaşılabilmektedir. Kral Makro Kozmosun halk ise kralın modelleri haline gelebilmiştir. Kralın bedenini tamamlayan maiyeti, kralın ruh bütünlüğünün korunması amacıyla birlikte öldürülmelidir. Çoğu kadınlarda oluşan bu maiyetin canlı canlı mezarlara konulması bu nedendir. Mezara bırakılan eşlerle ve özellikle kozmik denizi geçerek krala eşlik etmek, maiyeti için büyük bir şereftir kralla birlikte ölecek ve sonra kralla

birlikte sonra doğacaklardır. Maiyeti sonsuza kadar krala hizmet edecektir. Sürekli dünyaya bakire olarak gelen kadınlar, onun soyunu sürdürme onuruna erişecekleridir. Mısır benzer durumlar geçerlidir. Mısır’da ilk mezarlar basit yapılarıdır. Gevşek biçimde bir bezle sarılan cesedin güneşin battığı yöne dönüktür. Tekrar doğa bilmek için Güneş’in hareketi takip edilmektedir. Tabiki ölünün yolculuğuna eşlik edecek olan eşyalar mezarlardaki yeri almaktadır. Ancak sıtatülerin kutsallık mertebesinde yer bulmalarından sonra, mezarların mimarileri dönüşime uğrayacak; çeşitli geometrik yapılar olarak tuğladan inşa edilmeye başlanacaktır. Mısır’ın bu mezar kültürünü Filistin’den alması muhtemeldir. Mısır’dan önce Filistin’de tuğladan yapılma evlere benzeyen mezarlar görülmüştür. Mezarlar toplu olmaktan çıkmış bireyselleşmiştir. Mısırlılar bu tür ev-mezarlardan başlamış ve giderek dört bucaktan gelip zirvede birleşen piramitler inşa etmişlerdir. Hiyerarşik ayrışmalara bağlı olarak sıtatüler kutsallaştıkça, mezarların ihtişamı da artacaktır. Piramitler sadece devasalarıyla değil, karmaşık-labiret yapılarıyla da bir taraftan ölünün gizemini artırırken diğer taraftan onun yolculuğunu kolaylaştıracaktır. Değerli eşyalarıyla gömülen firavun ölüyken bile gizemini ve gücünü koruyacak: gökyüzüne yükselerek tanrıların yanındaki yerini alacaktır.

Mısır mezarlarının diğer bir önemi; karmaşık yer altı yapılarıyla, kent kültüründeki yer altı çalışmalarına esin kaynağı olmalarıdır. Özellikle batı kentleşmelerinde, Mısır mezar mimarisinin payı araştırılmaya ve anlaşılmasına değer bir konudur.

Mezar mimarileri bir bakıma ölünün kalıcı şekilde ritüelleştirilmesidirler. Topluluk kendi üyesinin statüsünü ona inşa ettiği mezarla sürdürür. İnsanların o mezarla kurdukları ilişki mezarlarda bulunan kişinin önemiyle alakalıdır. Ölünün statüsü ve de soyu mezarda temsilini bulur. Ölü üyenin toplumdan kopmasına izin verilmeyen statüsüne-soyuna uygun mezarında ağırlanır. Yaşayanların her ziyareti topluluğun üyesi ölünün içine alınması ve statüsünün-sonunun onaylanmasıdır.

ÖLÜM VE İKTİDAR-

İktidarın ölümle ilişkisi işte bu onaylama edimleri üzerinden gerçekleşir. Bir anlamda iktidarların etkinlik kapasitesi onayladığı ölümlerin niceliği ve niteliğiyle de alakalıdır. İktidar, birbirlerine karşıtmış gibi gözükse de iki tür onaylama mekanizmasını devreye sokar. İlkinde kendi taraftarları ya da hizmetkarları için; ölümü, anlaşılabilir, katlanılabilir. Hatta kabul edilip kutsallaştırılabilir bir düzlemde karşılar. Bu karşılama, ölümün tam manasıyla bir “yok oluş” olmadığı hatta ölümden sonrasının bir tür mükefatlandırma aşaması olduğu söylemleri etrafında şekillenir. “ölümün normalizasyonu” da diyebileceğimiz bu girişimde, iktidarın topluluk üyesine-taraftarına öğrettiği; onun taşıdığı kimlikler sayesinde ölümün korkutuculuğunu aldedebilecekği ya da onun kutsal bir gaye uğruna-örneğin kimlikleri adına-rahatlıkla ölebileceği, ölmesi gerektiğidir. Kimliğin ölümün anlamlandırılmasında kullanılması iktidar sıkı bağlar kurduğu kozmos ve onun ilahları da ölümü onaylamada onaylamada etkin rollere sahiptir. Bireyin ölümü, kimliğin ve kozmosun aynı anda sürdürülebilmesi için gerekli olabilir. Ya toplumsal fayda uğruna, ya ilahî-kozmik sistemin amacı için, ya da- çoğu sefer olduğu gibi-her ikisinin gerekleri adına birey canını vermelidir. Kurban ritüellerindeki temel gaye de bu yönlüdür.

Topluluk üyelerinin yaşlılık, hastalık ya da kaza sonucu ölmesinde de benzer “doğrular” iletilir. Her şeyden önce kutsal kozmik düzen o bireyin ölmesine onay vermiştir eğer “ötekiler” le amansız bir mücadele içerisinde değilse, toplum ve iktidar o bireyin ölümünü, kozmosun ve onun ilahlarının takdirine terk edecektir. Bu ölüm türü

iktidarın yansımasını bulduğu ilah düzenin kontrolü altında gerçekleştirilmiştir. O düzenin kanaati, belkide anlaşılamayan bir amacı vardır. Geride kalan insanlar üzülebilir. Ağıt yakabilir, yas tutabilirler ama, endişelenecek bir durum bulunmamaktadır. Kozmos, onu öldürecek ya başka bir şeye dönüştürecek, ya da başka bir alana yerleştirecek ki; mevcut düzenin sürmesi adına bunlar olağan şeylerdir. Dikkat edilirse iktidarın, öldürme yetkisini meşrulaştırmak için sarf ettiği sözlerle, kozmosa yüklenen anlamlar oldukça bir birine benzerdir. Her ikisinde de “mevcut sistemin sürdürülmesi” söylemi, ölümün meşrulaştırılmasında merkeze yerleştirir. Her ikisinde kimlikle bütünleşmiştir ve her ikisinin de akıl erdirilemeyen amaçları, çözülemeyen gizemleri ve karşılarında un ufak olunacak güçleri vardır. Ölüm ve yaşam onların belirlediği döngüsellikre ard arda yelmektedir. Sümer motiflerinde, her hayvanın diğer hayvanı avlarken, avlanan hayvanın ot yemesi böylesi bir “doğal”lığa işaret etmektedir.

İlahi kozmik düzenin dolaylı ölümü onaylama işlevinin yanı sıra birde, iktidarla birlikte doğrudan ölmeye dayattığı, istediği, onayladığı, kutsallaştırdığı halleri vardır. Bu tür ölme biçimlerinde, tarafların ölümü gönüllü kabul edişi hazırlanmaları öncelik taşır. İlahlar ve iktidarlar daha çok kurban ritüellerinde ve tabiki savaş meydanlarında bu çalışmayı yürütürler. Nurada her kurban bir savaşçı, her savaşçı ise bir kurban gibidir. Kahramanlık modelleri ve hikayeleri savaşçı adaylarına iktidarca durmadan empoze edilecektir. Savaşçı adayı kişi ailesinden, kendi ölümünü onaylama göreviyle karşı karşıya getirilir. Yaşayanlar kadar ölü atalarını da korumak, onları sevindirmek ve yüceltmek için, kahraman adayı kişinin her an ölmeye hazır olması gerekmektedir. Bedeninden ziyade namının yaşayacağına güvendiği sürece ölmek tali bir meseledir. Yunan kahramanı Akhilleus, tipik bir kahraman-savaşçı olarak bedenini uzun süre yaşatma şansına sahipken, adını ve ününü ölümsüzleştirmek için kısa ama savaşçı bir hayatı seçecektir. Kahramana sunulmuş en büyük ölü adının ölümsüzleştirilmesidir ki; bu da ancak ait olduğu toplumsallığın sürekliliğiyle mümkündür. Kahraman kendi üni için savaştıkça ait olduğu toplumsallık içinde savaşmakta; ait olduğu toplum için ölümü göze aldıkça, adını-ününüde yaşata bilmektedir. Bu, savaşçı adayları için büyük bir enerjidir. Öyleki bu enerji sayasenide ölümün o karanlık korkutuculuğu benedenlerini parçaladığı düşmanları gibi yenilgiye ugratıla bilir. Düşmanını ölümü yenmekle eş degerdir düşmanın karşısında zaaf göstermek, onun namına leke düşüre bilir ve adının sonsuza kadar anılmasını elgelleye bilir. kahraman, düşmaniyle savaştığında aslında birazda ölümsüzlüğü için savaşmaktadır. Kaldı ki, toplum ve iktidar, kahramana ölümsüzlük vaadi vermekle yetinmez. Elbette ölürsse ismi ile kahramanlık imgeliri yanyana anılacak, kendisiyle birlikte akrabalarının da şereflendirecektir. Ama eger ölmezse; ozamanda toplumda saygı görececek refah içinde yaşayacak ve cinsel daha çok sahip olacaktır. İktidar ve toplum kahramanı ölü yada diri, mutlaka ödülledirilecektir. Gerçek kahramanlar her iki ihtimaldede kazanacağına inanan adaylardan çıkacaktır. Ölümü göze alarak daha doğrusu her türden ölüm haliyle ölgilenerek statüsünü yükseltecek ve oda belli bir iktidar payına kestirmeden sahip olacaktır. Eğer ölürsede adının-ününün sonsuza kadar yaşadığını tanrıların yanı başındaki mekanından izleye bilecektir.

İktidarın ölümü onaylamada izlediği ikinci yol şimdiye kadarkinin tam tersi dir. Burada ölüm, olagan üstü korkutucu, kaçınılması gereken bir görünüm kazanır. İktidar bu tür ölüm onaylamayı iç ve dış düşmanlara dönük işletiyor gözüksede; ömrün kısalığı bilgisini sürekli hatırlatarak, bazende hükümleriyle ömürleri dahada kısaltarak toplumsal düzen oluşturmada ve bu düzene sinsanların uyumunu sağlamada pek zorlanmaz bedenini öldürülmesi hakkını kendinde gören bu nu gerektiğinde kullanmaktan çekinmeyen iktidar karkşısında ölüm korkusuna sahip sirada insansların

direnış kabiliyeti zayıflayacaktır. Ölüm iktidar tarafından disiplin altına alınmıştır. Öyleki kişinin intihar etmesi iktidarın ölüm üzerindeki hakimiyetini zedeleyeceğinden yasaklanacaktır.

Öte yandan dıştaki düşmana karşı verilen savaşlarında iktidarın kenid tebaasına dönük disiplin çabaları aldugundan hahçesmek gerekmektedir. Topluluğu- kemligi koruma adına başka bir topluluğun üyelerini öldürme eylemleri aynı zamanda öldüren tarafında iktidara karşı direniş hakkını ve gücünü yok etmektedir çünkü savaş meydanındaki ölü düşman bedenlere baktıkça kişi aüt olduğu toplumsallığın öldürme potansiyelini gorevektir. Kendisi bu öldürücü güç karşısında hiç ber şerdir! Bundan ki insanlar çoğunlukla bu güce karşı koymaktan ziyade şavaş ve zafer naralariyle kendi ruhunun sahibi toplum ve iktidar karşı sindanki acizliginiyok oluşunu kutlamaya yönelirler. Teselli büyük ve güçlü bir bedene teslim olmaktan bulan insanlar için artık düşman öldürmek bir tür ruh intihari olum çikir. Savaşlar ve öldürme eylemleri insanların bir birlerine daha çok sokulmasının, daha çok bir birlerine benzemesinin ve ektidara koşulsuz bi at etlerinin ritüellerindirler.

İnsanlar hizmetine girdikleri iktidarın kudretinden yana şüphe ye düşürlerse onu öldürme edimlerini desteklemekten çekineceklerdir. Ama eger iktidar, karşında durulamiyacak bir güce sahipse her her öldürmede sevineceklerdir. Örneğin kalabalığın ortasına kurulan sahnede düşman olan asiliyor kesiliyor yada yakiliyorsa insalan iktidara boyun eğip ruhlarını sattıkları için önce kendilerini kutlayacaklardır. Çünkü karşılarındaki insanın içine düştüğü acı durumların konumlarını hkli çıkarmatadır. Ne kadar doğru bir şey yaptıkları artık öspatlanmıştır. Her idam yada cezalandırma kalabalıkların ruh ölümüne kadeh kaldırmaları için birer fırsattır. Hala ruhunu iktidara satmamış sefillerin acı cekmelerini yada öldürölmelerini en bu kalabalıklar alkışlarlar. Hatta çoğu zaman bu konumda iktidardan daha iştahlidirlar. İktidarın korşısında böcekleşen bu insanlar zavallı birkaç “düşman bulduklarında hemen canavarlaşırlar.

C-CENNET VE CEHENNEM

Ölümün onaylandığı merkezler olarak iktidarlara sadece gerçekleşen ölümlerin niteliklerini belirlemekle kalmazlar; ölüm sonrası hallere de hükmetmek isterler. Taraftar yada düşman olanın ölümden sonra iktidardan kurtulma ihtimali her geçen gün biylelikle azalır. İktidar topluma ve kozmosa aynı anda hükmede bildikçe; öldürme tekeli elinde tutarak yaşama ve ölüm sonrası aşamalara da hükmeder. Taraftarı yada hizmetkarı olan kişi iktidara yaptığı iyiliklerin karşılığını ölümden sonra da almaya devam edecek; düşman şeytana uyan kişi ise belkide sadece öldürölmeye ve işkenceye uğrama bahtsızlığıyla değil ölümden sonraki sonsuz devinin yada yaşamda da azap çekmeye devam etmekle yüz yüze kalacaktır. Öyleki işlenen suç yada günah iktidardan gizli yapılmışsa bile o suçun sahibi ölümden sonra mutlaka cezasını bulacaktır... Sonuçta insanların yadığı süre zarfında bir ihtimal danhilinde bile ölümden sonraki hayata inanması iktidara teslim olmalarına yetecektir.

Cennet ve cehennem yaşayanların ölümden öte durumlara inandırarak terbiye etmede kullanılan taşarımlardır. İktidar karşısında insanların sığınacağı tüm alanları yok ederek etkinlik gösterirler. İktidar alabildigine kapalı duruma geçerken; çoğunluğu oluşturan bireylerin hiçbir gizli-özerk tarafı kalmadan iktidara karşı açık ve savaşsız bir hale gelmeleri bu tasarımlar aracılığıyla sağlanır. İnsanlar öldükten sonra bile iktidarlardan kurtulamazlar. Ya iktidara çok çalışarak vede gerektiğinde acı çekerek hizmet edeceklerdir, yada sonsuz işkençeyi göze alacaklardır.

Cenneti ölümden sonraki ödillendirme işlemi bağlamında değerlendirecek olursak; toplumların ilk inanç değerlerini yaratmaya başlamasından itibaren varlığından bahsedebiliriz. Kişi yaşadığı süre boyunca ait olduğu toplumsallığa ve

ektidara faydalı eylemlerle katılmışsa yine mevcut toplumsal sistemin yansıtıldığı kutsal komik düzen tarafından mükafatlandırılacaktır. Ölü üye yaşayan üyelerin feryatları göze yaşları ve saygı gösterileri eşliğinde yolcu edilecek; ölümden sonra da ister başka bir şeye dönüşsün güzele ve iyiye nail alacaktır. Ki, cennet tasarımının şekillenmesinde ölümlerle birlikte başlayan yolculuk iminin; toplumların yeryüzünde yaşamayı arzuladıkları en elverişli coğrafya hayalleriyle uyumu gözler önündedir.

Topluluga ait bireyin yolculuğun ilk biçimidir. İlk mezarlara cesedin yerleştirilmesinde insanın durumunu taklit edilmektedir. Belki ölü bedeninin rahimindeki cenin pozisyonuna sokulması iç güdüsel bir girişimdir ki siktirli bir hayat süren insanın uyuma biçimi bile bu durusu anamsatmaktadır. Tekrardan rahme donmek tekrardan başa dönmek ve sonra tekrardan hayat başlayabilmek gibi bir çok cennetsi figür insan bedeninin aldığı bu pozisyonda saklidir. Belki bu nedenle anne bedeninin ilk cennet tasarımı olarak insanın bilinç altına yerleştikten bahsedilebilir.

Ruh-beden ayrışması ve dolayısıyla kozmos tasarımının değişime ugraması ile birlikte ölümlerle başlayan yolculuğun niteliğinde değişmeye başlar. Ölümler sanrası yeryüzüne başka bir beden içinde gelmek günümüzde rastlana bilen inançlardandır. Özellikle kutsal kabul edilen bedenlerden doğa bilecek bir tür yolculuk başarısı-ödüllendirilme olarak ele alınmaktadır. Ayrıca ölü kimsenin bedeninin kutsallığına inanılan hayvanlarca tüketilmesi ruhun o kutsal hayvanlarda eşliğinde yolculuga çıkarılması bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Unların yani sıra ruhun doğudan kutsal ölü ataların ruhları aleminde katılması özellikle savaşçı-kahraman figürlere ihtiyaç duyan toplumların baş kurduğu yöntemlerdendir. Üye yaşarken faydalı işler yapmış ve toplumsalın öngördüğü saygı duyduğu birey olma konumuna erişmişse ata ruhlarla doldurulmuş ruhlar alemi yeni gelen ruhada yer açacaktır. Toplumsalın ruhlar alemindeki yansıması olan ata ruhları ölü üyeye, yaşanan topluluğun gesterdiği saygıyı tekrarlayacaktır.

Neolitik tarımcıların “ölüler dünyası” inancında ölümlerde ata kültürden ileri gelir. Hatta sıkça görülen toplu mezarlar ölümlerin bedeninde bir mekanda toplanması anlamına gelir. Ölü bir şekilde ölümler dünyasına bir araya gelecektir ölümlerin yolculuğunda rehberlik rolü oynayan kurumlama araçları vardır. Başta rahipler olmak üzere bu kurumlar ruhun ölümler dünyasına katılması için çaba gesterirler. Kimi ölümleri köprüden kimi kapılardan kimi ise kayıklarla sudan geçirir. Ölümler dünyasında da insanlar sitatüleriyle analarla. Hiyerarşik ilişkilerin belirginleşip katılması ile birlikte ölümlerin gömülme işleminde gerek mezarın di mimarisi ve gerekse mezar içi donanım bakımından ayırt edici faktörler gözlemlenir. Gökyüzü merkezli kozmos tasarımı ile birlikte ise üst statüye sahip kimselerin gittiği ölümler dünyası artık yeraltında değil gökyüzünde bulunmaktadır.

Ruhun göğe yükselmesi inancı hiyerarşik sümer sisteminden çok öncedir. Gökyüzünün kozmik tasarımı başta rol üzenmesi ve en kudretli tanrıların burayı mesken seçmesi üst statüye sahip insanların öldürten sonra gökyüzüne yekseleceği inancına yol açmıştır. Toplumlar önemli konuma sahip insanların ölümünden sonra kutsallık affettikleri göksel cisimlerin yanına gittiklerine inanmaya başlamışlardır. Bu anlamda denilebilir ki; ruhun göğe yükselmesi hiyerarşik ilişkilerin belirginlik kazandığı toplumlarda rahatlıkla görülebilir. Yüklü olmak yeryüzündeki yaşamı denetlemek ve gerektiğinde müdahale etmek için oldukça elverişli bir pozisyonudur. Ata ruhların sürekli kendini ezlediği tehlikelerden karındığı inancı özellikle korkuları çok olan toplumlar tarafından kısa sürede benimsenecektir. Zamanla gökyüzü de kendi içerisinde katlara bölünecektir ki; bu girişimde aslında yer yüzü toplumsallığında meydana gelen sınıf ayrışmalarının gökyüzüne yüklenmesinden öbaredir. Her göksel cisim aynı zamanda kozmik bir katin temsilciliğini üslenerek ve aşağıdan yukarıya

giderek önemi artan katların sonunda kozmik devinimi yaratan baş ilah yer alacaktır. Bu şekilde tasarlanan gökyüzünün simetrisi yer altı dünyası içinde geçerli hale gelecek; her göksel lata tekabülünden yeraltı katlarında derine inildikçe daha iç karartıcı hal alacaklardır.

Cennet ve cehennemin katlardan oluştuğu inancı hal alacaklardır. İnançlarda görülür. Sümerde cennet vatan “dilmun”’dur. Ve burada ana tanrıça çağlayarak akan bir ırmagın yanındabereketi simgeleyen bitkilerin içinde bulunmaktadır. Cennem ise Ereşkigal adlı tanrıçaya aittir. Yedi kapıdan oluşan bu mekana, “dönüşü olmayan ülke” de denilmektedir. Burada karanlıklar ülkesi “arallu” vardır ki, canvarlar. Sürüsünü barnidirir. Günahlar ruhlar cehennemde çirkin kuş görünümüyle yaşarlar.

Misirda da benzer kurgulara rastlanır. Ancak misir’i zamanla diğer toplumlardan ayırt eden en temel özellik; ölünün yargılanma işlenidir. Ölü doğrudan tanrılar tarafından yargılanmatadır. Önce Horus onu kabul edecek ve ölü hayatı boyunca yaptığı iyi şeyleri Horusa anlatacaktır. Pesi sıra ölünün kalbi Osiris tarafından teraziye konulacaktır. Dikkat edilirse tarri bile ticaretin simgesi olan tarziden bağımsız karar verememektedir. Ölüler dünyasında yegane ölçü birimi terazi tanrılarla insanlar arasındaki hukuku-günah ve sevap ticaretini-başlatır. Nitiktedir. Osiris ölü kimseye ait bıraktığı kefenin karşısına bir tür yerleştirir. Eger tüy kalpten daha hafif kalırsa Osiris o kalbi hemen yanındaki çakala yedirtecektir. Böylelikle ölü kişi sürekli ölü durumda kalmadan kurtulamayacak tek randan yaşama dönemeyecektir. Ama eğer ölünün kalbi tüyen hafif gelirse o kişi yeniden dogma ansına kavuşacaktır.

Özelde ölüler dünyasına dayatılan yargılama işlemi genelde cehennemin kendisi “düşman” yöneliktir. Ve ancak koklu iç-diş çatışmaların ürünü olabilir. Ölüler diyarının iktidarcı fethi; dış düşmanına karşı üstünlüğün karınması ve de iç düşmanın isyancılığını yalancılığını. Bogunculuğunu önleme girişimleridir. İktidarın yansıması olan tanrılar ölünün savanmasız ruhunu güneşleri ve sevaplarıyla ikiye böler ve yargırlar. Ödüllendirmek yada vezalandırmak onların inisiyatifindedir. İnsanlar bu işlemleri red etme lüksü yoktur. Tüm insanlar nasilki yaşadıkları süre zarfında iktidara boyun eğiyorlarsa; öldükten sonra da tanrılara itaat ederler, itaatkar yaşayanlar, itaatkar ölümlerin herbercisidirler. İtaatkar ölüler ise itaatkar yaşayanların ispatı. Dolayısıyla hangisinin hâgisini terbiye ettiği hususu tartışmaya açık durmaktadır.

Cennetin simetrisi olarak cehennemin varlığını bu anlarda ayrı bir iktidarın ölüm sonrası allanlara tahakkümünü kanıtlamaktadır. İktidar insanlardan neyi beklemişse bunları sevap şeklinde betimlemiş ve karşılığında arzulara hitap eden ödüllendirmelere yönelmiştir. Öteki ve düşman olanlara ise aklın sınırlarını zorlayan pazarları sadeve yaşadıkları sürece değil ölümden sonrada gendirmiştir. Bir anlamda cennet tasarımı hangi düzeylerde ele alınmışsa tam karşiti cehennemde yüklenen anlamlar benzer düzeylerde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bir toplumun cennet ve cehennem tasarımlarına bakarak; onu dış ve iç düşman keşfindeki azmini ve onlara karşı taşıdığı korkuları hesaplamak hiçte zor değildir.

Hint inancına gez attığımızda da cennetin ve cehennemin katlardan meydana geldingini görürüz. Her ikisinde yedi (7) kattır ve aşağıdakiler cezalarını çekerken yukardakiler sevapları sayesinde sefa içerisinde yaşamaktadırlar.

Ama en ilginç anlatı zerdüştlüğe hastır. Ata ruh inançlarıyla neolitik ve devletçi geleneklerden ortak şekilde etkilenmiş yukarı Mezopotamya halkı, cenneti ve cehennemi tasvar ederken güçlü ifadeler kullanmışlardır. Donte’nin nerdeyse bire bir taklit ettiği bu anlatıda ölümler, günah ve sevapların gre kozmik katlara yerleştirilmişlerdir. Ki bu düzenlemeyi ik melek eşliğinde “Arda Viraf” adlı kişi yerinde tespit etmiştir. Melekler arda viraf’a cenneti ve cehennemi gezdireceklerdir. Önce bir köprüden geçerler ve nahları ile sevaplı işit olan ruhların ziyaretine ederler. Bunlar başka bi beden içinde olsa

tekrardan yeryüzüne gönderilecek kişilerdir. Sonra melekler bi adamla birlikte Arda Virof’da yıldız katına taşırlar. Burada dini bir ço görevi yerine terirmemişlersede sonuçta dindar olan ve kimi iyi eylemlerin sahibi ruhlar kalmaktadırlar. İkinci adımda yolcular ay katına çıkarlar. Buradaki ruhlar tipki yıldız katındakiler gibe çok büyük günahlar işlememiş ama dinirogevlerde fazla sahip çıkmamış yine de refah ve ışık içinde yaşayan iyiliksevan kmselere aittirler. Üçüncü adımda goneş katına çıkarlar. Altın tahtların ve halların üzerinde ruhlar güneş gibe parlamaktadırlar. Buradakiler iyi yöneticilik iyi egemenlik başkanlık v.b yapan dindar kimselerdirler. Dördüncü kat, işgin kaynagi “ tüm şaşaa” denilen bir yerdir. Buradakiler kutsanmi ruhlardirilir. Altın bir tahta mellek oturmaktadır. Ancak ahura mazda görünmez ve sadeve sesi duyalmatadır.

Biylesine cennet katlarının yani sıra; günnahkar ruhların aci çektiği cehennemde anlatilir.cihennem çukur şekilindedir. Ve yine aci çeken ruhlar günehlerine göre katlar halindedüzenlenmişlerdir. Zina yapanlar aybaşı döneminde ateşeve suya yaşlasanlar, yalan söyleyenler ayakta işeyenler vb. ginahkarlar bu katlarda cezasini bulmatadırlar.

Cennet ve cehennem tasverlerinde toplumların yaşadıkları veya yaşamak istedikleri coğrafyalarda pay sahibidirler. Bazı taplumlur yaşadıkları mekani kutsayıp yücelterek cennet ile yaşanan vatani özdeşleştirerek birlikte ele alırken;bazi toplumlarise yaşadıkları sikintılara denk düzen cehennem tasverlerineyönele bilmiştir. Örneğin cennet cehennem tavarlerinden islam dininin çak yogun şekilde etkilemiş zerdestlük inancında günahkarlara soğukça işkence yapılırken; isalamiyette aşele-cicakla eziyet ettirillir. Bu farklılık yaşanan coğrafyanın yoy açtığı sikintilerden kaynaklanır. İlam dinin yarticisi toplulugun çol iklim şartlarında yüz yüze kaldığı sornular doğrudancehennem tasarimina yuklenmiştir. Yine en çok arzulanan doğrulanan çoğafik ve iklimsel kolullar ise cennet tasvirini süslemiştir., zerdüştlükte ise durum farklıdır. Zaten “şeytani” ilan etkleri kuzey dagilik bölgelerin casiflarını cehennem yatimina aktarmışlardır. Berketin, güvenlign ve bilgelignin simgesi olarak benimsedikleri ışık ise cennneti areden temel öğedir.

Cennneti ve cehennnemi yeryüzünde aramak daha eski bir gelenektir. Özellikle kabile inançlarından bu durum fazlasiyla geçerlidir. Yahudiler yüzlerce yıldır bu cennet arayışından muztaribtir. Ancak kimi toplulukların bu cennet arayışların tam anlamıyla felaketle sonuçlanıştır. Onlar bazen bu cennetin bulunması için büyük bedeller vermek zorunda kalmışlardır, cennet onlar için en nihayetinde ulaşılacak olunan mekandır. Yaşanılan calardan ve zulümlerden kaçıp siginabilecekleri bir yerdir. Kimi zaman savaşımlara kima zaman ise mevcut toplumsallığa eşitsizliklere sömürüye hiyerarşiye ve iktidara tepki olarak göç edip cenneti aramışlardın. Çogu zaman güneşin doğduğu yöne aranan cennet bollugu bereketi ve güzelliğiyle onları beklemektedir. O taplulukta cenneti önceden germüş olan birileri mutlaka cardır. İşte bu rehberlerin öncülüğünde aran cennet bazen cehennemi durumların şayanmasına cesile olmuştur. Böylesi hazn öykülerden biri güney Amerika’da geçer. Tupi-Gvarani kabilesi güneşin doğduğu yerdeki cennetlerini akanaya on bin üzerinde insanlar başlamışlardır. On yıl süren bu arayışın neticesinde kabileden sadece üç yüz kişi kurtulamayı başarmıştır. Bunun gibi cennet yolculuklarının insanlara cehennemi yattığına dain bolca örnekler bulnabilir.

Sümerliler her iki cennet-cehennem tasaccurunuda iç içe yaşamış nadir toplumlardandirlar. İlk simerliler için yaşanan dünya cennet ve cehennemide barındırmaktadır. Cehnem yeraltı dünyanın yada çokça savaşılan çevre toplumların yaşadıkları daglik arazilerde bulunur. Cennet ise dag biçimli dünyanın artasındadır. Orda ana tanrıça bereketi simgeleyen bitkilerin ve suyun yanında oturmaktadır. Dagin alt bölümü yeryüzü ütü ise gükyüzüdür. Aslında sümerliler cennetten bahsederken tamda kendi ülkelerini anlatmaktadırlar. Kıymetini bilinmesi gereken ülkelerini... Ki ülke-vatan türü terimler kimlige ait tir mülkiyetin evrende yer bulunması ve

meşurlaştırılması girişimdir. Adeta kanbaginin arazi ile desteklenmesi yada yeni baştan oluşturulması eylemidir.

Kentler arası hegemonya savaşları ve bunların di tapluluklarla giriştikleri çatışmalı ilişkiler sonucunda sümerde de cennet cehennem farklı anlamlar kazamaya başlar. Sümer mitolojilerinde düşman bilgelere tarıların hapsediği görülür. Cennet öse yine dışardadır. Yazıtlarda “Büyük Tufan” sonrası doğuda ilkel denizin ortasında yine dağ biçimli bir yer olarak karşımıza çıkar. Cennet tonrılar tarafından canlı çeşitliliğiyle birlikte kendinde tufandan kurtaran bir anlamda dünyayı kurtaran-Ziusudra’ya bahsedilmiş bir hediyedir. Buraya tanrılar bahçesi de denilmektedir. Ziusudra, kendisi gibi ölümsüzlükle mukafatlandırılmış karisiyle birlikte burada yaşarmatadır.

Savaşçı kent kralı çilgamiş ölümsüzlük arayışında bu “tanrıların bahçesi”ne ulaşabilmiş üçüncü kişidir. Ancak onlar gibi ölümsüzlüğe nail olamamıştır. Ölümü simgeleyen yılan ilkem dininde çilgamiştan ölümsüzlüğü çalmıştır.

Ölümsüzlük ideali ve arayışının iktidarın evimiyle alakalı olduğunu önceki bölümlerde belirtmiştir. İktidarın kurumlaşarak özellikle de kent mimarisinyle destlenerek varlığını sürklileştire bilmesi ölümsüzlüğün o iktidarın tepesinde bulanmış kişi yada kişilercede ele geçirilebileceği fikrini doğurmuştur. Sümerlerde ilk tanrılar bile ölümlüken artık krallarda ölümsüzlüğün peşine düşer olmuştur. Bu anlamda ölümsüzlük-ezeli ve ebedi varlık-imi iktidarın kurumlaşmasıyla devletinle alakalıdır. Cennet devletin gücünü ve süresizlikliği devr almıştır. Artık cennet tasavvuruyla kralın bahçesi ortak özellikler taşımaktadır. Kral tanrılaştıkça kralın bahçesinde tarıların bahçesi haline gelecek; tanrılar insanlara bereket getiren birer doğa gücüken bahçesinde hüküm süren ölümsüz bir kral olmaya dönüşecektir. Ölümden sonra kral tebeası ile birlikte bu ölümsüz mekanda varlıklarını sürdüreceklerdir. Sonsuz hayatın ve barışın mekanı olarak inşa edilen bu cennet tasarımı sümer mitolojisinde şöyle geçer:

“ Asalan öldürmez.

Kurt kuzuya saldurmaz...

Yaşlı kadınları ben yaşlı danim demez,

Yaşlı erkekleri ben yaşlı erkeğim demez...”

Ülkenin dışındaki bir alanda ölümsüzlüğün hüküm sürdüğü güzel bir bahçe şekilde tasarlanan cennatin gökyüzüne yükselmesi ve orda giderektüm kozmüse egemen olan büyük tanrılar tarafından göneltilemesi artık bir zaman meselesi dir. Kent devletinden imparatorluga geçişle, yeryüzünden çıkıp gökyüzüne yükselmek bir bakıma aynı yaşlardır. Kral tüm yeryüzüne hükmetme çabasına birgittikçe ve başarılı da oldukça; tanrı veya tanrılarda tüm kozmüse hükmeden güçler haline geleceklerdir. Her iki iktidar sahibinin buluşacağı mekan ise gökyüzündeki cennettir!

10. BÖLÜM

KARMA SİSTEMLER

Varola gelen inanç yaratımlarının önce neolitik tarım kültürüyle sonra de devlet cizgisiyle etkileşime girdiği tüm metanlar karma inanç yahillarinin üretildiği alanlardadırlar.

Neolitik öncesi inanç degerlerinin, gök yüzü merkezli kozmos tasarımıyla temasa geçtiği her bölge, böyle yaratımların ortaya çıkmasına olanak sunmuştur. Zagros-Toros dağ silsilelerinin iç ve dış yakaları, bu tür karma inançların üretildiği ve dalga dalga dört bir yana karma sistemlerin ihraç edildiği ilk üst bölge olma konumundadır. Dağların ve ovaların iç içe yer aldığı bu coğrafyada yaşayan Aryen kökenli toplumlar; tadıkları farklı inanç forumlarını kimi zaman çatıştırarak, kimi zamansa uzlaştırarak zengin inanç yapılarına dönüştürmüşlerdir. Adeta 4. buzul dönemi sonrası faaliyete geçen bu “bereketli Hilal” büyük ama işlevsel bir rahim görünümündedir. M.ö 11. binlerde baş gösteren neolitik kültür ova ve dağ toplulukların ayrışmasına vesile olmuş ve birbirleriyle süre gelen ilişkileneimleri değişik toplumsal-kültürel formlara gelişmesine yol açmıştır.

Günümüzde “ Kürdistan” da denilen bu bölge, mevcut dokunun izlerini barındırmaktadır. Gerek göçebe toplum geleneklerini ve gerekse tarımcıların yan yana aynı kaynaktan çıktığına dair kalıcı bir bölge niteliğindedir. Çeşitli ezgiler eşliğinde bağırılarak söylenen ve her biri bir olayı anlatan şarkılar, “dengbej”lerin gırtlaklarından çıkarken siz aslında bir şamanı dinlemektесinizdir. Yüksek dağları mesken bellemiş kabileler kıl çadırlarında birlikte bin yıllarca öncesinden çıkıp gelmektedirler. Süt ürünleri en eski yöntemlerle “berivan” ların ellerinden çıkmaktadır. Hayvan kılları emektar yaşlı ellerde ipe dönüşmekte, derilerinden, kemiklerden, boynuzlardan, tırnaklardan eşyalar: hayvanın hemen hemen her organından yemekler yapılmaktadır. Öte yandan, kürdistan’ın tarımcılarında hala ilk tarım teknikleriyle bitki yetiştirmekte, hasat kaldırmaktadır. Basit maden işçiliği babadan oğula geçip gitmekte: analar kızlarına üzerinde on bin yıllık motifler olan kilimlerin dokunulmasını öğretmektedir. İlkel çamur evler, fırınlar, depolar, kilerler, hayvan barınakları hala kullanılmakta; ilk su kanalları, ilk tapınaklar buralarda bulunmaktadır. Kürdistan’ın bir yerinde dağlara avuçlarını açarak dua eden yaşlı kadınlar görebilirsiniz. Başka bir yerinde Güneş’in doğuşunu secde ederek selamlayan, ateşe saygısızlık yapmayan, su-toprağa minnet duyan, mağaralara, kayalara, taşlara, ağaçlara, mezarlara yüzlerini sürerek tapınan insanlardır bunlar. Bin yıl öncesinden şimdiki zamana bu toprakların yarattığı ve tüm insanlara bahşettiği değerlerin tanıkları gibi dururlar.

m.ö 9. binlerde birlikte bu topraklarda çıkan neolitik kültür yakın çevresini etkilemeye başlamıştır. M.ö 6. binlerden başlayarak ise bu topraklar, anlaşıldığı kadarıyla o güne kadar benzeri görülmemiş kitlesel savaşımlara sahne olmuştur. Nihayet savaşımlarla ve m.ö 4. binlerde baş gösteren kuraklıkla birlikteyse, çevre bölgelere göçler hazırlanmış ve sümerdekilerde dahil, ilk kasabalar-kentler bu göçler sayesinde varolabilmişlerdir. Sümerlerin bile başka bir bölgeden bile sistem ithal edip etmedikleri henüz belli değildir. Sümer öncesi kentler yapılan arkeolojik çalışımlarla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Belkide yakın gelecekte sümerlerinde bir kalanı koloni olduğuna dair veriler çoğalacaktır. Ki sümerlerin, uygarlığın başladığı öğeleri şekilde tarif edilen yazı ve sayıları geliştirirken, yine bir Zagros halkı olan Elamlılardan faydalandıkları artık aşikardır.

Karma sistemleri bu coğrafyalarda iç içe yorulup çeşitli kabarmalarla ve patlamalarla dünyanın dört bir yanına dolaştıkları bilinmektedir. Önce neolitik kültürün, sonra devletleşme hamlesinin dokunduğu her alan birazda o alanın kimi özgüllüklerine göre farklı kaynaşmalara ortam sunmuştur. devlet hamlesini kesintisiz sürdürebilen

sümerleri çevresiyle girdikleri etkileşim düzenleri oldukça çarpıcıdır. Her alanda gerçekleşen med- cezirlerle hem etkileyen, hem etkilenen olma rollerini binlerce yıl koruya bilmişlerdir. Sümer modelinin yansıdığı toplumlar bu sayede büyük imparatorluklar dahi kurulabilmişlerdir. Karma sistemlerin birinci halkası işte bu toplumlardır. Mısırlılar, Hurriler, Mittaniler, Hititler vd. buna örneklerdir. Karma sistemlerin ikinci halkası m.ö 7. yy.la başlar. Başlangıcıyla bir çok toplumu etkileyen sümer geleneği; yıkılışıyla da büyük gelişmelere yol açacaktır. Günümüze kadar varlığını koruyan ve Japonya'dan Yunanistan'a uzanan yeni karma sistemler m.ö 7. yy.la başlayan bu büyük devrimin eseridir.

Zerdüştlükten Hinduizme, Budhacılıktan Taoculuğa, Konfüçyüzçülükten Yunan felsefesine kadar farklı farklı inançlar bir şekilde sümer devlet geleneğinden etkilenmişlerdir. Esasta bunlar mevcut coğrafyada binlerce yıldır harmanlanan inanç değerleriyle sümer geleneğinin oluşturulması neticesinden elde edilmişlerdir. Kimi doğal etkileşimler söz konusuysa, devletleşen iktidarların değişik inanç gruplarını ortak aidiyetler, yani kimlikler etrafında bir araya getirme sistemi belirleyicidir. Merkezleşen iktidarların hakimiyet sınırları içerisinde bulunan yerel inançların ve bu inançları taşıyan toplumların tekleşmiş kitlesel yapılara dönüştürme süreci m.ö 7. yy.la birlikte bir salgın gibi dünyanın bir ucundan diğer ucuna yayılım göstermiştir.

m.ö 7. yy devrimini devlet geleneğiyle kabile kültürünün çatışmaya girdiği en kapsamlı süreç bağlamında değerlendirmek mümkündür. Merkezileşmeye ve kurumlaşmaya çalışan iktidar, doğrudan kabile kültürünü hedef almış bu amaçla gerek fiziki gerekse ideolojik saldırılara girmiştir. Aynı düzende karşı saldırılarla yüz yüze kalan devletleşme eğilimi neticede her iki çizgi uzlaştırma yoluna sapmış gibi gözüksede aslında kabile kültürünü ehlileştirmeyi başarmıştır. Kapalı kabile kültürüne evrensellik idealleriyle yanıt veren devlet geleneğini avantajları pek fazladır. Kabile kültürünün kapalılığıyla devlet geleneğinin evrenselciliği her karşı karşıya geliste, yeni inanç formlarını yaratmışlardır. M.ö 7. yy devriminin karakteristik özellik olan Dualizm, özde iki kültürün çatışmasından da esinlenmektedir!

A-ZERDÜŞTLÜK-

Kürdistan, İran ve Anadolu coğrafyaları binlerce yıl boyunca yaratılmış inançlara ev sahipliği yapmışlardır. Dağlarda, ovalarda, nehir kenarlarında, vadilerde yaşayan ve elverişli koşullar sayesinde her geçen gün nüfusunu artırarak kalabalıklaşan insan grupları, birbirlerine benzeyen ya da benzemeyen sayısız inanç formasyonları üretmişlerdir. Yaratılan inançları destekler nitelikte üretilen şarkılar, sözler, giysiler, yemek kültürleri, kullanılan teknikler vb. yaşamsal öğeler, zamanla çevre toplumlara aktarılmış, karşılıklı etkileşimlere girilmiştir. Günümüzde bile bu topraklarda ilk inanç yaratımlarını görmek mümkün.

Zerdüştlük, böylesine binlerce yıl boyunca üretilen inanç değerlerini, devletleşen iktidar lehine reforme eden, örgütleyen öğretinin adıdır. Esasta bir devletleşme dinidir. Zerdüş öncesi miras tümünden red edilmemişse de merkezileşmeye eğilimli iktidarın ideallerine göre düzenlenmiştir.

Zerdüştlük öncesi inançlarda baskın olan doğa tanrılarıdır. Toprağa, Ateşe, Auya, Güneşe, Aya Rüzgara vd. tapınılmaktadır. Neredeyse tüm doğa bir tapınaktır. İnsanlar özel tasarlanmış tapınaklar yapmaktan uzak durmakta, tanrıların heykellerini dikmeye isteksiz görünmektedirler. Adaklar bu kutsal güçler hiyerarşisinde tepede bulunandan başlanarak, tüm doğa tanrılarına adanabilmektedir. Öte yandan bu çok tanrılık siyasal örgütlenmelerle örtüşmektedir. Dikkat edilirse, zerdüştlük öncesi bu coğrafyalardaki siyasi yapılanmalar çoğu zaman kabile konfederasyonları üzerinden şekillenmektedir.

Zerdüştün şimdiki Urmiye gölü yakınlarında, Raghae denilen bir kentte m.ö 660 yıllarında dünyaya geldiği söylenmektedir. Üyesi olduğu “ magi” aşireti dönemin Med aşiretleri içerisinde dini işlerle uğraşan ve bu yönüyle sınıfsal üstünlüğüyle de ön plana çıkan bir konuma sahiptir. Rivayete göre önemli bilgiler arasında yetişmiş ve çocukluğundan itibaren ahlaksızlıklara yalancılıklara karşı tavır almış, yoksullara yardım etmiş ve kimi toplumsal geleneklere kafa tutmuştur. Ottuzlu yaşlarda ortaya koyduğu öğretilerini on yıl boyunca sadece yakın bir akrabasına kabul ettirebilmiş ve ancak kral Visthâspa’nın onayını aldıktan sonra kitleler tarafından benimsenebilmiştir. Ki Zerdüştlük anlatılarında bu durumu doğrular niteliktedir. Buna göre Zerdüşť dinini önce büyük tanrısı Ahura Mazda ‘yı sonra ise hükümdarı ziyaret ederek yaymaya başlamıştır. Bu anlatı, Zerdüşťlük inancıyla iktidarın iç içeliğine güzel bir örnektir. Zerdüşťlük tam da bir iktidar dini olarak doğmuştur. Yine rivayete göre kral visthâspa bu dine inanmayanlarla savaşmış, üstelik Zerdüşťün kendisi de böyle bir savaşta m.ö 583 yılında-77 yaşında hayatını kaybetmiştir.

Ahura Mazda köklerini bu bölgede öteden beri inanılan tanrılardan ve ata ruhlardan olsada; onlardan oldukça farklı yanları vardır. O, gök yüzüne yükselmiş büyük tanrıdır. Yanında güçleri ve ölümsüzlükleri olan ama tanrı olmayan altı büyük ruh vardır. Ahura mazda bunların üstünde yer almaktadır ki; bunların tanrılık mertebesinden yoksun bırakılmaları, birazda merkezi iktidarın çevre kabilelerle kurduğu ilişkinin niteliğine vurgu yapmaktadır öncesinde belli bir tanrılar hiyerarşisinden bahsedilebilse, hemen hemen tüm doğa güçleri tanrılık ünvanıyla mükafatlandırılmaktadır. Oysa şimdi çoğu tanrı ölümsüz ruhlar sitüsüne düşürülmekte ve tanrı tekleşen-merkezleşen güç konumuna yükseltilmektedir.

Zerdüşť eski inançlarla uzlaşmaya özen göstermişse de birçok geleneğe karşı çıkmıştır. İnanın sihirle uğraşmasına tamamen karşı çıkmış, putlara tapılmayı yasaklamıştır. Ata ruhlar hala insanlarla olmayı sürdürmektedir, ama asıl gücü elinde tutan ve dolayısıyla inanılması gereken ilah, Ahura Mazda’dır. Ata ruhlar insanlarla tek tek ilgilenirken: Ahura Mazda herşeyi topluca görür ve onlara hükmeder burada, ata ruhları kabile iradelerini temsil ederken; Ahura Mazda, hükmetme alanını tüm Kozmoza yayan devlettir. Sanki tamda sümerlerden gelmiş bir tanrı gibidir. Gökyüzü katlarından en yükseğine yerleştirilen bu tanrı, aynı zamanda ışığın da kaynağıdır. Her şeyi bilen, herşeyi gören herşeye gücü yeten bir tanrıdır o! Evrensel düzenin babası olarak erkektir. Karşısında, sürekli savaştığı karanlığın temsilcisi, kötülüğün ve kaosun kaynağı Ehriman bulunmaktadır. O da kendisi gibi ezeli bir varlıktır ama Ahura Mazda’nın varlığından çok sonradan heberdar olmuştur. Hiddetle ahura mazdaya savaş açan Ehriman, on binlerce yıl sürecek savaşı başlatacaktır. Bir ara barış döneminden faydalanan Ahura Mazda, tuhaf bir sıralama ile yaratma faaliyetlerine başlayacaktır. İyi ve kötü ilahların varlığına geçmiş inançlardada raslanır. Hatta Şaman kültüründe bu tür varlıklar oldukça yaygındır. Ancak biçimde; kötülüğün karanlığın kaosun gücünü de tekleştirmiştir. Bir anlamda düzüni kurmaya çalışan iktidra dönük her türden ölümsür tepki büyük tek şeytan Ehriman’a hizmetle eşdeğerdir. Merkezileşmeye çalışan iktidar tek ve merkezi bir şeytan sayesinde meşrulukunu kanıtlayabilmektedir. Ahura Mazda’nın yaratım faaliyetini tuhaf kılan da budur. Merkezileşerek mutlak hakimiyeti amaçlayan iktidarın metafizik yansıması olarak Ahura Mazda; önce iyi akıl gökyüzü ışık yönetim düzçen dindarlık mükemmellik gibi devleti çağrıştıran mekani gücü ve erdemleri yaratarak ise boşlar. Ay, güneş, su toprak bitkiler, hayvanlar ve insan ise bunlardan gelir. Ancak bu yaratımdizesinin izleyen zıtlıklar ve kötülüklerde yine Ehriman tarafından üretilecektir.

Evren iki zıt gücün ışığın ve karanlığın yaratımlarından ibarettir. Işığı temsil eden Ahura Mazda yaşamın efendisidir. Ölemsaz ahlaka ve zekaya değer veren bu tanrı

dogru düzenin yaratıcısıdır. Fakat Ehriman yaratılan her yeşe kendi cephesinden yanıt vererek mükemmel düzeni bozmuştur. Böylelikle evren kaza sonucu yanlış biçimlenmiştir. İnsan eylemleriyle evrenin doru yönde düzenlenmesinde rol sahibi olabilmektedir. Bu zıtlıklar arasında doru olanda yana tavir olarak başarabilir. Zerdüştlükte insan aciz bir carlıksa da iyi ile kötünün savaşımında odak olma konumundadır. Ahura Mazda ve Ehriman insanların ilk yarıtıldığı andan itibaren savaş sahası olarak belirlemişlerdir. Ahura mazda birazda havva ve ademe benzeyen bir çift yeryüzünde yarattığında bunlar hayatta kalmayacaklardır. Sonra bir çift daha yaratır ki bu seferde bunlar Ehriman tarafından yok edileceklerdir.

Dolayısıyla insan kendi içlerine dönük mücadele vermelilerdir kişi tüm eylem ve düşüncelerinde karanlıkla ışığın savaşından hangi tarafta yer alacağına ve nasıl bir tutum sergileyeceğine kendisi karar verecektir. Tabi ki tercih edilen; kişinin davranışlarıyla söz ve düşünceleriyle ışıktan yana olması ve onun kozmik mücadelesine katılmasıdır.

Zerdüştlük kozmik tasarimini güneyenden sürmerlilerden devralmış gibidir.

Gökyüzüne uzanan ve sonunda bir ışık kütlesi halined Ahura Mazdanın bulunduğu katların yanı sıra; aynı şekilde yer altına inen ve derine gidildikçe günahkar ruhların daha fazla acı çektiği katlar mevcuttur. Dante tarafından taklit edilen Prda Viraf'ın yolculuk hikâyesinde bu açıkça görülmektedir.

Karşılıklı katlardan oluşan kozmos tasarımının; mevcut hiyerarşik yapıların kozmosa uyarlanması olguna önceden değinmiştik. Zerdüştlükte ışık kütlesi hanideki en büyük tanrı düzen kurucu erdem yaratıcı ve yönetici vasıflarıyla bu hiyerarşik ilişkilerin tepesine yerleşmiş devlettir. Özenilen devlet sisteminin kaynağı olarak açıkça 'güney'in belirlenmesi sümerle zerdüştlük arasındaki siki bağlar ipatlar niteliktedir. Jyleki zerdüştlük inancında ölümlerin ruhları bile güneye doğru giderler. Bu bir anlamda kaynaga dönüştür. Ruhlar sonradan islam dininde "sirta köprüsü" olarak karşımıza çıkacak olan "chinvat" yada "raşna" köprüsüne gelirler. Köprüdenki özlü söz şöyledir: "kendi iyiliğini başkasının iyiliği yapan kimse iyidir." Ruhlar burada yargılanacak ve yaşar ken yaptıkları iyileklerini çok güzel kızlar şeklinde göreceklerdir ki, islam bu kızların sayısının cogeltacak ve ruhlara ödül niyetine "huriler" olarak armağan edilecektir.

Zerdüştlükte güneye yüklenen anlamlar bu kadar üst düzeyde seyrederken; kuzey tam anlamıyla şeytani bir bölgedir burası korkunun ve kötülüğün mekanıdır. Açıktır ki; dağınık ve düzensiz kabile yaşamı kanlığın ve kaosun temsilcisi Ehriman'la ilintilendirilmektedir. Zerdüştlükteki bir diğer şeytani öğe si kadın karakterlidir. Kötü tanrı Ehriman'ın yapımcı si dişildir. Kirlilige atıf olarak kullanılan 'aybaşı' isimli bu karakter; Ehriman'a düzen bazmada ve kötulekleri yaymada yardımcı olmaktadır. Demek ki zerdüştlükte de kadının toplumsal yaşamda ve inanç sistemlerinde oynadığı rol kuşkuyla karılanmaktadır.

Zerdoştluğun sümer kozmolojisi il kurdugu bağ, sadeve mekan dozenlemesiyle sınırlı değildir. Zamanın hesaplanmasında da sümer kozmolojisi esas alınmıştır. Zerdüştlük ile kozmosun kaderi zaman ölçümü üzerinden kesişmektedir. Zerdüştlük dünyanın yaratılmasından on iki bin yıl sonra doğmuş bir elçidir. Ahura mazda'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Ehriman onun doğumunda ve ileri ki yaşamında bir çok defa hayatına kastetmek işlemiş ama başarılı olamamıştır. Zerdüştlükten on iki bin yıl sonra da yine "mesih" olarak dünyaya gelecek bir ışığın zaferini evrenin yakıp yok ederek ilan edecektir. Büyük son bir meteorla olacaktır. Meteor düşecek ve her şey eriyerek akıp gidecektir. Cehennem bile ayata kalamaz. Yeryüzü dümdüz bir ova haline gelir. Bu kozmik yok oluş aslında yok oluş aslında bir kurtulaştır. Ve yien kozmik döngünün bir sonucudur. Kozmos kendini yeniden yaratmaktadır.

Zerdüşlük gerek dinsel anlatıları ve gerekse ahlaki siyasi öğretileriyle yeryüzünün büyük bölümünü etkilemeyi başarmıştır. Belkide bir din zerdüş kadar yalnamıştır. Adeta kabilecilikten merkezi devletleşmeye meyleden her toplumun kılavuzu olmuştur. Elbetteki bu inançtan faydalanan her kes kendi özgün şartlarına göre onu reforme etmeye çalışmışçada; zerdüştlüğün temel ilkelirini korumaktan da geri kolmamıştır. Doguda hindistan çin japonya ; batıda ise yunanistan; zerdüştlük inancından faydalanarak merkezi devletleşmeye geçebilmişlerdir. Ve donüme dünyeyin en etli dinleri ol yahudilik hiristiyanlık ve islamişetin zerdüştlükten devraldığı miras oldukça hayti önemesahiptir. Her üç dini de gerçek anlamda di yapan biraz zerdüştlüğün kendisidir. Hepsinde oynadığı temel rol doginik kitle iktidarlarının tek ve güçlü bir devlet yapılanması etrafında toplamak vebaşarabilirse eriterek tek bir bedene döneştürmektir.

Özü itibarıyla zerdüştlük merkezi devletleşmelere hizmet eder. Zaten bu amaçla icat edilmiştir. Merkezi iktidari yücelterek farklı kültürlere-inançlara sahip daginik insan gruplarını kurumsallaşmış devlet otoritesi etrafında birleştirir. Bu coğrafyada zerdeşlük öncesi devletleşmeler daha çok en güçlü kabilenin başta bulunduğu çeşitli kabile konfederasyonları ya da sadece kabile devletleri şeklinde gerçekleşmiştir. Ahura Mazda her ikisine de karşı çıkar. Herkesin tanrısı olacak kadar kapsayıcı ama tek tanrı olarakta merkezidir. Söyle ya da böyle dışında yer alan her şey doğrudan seştan Ehriman'a bağlıdır ve dolayısıyla düşmandır.

Pers-Med imparatorluğunun kısa sürede hindistan'dan yunanistan'a kaskaslardan mısır'a kadar yayılmasında zerdüştlük inancının kolaylaştırıcı ve teşvik edici yönü gözardı edilmez. Denilebilir ki; persler ve medler, hem zerdüştlük sayesinde bu kadar geniş bir alana hükmedebilmiş hemde hükmettikçe çerdüştlükten etkilenen insan sayısı her geçen gün artabilmiştir. Sonuçta japonyadan yunanistana uzaan dorudan etkilime dalga dalga dünyanın dört bir yanını kaplamıştır. Bir bakıma "altın hilal" en büyük hamlesini başarıyla gerçekleştirmiş ve yeryüzünün bir ucudan diğer ucuna uzanan ışıktan bir hilale terfi etmiştir. Kabilelerin devletleşme macerasında dönüm noktası olan m.ö 7. yy devriminin baş kahramanı Ahura Mazda bu ışıktaki gizlidir.

B-) ESKİ HİND'TEN HLİNDÜİZME

Bazı coğrafyalar var ki bir kimsenin burdaki tüm inanç yapılarını tamamen fertmesi mümkendegildir iç içe geçmiş çok sayıda inanç değerinin karçımıza çıkrttığı manzara behbirinin tek tek ayıklanıp üzerinde itinal çalışmayı gerektirmektedir. Yinede emekten ve zamandan yana sarfiyatımızda bize tastamam sonuçlar sagleyecagi konusu şüphelidir. Hint coğrafyası için işte böyle bir durum geçerlidir kimi bölgelerde birbirlerine rengini ve kokusunu vermiş kimi bölgelerde ise adeta carlığının bagimsiz şekilde sürdürmüş inanç sahiplerinin; araştırmacıların kaygılarıyla pekte ilgilenmedikleri açıktır. Dolayısıyla teferruata kaçmadan konuya uygun temem inaç kalıplarının birbirleriyle geltirdikleri ilişkileri,

Hindisaştan'da neolitigin ilk aşamalarına ait heniz herhangi bir bulgu mevcut degildir. Bu bilgi neolitik kültürün başka bir bölgeden bu alana taşındığı yönündeki tezi dorulanmaktadır. Hindistan'a neolitik kültürün taşınmasındaki üs bölge ise günümüz iran'ının güneydoğusunda yer alan bellucistan'dır. bellucistan'da avcılık-toplayıcılıktan hayvan evcilleştirmeye ve toprağa dayalı üretime geçiş orta doğuda diğer neolitik çıkırlar la neredeyse eşzamanlıdır. Aralarındaki bağlantının kapsamı şimdilik anlaşılamamışçada paralel gelişim görterdikleri bilinmetedir. Çanak çömlek yaiminden işlemeciliğine yetiştirilen tarımsal ürünlerin çeşitlerine kadar her alandabenzer özelliklere sahiplerdir.

M.Ö 4 binlerde bellucistan bölgesindeki üretim: miktar çeşitlilik ve de kullanılan tekniklerdeki gelişmişlik düzeyi bakımından kayda değer bir mesafe katetmiştir. Büyük yerleşim alanları kurulmuş çevre toplulukları la daha çiki ilişkilere girilmiştir. M.Ö . bin yıla gildiğinde ise bu kültürün indus nehrinin kıyılarına ulaştığı ve kısa sürede elverişli koşullarında yardımıyla Mezopotamya'yı anımsatan kenler türettiği görülmüştür. Harappa ve mehejo-dero bunlarından en görkemlidir. Zagros'lardan indus'a uzanan neolitik kültür birbirleriyle irtibatlı şekilde kalıcı dausunun yaratmaktadır. İndustan Elam topraklarına kadar karilıklı akıntıların toplandığı her yer, faal kalabalık nüfuslar barındıran kenlere dönüşmektedir.

Neolitik dalgaının hintgrafyasındaki yerer gruplarla sağladığı etkileşim geniş bir alanı karma inançların üretildiği bereketli bir bahçeye çevirmiştir. Mısır'a benzer biçimde geçmiş göçebe inançları ile neolitik tarımcı yaratıların hindistan da ki bir aradılığı bu nenledir. Hindu inançları tek bir kültürün bünyesinden çıkan figürler ve ritüellerin eseri olsaydı hiç bu kadar renli olamazlardı. Bundandır ki, sadece hindistan'ı değil; çevre coğrafyalarda da, günümüzde carolan inanç yapılarını keskin hiyerarşilerden uzak inançlar toplulukları yada karmaları biçiminde değerlendirmek gerekmektedir.

Eski hint mitolojisi neolitigin etkisi altındadır. Dil ve içerik bakımından şimdiki hinduizmden kimi farklılıklar taşımaktadır. Vejeteryanlık yoga ölümleri Arilerin istilasıyla birlikte gelişmiştir eski hint mitolojisinde evreni yaratan güç "curana" dir. Evrendeki tüm hareketleri o belirlemektedir. Gece ve gündüzü ayarlamakta altından yapılmış güneş o dolaştırmaktadır. Yarattığı üç dünya vardır. Yer gök ve aradık hava. Hepsinde varuna mevcuttur. Varuna dışı evren beden görünümündedir. Rüzgar onun nefesidir. Güneş'te dahil sayısız nesne ve canlı ona yer yüzünde yaşananların bilgisini aktarmaktadır. Evrendeki tüm varlıklar bu mitoloji sayesinde ilahlaştırılmış gibidir. Dış-evren bedeni simgeleyen caruna'nın yanı sıra güneş rüzgar yağmur tanrıları ve toprak tanrıçası bulunmaktadır. Bu evrensel sistemde ışık ve karanlığın mücadelesi ilelebet sürmektedir. "... kanlık düşman kovulur/ göğün çocuğu gelip ışıklarını saçtığı zaman" yada "ışığa gittik tanrıları bulduk." Türünden ilahiler. Karanlıkla savaşını anlatmaktadır. Gerek zerdüşlükte ve gerekse uzak doğu mitolojisinde benzer ifadeler varolduğu bilinmektedir. Anlaşılan o ki;aryanların fiili istilalarından ve de uzak doğu ülkeleriyle geliştirilen ilişkilerin sanılan tarihinden çok önce her üç coğrafya arasında siki bir etkileşim söz konusudur.

Aryan inançlarından da hindularinkine benzer biçimde toplumsal yaşam ile kozmik düzen örtüşmektedir. En büyük düşman kozmik düzeni bozan unsurlardır ve bu karanlık-kuraklık gib yine insani iradisi dışında gelimektedir. Mesela hindularda güneş tutulmalarına verilen önem ve hiss edilen korku aryanlar içinde aynen geçerlidir. Her iki kültürde de kozmik düzenin zolmasına yol açan insanların kötü davranışlarıdır. Kötülüklerden sakınmak iyi tanrıların karşısındaki kötü güçlerin elini güçlendirmemek gerekmektedir. Hindularda olduğu gibi aryanların tanrıları dan sümerlerdekilere göre farklıdır. Sümerlerdeki zaman zaman insanla felaket gendiren kışkırtıcı kibirli intikamcı tanrı tiplmesi erine güler yüzlü insnaları koruyan insanlar tarafından rahatlıkla memnun edilebilen tanrılar geçerlidir.

Aryan kabilelerin M.Ö binlerde bu toprakları istila ettiklerinde bu ter benzerlikleri çoğaltılıp pekiştirilmesinden ziyade parçalanmalara ve yıkımlara sebep olmuşlardır. Kentler ve kasabalar boşalmış insanlar dağların ormanların kuytuluklarına sığınmak zorunda kalmışlardır. Belki de o kurtuluş yaklaşılarının, kurtarıcı bellentilerininsanlığı hatırlatan yoga türübiressel ruh terbiyeciliğinin rağbet germei ile bu istila sonrası yanan acıların bağlantısı vardır ermanların derinliklerine daların doruklarına inşa edilen tapınakların yaygınlaşmasında bununla ilintilendirilebilir.

Batı' dan akan kabiller üstün donanımına sahiplerdir. Ellerindeki son model savaş ve üretim araçlarının yanı sıra mezopotamya devlet geleneğinde beraberlerinde getirmektedirler. Hinduların aksine yazı ve matematik öğrenmişlerdir ve kendilerini yerel halka karşı üstün kılmada bu avantajlarını kullanmaktan çekinmeyeceklerdir. Öncü rahip sınıfını doğıtacaklar Mezopotamya'ya benzeri kenler kuracaklardır. O zamana kadar süregelen sözlü gelenek yazıya dökülen onlar olacaktır kutsal kitaplardan vedalar, brahmanalar, upanişatlar yazılı metinler haline getirilecek; Mahabharata ve romayana gibi ünlü destanlar belgelenekcektir. Ama aryanların en etkili silahları matematiktir. Göksel düzenin hesaplarında kullandıkları matematik sayesinde sümeri çağrıştıran kutsal devletleşmeyi mecrulaştıracaklar özünde bir devlet dini olan hinduizm'in kast sisteminde tepeye yerleşmekten geri kalmayacaklardır. Hinduizm yine eski ve yeni inançların harmanlanmış lahi olsada aryanların lehine toplum düzenlemesinin izlerini göğünce taşımaktadır. Yüzyıllarca sözlü olarak nelden nesile aktarılan sayısız ilahiye yazıya geçirdiklerinde kendi sitatilerinin ilahi bir dayanığa bağlamaktan çekinmemişlerdir. Aryanlar öncesinde de indus vadisinde de M.Ö 2500'lere kadar ileri düzeyde kentler ve bu kentlerde yöneticiler bulunmaktadır. Başta altın gümüş bakır kurşun ve kalay olmak üzere maden işletmeciliğinde tarımsal üretimin çeşitliliği eşya üretimi ve balıkçılıkta hiçte sümeri aratmayacak bu kentler; ağırlıkta tipki sümer devletleşmesinin ilk aşamısında oldu gibi neolitik kültürel kültüre özgü karşılıklı memnuniyet ve saygı esalarına göre yönetiliyorlardı. Ancak aryanların istilası ile birlikte bu kültür yerini kati devlet hiyerarşisi içinde yine sümerlerin istila eden çol kabilelerin gibi irkin üst sınıf bağlamından kumunlandığı bir yapıya terkedecektir.

Her ne kadar aryanların kutsal devlet hamlesi ile hinduizmin yapı taşları yerleştirilmeye başlanmışsada bu inanç topluluğunun sistematize edilmiş M.Ö bin yıllarına rastlar. Bir dinden çok yaşam felsefesinin niteliğinin taşıyan hinduizm'de hala büyüsel tetemik neolitik öğeler bol miktarda mevcuttur. Vedalar adlı kutsal kitapta aryanlara ait inanlar sıklıkla görülsede eski inançlarıda büyük oranda kapsadığı söylenelbir bir tarafta aryan kabilelere öza ateş etrafında icra edilen ritüeller oyunlar hikayeler öte dünya inancı cennet ve cehennem figürleri kurban etkinlikleri; öte tarafta ise eski ilahiler hikayeler oyunlar ve doğa inançları gezilebilmektedir. Vedalar da insanların, tanrıların mesajlarını ve kaderlerinin öğrenmek için gezginciliği izlemeyi esas aldıkları da başka bir gerçektir. İnsanların en fazla saygı duydukları tanrıları yıldırım ve yağmur tanrısı indradır. Vedalar daki uyum sanki bu tanrıda somutlaşmış haldedir. Tanrı indra yağmura himederek bereketi yıldırımlar göndererek-vurucu gücünü göstererek düşmanlarını cezalandırmayı vesile olabilmektedir.

M. Ö 8 yy'da aşağı mezopotamya ile deniz üzerinden bağlarını sıkılaştıran hindistanda M. Ö 600 yy' la birlikte dağınık iktidar merkezine gönderme yapan çok tanrıcılıktan; her şeye muktedir, mutlak iktidarı simgeleyen tek tanrıcılığa geçilecektir. Ganj nehri çevresinde yer alan güçlü monarşiler diğer kabileleri savaşlarla denetime aldıkça bu tek tanrıcılık girşimi pekişecektir. Tek tanrıcılığa geçişi Hindu dininin temelini oluşturan Upanişadlar adlı kutsal metinler temsil etmektedir. Upanişadlar, çevre topluluklara kimi özerlikler tanımaktan geri kalmayan monarşilerin dinsel felsefelerinden meydana gelmektedir. Savunduğu tek tanrı, tüm merkezi iktidar arayışlığına rağmen Mezopotamya'daki örneklerinden bir çok yönüyle ayrılmaktadır. Bu ayrılma noktaları yine Hindu inançlarının çeşitliliğinden ve uzun geçmişinden kaynaklanmaktadır. Kutsal tek tanrı, korkutucu, feleket yağdırabilen, insanlardan çok üstün bir varlık değil; her yerde her canlıda kendini gösteren büyük bir ruhtur. "Brahma" bu ruhun adıdır.

Brahma'nın dogumuna ait mitoloji, Aşağı Mezopotamya'dan alındığı çok açık olan matematiksel zaman döngülerinin eşliğinde anlatılır. Geçmişte de hint felsefesinde zaman, devinimsel, dairesel döngüler şeklindedir. İyi ile kötünün, karanlık ile ışığın yer değiştirmeleri ile bu döngüler gelip gitmektedir. Son döngüde ışık ve iyilik mücadeleyi kazanacak ve egemenliğini kuracaktır. Doğum, ölüm tekrardan diriliş, bu dairesel döngüler tarafından gerçekleştirilir. Evrendeki ruhu olan tüm varlıklar bu döngüde nasibini almaktadır. Evren bir bütünlük içerisinde bu varlıklara eşit fırsatlar vermektedir.

Ancak yeni zaman döngüleri kesin sayısal ifadelerle kavuşturulmuştur. Hintlerde Maha Yuga “Büyük çağ” denilen büyük zaman düngüsü 4. 430.000 yıl sürmektedir. Hint yaratılış mitolojisine göre evrenin yaratılması bu Maha Yugu'larla ilişkilidir. Bin Maha Yuga gecesinde sonra ilk tanrı Vişnu uyanır ve göbeğinde bir lotus çiçeği açar. Bu Lotus çiçeği yer altı yer yüzü ve gök yüzü dünyalarını oluşturmaktadır. İşte yaratıcı Brahma, bu Lotus'un içinden çıkar ve içerisinde bulunduğu yumurtayı kırarak doğar. Sonra sında dünya yine yedi günde yaratılır ki; bu gün sayısının, gök sel katların sayılarına karşılık geldiğini önceden görüşmüştük.

Lotus'dan doğmak, çomurdan doğmanın başka bir ifadesi olabilir. Vişnu, tanrılar öncesi bir dönemin temsilcisidir. Kaos egemendir ve seller yüzünden yaşam yok olmuştur Brahma bu kaostan üstelik Vişnu'nun göbeğinde filizlenen Lotustan doğar. Bir yumurtanın içinden çıkar. Çıkar ki; yumurtanın göçebe kabile inançlarında yaratıcı faktör olduğu bilinmektedir. Yani evren-tanrı, iki dogumun peş peşe yaşamaktadır. Önce bir çumur bitkisinin içinden çıkmakta, sonra yumurtayı kırmakta ve böylelikle kaosa san vermektir. Sümerlerde Utu tufandan sonra gök yüzündeki güneş şeklindeki doğarken; Brahma en eski yaratıcı figürlerden, çamur ve yumurtadan doğmaktadır. Göçebe ve tarımcı anlatı birleştirilmiş gibidir. Neolitik kültür taşıyıcılarıyla eski göçebe yaşam tarzı uzlaştırılmış olmaktadır. Göçebe toplumların yaratılış mitolojisiyle, neolitik unsurlar yan yana getirilmektedir. Belkiden kaostan çıkış bu uzaklaşmadan yatmaktadır. Elbette “önce Lotustan doğma” anlatısının, bu dönem itibarıyla hangi kültürün ağır bastığı yada tercih edildiği konusunda bize fikir verdiği açıktır. Öte yandan Vişnu'nun Brahma olarak kendini tekrar doğurduğuda söylenebilir. nihayetinde yeni tanrı kendi bedeninin bir parçasıdır. Sümerlerde varolduğu üzere tanrının evreni yaratması söz konusu değildir. Tanrı, evren olarak doğmakta ve üstelik bunu tekrarlayabilmektedir. Kendini tekrar tekrar doğurmak ruhun biçim değiştirecek yeniden dünyaya gelmesi gibi eski inanç değerleriyle uyumlu bir imgedir. Aynı zamanda tanrı olan evren en büyük ruh olarak yaşam döngüsünü sürdürmektedir. Bu evren-tanrı sadece doğumlarıyla değil varolduğu haliyle de ruh gücü yapabilmektedir. Vücudun karanlığı, butlarından kötü ruhları yarattıktan sonra; başka bir vücuda giderek ışığı varedebilmektedir. O kötü ve iyide yani evrendeki her şeyin özünde bulunan büyük ruhtur. Evren onun bedenidir. Ağzından, midesinden, kollarından, ayaklarından, hayvanlar çıkarmakta; tüyleri bitki örtüsüne dönüşmektedir. Yaratılışlar giderek iç içe bir görünüm sergilemektedir. Tıpkı soyların oluşumu gibi bir önceki, sonra yaratılacak olanın nedenidir. Taittiriya Upanişad metnindeki bir şiir şöyledir:

“Atmadan uzaya çıktı;
Uzaydan rüzgar;
Rüzgardan ateş;
Ateşten su;
Sudan toprak
Ve sudan otlar, yiyecekler...”

Evrenin tanrıyla özdeşleştirilmesi Hinduların kurban ritüellerinden çarpıcı bir anlama kavuşur. Kurban, evren modellerinin canlı beden üzerinde oluşturmalarıdır aslında.

Evrenin işleyişi kurbanı dönük eylemlerle kurbanın soluğunu pozisyonlarla ve kurbanın anatomisiyle doğrudan ötüştürmektedir. Her şeyden önce, kurban seçilen hayvan- ki çoğunlukla bu at olur- melez olmamalı ve kutsal sayılan işaretleri vücudunda taşımalıdır. Bu hayvan ritüelin başlangıcında bir direğe bağlanır. “direk” figürünün bir çok Totemik-Şaman inanışta görüldüğü üzere tıpkı Lotus sembolündeki gibi evrensel katları birleştiren “kozmik direk” ile alakası vardır. Zaten Hindular bu direğin kutsallaştırıcı bir tanımlama geliştirmişlerdir. Ona “önceki Güneş” denmektedir. Kurbanın etrafını saran saman yığınları, yeryüzündeki otların; odunların, yeryüzündeki ağaçların; kurbanı serpilen su, evrendeki suların; dört yana çakılmış çitler ise dört bucağın yerine geçmektedirler. Ayıyeten kurbanın vücudundaki her parçanın evrende bir karşılığı vardır. Kurbanın gözleri Güneş, nefesi rüzgardır. Karnı yeryüzü, sırtı gökyüzüdür. Ateş bu gövdenin içerisinde bulunmaktadır. Kurban eti, bulutlarla, kemikleri yıldızlarla eşleştirilir ve bu böyle sürer.

Aslında kurban tanrının ta kendisidir. Çünkü oda tanrı gibi evrenle aynı şeydir. Tanrı kurban edilmektedir. Ki o öldürüldüğünde taze bir hayvanın başlangıcı kabilinden tekrardan doğumu gerçekleştirecektir.

Tanrı ve kurbandan sonra Hindular toplumda bir nevi evrensel düzenle denk düşürüldüğünde bahsedilebilir. Kast sisteminin bu derece katı olmasında toplumsal tabakaların evrensel yapıdaki bir yerlere karşılık gelmesinin payı büyüktür. Hindu inancı mezopotamya kökenli matematiksel kozmik düzenin ahlaki yorumu geliştirilmiştir. Ona göre nasıllı büyük zaman döngüsü insan iradesiyle asla değiştirilemiyorsa nasıllı Güneş, Ay, Yıldızlar ve evrenin kapsadığı nesnelerin izledikleri yaşam döngülerine müdahale ediliyorsa; işte insanlar arasındaki kast sisteminde olduğu gibi kalmalıdır. İnsan, ya bu kozmik düzenin toplumdaki tezahürüne boyun eğecek; ya da toplumun dışına itilecektir, dışta kalmayı göze alacaktır. Çünkü insanlara ait oldukları toplumsal kategorinin gereklerine uygun tavır ve davranışlar sergilemezse sadece toplumsal düzenin değil, evrensel sisteminde bozacaklardır. Bu sebeple statüler arasında herkesin inandığı tanrıya takılan isimlerden, uygulanan ibadetlere kadar yaşamın her alanında farklılıklar olmalıdır.

Hint felsefesinde bireyin kendisinde evrendeki sistemi yüklenmiştir. Fizyolojik bakımdan her insan zihninin bedenle kurduğu ilişki, güneşin gökyüzü ile ilişkisine benzetilmektedir. Beden hareketsizken zihin belli kurallar dahilinde hareket etmektedir. Beden öldüğünde zihin tekrardan dünyaya gelmenin ve başka bir varlığa geçmenin yolunu bulacaktır. Yani güneşin gökyüzüne gelişi ve gidişi gibi aslında insanda dünyaya gelip-gitmektedir. Bu durumu olağan karşılamak ise erdemdir. İnsan hayattayken sakin davranışlarla basit bir ömür sürmeli ve ölüm geldiğinde huzurlu olmalıdır.

Özcesi Hinduizm’de evren ile tanrı aynı şey, diğer her şey ise bunların yansımalarıdır. Çoğaldıkça kopyalanan, kendi içinde varetlediği her görüğüye kendini aktaran bir tür evrenler dizgesi söz konusudur. Sümerlerde dahil, diğer devletli toplumlarda da benzer bir durumun geçerliliğinden bahsedilebilir. Makro kozmos olarak evren, Mezo kozmos olarak toplum, Mikro kozmos olarak birey bağlantılı kılınmıştır. Bireysel istemlerle toplumsal görevlerin uyumluluğu esasında toplum ve bireyin kozmik yapıyla ilişkilendirilmesinde yatmaktadır. Ancak Hindularda farklılık arzıdan kimi hususlar vardır. Temel farklılık, neolitik öncesi, inançların büyük etkisinden kayanklanmaktadır. Sümerlerde ve sonrası sami dinlerinde insanın yaratılışı, yaratılmış evren ve tarihin çok ilerisine tekabül eder. İnsan, yaratılışı itibarıyla tali plandadır. Katı hiyerarşik iktidar ilişkilerinin ürünü olan yüceltilmiş sınıfsal kimliğin yerine geçen tanrılar evrendeki yaratıların sorumluluğunu tek başlarına üstlenmişlerdir. Tanrıların insanlara pekte ihtiyacı yoktur. İnsana başka bir maddeyi işleyerek yaratmalarının sebebi yalnızca kendilerine hizmet etmesi içindir. Ondan sınırsız, kölelik ve emek ister. Oysa Hindu

inancında tanrı ile insan hukuku başka bir düzlemde sürmektedir. Tanrı çoğalmak için bölünür ve olan herşey birazda tanrının kendesi olur. Tanrı-evren-insan iç içe geçmiş ve karanlık görevlerle donatılmışlardır. Ortak yaratılış, yaşam ve hisler ilişkisini sahiplerdir. Bu sebeple tanrı var oluşu itibariyle insandan çokta farklı ve uzakta değildir.

Sümerlerde ve sümerden etkilenmiş dinlerde tanrılar, birazda keyfi kararlara insanları yattıkları gibi zamanı geldiğinde cezalandırmaktan, hatta yok etmekten çekinmezler zaten insanlar yaratılışları gereği doğuştan günahkar varlıklardır. Çirkin düşman canavarların kanından yaratıldıklarından; günaha ve ihanete müsaittirler. Tanrılar kötü yola sapmaya hazır bu fani varlıkları terbiye etmeye çalışmaktadırlar. Hindu inancında ise tanrılar doğrudan acı çektiğine, onları yok ettiğine raslanmaz. Sümer tanrılarının mekanın ve zamanın başlanancısından itibaren carliklarını sürdürüyor ve tüm evrenin hareketlerine müdahale edebiyorken; hindularda, tanrıların dışındı hatta üstünde büyük kozmik işleyiş mevcuttur. Tanrılar ezeli ve ebedi zamana yayılmamışlardır. Tıpkı insanlar gibi tanrılarda Makro Kozmosun yasalarına uymakla yükümlüdürler. İnsan diğer tüm varlıklar gibi tanrılardan bir parçadır. Tanrının parçaları onları varlıklar arasında sinirsel dile bürülmüş metafizik temaslar her zaman mevcuttur. Karşılıklı ruh geçişkenliği ve bunun sürerliliği birbirlerinin varlığına dayalı saygı ilişkileri geliştirmelerine vesile olmuştur.

Bireyin orda doğuya nazaran toplumsal davranışlarda önemli ve etkili bir bonuma yerleşmesinde hindu inancının bu arıcaülüğü yatar. Neolitik önemcesi inancların agor etkisi ilahi güçlerle bireyin “öz”de bulunduğuna inanılan ortak ruhsal paydanın aracılığıyla temas kurmasını sağlar. Büyüçülük ve şamancaılıkta olduğu gibi birey tek başına ruhsal yolculuğu ritüellerini sürdürebilme yetkisine sahiptir. Ruhunu-zihnini beninden kurtara bilir; ruhunu bedenine hakim kılmak için özgür kararıyla gerekirse kendisine acılar çekebilir. Bu acı çekme ritüellerini kalbalığa acı bir gestiride dönüştürebilir. Günümüz hindistanındaki rahipler mevcut sınıflar üstü varlıklarını böylesi ritüellerdeki başarılarına borçludurlar. Rahiplerin yaşamları sürekli bir ritüel haldir zaten. Halkın içersine girip felsefesini insanlara onaylata bilen rahipler tanrılaşma yolunda ilerlerler. Onlar; ahlaklı metecazi acili hayatlarıyla halkın öncüleridirler. Kutsal kişilikleriyle reryüzünde insanların arasında yaşayan tanrılaridirlar. Görünmeyen tarılara kurbanlar adayan insanlar bu yeryüzü tanrılarına da bağışlarla ikramlarla hizmette bulunurlar. Tanrılarını memnun ettikse tanrılarda insanlı ödüllendireceğine inanırlar.

Bireyin hindu inançından ruhunu özgürleştirip tanrılaşma yolunda uyguladığı en etkili ritüel ‘Yoga’dır. Yoga evrensel hareketin zihin ve benle tekrarı prnesibine dayanır. İçteki tanrisal özün diğer ölerle irtibatı amaçlanır. Ölüm ve terardan dirilmenin sonsuz dairelerinde gerçekleştirilir. Kisacasi yoga ila ruh ve beden üzerinde sağlanan denetim evrensel ruha/öze ulaşmak için kullanılmaktadır. Bu alemde kozmik düzeni yaşanan çatışmaları ve ortaya çıkan acıları hiseder. Yoga ile vecddurumuna çecen kişi zihnini ve bedenini tüm dış ekilerden sıyırmıştır. Acıya soguga ateşe v.b karşı inanılmas ortamda dayanıklı hale gelmiştir. Artık ruhsal arınmalı sağlamak için ölümü beklemesine gerek yoktur. Ruh yolculuğuyla göksel katları bir aşım inzicaya çaklerek hiç temizlik yapmadan özgün giysiler giyip günde sadece bir defa yemek yiyerek uyuyarak ömrü boyunca sürdürebilir. Nircana’ya uyaşan kişi artık bir ‘ermiş’tir hinduların ‘jinalar’ dedikleri bu ermiş kişiler toplumda büyük saygı görür.

Ancak kandlar nircanaya isteserle ulaşamazlar. Onların doğrudan getirdikleri duygusal zaafırları hısları ve yalancılıkları vardır. En fazla benzer ritüellerle sadece tefekkür güçlerini artırabilirler. Daha ötesine geçme vasıflarınan yoksundurlar.

Doğrusu geçmişini pekete bilmediğimiz bu kadın düşmünliği hindu iniçlerinin üzerinde eğreti duruyor gebidir. Ağaçlarla hayvanlarla bile ruhsal ortaklıktan öz birlikteliğinden dem curan bu inançların kadını nıvcana gibi cennetle eşdeğer bi merceden men etmesi anlissilir diğildir. Kaldi ki bu topraklardan evren her zaman dışil bir beden imgesiyle tasavvur edilmiştir. Dışil-evren en büyük tanrısal güçtür. Yaşam öe ölüm gece ve gündüz göngüleri bu büyük bedenin içinde gerçekleşmektedir. Öyleyse kadının bu derece aşagılanmasının adresi farklı olmalıdır. Hint mitolojisine baktığımızda bu adresin yine Mezopotamya olduğunu anlıyoruz.

Hint mitolojisinin sümerlerden devraldığı belli olan hikaye şu şekilde dir: büyük dışil evren sümerlerdeki gibi yılan biçimlidir. Hintlerde evrenin ve insanın hayat enerjisini temsil eden yılan burada savaşılməsi gereken düşmün rolundedir sümerdeki marduk a benzeyen bi kral ortaya çıkar. Kiral indra! Mardukun tiamatla gerçekleştirdiği amansız savaş indra ve kozmik yılan vritra arasında tekrarlanır. Tahmin edileceği üzere bu savartan zaferle çıkantaraf indradır. Dolayısıyla evrenin tanımlanmasında dışil öğelerle eril öğelerin ilişkisi kötü ve karanlık olanlarla iyi ve aydınlık olanları ilişkisine dönüşecektir. Tek vücut halindeki evrende iç içe geçmiş iyi ve kötüler; tiamat'ın vücudundan kopardığı parçalarla herşeyi tekrardan kuran marduk becerisiyle tek tek ayırıştırılacaktır. İyi ve kötü olanı tanımlayarak sınıflandırmak bir parçalama giribimidir. Ruh-öz ortaklığına curulmuş öldürücü ber darbedir. Karşılığı; toplumsalın ataerikl iktidarlarca yeni baştan düzenlenmesidir. Nihayetinde hint kani erkeğinde boyun egerek nu kakip etmeken daha yükce erdemlere erişemeyecektir. Bunu en tragik örneği “sati” ritülidir. Sümerlerde kiralın mezarına canlı canlı sokulan maiyetin kararını hint kadınıda paylaşmaktadır. Ölen erkeğin karısı kocasının yandığı ateşe kendini atacaktır. Kadının bu eylemi mitolojiye desteklenmiştir. Hindu kadını burada tanrı sivo'nin ei satiyi taklid etmektedir. Başka bir ifadeyle: sendisine tanınan yücelme şansını kullanmaktadır

C-) BUDİZM

...“kendi içindevar olan hiçbir şey yoktur;
Ama her şey bir birleriyle ilişkilidir;
Bu evren karşılıklı ilişkiler içindedir

-BUDDHA-

Katı hiyerarşik toplumsal yapılarda artan eşitsizliklere ve iktidar sahiplerinin gaddarca uygulanmalarına karşı çıkan tepki hareketlerinden biride peygamberlik gelenegidir. Mevcut sistemin insanlara iyi ve güzel bir yaşam olanagi sunmadığına dünyadaki kötülüklerin artığına; bunlardan kurtuluşan ise-tipki bir şamanın beden ihtiyaçlarını öteleyerek ruhunuterbiye etmeye yinelmiş gibi-ruhsalvaroluşa yüklenmekten geştigine inanan paygamberler; takipçilerine ruh terbiyeciliğini öğütlerler. Nasıl yaşamalı sarusuna söz ve eylemleriyle de yanıt veren şaman kimselerdirler. İnzivaya çekilir ve oruş tutup acı şekerler. Sik sik fiziki ve ruhsal yolculuklara çıkıp kusal ruhlarla irtibata geçerler. Bir çoğunun babası belli degildir yada kutsal bir ruh tarafından döllemişlerdir. Hedef kitleleri tafafından önce dışıalanırlar sonra yüceltilirler. Karşıt olanları cehennemle cezalandırılacağına hükmeden peygamberlerkendi yolunun sonunda cenntin olduğunu iddia ederler. Yoryüzü böyle binlerce peygamberin çıkışınatanıklık etmiştir. Amam çok azının adı günümüze gelebilmiştir.

Peygamberlik gelnegi boşlamında değerlendirecek olursak; Zerdüştün iki çocu vardır. Zerdüştlük öğretisinin ekti alanı içerisinde evrenselcilik vasılarıyla öne çıkan ve bu gün yer yüzünde en çok simgeleri heykelleri kullanılan bu peygamberlerden biri şakya

bakilenin alimi kapilavastulu gautama yani Buddha diri yahudi kebilenin genç çilecisi nasirali İsa'dır. İsa 'baba' dediği tanrisinin anesi meryem'i döllenmesiyle; buddha ise en kutsal totemlerden biri kabul edilen altı dişli filin, rüyasında annesini gibe bırakmasıyla dünyaya gelebilmişlerdin. Brahmanlar buddha'yı farissiler isayı düşman bellemiş isaya yakın arkadiş yuhuda ihanet ederken buddhaya en yakın adamlarından kuzeni devetta komylolar kurmuştur. Ancak budhakurtulabilmiş isa ise carmihta can vermiştir. Her ikisi arasında buylesine benzerlikler olmasına karşın farklılıklarında az değildir. Her şeyden önce isa binlerce yıllık kimlik ve iktidar çatışmalarına ev sahipliği yapmıştır filistinde paydi bir peygamberdir ve sir şaman olmatan öte kirallığı talep etmektedir. Buddha için ise tersi geçerlidir. Buddha krallığı bırakım cilcilige yönelen bir peygamberdir. İsa aynı zamanda babası olan tek tanrıdan aldığı emirleri çevresindekiler insanlara aktarır. Buddha da ise tanrı yoktur. Yada bir bakıma tanrının yenerini almıştır. "insanları bedensel varlığı ve ben" diyerek yola çıkış ve insanlara gerçeğe ulaşmalarını öğretmiştir.

Buddha İsa'dan 500 yıl önce hindistan'ın keşeyinde yaşar anesi onu durduktan yedi gün sonra ölür. Vücudunda bulan kutsal işaretler kahinlerce farkedilir ve gelecekte ya büyük bir kral yada peygamber olacağı müjdelendir. Saray ceresinde yetişen bir çocuk için fazlasıyla yeteneklidir. Katıldığı yarışmaları kazanarak düellolardan başarıyla çıkarak henüz on altı yaşındayken sevdici kızla evlenmeyi hak etmiştir. Ancak aldığı iyi eğitim ve muhteşem zekası onu ruhsal bir krizin eşğine çekecektir. Her zamanki gibi dihalik, keskin sir zekanın toplumsal sıkıntılarla temas kurduğu ertamlarda filizlenmektedir. Buddha'da da yaşlı yoksul sakat insanlarla karşılaştıkça hayatı sorgulamaya başlayacak; toplumsal krizi ruhsal krizine dönüştürerek peygamberleşebilecektir sefahat içinde sürüp giden yaşamı terk edecek güzel giysilerini çıkararak yoksul insanlar katılacaktır. Rahip vebilgelernen eğitim alacak oruç tutup cile çekecek bedensel arzuları red ederek gerçeğe ulaşmak isteyecektir. Nihayetinde gerçeği aramak için seçtiği bu sefil yaşantıdan "hiçlik" keşfederek çıkacaktır. Ancak orta yollara geldiğinde, brahman rahiplerinden esinlenerek giriştiği bu yaşam tarzını sorgulamaya başlayacaktır. Buylesine ağır sarılar altında sürdürülen ibadetler sıradan insanların kaldıramayacağı cinstendir. Dolayısıyla bir çeşit elif kesim yaratmaktan öte insanlara pek faydası yoktur. Benden arzularına adaklanmış bir yaşantının da gıru olamayacağını bilen buddha sonuçta 'orta yol'u bulacaktır. Gidip bir ağacın çevresinde yedi defa dolaşacak orda acı susuz yatarak-her gün bir aşama daha yükseldiği dört günlük zihinsel yoğunlaşmanın neticesinde-nirvanaya ulaşacaktır.

Uyandığında artık aydınlanmıştır. Gördüğü perşekleri insanlara anlatmak için artım hazırdır. Çileci yaşamı bıraktığı için onu terkeden beş arkadişinden başlayarak toplumun bir çok kesimine öğretilerini kabul ettirecektir. Kısa sürede çok sayıda tarftara ve yetmi(70) müride sahip olan buddha yoksullardan yaşayarak yaydığı öğretilerin kendi ailesinde dahil asilzedelere ulaştırmayı başaracaktır. Çok sayıda okul kuracak ve insanları buralarda eğitim girmeli cin teşvik edecektir. Tüm bu süreç boyunca uçmak başkasını açurkmak hastalıklı engellemenin firtinaları yaratmak yada durdurmak kendi bedenini çoğaltmak türünden şamanizmi çağrıştıran 77 mucize gerçekleştirecektir.

Buddha gelişmiş bir şaman portresi çizse de aslında öğretilerinin ana eksenini zerdüştlüktür. Zerdüşte tekrardan doğmuş gibidir. Budha "aydınlanmış" "kutsanmış" manasına gelir. Zerdüşün ışık ile kurduğu yakın ilişki buddha'nın öğretilerinde de yaşamdıkayesinde de sıkça yakın ilişki buddha'nın öğretilerinde de yaşam hikayesinde de sıkça karşımıza çıkar. Öyleki ışık haline gelerek insanların gözlerini kazmaştıran buddha o ünlü oturuş biçimiyle güneşi simgeler. "kral oturuşu" da denilen bu vecd hali, buddhayı nirvanaya cığına taşır. Bu arada ölme henüz önce buddha'nın altın işlemi

bir elbise giyindiginedair anatiyi da unutmamak gerekir. İşığa dönüşmanın bembolik ifadesi bu anlatıda rahatlıkla dörülmeştir.

Buddha elbette zerdüştlük inançıyla yerel inançları kaynaştırmayı tercih edecektir. Kutsal yerleri ziyaret etmek hayletlere tapmak türünden yerel gelekler buddha tarafından korulmuştur. Ama zerdüştlük öğretilerinin tememl iki ayagini da benimsemekten geri kalmamıştır. Benimsemeklede yetinmeyip üzerlerinde çalışmış zenginleştirmiş ve getirmiştir. Her biri degerini tamanlar nitelil-kte olan bu iki ayaktan birincisi inasanin sanil yaşamasi gerktigi saruyla ilintilidir. Bundan hareketle toplumsal-ahlaki yükamlülükler bilrlenecektir. Buddha'nın zerdüştlükten devraldığı ikinci ayak ise;zik kuvatlerinin biçimlendirildiği komos modellidir.

Nasil yaşanması gerektiğinin cevabını bulmak için önce kozmosun anlaşılması; daha doğrusu güzenlenmesi gerekmektedir.

Buddha kozmos tasarimini getirirken basit ama etkili bir yönetme başvurur. Ancak 20. yy'Ain bilimselligigiyle ulaşılabilcek sonuçlara böylesi basit bir yönetemle varır.

Panteist mirası getirisi evren-madde yorumu ile işe başlar. Her şeyin akrabagilgi ve öz aynilgiği yantist kozmos algisinden kalmazdır. Buddha'ya göre, her şeyde özün ortak olduguna arstlana bilirler. İnsan öldükten sonra heyvan bitki yada farklı bir şey olarak var. Bundandır ki, bir kum tanesinin altından fazla bir farkı yoktur. Buddha “öz”e ruh değil enerji demştir. Okmosta olumlu-pozitif ve olumsuz-negatif olmak üzere iki tür enerji nin varligindanbahseder. Bu iki tür enerji boşlukta harekt ederek her şeyi meydana getirdiği gibi varliklar arasındaki dengeyide düzenler. Makro kozmos ile en küçük atomun aynı biçime ve aynı yaşalara sahip olmasının nedin işte bu gerçekliktir. Her küçük şey, büyüğün modelidir ve aynı şekilde hareket eder. Bundanki enerji nasıl maddeyi oluşturabiliyorsa madde de enerjiye dönüşebilir. Herşey bir başkasının yerine geçebilir ve bu döngüsel yaratmların süreklileşmesi neticesinde kozmosta değişim küçinilmazlaşır.

İşte insan da enerjinin atomlara atomların ise hücrelere dönüşmesiyle varolabilmiştir. İnsan her zaman bu enerji dönüşümünü bedeninde yaşar. Öldükten sonra ise enerjisi başka varliklara geçer dolayısıyla insan ruhu sabit değildir. Ruh duyguların geçişlerinden ve değişimlerinden meydana gelir. Bu sebeple insan algisi yanılmaya mahkumdur. Arzularına ve ihtiyaçlarına göre algılarında geçecektir. Bu yanılgı hali ancak gerçeğin bilgisine ulaşarak aşılabılır. Gerçekğin bilgisini bulmak için ise istemlerden arzulardan yani bedensellikten vazgeçmek gerekmektedir. Ancak o zaman gerçek bilgiye ulaşabiliriz. Bilgisizlik her türden kötülüğün kaynağıdır. Buddha şöyle der: “bilgisizlik yüzünden alışkanlık kalıpları vardır./ Alışkanlık kapilri yüzünden bilinc vardır;/ bilin yüzünden benen ve zihin vardır;/ zihin ve beden yüzünden duyarlar vardır;/ dulular yüzünden dokuma vardır;/ dokunma yüzünden meraklar vardır;/ meraklar yüzünden istekler vardır;/ istekler yüzünden gözü doymazlık vardır;/ gözü doymazlık yüzünden bireysel varoluş vardır;/ bireysel varoluş yüzünden tekrarlanan donyasal varoluş vardır;/ tekrarlanan dünyasal varoluş yüzünden ölüm ve vürüme vardır”... Yani bilgisizlik aşıldıkça kötülüklerde bertaraf edilecektir.

Peki gerçeğin bilgisi nedir?

Budha'nın buna cevabında oldukça mükemmeldir. O na göre gerçeğin bilgisi her şerdir. Aynı zamanda hiçbir şeydir.

Bildiklerim ve inandıklarım her şeydir. Ancak algılarım ve kanaatlerimiz sürekli yanılgılara sebep olacağından “hiçlik” “her şey”la aynılaşır. Akala düşünmeye bilgiye yülenmek ve dünya işlerini bedini beden istemlerini red etmek bu nedendir ki insanın gerçeğe götüreceği esas yöntemdir. Erdemlik yaşamak ulaşılacak bu gerçekle mümkün ola bilər. Deni düşüncelerle dalarak ve unamadan çalışarak bu başılabılır. Budra Bddha'nın zerdüş'tün doğru yaşamak üzerine belirlediği ilkeleri çoğeltiğini örürüz.

“sekiz katli yol” dediği bu ilkeler “doğru anlama” ile başlar. Peşi sıra “doru karar, doğru davranış, doğru çalışma, doğru konuşma doğru çaba, doğrudüşünce, doğru anımsama” ilkelir gelir.

Basit örneklemelerle zengin öğertilerini geniş kitlelere aşılayabilen buddha, ricayete göre seksen yaşlarında ölür. Karmikdüzen bu ölüme gekyüzünün karatılması toprak sarsıntıları ve yapmak dökümleriyle tepki verir. bir bakıma buddha ile birlikte kozmosta ölmekte dir. İnsanlar ise en yoksulundan rahiplere ve hükümdarlara kadar yas tutup acı yakarışlar eşliğinde aglarlar.

Buddha öğretileri ve özelliklede kozmos tasarımıyla insanlar arasındaki eşitliğe vurgu yapıyor gibi kozmosu ve kozmik işleyişi her yöne aynı uzaklıkta olan merkeze sahip dairesellik biçiminde ele alması, esasta ayrıcalıkların inkarına tekabül etmekte dir. Yine bütün varlıkların özayniliğini sacunması bu tasarımı destekler niteliktedir. manstirlardan rahipler arasında bile eşitlik söze konudur. Bir çok dinde göülen kudem mevki türünden hiyervarşik ayarışlar, Budizim’de geçerli değildir. Sadece öğrencinin öğretmene saygı göstermesi öğretmenin de yeni katılan insanlara hizmet etmesi sorumlulukları vardır.

Ancak budizim beklenen başarıyı gösrdigni söyleyemeyiz. Öğretilere den toplu ritüellerden mahrum kalmaı, budizmin daha fazla yagınlaşmamasından ki temel etkidir. Haytin bir çok alanı budist ritüeller tarafından doldurulamamış; geçmişten gelen cinsel uygulamalarla yetinilmemiştir. Bundan ki; giderek darlan ve neredeyse rahiplerle sınırlı kalan bir öğretiye dönüşmüştür. Öçerisinde bir çok kola ayrılan budizmin daride neticede diğer inançlardan pek farklı olmayacaktır. Mevcut toplumsal yapılar tarafından yorum kâfliliklerine uğruyacak; bir taraftan “lamacilik” gibi tibette şaman kültürüyle daha içli dışı üst rahip sınıfının dini haline gelecek; diğer taraftan bir çok mezhebe ve tarakat bölünerek revize edilecektir.

D-) ÇİN

Kabileler arasında çatışmaları sadece demir madenin keşfine bağlamak yanlış bir çıkarsama olur. Aynı coğrafyayı paylaşan insan gruplarının sürekli çatışma-uzlaşma ilişkileri kurdugunu ve bunun için herhangi bir madenin işletilmesini beklemediğini bilmek gerekiyor. Sorun kullanılan silahın hammadde sinini ne olduğuyılgili değildir. Grubun yaşamış ve kimliğin sürelileştirilip yüceltilmesi asıl payedir. Çin de bu tür savaşlara sık sık tanıklık etmiş bir ülkedir. Kaşılaştıracak olursak; orta doğu’da m.ö 6 bin- 4 bin arasındaki günlük insan gruplarının bir biriyle savaşma sürecini çin M. Ö 1600-600 arası dönemde yaşamıştır. Her yönüyle olduğu gibi çin inanç sistemleri’de bu çatışmaların izlerini taşımaktadır.

Muhtemelen buzul çağları vesilesiyle gerçekleşen mevsimsel değişimler geniş orta asya coğrafyasındaki toplulukların güneye göç etmelerini getirmiştir. Uzun süre soğuk havaya maruz kalan bu insanlarda kimi fizyolojik farklılaşmaların yaşandığı varsayılmaktadır. Budur vücutgeniz yüz ve yaf kaplanmış giz kapakları böylesi mevsimsel koşulların sonuçları olabilir. İlk etapta çin’in kuzeyine ve kuzey doğusuna gelen bu insanlar farklı yaşam formlarını benimsemişlerdir. Özellikle sarı ırmak kıyılarında, tarımcilikla uğraşan topluluklar mevcutken; geri kalan bölgelerde coğunlukla avcı- toplayıcı grupların varlığı geçerlidir. Sarı ırmak kıyılarında M. Ö 3 binlerde bitki yetirtirmeye başlayan toplulukların ordadogu ile kültürel bir ilişki kurup kurmadıkları hala tartışmalıdır. Önceden de değindigimiz gibi. İlla bir kültüre belli merkezlerden çıkıp çevreye yayılması zorunlu değildir. Bitki yetirtirmek de tek bir alana özgü bir faaliyet olmabilir. İnsanlar doğayı ve doğanın içerdigi unsurları tipki bir çocuğun ebeveynlerine ezenmesi onları taklit etmesi gibi tekrarlamaktan

çekmemişlerdin. En azından hayvanlar kadar bitkilerinde ilgi alanlarında olduğu varsaymamak için elimizde herhangi bir neden bulunmamaktadır.

M.Ö 3 binlerde basit üreticilik faaliyetleriyle eşya yapıcılıklarıyla yaşayan bu insanlar bölgelerine, M.Ö 1500’lerde değişik toplulukların göç ettiği düşünülmektedir. Çünkü bu güçler neticesinde orta doğu ile kültür benzerlikleri olan bu insanlar açıkça kent devletleşmesine geçmişlerdir. O döneme ait kral mezarlarında çeşitli silahlar at iskeletleri vb. görülmektedir. Kullanılan silahlar ve çömlekler orta doğudakilerle büyük benzerlikler arz etmektedir. Anlaşılan o ki: sari ırmak kıyılarının yeni sakinleri batıdan oluşturan etkilenmiş kimselerdir. Zengin yazı sistemleri ahşaptan yapılmaya geçişkin mimarileri estetik yönü ağır basan heykelticilikleri, derilerin yada kemiklerin üzerine öşlemiş tarımcılık figürleri ve di saldırlardan haber veren kehanetleri ile adeta orta doğu mirasının varisi gibidirler.

“şan hanedanlığı” da denilen bu dönem dağınık ama kalabalık insan gruplarının birleriyle amansız savaşlara girdiği bir zamana denk gelmektedir. Peş peşe kurulan ve yıkılan hanedanlıklar, çinde sürekli göç hâlinin yaşandığına dair işaret etmektedir. Bu savaşlar ve göçler sonucunda kitlelerin iç içe geçmeleri beraberinde yeni kimlik arayışlarını getirdiği gibi, inanç çeklenmelerinde de yol açmıştır. Orta doğu gelen devlet rucu göksel komik düzen ile yer yüzü merkezli eski inançlar zamanla birbirlerini etkilemiş ve karma inanç sistemlerini meydana getirmişlerdir. Bu sebeplerdir ki eski çin inançlarında büyük tanrılar ile ataruhları yada hayatletler yan yana durmaktadır. Arica ritüellerinden bir çoğunda karma uygulamalarla gerçekleştirilmektedir.

Çin evren yaratım mitolojisi bu karma yapıların izlerini taşır. Henüz gökyüzü merkezli kozmos tasarımıyla tanışmamış toplumların evren yaratım anlatılarıyla; hiyerarşik devletçi yapıların yansımaları olarak tanrılar ve onların yaratma işleminde üslendiği evren yaratım mitolojisi dikkatli bakılırsa diğer tüm benzer mitolojiler gibi iktidar sistemlerinin geçirdiği evreleri anlatmaktadır. Çin evren yaratım hikayesi içerisinde kusu barındıran yumurta ile başlar. Yumurtanın içindeki karanlıktan ilk varlık olarak “pangu” doğar ve kubbunun kırarak dışarı çıkar yumurtanın hafif dilis bölümü yukarıya yükselir ve gökyüzünü meydana getir. Diğer ağır eril yarısı ise yer yüzüne oluşturur. Pangu yaşamı yartmak için uygun ortamı sağlamak masadıyla gökyüzü parzaini sürekli yukarıya doğru iter. Gök yüze yükseldikçe kendisi de uyayan pangu yerle gökün mesefesini iyece ayarladıktan sonra uykuya dalar ve ölür. Bedenin dört tarafı sıra dağlara dönüşerek sınırları belirler. Bedenin geri kalan parçalarında yeryüzündeki ve gök yüzündeki cisimler haline gelir. Gezleri güneş ve ay’ı kani okyanusları ve tatlı sari kemikleri ve dişleri kayalar, nefesi buluları ve rügarları esis ve fırtınaları ve yihdirimleri yaratır.

Gökyüzündeki mekanından bu muhteşem artımları izleyen ana tanrıça nugua bu arada insanların sari ırmagın kıyısındaki çumurdan eleriyle yaratmaktadır. Gerçekleri saldırgan kadınları ise uysal karakterleriyle vardin ejderha kuyruğuna insanlar bacak takar. Ancak bir süre sonra bu zahmetli yaratma işinden sıkılacaktır. Daha hızlı insan üretmek için farklı bir yol arayacaktır. Sonuçta bir ip ahiy çamura daldırıp ve havada savurduğu ipten düşen her damlacık bir insana dönüşür. Bu işlemi defalarca tekrarlayarak bir birlerine benzeyen insanları yaratmaya devam eder. Fakat bu şekilde yaratılan insanlar-yaratılışları gereği öncesi elle yaratıklarından daha aptal ve yoksul olacaklar. Nihayet bu insanlar köyler kurup yaşamlarını idame ettirdikçe mitolojinin kötücül karakteri karakterleri cancar Gong-gonk asabileşerek colkanlarla depremlerle insanlar saldırır. Büyük tarişa tipki müzehir mitolojinde getigi gibi insanların sadece bir kısmını kurtarabilir.

Çin mitolojisinde kurtarıcı tanrının dişil olması ilginçtir. Bir çok yönüyle orta doğu’dan etkilenen bu mitolojinin kurtarıcılık görevinin dişil-evren yerine geçen tanrı çaya

vermesi ilk yerleşimden devletleşme aşamalarına kadar çinlilerin esik inançlara sirtları çevirmedigini göstermektedir. Büyük ana, önce evrenin oluşumunu dışardan izlemekte sonra bizzat insanları yaratmaya girişmekti ve onların bir kısmını tufandan korumaktadır. Ancak gelişen çin hiyerarşisi ve devletleşmenin bu eski figürler üzerinde bazı müdühelelerde bulundugunuda gözden kaçırmamak gerekmektedir. Her şeyden önce, yaratılan insanları faratiliş yöntemleri farklıdır. Kimin üstün kimin alt sınıflarda yer alacagina tanrıça karar vermiştir. Elit üst kesim kendi varlıksal meşruluğunu ilk yaratım sürecine dayandırmaktadır. Onlar dorudan büyük ananın tarıçanın elleriyle özene bezene yaratılmışken; diğerleri çin kültüründe ve ekonomisinde önemli payda sahip iplikle üstelik seri üretimle var edilmişleridir. Çoğunluğun nasıl yaratıldığı, bir anlamda nasıl yaşayacaklarında, ne tür işlerde çalıştırılacaklarını belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında, çin soylularının umaşa verdiği önem şimdi daha ironik bir hal almaktadır!

Hint mitolojisi M. Ö 2500'lerde biçimlenmeye başlarken; çin mitolojisi savaşlarının artışı gösterdiği ve adına kahramanlık çağı dedikleri MÖ 1500'lerde gelişir insanların kimlikleri üyesi olduğu kabileyle ve kabile içerisinde de ait olduğu soy ile belirlenmektedir. Kabile içi soy ilişkilerin, çevre kimliklerle çatışmalı toplumlarda daha çok görüldüğüne değinmiştik. Kabile kimliği ile kabile içi soy kimliklerinin bilikleme süreçleri eş zamanlıdır ve bir anlada, yerleşik kurumsallaşmalardan yoksun toplumlarda, itktidarın süreklileştirildiği kurumlar yerine geçerler. Çin'deki ata ruhların duyulan inancın bu soy ilişkileriyle bağı kesindir. Çoğu zaman ataların temsilciler, olarak öne çıkan kahraman bireyler kabileleri için ölümü göze almaktan çekinmezler. Böylesi kültürlerde savaşlar öncelikle ölü ataların ruhaları, ruhlar hiyerarşisi içerisinde saygın bir konuma yükselmeyi ön görür. Ata ruhların diğer kozmik güçlerle uyum içinde önemli bir mevkide bulunmaları yaşayanlarında çıkarınadır. Soy ve kabile kimliğini yüceltilmesinden karşılaşılan zorlukların üstesinden gelinmesine kadar bir çok yararı dokunabilmektedir.

Krallar doğuşları itibarıyla asil güçlü ataların devam, ve temsilcileridir. Sadece kozmik güçlerin insanlara verebileceği iyilik ve kötülüklere kadir kimselerdir. Bir taraftan ata ruhlarıyla desteklenen kabile kimliğini diğer taraftan ise kozmik güçlerin kesişme noktasında yine kral durmaktadır. Kabile-soy kimliğini yeterince teslim edememesi yada kozmos ile beklenen uyumu yakalayamamasını durumunda kralın koltuğu sarsılacaktır.

Kabile kimliğini ata ruhlarla yüceltmesi, kabile içi soy ilişkilerini statü oluşturmadaki belirleyici ve geri kalan evrenle geliştirilen ben merkezci; bağlar içindeki savaşların uzun yıllar yayılmasının başlıca nedenleridirler. Büyük kayıplara yol açan bu savaşların aşılması ve kapsayıcı devlet geleneğinin yaratılması arzusu; askeri, siyasi, felsefik ve ahlaki arayışlara zemin oluşturmuştur. Çin bir çok defa birleşmeye çalışmış ve nadirde olsa bunu başardığı zamanlarında yaşamıştır. Mesela Çin mitolojisinde geçen “ on Güneş” anlatısı böylesi bir birleşmeyi öyküsü gibidir. Buna göre kadeş olan on tane Güneş tek başlarına gökyüzünde dolaşırken bir gün hep birlikte gökyüzünde bulunacaktır ve kuraklığa sebep olacaklardır. İlginç bir biçimde on Güneşten ölüm emrini yeryüzündeki imparator verir usta bir okçu bu emri yerine getirecektir. Güneşleri bile öldürte bilen kralın gücü takdire değerdir.

Elbette Çin böylesine sancılı barış ve birlik arayışlarına yönelirken Hindistan üzeri batıdan etkilenecektir. Görsel cisimlerin matematiksel hesaplamalarla bir düzene oturtulması ve bu düzeni toplumsal yapılandırmalara yansıtması için devletleşmesinde de önemli paya sahiptir. Artık Çindede krallar yada İmparatorlar gökyüzü merkezli kozmos tasarımıyla aldıkları icazetle tahta çıkmaya başlamışlardır. Ancak hala geçmiş inançların etkisiyle yeryüzü ve yer altı dünyalarına verilen önem öteki inanç

sistemlerinden daha fazladırlar. Kozmos; gökyüzünde bulunan yukarı, yeraltında bulunan aşayı ve yeryüzünü temsil eden orta dünyalardan oluşturmaktadır. İmparator yada kral, orta dünyanın yöneticisidirler. Eğer yöneten kişi yukarı ve aşağı krallıklara uyum sağlayamazsa uğursuzluklar felaketler ortaya çıkacaktır. Öyleki Güneşin tutulması, depremler, seller, volkanik patlamalar türü doğa olayları bile krallıklar arası uyumsuzluğun göstergesidirler.

Gerçek erdem, kozmik düzene uyumdan geçmektedir. Kötülüklerin, karanlığın ve kaostan karşısında yer almaktadır. Mevcut düzene hizmet etmek gerekmektedir. Bir bakıma erdemli olmak; kozmosu teslim etmek yada ona hizmet etmekle eşdeğerdir. Makro kozmos olarak evren; mezo kozmos olan toplumda, mikro kozmos olan bireyde temsilini bulmalıdır. Ancak bu sayede insanlar kötülüklerden korunabilir. Tabi ki Hintlilerdeki gibi çinlilerde de mevcut soy ilişkileri insanların bu erdemlere ulaşabilme şanslarını derecelendirecektir. Hint inancına benzer biçimde Çin’de de inanç ve düşüncenin merkezinde soy ve birey bulunmaktadır. Bireyi erdeme kavuşturmada orta doğu’daki gibi mutlak güce sahip ve de gerektiğinde zalimleşebilen tanrılara yöneticilerinde bilge olmaları gerekmektedir. “baba” olarak çocuklarına; yani halkına erdemli yaşamayı öğretebilmelidirler.

Batıdan dalga dalga gelne metafizik öğretiler; Çindeki soy-kabile yapılarına, bunlar arasında yaşanan çatışmalara, geçmiş inançlara çarptıkça kırılmalara uğurayacaktırlar. Bu öğretilerin başında zerdüşlük ve zerdüşlüğün yoğunca etkilediği inanç sistemleri gelmektedir zerdüşlüğün iktidar yapılarını yararmada ve geçmiş ininçlerini terk etmeyen dâginik insan gruplarını bu merkezi iktidar etrafında toplamada, temel iki yöntemi vardır. Zerdüşlük öğretisi ve bu öğretilerden etkilenen hemen hemen herkes, her iki yöntemde iç içe kullanma gergi duymuştur. Bir taraftan merkezi itidara riyayet edilerek onun sistemine ve kurullarına boyun eğilmesine yönetilmeye rıza gösterilmesine dönmük telkinlerde bulunmuşlar; diyer tarftan buna paralel olarak nasıl yaşanılması gerektiğine iliykin ahalaki kıstaslar bilirlemişleridir. Hindistan ve çinin frki bu iki yöntemi hiç olmadı kadar arriştirmasin yatmaktadır. Ki bu şekilde bile birinin diğlerinden tamamen koptuğu iddia edilmez. Birilerin yönetim devlet siyaset kurum vb. iktidarların doğrudan varlığı ve düzenlenmesiyle ilginenirken; diyerleri de ahlaki yaşam ilkeleri ve erdemler haşır neşir olmuşlardır.

Hindistanda bu çatallaşma çindeki kadar belingin degildir. Zerdüşlük Çine vardığında iki büyük akıma dönüşmüştür. Makro kozmostan başlayarak insanların hangi ahlaki değerlere sahip gerktigini savunan nasıl erdemli yaşanılır surusuna yanıt arayan Taoculuk; yine makro kuzmuz başlayarak devletin, toplumun, ailenin ve ne tür karallara-yasalara bağlı kalması gerektiğini açıklayan konfüçyüsçülük... biri vicdana, diyeri akla seslenmektedir.

-TAOCULUK-

Hindistanda olduğu gibi cindede yeni sistem arayışları eski inançların renklerinden kurtalamazlar ancak iktidarın merkezileşmesi sürecinde batıdan gelen ve Matematikle sağlamlaştırılmış, gözyüzü merkezli kozmos kurgusunda iktidar sahipleri tarafından kısa sürende benimseyecektir. İktidara bağlı “bilge” kimseler, bu kurgunun geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için yoğun çaba sarf edeceklerdir.

Çin kültüründe önemli yere sahip “değişimler kitabı” gibi makro kozmosu tanımlamaya ve kehanetlerde bulunmaya ordakli eserler buylesi cabaların ürünlerindirlir. Hindistala berzen biçimde çinde de iktidar değişimler; geçmişe ait bu tür belgelerin ya dönüştürülmesini yada-tehlike arz ediyorsa-yok edilmesini beraberinde getirmektedir. Gaye hep aynıdır. Marko kozmosun yorumu iktidar yapılanmasıyla, iktidar

yapılanmaları ise marko kozmosun yorumuyla uyum içinde olmalıdır. İktidar tarafında teşvik edilen ve kontrol altında tutulan bilgeliğin görevi, bu uyumlu inanç boyutuna taşımaktır. Bilgeler bu uyumu yakalamada batıdan gelen metafizik öğretilerle yerel inanç değerlerini kaynaştırma yolunu seçerler. Ele aldıkları marko kozmik düzen, büyük kozmik dönüş-yani büyük Eon-, evrenin düalist yorumu- yani dişil ve eril kuvvetler olarak Yin-yong öğretisi-; batıdan gelmez. Bunun yanı sıra yakın geleceğe dair kehanetler tanrılardan çok ruhlara hitap eden inanç değerleri eski Çinde kalmalıdır.

Dolayısıyla Taoculuğun işlediği birçok hususun Taoculuktan önce varolduğundan rahatlıkla bahsedebiliriz. Zaten Taoculuğun kurucusu Laozinin gerçekten yaşamış bir insan mı, yısa belli bir bilgiler topluluğu mu olduğu kuşkuludur. Bir açıdan Laozi ile zerdüş benzer özellikler sergilemektedir. Her ikisidir. Birer öğretinin kurucusu olarak gösterilirler. Ama öğretilerinden meydana gelen değişimler ve bir insan ömrünün erişemeyeceği maceralar ve bilmeler; varlıklarını şaibeli hale

getirmektedirler. muhtemelen her ikiside kimi bilgel topluluklarının yada geleneğinin kişiselleştirilmesi ifadesindedir. Tabiki birçok peygamber için bu söylenebilir.

Laozi'nın hayat hikayesi ve öğretileri biraz buddha'nın versiyonuymuş gibi durur.

Laoziden tıpkı buddha gibi insan üstü bir gücü döllemesiyle doğmuştur. Annesi Laoziye nurdan gebe kalmıştır. Seksen yıl boyunca annesinin rahminde kalan Laozi doğduğunda aksakallı ve saçlarıyla ihtiyarlamış bir bebektir. Belki bir süre devlet idarelerinde çalışacak ama yaşanan savaşlardan bıkararak kendini öğretilerini yaymaya verecek tıpkı buddha gibi devleti bırakıp gezgin bir bilgeye dönüşecektir. “zorbalıkla zafer kazanmak yüksek insanların asla istemedikleri şeydir. Bu işte istekli olanlar insanları öldürmekten zevk duyanlardır. İnsanları öldürmekten zevk duyanlar, ülkedeki egemenliklerini asla sürdüremezler” demektedir.

İktidar çatışmaları yerine insanların toprağa bağlı basit bir yaşam sürmesi gerektiğini savunan Laozi yaşanan siyasi krizlerini küçük özerk gruplar halinde toplumun düzenlenmesiyle aşılanabileceğini iddia edecektir. Böylelikle insanlar kanaatkar alçak gönüllü barışçıl hayatlarından kanaatkar, alçakgönüllü, barışçıl hayatlarında güncel sorunlardan sıyrılıp kendini bilgi edinmeye verebileceklerdir. Taoculuk burada eski inanç değerlerini benimseyen köy toplulukları ile merkezileşen iktidarın arasında durmaktadır. Bir çeşit uzlaşma faaliyeti yürütmektedir. Halkın saf kalması gereği üzerin önlemle egilmektedir. “Tao” sözcüğünün açılımı olan “insanların izlenmiş gereken yolu”u gesterirken; bilginin çoğeltildiği ama erdemli yaşamının da terk edilmediği bir ara yol germektedir. Ruh sukuneti yaşalanmalı evreni yargılamadan ve doğal olanın dışında bir yaşamın ölenmine kapılmadan varolamayla yetinilmelidir. Kanaatkarlığı yüvelterek Çin’de huzuru varetmeye çalışan Taoculuk; yaratmak istediği sistemi mecrulaştırma gayesiyle kozmos kurgusunu oluşturmaya özen gesterecektir. Buna göre evren cevresinde gökyüzünün döndüğü yeryüzünden meydana gelmektedir. Dişil ve eril güzler olan yin ve yang bir birlerini etkileyerek evreni yaratmışlar. Dişil olan yin eski karanlık ve soğuk ikon; erilolan yong arti aydınlık ve sıcaktır. Buhar durmadan döner ve yollarını “Tao” ile bulurlar. İç içe geçmişler ve evrenin hareketlerini düzenlerler. Taoculuk insanların eylemsiz kalarak bu düzenin en iyi şekilde işlemisini kolaylaştırmayı öğütlemektedir. Evren herşeyin döngüsünü kendi içinde gerçekleştirmektedir ve insanlarda bu döngüde yer almak döngüye kolaylaştırmak istorlarsa eşlemsizkalmaları gerekmektedir. Taocu şöyle der:

“Bak herşey nasıl fişkirip gelişiyor

Büyüdüğü köke geri dönüyor.

Bu köke dönüşe eylemsizlik denir;

Eylemsizlik dare teslim olmaktadır;

Kadere teslim olan daima olanın parçası olur”

Evren çinde de büyük bir beden halindedir. Bu büyük beden alta doğru toplumsal ve bireysel bedenlerce tekrar tekrar üretilmektedir. Her biri diğerlerinin bir örneğidir, amam sadece boyutları farklıdır. Birbirlerinin izelliklerini taşırlarve nedeys e aynı kurallara tabidirler. Bu bedenlerin varolbaşka bir yaratıcıya ihtiyaç duyulmadan temel beş (5) elementçe gerçekleştirilmiştir. Bu elementler. Su toprak ateş ahşam ve metaldir... Her bir elementin belli bir görevi ve kerekteri vardır. Suyun yapısı iltlatmak ve inmektedir;/ ateşin parlamak ve çıkmaktır;/ ahşapın egilmek ve durgulmaktır;/ metalin erimek ve değişmektir;/ toprağın ise tohum büyütmek ve ekin vermektir./ iltlanan ve inin tuz olur; toplayan ve çıkan acı olur;/ tohum büyüten ve yetiştiren tatlı olur.”... her element kendi içinde izünü enerjisini ve elbette “tao” sunu barındırmaktadır. Temel elemetler arası etkileşimler yaşami yaşamın yasalarını ve verlikler arası uyumu sağlıyacaktırlar. Varlığın oluşmasında rol oynayan her elemet kendi karekterinide o varlığa katacaktır.

Öte yandan taoculukta kozmosu oluşturan kimi öğeler insanlarındularıyla da iltintili kılınmıştır. Uyaz ve sonsuz boşlük iltitme ile hava ve rüzgür dokunmak ile toprak kokuşla su takmakla, ateş ise germekle ilişkilidir. Yine gözyüzünde bulunan be (5) belingin çisim de bu elemenlerle eşleştirilmektedir. Bu göksel cisimler evrendeki yönleri gösterdikleri gibi temel erdedemleri de ifade etmektedir kanfüçyüsçülükte “gökler altındaki en önemli beş etkinlik” bu algılamadan bağimsi degildir. Konfüçyüste bu beş erdem; kral ile bakanın, baba ile oğulun, koca karının ağabey ile kardeşin ve kardeşler yada dostlar arasındaki hukukun düzenlenmesinde kullanılmaktadır.

-KONFÜÇYÜŞÇÜLÜK-

MÖ 550 yiliranda dogam könfüçyüs zamanında çin; savaşlar ve iktidar çatırmaları sonucunda 770 krallığa bölünmüş caziyetltedir. Bu krallıklar bilge insanların himaye etmekte hakimiyet olanlarını genişletmek yada düzeni sağlamak. Maksadiyla bunlardan faydalanmaktadırlar. İktidarların hizmedinde çalışan çok sayıda bilgeyeğin tarihinde ratlamak mümkündür. Devlet yöneticileğinin en önemli konu olduğu böylesi bir dinemdebu bilgilerden biri de konfüçyüsdür. Konfüçyüs daha çok devletin idare edilmesine devletin kendi iç işleyişine ve toplum birey işikilerine egilecektir. Ünlü özdeğinde belirttiği gibi kavramlarla ve yasalarla ilgilenmektedir.

On dokuz yaşından itibaren yönetici elitin yanında çalışmaya başlayan konfüçyüs zamanla tecrebe kanarak yetkin leşecek: otur dört yaşına geldiginde krallık başketine yerleşecektir. Burda taocu fersefenin enderi laozi ile bir çok defa karşılaştığı ve ondan etkilendiği rivayet edilmektedir. Kanlı iktidar kavagalır ve süreklileşen savaş hali könfüçyüsü en iyi yinetim biimini aramaya sevkedecektir. Adalet bakanlığı da dahil bir çok idari mevkide görev yapamasının ertesinde iyi düzenin ve iyi yönetimin herkesin uyması gereken evrensel kurallardan geçiği sonucuna varacaktır. Bu kurallar aynı zamanda alaki gereklilikler olma durumundadır.

Babasızlık gezginlik bilgelik türü peygambersi diyelileceğim vasıflarla anılsada konfüçyüs özde metafiziğe karsitmiş gibi gizökür. İna göre görügüler ve somut durumlar bizlere her şeyin nedenini vermektedir geçmişte verdilen doğru bilgilere ve iyi değerlere sagimizi yitirmeden: evrenin bizlere sunduğu öğrenebilir ve aşıntılarımızda uygulayabilirsek çok daha güzel bir geleceğe ulaşabiliriz.

Konfüçyüs bu düzlemde öğretilerini oluştururken orda dogudan gelen evren-yorum gelenegine bağlı kalarak: kutsal ve şaşmaz düzenliliğiyle gek yüzünü esas almaktadır. Toplumsal düzen gökyüzü yasalarınca belirlenmelidir. Gezenler ve yıllar nazilki belli kurulara riayet ederek şaşmaz hükümdürdün en alta kadar, insanların uyması gereken evrensel salarda vadir. Bu toplumsal yasalar bulmadan insanların rehberi yine göysel kozmik düzendir. Düzen kuran yasalar kozmostan alınmadıkça toplumun felaketlerle, savaşlarla acılarla yüz yüze kalması kaçınılmazdır.

Gerçek ve doğru düzen buyurucunun ve itaatların karşılıklı görevlerini yerine etirmeisyle mümkündür. Stadünün isimlendirilmesi, ismin ise eşlemlerle uyumu toplumsal yaşamın gereklerindendir. “ yönetici yineticiliğini bakan bamankilgına baba babalığını ve oğul ogullugunu bilsin” demektedir. Buyurucu doğru olandan yana acil bir tutum göstermelidir. İtaatkar ise saygı ve içtenlik le bu buyrukları yerine getirmelidir. Konfüçyüs yükrda belirtigimiz beş kategoride insanlar arası ilişkileri bu esas üzeniden düzenlemektedir. Buyurucu bu esas uydukça itaatkarda görevini yerine getirecektir. Önce yönetigi yada üstte olan taraf kurallara riayet etmek mükellftir.

Konfüçyüs tasarladığı bu istemin tam anlimiyle başarıya ulaştığını göremeden MÖ 479 da ölmüştür. Ancak MÖ 136’larda merkezi iktidarı güçlendirmeye çalışan hükümdürlar konfüçyüscülüğü resmi inanç bağlamında benimsemişlerdir. Konfüçyüsün ilahmış gibi kabul görmesi mezarında çeşitli ibadet ve kurban ritüellerinin gerçekleştirilmesi mekezi iktidara duyulan özlemin oldukça etkili olmasından ileri gelmektedir. Konfüçyüs doğa olaylarına hukmeden mucizeler yaratabilen bir ilah olmayabilir. Anca düzen kurmada ve devlet öğretilenmesinde zerdüştlükten aldığı mirası platon’a devreden önemli bir kavşakta durduğu kesindir. Ö bir devlet peygamberidir.

E-) JAPONYA (ŞİNTOCULUK)

Hint ve çin inançlarında yaşanan iktidar çatışmalarının saçlarının ve yikim larin derin izlerini rahlıkla girebilir.. kurtuluşa dönük arayışlar bireyin ve toplumun görevlerini belilemede rehber niteliğindedir. Mitolojileri acılarla hayal kırıklılıklarıyla doludur. Karşılaştıkları büyük acılar onları büyük ve kutsal barış orayışçılığına yönlendirmiştir. Japon8yada ise durum farklıdır. Britanya ordasının avrupaya olan konumuna benzer şekilde giney asya ile arasına mesafe koymuştur. Dıştan gelecek istilalara karşı draha korunaklı bu adalarda neredyse dinsanlığı8n ilk inanç değerleri uzun süre mihafaza edilemiştir. Mu avantj sayesinde japorlar dışardan gelen inan sistemlerini ve fesefelerin;eleyerek kendi iç yapılarına uyarlayabilmiş ve çoğu zaman dogayı hayati güzellikleriyle anan renkli huzur veren anlatılar ütermişlerdir.

Animist (cancı) motifleri yoğun şekilde barındıran “şintocluk” bilesi bir gelişimin neticesinde elede edilmiştir. Sihirsel dönemi çağrıştıran algılama-yorumlama yöntemiyle; dağlara rüzgarlara topraga suya hayvanlara bitkilere... yani hemen hemen her görüngü ye ruh bahsedilmiştir. Sintocluk bu acidan japo adalarında yaşayan insanların en uzun cadeli ev em kapsayıcı dinidir.

MÖ 3. yy’da kore üzeri gelen kültürel dalgelere dar jponlar küçük gruplar halinde yaşamaktaydılar. Görüngülere rhu yeklemenin yahi sıra ata ruhlarına duydukları saygı bu “ilkel”aşamaya dar uzanır. Bir çok toplumda da görüldüğü üzere ata ruhları sadece çok eskilerde yaşamış ütün vasıflar taşıyan kemseler degildir. Eşitlige çok yakın biçimde her ölü ruhunun tanrılaştığına inanılmaktadır. Ölüünün ruhu (kami) yaşarken üyesi olduğu alilenin ve evin çevresined dolaşmaktarı. Kendi soyunda olan insanlara yarım etmeye çalışır. Mevsimler döngüsünü saglemada tarlalara bereket getirmede; depremler

seller dahil doga olaylarında bile etkin roller üstenebilmektedir. Her insan öldükten sonra böylesi kudretlere sahip güçlü tutmalarında bu inancın etkisi belirleyicidir. Ölüler her zaman yaşananların ilgisine gerksinim duyarlar. Yaşanların onlara sevgi gistermesini mezarlarına yiyecekler içecekler ve eşyalar bırakmalarını isterler. Ancak bu sadeyde ölüler yaşayanlara yardım görevlerini yerine getirmeleriyle hayat kolaylaşacak ve aralarındaik bağ daha dağaiçlenecektir.

Ölünün tanrılaştırılması işlemi sonucunda jponlada milyonlarca tanrılaşmış ölüler-komiler ortaya çıkacaktır. Komiler zamanla yaşayanların maruz kaldığı hiyerarşik yahılanmaya göre düzenlenmişlerdir. Özellikle MÖ 3..dan itibaren ada üzerindeki ona kara etkisi artış gösterecek; kamiler arasındaki önem sıralaması buna bağlı şekilde giderek keskinleşecektir. Artık bazı ruhlar diğerlerinden daha güçlü daha saygındır. Bunlar çodgunlukla kütsallaştırılan metana yani gökyüzüne yekseleceklerdir. Duhların hiyerarşik konumlanış larih zaman ki gibi yeryüzündeki iktidar sitemlerine denk düşmektedir. MS 3. yy'larla birlikte şefliklerin ve prensliklerin melirgin tarzda öne çıkmaları buna işarettir. Her ne kadar geçmiş inaç değerlerinin muhafazası siz konusuysada hatta halkı büyü ile etkileyebilen kimi kadın hükümdarlara şamanlara raslanabiliyorsa; bu yine itkidar örgütlenmesi devletleşmeye açık savaş dizanı almış ata ekil bir isteme tekabul etmektedir.

Japon mitolojisi ağırlıkta bu dönemin dilini taşır. Evren yaratım mitolojisi doğrudan çin den alınmış gibidir. Evren yine kaosu barındıran yumurtadan oluşur. Hafif kısım dişil karakteriyle gökyüzünü eril-ağır taraf ise yeryüzünü meydana getirir. Tanrılar çamurda filizlenen bir kamyştan ürerler. Gökyüzünde bulunan bir tanrı ve bir tanrıça altıkları mikrakların ökyanısı saplanması sonucu ortaya çıkan çamurdan japonya'yi yaratırlar. Bu kardeş ve sevgil tanrı ile tanrıcanın ülkeyi yaratmat için mizrak kulmanksi ilgindir. "mizrak" japonya daki en ünlü savaş silahı olarak yeryüzü oluşturmaktadır ki bu da savaşların yeni toplumsallıktarik önemine işaret etmektedir

Tekleşen iktidar yine kendini güneş ile özdeşleştirecektir. Gerçekleşen iktidar çatışmalarıyla öne çıkan kral güneş tanrıçası "amterasu"nun suyundan gelmeye başlayacaktır. Mitoloji artık, göksel cisimlerin tarih ve yaratımlarıyla ilgilidir. Kadının konumu 'gece ülkesi' nin bekçiliğiyle sınırlıdır. Eril karakterler daha ön plana çıkacak eriltanrı sol gözünden göneşi şac gözünden ayı burnundan fırtınayı varederek; bir bakıma danın doğurganlığını ösleneyecekler. Sepetle suya bırakılan kral imgesi tekran gündeme gelmektedir. Son yartılan savaşçı erek tipki Marduk gibi canavarlarla sacaşacak yılan bedenli canci yendidiktensanra tanrıçaya siddet kullanmaktan geri kalmayacaktır. Bu zaferlerin ertesinde bir tapınak buracak bir kızı olmamasına rağmen 80 erkek çocuğa babalık yapacaktır. Oğulları ise uzak ülkelerin piresesleriyle evlenmek isteyecektir ki bu jayonyanın onakara ile ilişkisini sıklaştırdığı manasına girmektedir.

Şintoculuk anakaradan gelen inançlarla jpon halkın yerel inanç değerlerinin harmanlanması sonucu gelişen bir öğretilerdir. Doga'yi tümünden katsallaştırması jpon yurtseverliğini pekişmiş güneşin oğlu imparatora sadekatleri iktidar ilişkilerinde edilgen kalmalarına yol açmıştır. Kutsallaştırılan doga imi sanatciliklerine da yansırken; savaşlardaki fedai duruşları ülkeye asilzadelere imparatora adanmışlıklarıyla ilgili dir. Hükümdar için ölmek onurların en değerlisidir.

F-) YUNANİSTAN

"devletle ilgılanmeyen bir kimseyi zorarsız değil yarasız görürüz"

Orta doguda çoğalan aryanlar MÖ 4. binlerde birlikte iki yöne doğru doğuya ve batıya göç etmeye başlarlarv bu geçlerin bir ucu hidistan'a diğeri yunanistana varır. Gövdesi

Zagroslar olan bir karatalin kanatlari gibi açılan aryanlar yanlarında birbirlerine benzeyen inanç değerlerini de getirirler. Ancak bu neolitik yayılmanın Yunan ucundaki soğullar Hindistan'dan farklılıklar göstermektedir.

Yunanistan özellikle neolitik çağda geç eden toplumların yaşam tarzlanacakları bir coğrafyadır. İklimi ve toprağı Hindistan'a nazaran tarıma elverişsizdir. İlk yerleşimciler ormanlık arazilere küçük gruplar halinde dağılmışlarsa da kimilerinin kısa sürede suyun yani denizintopraktan daha bereketli, daha kançanlı olduğunu ayırdına varmış pekte zor değildir. Geçer sürdükçe ve nefes artıkça; Ege'nin her iki kıyısının da adalarında küçük ama aktif toplumsallıklar ve bu toplumsallıkların getirdiğı inanç-iktidar ilişkileri görülecektir. Ağırlıkta bu insanlar ilk kabile inançlarının etkisi altındadırlar onlar öniçin evren ve evrende yer alan herşey kutsallık mertebesinde. Hayvanlar ağaclar dağlar kayalar sular gibi tüm görüngüler ruh taşıyıcı ve varlıklar durumundadırlar. Bu kutsallara sağ göstermeleri adaklar sunmaları ve herhengi bir teslik mesela ay yada güneş tutulması, sel deprem salgın hastalık insanların olagan dışı hareketleri-durumları; bu görevlerin yerine getirilmediğinin göstergesidir. Memnun edilmesi gerkenler sadece doğadakilerle de sınırlı değildir. Ölüler hermetle de kusur ilenmemiştir. Ulgun şekilde gömilmeleri mezarlara yiyecek götürölmeleri duaları aksatmamaları gerekmektedir. Çünkü ölüde olsalar insanlar şayamaya devam ederler. Öyleki; birazcık kanbulabilseler tekrardan dirlebilir, yeryüzü insanların arasına dönebilirler. Amam ölü hileleriyle de yeryüzündeki işlerini yürtebilen yeteneklerine sahiptirler. Ger yeterince saygı görmezlerse yahut gömildikleri yerden memnun olmazlarsa huzursuz ruhlariyle hastalıklara ölümlere yol açabilirler. Yeryüzündeki insanların arasından ayarlanmış olanın hasediyle güçlerinin intikam almak için rahatlıkla kullanabilirler.

İlk Yunanlılar için görüngüler aynı zamanda ruhların da yerine geçmektedir. Beden-ruh ayrışması tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Büyücülüğün özelde Yunanistan'dan, genelde badida uzun süre varlığını korunması daki temel etken, bu özellikten ileri gelmektedir. Ruh benden farklı-uzak olmayacağı gibi insan bedeninden de bağımsız değildir. Ölüme ilişkin Yunanlıların sahip olduğu korkular bu inançlarla destelenmiştir ki mitolojilerin neredesye yaşayanlar kadar ölülerinde aktif olduğu görülür. Anlaşıyor ki ruh beden araştırmasından ne kadar uzak durulmuşça ölüme yeklenen enamlarda o ölçüde sağ ekseninde işletilmiştir. Yani o yayakıştırılan sıfatlar la böylesi toplumlar "barbar" yada "vahşi" degillerdir. aksine insani veya başka bir canlıyı ödrörmekten ürken mecbur kalmadıkça her bir varlığa zarar vermeyen-saygı gösteren insanlardan meydana gelmektedir. Aslında vahşilik yada barbarlık, hiyerarşik sıralamaların artan mesafelere bağılı olarak ortaya çıtkan iktidar odaklaşmasıyla birlikte başlamıştır. Bunların hem sebebi hemde sonucu olona serikli savaş hayale yaşanmıştır. Nitekim MÖ 2600'lerle birlikte Yunanistan'da yüksek surlar büşek mezarlar ve sayarlar göe çorpacaktır. Ölülerden sadece kahramanlık göstermiş olanrdikate alınacak; hükemdarların saylarını dayandırdığı bu kahramanların mezarları insanların inanç merkezleri haline gelecektir. Öyleki her asilzade her hükemdar bir yada birden fazla kahraman mezarı yaptırıp bunları kedilerinin ve tebcalarının somuk kimliklerine dönüştürmüşlerdir. Ata ruhlara- yüceltilmesiyle soyun dayandırıldığı kahramanın yüceltilmesi aynı şeylerdir. Kahramanın yüzelmesi ise onun üzerine söylemiş şarkının yazılmış şiirlerin kalitesi ve oraniyle ilgilidir. Bu nedenledir ki geçmişin çoğu zaman aratılarak kapıt altına alınması ve şatfatlı sözcüklerle sülenmesi böylesi toplumsal farmlarda görebilir. Yuna mitolojisinin insanın kendine hayran bırakmasında bundan ileri gelmektedir.

Ata ruhlarını kahramanlaştıran kahramanları ise ata ruhuna dönüştüren bu tür kabile örgütlemeleri MÖ 2500'lerde oldukça geçmişlerdir. Başta Truva çeresinde olmak üzere

tarimcilikta mezopotamya'ya denk bir ilerleme kannilmiş insaatçilik dev eserler yaratmaya başlamış metal işciligi artiş gistermeştir. Yunanlilarin dogudan etilendikelir, hatta dogudan etkilendikleri hatta doğrudan mezopotamya insanin yunanistan'a yerleştiginin alameti gibidir. MÖ 1900"lerde atlarin savaşlarda ve gñnlük yaşamda kullanilmaya başalanmasini da dikkate almak gerekir. Tñm orta dogu ile ticari ilişkilerini MÖ 1600'lerde oldukça siklaştıran yunanlilar bu sayede zenginliklerini artiracaklardır. Mezarlar artik mezopotamya ve Mısır tarzidir. Ölüler zenginliğin gistergesi eşlarlarla birlikte gimñlmektedir. Ancak MÖ1500'lerle birlikte baş gisteren iç çatışmalar depremler ve nihayet MÖ 1200'e gelindiğinde akın akın yunanistani istila eden "dorlar" herşeyi değiştirecektir.

Artık sñmerlilerin Akkaddların gelişiyle şayadığı değişime bemzen sir dinem yaşanmaktadır. İstilacilar mevcut maddi ve manevi değerlerle buluştukça farkli bir iktidar- toplum işleyişi gundeme gelecektir. İnanç dñzleminde yaşan en bñyñk kirilma ruhn bedenden tamamen ayriştirilmesi olacaktır. Ruh bedenden ayri cuvutan kopup gidebilen bir çeşit sicaklik dñlgasi yada nefaş şeklinde tarif edilmiştir. Ölülerin gñmñlme ritñelleri terk edilmiş; ruh bedenden daha rahat kurtulsun diye insan bedenleri yakilmaya başlanmıştır. Doga tanrılarının ve soř başlatıcı ata ruhlarının yanında bñyñk kunaz savaşçı tanrılar tñremiřtir. Aslında bir tñr içice geçişten soz etmeten daha isabtlidir. Çünkü öezlilikle kabile seferlerinin soylarını dayandirmek için çirpindikleri kahraman ata ruhlardan bazilari zedeler bunlarla kan bağı kurmaya devam etmiş ve yine mehteşem şarkılarla, şiirler bu ilahri övmüşlerdir. Ama tanrılaşan ata ruh yada gñçten sorumlu olmuştur. Tanrılar hiyerarşisi kabile arasi hiyerearşiyi yansıtmiş; kabile yer kapmıştır. Diger kabileler karşısında baskın role sahip kabilenin tanrısı; yine kabileneni yaşam tarzına uygun biçimde dogadaki bir gñcñde elinde bulndurmuştur. Mezela deniz tanrısının isimi cogunlukla denizden geçinen bir kabilenin tanrının ismidir. Bu nedenle doga gñçlerine afetdilen tanrılarının isimlerinde meydana gelen değerikleri kabiler arasi değişen gñç ilişkileri bağlamında değerlendirmek gerekir. Yine; başat roldeki tanrılarının hangi alanla ilgili olduğuna bakılarak o denem toplumlarında neyin ön pilana çıktığı bakın iktidar karakterinin ne olduğu kestirilebilir şeylerdir. İlk yunanlilardan akhaların darların hñkñmranlıđına girmesiyle tanrılar hiyerarşisi belirginleşecek; kimin tanrısının tepaye yerleřecekđine kiliçlar karar verecektir. Kuzeyden gelen dorlar MÖ 1200'de yunanistan'a geldiklerinde kurulu toplumsal sistem hala etkindir. Akhalara karşı girştikleri benimse nemektende geri kalmamışlardır. Kısa sñrede kendiden önceki değerlerle uyum sağlamışlar; eski kabilelerle kaynaşarak ege'nin kişilarına ve adalarına yayılan istilacilar karışık inanç-kñltñr sentezlerine yol açmışlardır. MÖ 1190'da yunalilar orta doğuda çokça denen kabile konfederasyonlarına benzer biçimde deniz birliğine yinelmiş ve başta Mısır olmak üzere bir çok yerleşim alanına talan amaçli askeri sevkıyatlar dñzenlemiřlerdir. Mısırdaki istedikleri başariya ulaşmamışlarsa da Troya ve benzeri yerleşimleri eleğeçirmişlerdir. Ancak ele geçirdikleri her mekanın-kñltñrñ değerlerini içselleştirmektende geri kalmayan Yunanlılar, tam anlamıyla tanrı üretme çiftliğine dññřmüřlerdir. Bu dñnemde birbirine benzeyen ve kimi zaman yetki karmaşaları yaşayan doga tanrılarının yanı sıra; savaşçılarda dahil nede yse her duruma ve her duyguya karşılık gelen tanrılar ortaya çıkmıştır. Aralarındaki tek ortak yan belkide henñz soyutlama yetenegine Mezopotamya dñzeyinde ulaşmadıklarından tñm bu tanrılarının çok fazla insan biçimli olmalarıdır. Yunan inançında bedenin gñzelliđine verilen önem ruh-beden birlikteliğine olan inançla bağı açıktır. Bedenin gñzelliđi ve biçimli oluşu, dogrudan ruhunda vasıflarını belirmemektedir. Heykel ve kabartmalarra, Yunanistanda ve neredeyse tñm batıda bu dñzeyde önem verilmesi temel nedenide burada aramak gerekir. Sanatçı bedenin biçimlendirdiği kadar, tamamin ruhunda sergilemektedir.

Bu aşamadan sonra ilahi varlıklar iki kategoride toplana bilir geçmişin kahramanlarından ve ata ruhlarından tonrılaşımayanlar “Titanlar” şeklinde adlandırılırlar. Titanlar ise kendi aralarında iyiler ve kötüler olarak ikiye ayrılırlar. Bunlarla çoğu sefer kavgalı olanlar ve titanlarla savaşta zaferle çıkanlar ise doğa güçlerinede hükmedebilen tanrılar olarak gökyüzüne yükselirler. Yunanlılar her iki iktidar türüne olan inançlarını sürdürmüşlerdir. Zaten yunanlılar özelinde Batı/Batıyı Doğu karşısında avantajı kılan vasıflarda buradan kaynağını alır. Mezopotamya merkezli doğu inancında eski ilahlar gök yüz tanrıları tarafından öldürülmüşken; yunanlılarda nedakadar kudretlide olsalar gökyüzü tanrılarının eski ilahları yok ettigine rastlanmaz. Titanlar-devler varlıklarını bir şekilde sürdürürler ve bazen tanrıların azabına karşı insanları koruyucu roller uslenirler.

Doğadaki güçlerde hükmede bilen göksel tanrılardan çoğu Orta doğu kaynaklıdır. Yunanlılara devşirmecilikle bir araya getirmişlerdir. Bunlar gökyüzüne yakın duran Olympos dogında hikamet etmektedirler. Bu büyük tanrılardan Dionys ve Demeter bereket simgeleyicisi Anadolu tanrılarıdır. Güzellik, aşk, cinsellik tanrıçası Afrodit’de kibristan gelmedir; Asur tanrıçası (Asterthe)yi animsattırmaktadır. Doğu kökenli Apolon savaşlardada Troya tarafında yer alır. Apollon’ur kerdesi Artemis ise ana tanrıca imgesinin Yunan versiyonudur. Bu tanrıçaya karşılık gelen “Kibele” Hititlerde görülür. Hititlerde ise bu vasıflara sahip tanrıça “Derkato”dur. Yunan Pantahonunda bu tanrıların yani sıra deniz ve su tanrısı Poseidon, Hermes, Hephaistos, Hera, Athena, Ares ve tabiki en üstü tanrıların tanrısı Zeus bulunmaktadır. Zeus’un doğum süreci; Mezopotamya’nın tekleşen savaşçı tanrısı Marduk’un hikayesini çağırıştır. Yunan yaratılış mitolojisine göre önce kaos vardır. Bu kaostan toprak ana Gaia, yer altı dünyasının tanrısı Tartaros ve yaratılışlardaki ruhu temsil eden Eros ortaya çıkmıştır. Gaia döllenmeye ihtiyaç duymadan gök yüzü tanrısı Uranos’u doğurup kendisine deng tukmaktadır. Sorasında Ourea “Dağlar” ve Pontos “denizler” yine Gaia doğurulur. Ancak buradaki ana tanrıça figürü Gaia, doğurduğu tanrı Uranos ile kavaga girer. Uranos çocukları Titanları yer altı dünyasına hapsettigi için Gaia’nın öfkesini çekecektir. Gaia sanuçta çocuklarını babalarına karşı öğütlüyecek ve en küçük oğlu Kronos’un babasını yaralamasıyla Uranos’u bertaraf edecektir. Gaia tipki İnanna gibi tarım aletlerini yaratmanın yanında kahinliğiyle büyücü vasıflarada sahiptir. Toprağı simgelemesiyle denizci Yunanlılardan ziyade Mezopotamya’ya daha yakındır, dışı-evren yönü ağır başmaktadır. Uranos’a karşı saldırısında; Güneş tanrısı Helios ve Ay’ı simgeleyen Selene’nin Gaia’ya yardım ederek kozmik bir dayanışma sergilemesi bu yönünü açığa çıkarmaktadır. Kronos, babasının üreme organını keserek onun iktidarına son verecektir. Ancak Uranos’a karşı gelişen bu kolektif saldırı sonrasında Gaia lanetlenmiş gibidir. Uranos’un toprağa akan kanından çirkin cadılar; Gaia, yani toprak doğumlardan ise yine killi çirkin, huysuz canavarlar pedahlanır. Oysa Uranos’un denize atılan erkeklik organından beyaz köpükten güzellik ve aşk tarıncaları oluşur. Bu anlatıdan yunanlıların topraktan geçinmekten çok, denize yöneldiklerini rahatlıkla çıkarabiliriz. Gaia, yani toprak kirlenmiştir. Deniz ise aşk ve güzelliğiyle yunanlıları davet etmektedir.

Benzer anlatı Kronos ile Gaia’nın ilişkisinde de tekrarlanacaktır. Kronos’da Gaia’nın çocuklarını yok etmek, etkisizleştirmek isteyecek; bu sefer Gaia Zeus’u kurnazlıkla saklamayı başaracak ve onu büyütüp babası Kronos’a karşı kışkırtacaktır. Kronos’a saldırırlar. Kronos’un iktidarına son veren üç kardeş aralarında aralarında evreni paylaşırlar. Hades yer altını, Poseidon denizi, Zeus ise gökyüzünün tanrısı olurlar.

Gaia evreni insanları hatta aletleri yaratan ana tanrıça konumu Zeus ile birlikte kaybeder. Zeus tıpkı Marduk gibi ana tanrıçanın canavar çocuklarına karşı savaşır ve onları yenilgiye uğratır. Ancak Zeus Marduktan farklı olarak düşmanlarını öldürmez,

öldüremez. Yunanlılarda hiçbir tanrı hiçbir tanrıyı yoketme kuvvetine sahip değildir. Ne Uranos ne de Kronos öldürülememişlerdir. Çok acımasızca cezalandırılısalarda, bir yerlere hapsedilselerde Titanlar yok edilmemiştir.

Aşağı mezopotamya inanç- tanrı sıralaması-tıpkı günümüzdeki iktidar değişimlerinde görüldüğü gibi- ötekinin yok edilmesi üzerinde işler. Binlerce yıllık gözlem alanı olan gökyüzünden sağlanan kural ve yasaların kesinliği, tek düzenliği, bu toprakları devlet doğuran mekan haline getirmiştir. Dolayısıyla geçmişten büyük bir kopuş gerçekleşmiştir. Marduk, böylesi bir kopuşun yani devletleşmenin zirvesine yerleşmiş savaşçı hükümdar modelidir. Eski olan şans tanımamıştır. Oysa Yunanlılarda durum farklılıklar göstermektedir. Aşağı mezopotamya gibi bağlantılı düz bir coğrafyadan ziyade; özerkliklerini uzun süre korumuş, birbirlerinden farklılaşmış dağınık yerleşim birimlerine ayrılmışlardır. Geçmiş inançlar bularalarda yaşayan insanlarca terkedilmemiştir. Orta doğu'dan ithal edilmiş devlet örgütlenmesi bile, farklılıklarla uzlaşma özerkliklerini tanıma ve kapsama bağlamında mümkün olabilmıştır. Zeus, ortadoğu kökenli bir gökyüzü tanrısı olarak devleti temsil etsede; diğer tanrılar tarafından kandırılabilmekte, insani zaaflar peşinde sürüklenebilmekte ve tam anlamıyla herşeye hakim tek hükümdar olamamaktadır. Çoğunlukta diğer tanrılarla uzlaşmakta, ittifaklar kurmakta, savaşlarda hilelere başvurmak zorunda kalmaktadır. Hile ve yalancılık mutlakiyetten uzak tanrılar için geçerlidir.

Zeus sadece gökyüzünün değil, dağların, ağaçların, bulutların, yağmurlarında tanrısıdır. Adeta iktidarını büyükmek ve kabul ettirmek için kendinden önceki tüm ilahların vasıflarını yüklenmek istemektedir. Sürekli biçim değiştirmektedir. Bir Şaman gibi ağaca, hayvanlara, farklı cisimlere dönüşebilmektedir. Hiçbir zaman-bir denizci gibi-sadık kalmadığı kadınlarını tanrıçalardan seçebildiği gibi; normal-ölümlü insanlardaki aşk,cinsellik ilişkileri geliştirebilmektedir. İnsan ile tanrılar arasında orta doğudaki kadar mesafe yoktur. İnsanlar tanrılara dah yakın ve onların karşısında daha rahattırlar. Aşağı mezopotamya mitolojilerinde insanlar ya çamurdan ya da çirkin kötü canavarların kanından yaratılmışken, Yunanlılarda insan, Zeus'un Titan oğlu Dionysos'un külünden yaratılır. Ölümlü de olsalar insanlar ii ve yüce olan kutsaldan parça taşımaktadır. Batı kültüründe insana yüklenen değeri doğuya nazaran çok oluşum; paganizm'in sonlandırılmayan yaratış-vaoruluş inancı sayesinde. Sümerde bireyin tanrılar karşısında irdesi yokken; yunanlılarda insanın tanrılarla mücadele etmesine cinsel ilişkisine arkadaşlığına sık sık rastlarız. Günümüzde batı: tanrının varlığını ve tanrıya duyulan sevginin zaten insanın mutluluğu olduğunu kabul eder. Zeus-Marduk karşılaştırmasında başka bir farkta göze çarpar. Marduk tanrıça Tiamat'ı öldürüp parçaladıktan sonra sümer toprakları tanrıçaların aşağıladığı düşman belleği, uşaklaştırıldığı yada yok edildiği bir sahaya dönüşür. Marduk için iki tür kadından sözedilebilir; onun hizmetkârı olanlar ve ölmeyi hak edenler. Zeusun kadın-tanrıça ilişkileri ise daha çok hile ve tecavüzlerle doludur. Sümerler henüz kent devletleri halinde yaşarken tanrıçalara ferdi saldırılar tecavüz düzeyindedir. İnananın tecavüze uğraması böylesi bir anlatıdır. Mitolojilerde öldürmek yerine bireyle tecavüz etmek daha hoş görünümlü bir yaklaşımdır. Zeus akıl almaz yöntemlerle hilelerle tecavüze yeltendiğinde, hiçte her şeye muktedir bir tanrı pirofili çizmemektedir. Seçme hakkı kendisine aitse de, kılık değiştiriyor olması, çekinceli davrandığını gösterir. Yine Yunan mitolojisinde Zeusun kadını doğrudan köleleştirmesinden ziyade çoğu sefer bir defalık ilişki söz konusudur. Kimi ile hayvan kılığında, kimiyle Güneşin yeryüzündeki simgesi altın tozu haliyle birlikte olur bu biçim değiştirerek kadını dölleme faaliyeti başlarda tecavüze uğrayan tanrıçaların zoruna giderken; isa'nın annesi meryeme gelindiğinde bu tür girişimler bir lutuf gibi değerlendirilecektir.

Zeus'un ilk tecavüz ettiği tanrıça suyu temsil eden tanrı Oceanus ve Tefhys'in kızları Metistir. Metiste tıpkı Zeus gibi kılıktan kılığa girebilen son derece akıllı, bilgili bir tanrıçadır. Zeus ona tecavüz ederek denizi, denizin değişkenliğini ve bilgeliğini ele geçirir gibidir. Ama daha da ilginç Metisi dönüştürmesidir. Zeus Metisin hamileliğinden korkup onu yutacaktır. Bu yutma işleminden sonra Zeus baş ağrısı çekecek ve bir Titanın baltayla kafasına vurması sayesinde; zırhıyla birlikte Athena bir savaş tanrıçası olarak kafadan çıkacaktır. Athena bir anlamda Titanlarla Zeusun savaşından doğar! Güzel akıllı Metis içindi; yalancı, düzenbaz ve savaşçı tanrıçaya dönüşmüştür. Metis aklını ve bilgisini Zeusa devretmiştir. Zeus Metis'in içinde olduğunu iddia etmektedir. Denizle ilişki kuran toplum iktidar onu içselleştirmiştir. Sonra savaşçı, talancı, koplocu, denizci karakterlerine, yani Athena'ya dönüşmüştür. Öte yandan, kadın artık baş eril tanrının kafasından çıkmaktadır. Kadın, eril aktörler tarafından biçimlendirilmektedir. Ea'nın İştâr'a eril özellikler vermesine benzer bir dönem yaşanmaktadır.

Zeus sadece tarmı ve tanrıçaları dönüştürüp sınıflandırmakla yetinmez, insan ırklarını da düzenler. Gaia'nın yerini alarak insanları, zamana ve hammaddeye göre yaratmaya girişir. Önce, ideal toplum figürü olarak Altın ırk'ı yaratacaktır. Bunlar aç gözlü ve saldırgan olmayan, yaşam ve ölümle barışık cennette yaraşır bir ırktır. Sonra gümüş ırkı yaratan Zeus bunlardan memnun olmaz. Çünkü güneşin yeryüzündeki elementi altın ne kadar soylu ve erdemliyse aynı elementi gümüşte okadar soysuz, bencil, saygisiz, adaletsiz ve saldırgan bir ırk ortaya çıkaracaktır. Bu ırk kendilerine evler inşa etmişlarsede beceriksizlikleri sanyesinden aç kalmaktan kurtulmayacaktır. Zeus bu ırkı yok edecektir. Yerine Bronz ırkını yaratacaktır. Ancak bu ırk, gümüş irkinden daha kalitesiz çıkacaktır. Zeus'un tıpkı gümüş ırka yaptığı gibi Bronz irkinde yok etmekten başka seçeneği yoktur. Bu iki ırk ortadan kaldırıldıktan sonra Zeus kahramanlar ırkını yaratıp deniz kıyılarına ve adalara yerleştirecektir ki; aslında bu ırk yunanlıların ataları yerine geçmektedir. Son olarak beşinci ırk yaratımına soyunan Zeus günüz insanlarını yani demir ırkını yaratacaktır. Demir ırkı kaderli aç gözlü adaletsiz ve hilecidir. Zeus bu ırkı tehtit eder. Eger yok olmak istemiyorlarsa tarısal düzene itaat etmeleri gerekir. Erdemli soylu adil kaliteli bir ırkın başa getirilmesi bir çok inançta olduğu gibi günümüz tek tanrili dinlerinde de görülür. Bu tür toplum tasarımına hitap eder. İrkların yok edilmesi cezalandırılması iktidarın beklentilerine cevap alamayan kitleye göz dağidir ve orta dogu analatilarına çok benzer. Tıpkı ünlü tafa anlatısı gibi insanların tanrılara ve berlerine gerektiği gibi saygı göstermesi cezalandırılmıştır. Yunan anlatısında insanları tanrıların gazabından büyük Tikan, Promelehus kurtaracaktır. Sümer mitolojisinde rol kapmış gibi gözüksede; Enkidu farklı bir pozisyonadadır. Enki, kendisinin de içerisinde yer aldığı Panteondan insanlara haber taşır fakat kahin özelliği ile şaman gibi duran Prometheus başından beri yeni danrılarla savaşan esiki bir Titan-isyancidir. Demir ocagından aşı çalıp insanlara vermesi başka bölgelerde de görülen demir çağı isyan anlatısına benzemektedir. Kürdistan'daki efsanevi kahraman KAWA'da demircidir. Yine Hint, Türk, Roma ve de. Mitolojiler dede halkının kurtuluşuna katkıda bulunan demerciler görülür. Prometheus bu anlamda bir halk kahramanıdır. İnsanlara ateşi sunmaktan yetinmez Zeusun tufanına karşı iyi kalpli Devkalion ve Pyrrha çiftine tufandan kurtulmaları için yarım dim eder. Sonuçta Zeus tarafından kafkas kayalıklarına zincirlenir ve sürekli bir kartal tarafından yenilen ciğerleriyle ebedi işkenceye maruz kalır. Belkide kartal tarafından yenildikçe yüüyün ciğer halkın iktidarına karşı tükenmeyen kını ve öfkesini simgelemektedir. Görüldüğü üzere Zeus çoğu ezelliği ile aslında tamda bir Mezopotamya tanrısıdır. Yıldırımları birer silah gibi kullana bilen bu savaşçı gözkyüzü tanrısını yuyanan inancında üstün tanrı konumuna gelmesi, aşağı mezopotamya kaynaklı devlet

organizasyonunun etkinliginide gösterir bu dönemi;ayni zamanda kitab-ı mukaddesin kimi bölümlerinin yazildigi zamanada karşilik gelen “Homeros” olarak adlandira biliriz. Homeros yunan deniz birliklerinin anadoluya karsi üstünlük kazandigi MÖ 900 yy’ın tarihi-ebedi eserlerini üreten ozanların kişiseleştirilmiş halidir. Doğu yanlisi olduğunu, denizden gelenleri babar gördüğünü gizleme gereği duymaz ama ayni tanrılar Pentaonun kullanmaliri, ortak kültüre sahip olduklari gösterir. İlyada MÖ 850’lerde Odyesseia MÖ 750’lerde yazilir. Aralarında yüzyıl gibi bir fark olmasına rağmen, olay örgüsü kimi ortak kahramanların çevresinde gerçekleşir faklı maceraları anlatsalarda iki metindede benzer imgeler ve kodlar kullanılmıştı.

Ölyada ve Odyesseia sadece asil-kahraman kralların dramatik öyküleri dağıl insanlariyla tanrilarıyla tüm evrenin hikayesidir. Doğu tanrılarının Bati karşısında uğrudiıkları yenilgiyi bu yenilgidin sonra değişen dengiyi anlatir. Zaman, Bati’nin deniz halkının lehine işlemektedir. Dogunun tanrileri ve kirallari zamana yenilmişlerdir. Her türlü hile ve saldıganlıkla doguya kafa tutan Bati nihai üsütünlüğü ele geçirmiştir. Gümüş ayakli Thefis’in ün-şepret arayan oğlu Akhileus’un, Troya krali Hektor’u öldürmesi bu anlamda tamda bu dader göngüsüne karşilik gelen bir kurban ritüelidir.

İlyada’da güneş tanrısı Apolo başat tanridir ve Troya’nin tarafında yer alır. Ana tanrıça konumundaki kardeşi Artemis’le birlikte Dogu’nun tanrilaridirlar. Sacaş soylu yigit erkeklerin ve sevimli güzel kadınların etrafında sormektedir. Erkekler bütür görkemleriyle meydanlara çıkıp kadınlar için savaşmaktadırlar. Hektor tüccar kardeşi parisin günahi için şavaşacak ve ölecektir. Rakibi Akhilleus ise, paris’in uzaktan attigi bir okun topuguna saplanması ila can verecektir. Troya’nin yenilmesinin tek nedeni Apollo’nun berceksiksizligi ve yilginligidir. Artemis’in azarlalamasına romen gereken performmansi sergileyememistir. Athena ve Hers, Akhaların zaferin için canla başla her türlü aldatmaya çaba harcarken; Apollon sacaşlardan bıkmıştır ve Troyalilari kendi kaderlerine terk etmek niyetindedir. Sonuçta kaybeden taraf yorgunluğu ve azimsizligiyle dogu olmuş İlyada’da başrolde bulunan Apolo, Odyesseia yazildiginda konumunu kaybetmiştir.

Odyesseia’da Apolo’nun yerini hermes almıştır. Ölüm ve yaşamın hükmedicisi ölümler dünyasının sahibidir. Asasındaki birbimire dolanmış iki yılan ölümve yaşami siyah ve beyaz,kadın ve erkegi simgelemektedir. Hermes’in en yakın çolişma arkadaşlari Athena, Hera ve Aphrodite’dir.

Odyesseia büyük savaş sonrası yaşanan göreceli bariş döneminin destanidir.

Gerçekleştirilen deniz seferlerinin asil amacı talan ve ticarettir. Suprizlerle ve türlü maceralarla dolu Odyesseia destani tam anlamıyla insanlari denize davet eder.

Bilinmeyene yapılan yolculugun heyecanu ele geçirilecek fırsatlarlaıyla özellikle erkekler çok güzel kadınlarla beraber olabilir ve zenginleşebilirler. Odysseus cüretkar bir denizci olarak türlü maceralara atılmış dünyanın sinirina kadar gidebilmiştir. Orda sonuz karanliga kapatilarak ölümler dünyasına bile gire bilmiştir. Altin asasıyla ölümler dünyasını yöneten Zeus’un oğlu minos’a kurban adayarak bağışlanmış ve oradan kurtulmuştur.

Cogu zaman adamlarını kurtarmakla meşkul olan ve onların hatalarını telafi etmeye çalışan Odysseus, denizci lider modelidir. İnsanlar henüz liderlerine nasıl layik ola bileceklerini, nasıl itaat edeceklerini kestirememek tedirler. Destandaki yasak madde rozgar dolu torba, Odysseus uykudaken bilinçsizce açılacak; bu hatanın sonucunda tekrardan tehlikeli maceralara sürükleneceklerdir. İlyada destanındaki savaşlar on (10) yıl; Odysseus’sun dönüşü yine on (10) yıl sürer evinde kocasını bekleyen Penelope toplam 20 yıl sabredecektir. Penelope yerel tanrıca gibi dir. Sabittir ve evinin ortasında sükselen kutsal ağaçla dogurdugu erkek çocuğuyla yılların geçişini izlemektedir. Kadın olarak Ay’ı simgelemektedir. Güneşin ay ile buluşması 20 yıl sürecektir. Penelope aynı

zamanda kralin ülkesi rolündedir. Diştan gelip kendisine sahip olmak isteyen güçlere karşı direnecektir. Ama bir kadın olarak siyasetteki ağırlığı oğlunu krallığa hazırlamaktan öte değildir. Odysseus, Penelopeye uylaşmaya çabalarken zaman ölçümünü hergün yanında bulunan 360 domuzdan birini keserek yapmaktadır. Ki, Yunan inancında, Güneşinde sığırları vardır. Odysseus, Güneş kadar büyük olmasada bir güneş-kraldır. Bir güneş olarak batının en uç noktasına kadar gitmiş, sonra yine doğudan çıkmıştır; bir kral olarak, bu kozmolojiye neredeyse bire bir bağlı kalmıştır. İlyada, doğu ve batı'nın çatışmalı buluşmasını konu edinirken; odysseia gerek kanlanlarla gerekse ticeret biriktirilen madiyatın, bilginin ve kültürün bir araya getirilmesi kaynaştırılması sürecini işlemektedir. Doğu figürleri sık sık karşımıza çıkmakta; doğu hayranlığı, doğudan gelen inançların, bilginin, mimarinin yüceliği övülmektedir. Yunan geleneği doğu ile buluşmakla ve bu sayede her yönüyle zenginleşmektedir.

Yunan kozmolojisi doğu'dan alınmalıdır. Tunç çağı olarak ifade edilen ilk devletleşme aşamasında mezopotamya'da, iç içe geçmiş küreler şeklinde tarif edilen evren modeli geçerlidir. Yunanlılar çı sonradan ulaştıkları doğu kozmolojisinden toplumsallıklarını düzenlemek için de faydalanmışlardır. Düşünsel sıçramalarından, kent mimarisine; her türden kurumlaşmasından devletleşmelerine kadar doğuya özenme doğuyu taklit etme başat önemdedir. İçe alınan doğu zamanla Yunan geleneğiyle etkileşime geçecek ve devşirilecek. Doğu kozmik düzeni ve bununla bağlı devletçi toplumsal sistemin yaratıcılığından derin köklere sahip olduğundan; katı statü-rol dağılımlarını, ahlakileştirilen itiatı her koşul altında iktidar lehine düzenlenmişken; Yunan Paganizmi, bu sistemi “kullar” dan yana esnetmeye farklılığını göstermiştir.

Yunanlıların doğu'nun kozmik-toplumsal düzenlerini tam manasıyla içselleştirmemesi insan iradesinin kısımeden olsa korunmasını sağlamıştır. Özellikle demirin yaygın kullanımıyla daha kitlesel yıkıcı ve akıcı hal alan savaşlar insanların büyük tanrıların her şeye öle hükmedemediğini fikrine kapılmasına neden olmuş; Zerdüştlüktekin benzeyen ama daha kökten tanrı sorgulamalarına kapı aralamıştır. benzer sorgulamaların Hintlilerde ve Çinlilerde yaşandığını önceden görmüştük. Ancak Yunanlıların üstünlük savaşı veren dağınık kentlerde bulunmaları, daha bağımsız ve rekabetçi fikir üretmelerine vesile olmuş, ticari zekalarında yardımıyla nasıl bir evren-doğa sorusundan hareketle, toplumu ve bireyi anlamlandırmalarındaki mücadelelerin neticesine göre belirlenirken, şimdi insan beynini ve iradesini hükmü altında üretilmektedir.

Dolayısıyla “felsefe” diye nitelendirilen ve fazlasıyla Yunanlılara mal edilen düşünme yöntemini, kaynaklarından ve etkileşimlerden yahtarak ele almak; “üstün ırk” arayışına odaklanmıştır. Art niyetlilikten başka bir şey değildir. Felsefe, Sümer-Mısır bilgisini, kozmolojisinin Pagan kültürle etkileşimi ve tanrıların sorgulanmasına varan kronikleşmiş savaş halinin toplamının eseridir. Aynı şey Kürdistan, Anadolu, Hindistan ve Çin içinde geçerlidir. geleneksel toplum bilmeleriyle, devletçi kozmolojisini temas kurduğu her coğrafya, felsefenin yaratımında söz sahibidir. Bu sebeple tümünden Yunan'a atfedilen felsefeyi başta Yunanlıları doğrudan etkileyen Zerdüştlükten, Budhacılıktan, Taoizmden ya da Konfüçyüsçülükten bağımsız değerlendiremeyiz. Belki de sadece, özgün koşullara bağlı olarak, felsefenin kullanılması ve geliştirilmesinde, kada geçirmez oran ve nitelik farklarından bahsedebiliriz.

Pers-Med yayılmacılığıyla birlikte MÖ 600'lerde Çin'den Yunanistan'daşıktan bir hilal gibi uzanan zihniyet devrimi gerçekleşir. Toplamlar kendilerini tekrardan tanımlamakta, diğer toplamlarla ilişkilerinde hiç olmadığı kadar entelektüel birikime önem vermektedir. Düşünürler insanlardan büyük saygı görmekte, üst statüleri paylaşan her kişinin kimliği, öğrenim düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Mezopotamyadan

miras matematik ve geometri, devlet yöneticiliğine dair düşüncelerle iç içe öğrenilmekte; iyi bir yönetici ve iyi bir toplum-birey ilişkisinin gereklerine ulaşmak için, doğa-evren araştırmalarına yönelmektedir. Bu anlamda Konfüçyüs ile Platon'un, Zerdüşt ile de Budha'nın başarmak istedikleri aynı şeylerdir. Hepsinde nasıl bir evren sorusundan nasıl bir toplum cevabına ulaşmıştır, toplumun düzenleşmesi ve bireyin davranışları ile evrensel işleyişi uzlaştırmaya, uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır. Hepsi'de binlerce yıl boyunca biriktirilmiş, harmanlanmış bimelerin mekanlarından; Sümer ve Mısırdan bir şekilde faydalanmışlardır. Yunan gençleri bu kaynaklara bizzat giderek eğitilecek ve tekrar ülkelerine döneceklerdir. MÖ 600'lerde ise evrenin temel öğelerini açıklama gayreti gösterecektir.

Batıda felsefenin üretildiği kentlerin başında Miletos gelmektedir. Entelektüel birikimi toplamada en şanslı kentlerden olan Miletos, bir Girit kolonisidir. Girit ise Mezopotamya ve Mısır'ın çocuğu gibidir. MÖ 3000'lerde başlayan etkilenme kesintisiz sürmüştür. Girit inanç diğerleriyle Mısır ve Sümer benzerliği bu nedenledir. Mesela Sümerde olduğu gibi Giritte de aslan güneşin boğa ayın simgesidir. Girit tapınak düzeni Mısır'ı çağırıştırır haldedir. Evren ana tanrıça inek şeklindedir ve tanrıçanın ahırında kutsal sığırlar vardır. Ritüellerde buzağı kurban edilir. Bunlara benzer imgeler İndusta da görülür. Girit mitolojisinde su tanrısı Poseidon'un elinde üç çatallı asa vardır. Aynı asa Hindistanda Şiva tanrısının elinde de bulunmaktadır. Kısacası Girit batılı olmaktan çok doğuludur aslında. Miletosta bir İon kenti bu gelenekten gelir. Ticaretin getirileri sayesinde yüzlerce yıl boyunca sadece maddi değerleri değil düşünsel ürünlerinde toplandığı bir alan görünümündedir. Doğu Akdenizden, Mısırdan, Giritten dini-kültürel değerler gelmektedir. Nihayet Hindistan, İran, Kürdistan ve Anadolu üzerinden karasal etkileşimlerin sağlanması ile güçlü düşsel çıkarlar için alt yapı hazır hale gelir. Aslında bu karasal etkileşimin, mevcut birikimi destekler olmasından çok kısırtıcı rolden bahsedilebilir. Çünkü genel dalga askeri bir işgal girişimidir. Özgürlüğe düşkün Miletos Pers-Med işgaline karşı ilk kafa tutan kenttir. MÖ 499 yılında güçlü bir ayaklanma başlatmıştır ve beş yıl boyunca işgale karşı direnmişlerdir. Fakat beş yıl sonra gelen yenilgi ile barbar Pers-Med orduları tarafından yağmalanmıştır.

Miletosluların bu isyanlarda fikirlerinden etkilendikleri ve aynı zamanda ilk filozof olduğu iddia edilen Thales'in (ölümü MÖ 546) tanrılarına şükretmek için iç nedeni vardır: hayvan değil insan olduğu için, kadın değil erkek olduğu için ve de Persli değil Yunan olduğu için..... Sümer ya da Mısır'dan aldığı matematik ve geometri sayesinde göksel cisimlerin hareketlerini ölçebilen bu düşünür için en önemli hedef, Yunanlıları Pers-Med işgaline karşı bir araya getirmektir. Belki'de bastığı yere bakmadığı için düşerek öldüğüne ilişkin rivayet, böylesi bir amaca ironik bir göndermedir. Sonuçta bu ilk filozof Thales, evrenin ilk, nedeni-ilkelesi olarak su'yu belirleyecektir. İlk bakışta Sümer ve Mısır mitolojisinden alınmış bu çıkarsamanın Yunan kimliğiyle bağlantısı kurulabilir. "su", yani deniz Yunanlıları birleştiren temel öğedir. Her ne kadar dağınık şekilde yerleşmişlersede Yunanlılar denizde birleşirler. Onları birleştiren bu öğe yüceltilmelidir. Eğer böylesi bir arayış söz konusuysa bizler ilk filozoftan çok ilk Yunan Musa'sıyla karşı karşıyayız demektir. Sümerde rüzgar ve fırtına tanrısı Enlil her ne kadar yeryüzünü ve gökyüzünü birbirinden ayırmışsada; aynı zamanda ikisinin birleştiği alan olarak kutsaldır. Rüzgar ruhlar! Denizde, Yunanlıları ayırdığı kadar..... birleştiren kutsal ruh rolündedir. Sümerlerde birleşen unsurlar dikey-ki dağalrın kutsallığı buradan gelir-Yunanlılarda yatay konudur.

Thales'in takipçisi Anaksimander (MÖ 610-547) biraz daha Zerdüşçülükten etkilenmiş gibidir. Onda temel ilke sınırsız-sonsuz alandır. Kutsal ve gizemli evren tasarımını tanrılar lehine düzenleme niyetindedir. Evren ve cennet sonsuzlukta yer alır. Yeryüzü hiçbir desteğe bağlı olmadan öylece asılıdır. Sonsuzluk zıtlıkların içind ebarındığı

bir alandır. Bu zıtlıklar varoluşlarıyla insan üstü tanrılara aittir ve tanrılar kenti diyalektiğini kurar. Mikro evren konumundaki insanlar arasında da zıtlıklar mevcuttur. Bundan ki, birbirlerine haksızlıklar yapmaktan ve bu haksızlıkları sürdürmekten çekinmezler.

Giderek bu ilk ilke arayışı tek başına düşünsel bir çalışma alanı haline gelir. Miletos'lu son filozof Axaximenes (MÖ 550-480) sonsuzlugun yerine “hava”yı koyacak bu ilkedende, tam bir mitolojik yaratım dirgesi çıkaracaktır ona göre hava genleştikçe ateş yoğunlaştıkça bulut su toprak ve taş olacaktır

Anlaşılabilecek üzere felsefenin Yunanlılardaki gelişim seyri, Ege kıyılarında MÖ 546'larda başlayan Pers-med hükümdarlığına tekabül eder bir çeşit kimlik neşası, yine ötekinin varlığı üzerine zerdüşlük öğretileri gerekli yönetime riayet edildikçe her türden kültürle uzlaşa bilen Persler-medler fazla zorlanmadan, misirden Kafkaslara Hindistan'dan Ege kıyılarına kadar yayıla bilmişlerdir ancak engin sularda gemileriyle ticaret talan yapmaya alışmış özgürlüğüne düşkün Yunanlılar bu işgali hoşgermeyeceklerdir. Bir çok sefer ayaklanacaklar ama bunlardan yenilgiyle çıkmaları neticesinde isyanlarını, tiyatro ve felsefe gibi uğraşlara aktaracaklarıdır özellikle tiyatro bu aşamayla birlikte Yunanlılar için kitlesel katılımı tarihlerinin ve dolayısıyla kimliklerinin yüzeltildiği bir ritüel alanı haline gelmiştir. Ortadaki dairenin etrafında kat kat yükselen basamaklarda yanyana oturarak hit bir harcamadan bulunmadan sahnelenen oyunları seyretmekte; geçmişi tekrardan yaşamaktadırlar. İleri gelen zenginlerin tüm giderleri karşılanması bunun basit sanatsal bir faaliyet olmadığının göstergesidir. Amaç kimliği oluşturan tarihin ve kültürün korunması ve değişimciye karşı isyanlarda kulnılmak üzere yüceltilmesidir. Asikhylos (MÖ 525-546) Sophokles (MÖ 495-405) ve Euripides (MÖ 484-406) bu anlamda tanrılarını ve tarihlerini yücelten ders veren tragediyarlar sahnelenmişlerdir.

Pers-Med güçleri Ege'deki ayaklanmaları destekledikleri gerekçesiyle Atina ve Eritria gibi daha batıdaki kentlere yöneldikçe felsefenin buralarda taşmasına vesile olacaklardır. Alt üst olan dengeler ve büyük düşmana karşı öğütlenmeye çalışan insanlar bu düşünsel yöntemin perçinleşmesine yol açacaklardır. Adeta Pers-Med işgalcileri bir taraftan doğunun mirasını buralara taşıyacak; diğer taraftan büyük bir korku nesnesi yada öteki olma rolüyle kendisine karşı direnen ve dağınık insan gruplarından mükemmel düşünen ve sanatçılar çıkaracaklardır.

Yunan düşünürlerinin temel elementlere, sosyal-siyasal sistemlere kent düzenlemesine hukuka vb. ilişki belirlemelerinden çokça bahsedilmiştir. Aslında birazda bu tarz değerlendirmeleri felsefenin çıkışına dair inandırıcı bir iddianın yaratılmasında nedne olduğundan söz edilebilir. Nihayetinde felsefeyi zamanı bollaşan tüccar bir halkın aristokratçı uğraşı şeklinde ele almaktadır üstün vasıflara sahip bir ırk ve bu ırkın damarlarından beslenen üstün batı kültürünü işaret eder. Batı tarihçiliği bu ırkçı söyleminden vazgeçme niyetinde değildir. Sadece Yunanlılar mı tüccardır ve sadece bura da mı boş zaman bulunmaktadır? Bunun içindir ki felsefenin sadece Yunanlılara özgü bir alan olmadığını tekrarlayacağız. Kurumlaşmış ve dilini yazıya, matematiğe dönüştürmüş devlet yapılanmasının, farklı inanç ve kültürlerle sahip her toplulukla teması böylesi çıkışların nedenidir. Dolayısıyla farklı bir yol izleyerek Yunan filozoflarını alışılageldiği gibi maddeye-doğuya ilişkin fikirlerine göre sınıflandırmayacağız. Daha çok, evrene aitmiş gibi gözüken ama özünde iktidar ilişkilerini düzenleyen fikirlerin izlerini takip edeceğiz.

Yunan felsefesinin temel sorunsalı; yüzyıllarca süren iç savaşlar ve doğudan gelen istila dalgası sonrasında nasıl yaşanılacağına dairdir. Burada iki ana kolla karşılaşırız. Her hikiste Yunanlıların bu aşamadan sonra nasıl bir toplumsallık oluşturmaları gerektiği hakkında temel prensipler verir. Bunlardan birincisi, doğu örneklerinde de görüldüğü

gibi, toplulukların-kimliklerin bir araya gelerek ortak kaderi paylaşması, bunuda kapsayıcı bir devlet yapılanmasıyla sağlamlaştırması; ikincisi ise, devlet olacaksa da kent devleti düzeyinde kalınarak köklü kabile ilişkilerinin muhafaz edilmesi şeklindedir. Cılızda olsa her iki kolu buluşturmaya çalışan akımlarda yok değildir. Mesela, kent devletlerinin güvenlik eksenli gevşek konfederal birlikteliğini savunan düşünürlerde çıkmıştır. Ancak bunlarıda kabile ilişkilerini muhafaza etmeye çalışan düşünsel kategori içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Kabile yaşamından, değişik insan gruplarının biraraya gelerek oluşturduğu kozmopolit sisteme geçişler her zaman için sancılı süreçlerdir. Çünkü böylesi bir dönüşümü saylayan şey genellikle doğaya da başka insanlar karşısında alınmış yenilgilerdir. Bu yenilgi Herakleitos'un alay konusu olan, doğrudan dağılma ile sonuçlanacak bir direnişin akabinde gerçekleşebileceği gibi; teslimiyet ve işbirlikçilikle varolan Makro yapıya eklenilerek erime, kimlik yitimi bağlamında da yaşanabilir. İlk cennet tasarımlarına baktığımızda, kabile yaşamına duyulan özlemin sık sık göze çarpması; kozmopolit kent yaşamından bunalmış insanların bir zamanlar bereketli topraklarda birbirinin kukukuna saygılı, en önemlisi de onurlu şekilde yaşandığı bilgisi nedeniyledir. Yunanlılar küçük özerk topluluklarını ve kentlerini korumak maksadıyla yüzyıllarca büyük bedeller vermişlerdi. Nedense her topluluğun diğerleriyle savaşı söz konusudur. Odysseus, öteki krallarla ittifak kurup Troya'yı yağmaladıktan sonra, birde gelip karısına ve ülkesine göz koyan krallarla savaşıacaktır. Pers-Med işgaliyle birlikte bu durum değişecektir. Başka İonya filozofları olmak üzere Yunan birliğini savunan düşünürler, sanatçılar ve siyasetçiler ortaya çıkacaktır. Ancak nasıl bir birliğin kurulacağı hususu henüz açıklığa kavuşturulmuş değildir. Gerçek bir birliğin ortak yasanın yolunun ise yine evrensel düzenden geçeceği bilinmektedir. Bu sebeplerdir ki; "her şeyin kökeninde ne var" sorusu, karını doymuş, hareketin ilkelerini bulmaya çalışan endişeli düşünürlerle aittir. Evreni oluşturan temel ilke ya da ilkeler neyse, insanlarda bu ilke ya da ilkelerin karakterlerini esas olacaklardır. Evren nasıl oluşmuşsa toplumlarda benzer bir güzergahı izleyeceklerdir. Yunan-Roma hukukunun ve siyasetinin ana çıkış noktası budur. Temel ilke ya da ilkelerin durum değişimlerine göre insanların ve toplumların alacağı biçim ve nitelikte belirlenmektedir. Yoğunlaşan ya da gevşeyen nitelik yoğun ya da gevşek birlikteliklerin neye yol açacağıyla da alakalıdır. Bu anlamda, suyun, sonsuzluğun ya da havanın durum değişimleriyle, gevşek-dağınık toplumsallığın durum değişimleri benzer şeylerdir. Evren kuramını tek tek atomlara dayandıran Demokritos, aslında birey yasası toplum kuramcısıdır. Herakleitos mevcut dağınık toplumsallığın karşıtlarla girilen ilişkiler neticesinde giderebileceği farkındadır. Nitelik değiştirmede karşıt olanın önemini tamda "maymunlar" diyerek aşağıladığı doğululardan üstelik Zerdüştlükten öğrenmiştir. Evreni meydana getiren köken ilkenin arayışı doğu soyutlaması ile temas kurdukça farklı kavrayışlar ortaya çıkacaktır. Pagan inancın geçerliliğini büyük oranda kurduğu ve daha çok Zerdüştlükte tanıştığı kuzey bölgelerde evreni oluşturan temel ilke ateş, atom, su vb. gibi somut bir veya birkaç varlıkken; doğu akdeniz üzerinden bilgi edinen güneyde somut delille kullanılacaktır. MÖ 6 yy'da yaşayan Ksenophones yunan tanrılarıyla alay edecek ve doğrudan tek tanrıcılığı savunacaktır. Öğrencisi Parmenides ise bu tandiyi ölümsüz, değişmeyen bir akıl olarak tanımlayacaktır. Pythagoras bizzat gidip incelediği doğu akdeniz ve misirdan temel ilkenin sayıları olduğu iddia ederek dönecek insanların karekteleride dahil herşeyin, bir (1) rakamından türediğini söyleyecektir. Stoaciliğin korucusu Zenonda benzer düşünceleri sergileyecektir. Yunan felsefesindeki bu çatallaşma etkisini uzun süre gösterecektir. Her iki uçata yer alsalarda insanlara ortak yasa ve köten etrafından toplamaya çabalayan bu filozofları birer peygamber olarak değerlendirmek için fazlasıyla neden bulmaktadır. Sofisler

böyle bir gelenegin takipçileridirler. Evren ve toplum yasalarına ilişkin fakli yaklaşımlar sergileselerde sofistler; bir arada yaşamının gerekleri üzerine kafa yoran ahlaki hükümlülükleri belirleyen, tıpkı yahudi peygamberleri gib “nasıl yaşanmalı” surununa odaklanan yunanli bilge peygamberlerdirler. Soyluların çocuklarına öğretmenlik yapmayla sinirli yozlaşmış sofistlerin varlığı bu gerçeği değiştirmemektedir. Kozmopolik birlik arayışlarına karşı en etkili tepkinin sokrates’in öğrencisi Platon dan geldiğini belirtebiliriz. Hocası sokrates bir çok savaşa katılmış emek tar bir asker ve insanları sarularıyla kişiye sikiştirmeyi yöntem belilemiş mütavazi bir sofisttir. Gereken saygıyı germemesi aşağılanması ve öldürülmesi Platonu derinden sarsmıştır. Farklı filozofların fikirlerinden etkilenmişse de Platon için sokrates insan-model konumundadır. Soylu yaşamın bedenleşmiş hali olarak sokrates yunanlıların zaafalarını açığa çıkarmış ve ilelebet carlığını sürdürecektir toplum düzeni için canını vermekten kaçınmamıştır. Herakleitos gibi palton’da savaşın kutsal seçiciliğinden bahseder. Soylu insanı toplumu diğerlerinden ayırt ededcek en güçlü mekanizma şavaştır. Şavaşlardan başarıyla çıkman için soylulugun korunması; solullugun konuması için savaşların süreklileşmesi zorunludur. Tıpkı eski kahramanlar gibi soylu ve spastalılar gib örgütlü olunursa o toplum düşmüşlerini bertaraf edebilecek varlığını uzun zamana yayabilecektir. Spartalılar kendi toplumsal sistemlerini savaş meydanlarındaki tezahiri olan falanklıkla yüzberlerce Pers-Med askerlerini yok edebilmişlerdir. Bir topluluk olarak nasıl yaşıyorsan savaşta da öyle olacaksınız. Öyleyse öncelikle topluluğu düzene sokmak gerekmektedir.

Platon’un toplumun düzene sokma korumini aslında “topluluğu tekrardan düzenlemek” birçiminde okuyabilir. Çünkü platon özde “altın çağ” diye tabir ettiği ilk kabile düzeninin özlemini çeken bir düşünürdür. Mevucu durumlara anlamıyla o çağa dönmek zamanın bomaya dönük akışı nedeniyle mümkün değildir. Evren; zaman geçtikçe daha çok bozulmamakta, toplumlar ve insanlarda bu bolmadan nasibini almaktadır. İlk hal her zaman için en soylu haldir. Ancak değişimin önüne geçilmektedir. Değişimler saf olanan raşit alandan pay almasıyla gerçekleşebilmektedir ki; tüm değişik halleri soşluluktan güzergah izelerler. Zaman ne kadar çok geçmişse bozulmada o kadar çok yanmıştır. İnsan tümünün bunu önleyemez ama buna karşı direne bilir. ki değişime karşı direnmek tanrısalıktır. Evrenin bu soysuzlama geliminden kismende olsa bu direniş sayesinde korunmak mümkündür. Platon’da en büyük dereniş evrenin içerisinde yeni bir evren; yani devleti yapılandırmaktan geçer. Her şeyi çürütmeye götüren kozmik ağıştan devlet tarafından korunularak kurtulasansi vardır. Bu devlet soylu ataların devleti yani ültin çağa ait olmalı dir. Kendi soyunu büyük tanrı posegidon’a dayandıran platon’a göre; devlet içinde soyun kurunmasına azmi düzeyde özen gisterilmelidir. Çünkü biyolojik bokilmalar. Soysuzlaşmalar ruhsal zayıflarında beraberende götorecektir. Herkese soyuna göre deger verilmelidir. Soyun soysuzlar tarafından bozulmasına göz yumulmamalıdır.

Platon’a göre oluşturulacak bu devletin yönetileri felsefeyle uğruşan matematigi iyi bilen solulardan olmalıdırlar. Bunlar birbirleriyle çatırmayan tanrisal duruşa sahip o kentin toplumsallığını temsil eden kutsal kişilerdir. Eger yöneticiler kendi aralarında iktidar kavgalarına girişirse o devlet dağılacaktır. En tepede yer alan filozof-kral devletin kişiliklermiş hali olarak böyle girişimleri önlemelidir. Platon’un filozof-kral harakleitosun evren modelinde tanrıların üstünde konum sahibi güneş gigürün çok benzer. Nasıl ki tüm evreni çobani ise filozof-kral da toplumun-kentin çobanıdır. Yine harakleitosun tabirişle “hayvanca karnini doyuran” soysuz güğunluk platonda da alt tabakalarda yerini alırlar. Bunlar so bozulmalarınaguramış insanlardır. Hepsinintek göreve htta yaşam gerekçesi devlete hizmet için durmadan çalışmaktır. Lakin onların cennet götürebilecek yegane erdemleri budur. Yöneticiler ile aşağı tabakalar arasında

ise “ çocukluktan savaş meydanlarına götürölüp bir tazi gibi kan koklatılarak” egitilmiş savaşçılar bulunmaktadır. Bunlar dış tehditlere ve soysuzları ihanetlerine karşı tetikteolansadık köpeklerdir. Soysuzlar bu “köpekler” sayesinde denetimde tutulmalı gerektiğinde ezilmeli ve ayıklanmalıdır.

Platon’un soysuzluk ketegoris i kanlarıda kapasar. Çünkü tanrı önce ve sadece erkegi yaratmıştır. Bunlardan bozlulanlar önce kadın sonra hayvan olmuşlardır. Kadın ve oluşu itibariyle erkek ile hayvanlar arasında durmaktadır. Soysuz eksik ruhlu ve korkaktır. Bozulmanın rotasında erkek, önce kadın olacak sora hayvanlaşacaktır. Ancak haycanlar bile bozulmanın türüne göre belirlenecektir. Örnein her türden deniz haycanı aptal insanların dahada bozulmuş halidir. Kara hayvanları gelsefeyle guraşmayanlardan kuşlar ise yumuşak karakterli anlardan toremişlerdir. Bebek öldürmelere kadar varan saplantılı-hasta bir ruh haliyle inşa edilmiş bu devlet tarasimi aslında platonun evrenidir. Paton bu girişimiyle tanrıları bile gerde bırakmakta onların hatlarını giderme görevini ülenmektedir. Kend devletinde kaç insanın barınacağından bu insanların nasıl sigiflandırılıp ne tür işler yapacağına varan ayrıntılı bir model geliştirmiştir. Bu modeli evrenle uyumlu halegetermek için ise ortak yasa keşfine çıkmaktan da geri kalmamıştır. Doğadaki nesnelerle toplumdaki insanları ortak bir yasa altına da bir araya getirmiştir. Ona göre doğadaki nesnelerin bulundukları yerler çoğunlukla onları ait oldukları yerlerdir. Nesneler hareketleriyle ait oldukları bu mekanlara dönme çabası gösterirler. Ateşin havanın yukarıya doğru hareketi asil yerinin arası olması nedeniyledir. Bir taşın veya başka bir şeyin havada kalmayıp yere düşmesi onun kendi türünün arasında olan istemiyle alakalıdır. İşte insanlar içinde böyledir. Bir insan nerede ve kimlerle yaşıyorsa aslında orday aittir. Çünkü içindeki öz onu oraya sürükleyecektir.

Aristo platon’un takipçiliğine niyetlidir. Onun öz biçim söylemini evrendeki nesnelere uyarmamaya çalışacak hatta devletlerin bile özleri olduğu ve bu özün devletlerin tahleri tarafından belirlendiğini iddia edecektir. Aslında özcülük şeyleri oluşturan özün değişmezliğini savunarak her ne kadar geneler bir akış halinde gösterilsede-evrenin gerçekte sabit olduğu fikrine daha yakındır. Değişmeyen evren inancı değişmeyen öz ile desteklenir ki bu da öz olan insanın-toplumun ve tabi ki devletin değişmezliğine gönderme yapar. Aristo’ya göre devleti oluşturan topluluğun öz sağlamlığı varsa şu an zafiyet durumdaysalarda eninde sonunda güçleneceklerdir ancak devlet tasarımı aristo platon’a yakın dursada onun savunduğu modelin gerçekleştiremeyeceği kadar zor olduğunda itiraf edecektir.

Yunan felsefesinde kozmopolitizmin başını aristo kalabileceğini ispatlar. Platondan farklı olarak aristo evrendeki akışkanlığın iyiye doğru gittiğini savunur ki bu aslında kabile yapısından çıkıp kozmopolit devlet örgütlenmesine geçişi onaylanması anlamına gelir. Tarihi ve doğa bilgilerinin topladığı ansiklopedik çalışmaları gibi insanlar devlet katalogunda bir araya getirir. Genellemeye gidersek şöyle bir birlemeye ulaşabiliriz. Felsefenin, inancını ideolojini “iyi” olana akan bir evren- zaman tasarımı üzerine yerleştiren nisanları. Kozmopolitizm-evrenselciğe yatkın kimselerdir. aristo bu özelliğini mekandanya kral II. Filipe’nin oğlu İskender’e aktararak tarihi ve kültürel değeri hala yüksek görülen bir süreye yol açacaktır. İskender hocasından aldığı dersler sonrasında Pers-med dalgasına benzeyen bir yayılmacılıkla doğuyu fethedecek ve bu girişimle başlayan dinamik tarihçiler “helenizm” diyeceklerdir.

İskenderin doğuya askeri seferleriyle başlayan bu döneme “yeni” sıfatını yakıştırmak aslında haksızlık olur. İskender Pers Med yayılmacığının ezlerini sonlandıran başlatarak taklit etmiştir. Batı tarihçiliği kendi atası çevtigi İskenderi yüceltmek uğruna zerdüşt cülükle desteklenmiş “pers-med helenizmi”ni görmezden gelir onları için Kyrus MÖ 539’dan itibaren başlattığı ve oğlu Kombyzes tarafından sürdürülen yayılmacılık hamlesi

kayda deger bir önem tismaz. Oysa iskender'dençok önce Kyrus ve Oglu Kambyes indusdan Egeye uzanan hükümleraltıkları altında; kozmopolik kentler kurmuş, düşünsel kültürel sosyal ve siyasal sentezlemelerle geniz bir coğrafyadayeni ama berekli dokular yaratmışlardır. İskenderin hayati bile kambyesin takliti gibidir. Kambyes iskenderden çok önce babil ve misir fethetmiş kendisinin mizir giravunu atamıştır onuda geçen yaşta öldürülmesi ve bir ölümden sonrasa egemenliğin parçalanması söz kanusudur.

İskender Pers-med yayılmacılığının nefesi tükendiğinde sahneye çıkmış ve genç yaşına ragmen üstün başarılar elde ederek hindistana babil ve misir a kadar uzanan bilmiştir. Zerdüştçülüğe Pers-med meyil macigina duyduğu hayranlık kısa sürede öfkeye dönüşmüş adeta taklip ettiği ugarlıktan tek bir iz dahi bırakmamak adna çok sayıda kültürel değeri bilge insani ve binlerece kitabı yok ettirmiştir. Bu acımasız hasedinden kurtulanları ise devrişirerek sahiplenmeye çalışmıştır.

Bu sebeple iskender sonras denillerek anlatılmaya başlanan durumların ne kadarının istkendere ne kadarının Pers med yayılmacılığına ait olduğu soptmak oldukça zordur. Hatta perslerden ve medlerden çok önce sümer taporaklarında başlayıp geniş bir coğrafyayı dentime alan babil-asur yayılmacılığından bahsetmek germektedir. Bilindiği gibi asur dili bu askeri yayılmadan çok sonrad entellektüel çalışmalar ada baskin dil olarak varlığını sürdürmüş asur kültürü yüzlüllerca asiladeler tarafından korunmuştur. Helenizme mal edilen bir çok şey gibi kozmolojileride babil_asur yaratimidir.

Sümer komolojisi ev matematigi Pers-med isgalleri ve iskender seferleri sayesinde evrenselleşmiştir denilebilir. Birvirüs gibi olanaarak dünyüünün dört bir tarafına yayılmıştır. Helenizm kozmolojisinin köklerinde bu glenege dayanır. Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürngi göksel cisimler kendilerine ait küreler halinde yeryüzünün evresinde hareket etmektedirler. Bu yedi göksel küre helenizm ile birlikte haftanın yedi günü şeklinde düzenlenecektir. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu düzenlemeye göre: Pazar güneş günüdür. (sundar). P. Tesi aygünüdür (Monday). Salı Mars gönödür (Tuesday). Çarşamba merkür günüdür. (wendnesday). Perşembe Jüpiter günüdür. (thursda). Cuma Venüs günüdür. (friday). C. Tesi satürn günüdür (saturday).

İskenderle başlayan yuna ekisiyle zerdüştlüğü sentezleyen ve daha sonra Roma imparatorluğu içerisinde geniş bir taraftar kitleside kazanan mithsraizm de bu kozmik modeli benimser. Svaroluşuyal olumlanması gereken evren inancına sahip mithraizm de sinirsiz zaman zaman yoktur zaman bir yerde başlamış tir ve bir yerde bitecektir. Yaşam yenillenmekte akan kan yaşamı geri getirmek tedir. Hayvanlarda boganin yani sıra yaşam döngüsünü simgelyen yılan ve tabi ki zerdütlükteki köpekte kustaldir. Mithraizm ölüm sonrası ruh yolculuğunda da zerdüştlüğü esas almıştır. Buna göre ruh önce sürekli ölüp tekrardan doğan ayi ziyaret edecek ardından gizli güçler taşıyan merküre gelerek burdan ustalaşacaktır. Venüste arzu edipim akerleştirtkten sonra ggüneş katında entelektüel bikirri ve çüü simgeleyen ta ve kiliçi red ederse o ruh aslanlaşacaktır. Güneşten çıkıp marsa gelerek burada cesarat kazanıp perli olacaktır! Jüpiter'de güneş koruyucusu satürnde ise "baba"ünvanlarıyla kutsanan ruh böylelikle varoluşuna ulaşacaktır.

Sümer tasarımı bu kozmik model o derece etkilidir ki; simali aristarchus (MÖ 310-230) dünya ve gezegenleringüneşin etrafında döndüğüne dair güneş merkezli evren modeli kezinin ileri sürdüğünde dikate dahi alınmamıştır. Onun yerine aşağı mezopotamya komolojisini benimseyen hiparehus" modeli esas alanacak ve bu dumum koppernik devrinine kadar sürecektir.

Elbette insender ile başlayan batı yayılmasının etkisiz koldığını söylemiyoruz her ne kadar askeri siyasi ve kültürel azidan Pers-med imparatorluğuna özenmiş kozmoloji ve

matematikte süremer geleneginin devralmışsada iskender’de bu topraklarda kalici izler bırakmayı başmıştır. Öncelikle iskendirin dogu karşısındaki başarisi binlerce yıl dogyu yok etmek istediği paganizmin askeri zaferler eşliğinde tekrandan gelişini simgelemektedir. Asurlarla birlikte fakli inanç htta etnik yapinin yok edilmesi için akıl almas yöntemleri kullanan dogu devlet örgütlenmesi; önce Pers-met düşlerinin sonrada iskenderle birlikte yunanlılarrin takatinin yemiştir. Ezilmeye çışılılan inanzlar ve bu inanların etrafında gerçeklemiş toplumlar bu sayede; varlıkların sürdürmede farklı kanaşmalarla gengin inanç irüntüleri ratmada rahat bir nefes almışlardır. Mimariz veheyklcilik hasta olmak üzere sanatta felsefede ve edebiyatta olaganüştü çıkışlar aşanmıştır. Öte yandan Pers-Med kaolisyonunun hindistandan yunanistana uzanan egemenliği süresindce tek tanricilga yapılan vurgular iskender zamanında da tek rarlanmış; üstte yer alan mutlak otoritenin evrensel egemenliğini tek ve evrensel tanriciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Evcut atmosfer siradan kile tanrısı niteligindenhenüz kutulmamış yahudi tanrisinin evenselleştirmede hirisitiyanlığın evrenel tek tanricilila çıkış yapmasında ve manicliğin zerdüştlük ile hirstiyanlığı uzlaştırmasında tevk edici onuylayıcı koşullar sunmuştur.

11. -BÖLÜM-

-KADIN-

Yunan mitolojisinde kadın üç özelliğiyle saygıya değer görülür. Bunlar kadının biçimsel güzelliği, erkek kontrolündeki evliliğe sadakatli ve erkeğe özenme-onun mükemmelliğini taklit etme rolleridir. Birincisi cinselliğini, ikincisi mülkiyet oluşunu, üçüncüsü ise, savaşçı erkek düzenine yani devlete eklemelenmesini öngörür. Zeus liderliğindeki Pantehon örgütlenmesinde ilkinin Aphrodite, diğerini Hera ve sonuncusunun Athena temsil eder. Mevcut beklentilerin dışında kalan kadınlık ise-yunanlılar da-şeytani karakterlerdir. Kötülüklerin çoğu dişil ifadelerle kavuşturulmuştur. İnsanlara dert ve acı saçan Pandora'nın kutusu sanki kadınlık organını tarif etmektedir. Beraberinde kanatlı köpekler şeklinde resmedilen intikamcı Eringelerden, çocukların ruhlarını çalan Harpyalardan ve insanları taşla çeviren Medusa' dan bahsedilmektedir.

Farklı kadın karakterlerini kapsamı bakımından Yunan mitolojisindeki en zengin materyal İlyada destanı'dır. Destanda yer alan erkekler neredeyse tek tipken, kadın karakterler çeşitlilik arz eder. Kurnaz gözü pek ve acımasız erkekler savaş meydanlarında öfkeyle-hınçla, kılıç sallarken, kadınlar daha derinlerde kader tayin edici konumdadırlar. Kadınlar Doğu'nun ve Batı'nın olmak üzere ikiye ayrılmış gibidirler. Doğu kadınlarının başında Artemis bulunur. Ortadoğu ana tanrıça imgesi Artemis'in tarihi m.ö 6 binlere kadar uzanmaktadır. Çok sayıda bereket dağıtan memesiyle dişil-evren tasarımı gibi durur. Homeres döneminde Yunanlıların en büyük ilahlarından biridir. Doğa güçlerini elinde tutan bu bakire tanrıça, kardeşi Apollon ile birlikte Troyalıları desteklemekte; Troya'ya saldıran Agamemnon'dan ve doğu düşmanı yunan tanrıçası Hera'dan nefret etmektedir. Hera, Artemis'in karşıtıdır ve tam bir yunanlıdır. Kurnaz, düzenbaz, geveze ama hırslı ve tutkuludur. Artemis, süre giden savaşa Apollo üzerinden müdahil olurken ve daha çok akıl vermekle yetinirken, Hera Troya'lıların yenilmesi için aktif çaba sergileyecektir. Batı'nın zaferi için cinselliğini kullanacak: Zeus'la sevişecek, onu uyutacak ve Troyalıların acı sonların için ortamı hazırlayacaktır.hera'nın yanı sıra Athena'da Batı yanlısıdır.o da savaşa doğrudan katılmaktan çekinmeyecek, Doğu'nun kahramanı Hektor'un öldürülmesinde belirleyici rol oynayacaktır.

Görüldüğü üzere, Doğu'nun tanrıçasına nazaran Batı tanrıçaları daha faaldirler. Aynı durum yeryüzündeki kadınlar içinde geçerlidir. Savaşın baş aktörleri Hektor ve Akhilleus'un çevresine baktığımızda bunu fark etmemek mümkün değildir. Hektor'un annesi Hakabe zavallı bir kadındır. On dokuz çocuk doğurmaktan öte, övünülecek bir yanı yoktur. İyi yürekli dindar ve yumuşak huyludur, ama bahtsızdır. Çocuklarının hepsi gözlerinin önünde tek tek öldürülecektir. Kendisi'de Troya yıkımından sonra köleleştirilecektir. En sonunda çıldıracak ve bir köpeğe dönüşerek kendini denize atacaktır. Hektor'un karısı Andromakhe'de benzer bir kadere sahiptir. Sevecen-kontrollü ve tam bir ev hanımıdır. Akhilleus onun ülkesine de saldırarak, babası ve yedi erkek kardeşini öldürecek, annesini ise köleleştirecektir. Troya'dan sonra kendisinde köleleştirilen Andromakhe, Akhilleus'un oğluna hediye edilecek ve ona üç erkek çocuk doğuracaktır.

Akhilleus'un annesi hiçte Hektor'un çevresindeki kadınlara benzemez. Bir tanrı ile değil de sıradan bir insanla evlenmiş olmasını bile içine sindiremez. Kendisi deniz tanrıçası olan Thetis, doğan çocuklarından birer tanrı meydana getirmek ister. Ölmeleri pahasına onları ateşle ve suyla kutsar. Oğluna savaşta kullanması için üstün nitelikte silahlar zırhlar hatta savaşta taktikleri sunar. Akhilleus için yoğun diplomatik faaliyet yürüterek, tanrılarla görüşür, onlara dualar eder. Oğlunun en zor zamanlarında hep

yanında bulunur. İşte böyle bir anne tarafından yetiştirilen Akhilleus, durmadan savaşır ve kentleri talan eder. Doğu'nun erkeklerini gaddarca öldürürken, kadınlarını kölesi yapar.

Kadını edilgen “iyi huylu” yada doğrudan köle yapan iktidar ilişkisi üzerine yürütülen tartışmalar hala sonlanmış değildir. Egemenlik ilişkilerinde kadının yeri nedir? Kadın bir zamanlar üstün konumdayken, elindeki gücü sonrada mı kaybetmiştir? Kadın kimdir? İktidarın evrimindeki yeri nasıl açıklanabilir?

Gerçek toplum yöneticiliği ve gerekse ruhani liderlik içerisinde cins dağılımı sorusuna henüz tatmin edici yanıtlar bulunamamıştır. Kadın ve erkeğin iktidar düzleminde nerelerde durdukları, kadının en azından bilinen tarih itibarıyla nede gerilere itildiği hakkında yapılan değerlendirmeler; çoğu sefer değerlendiren kişinin ne olduğu yada neyi amaçladığıyla ilgili kalmıştır. Antropolojik ve arkeolojik araştırmalar devlet öncesi toplumlarda tümünden tek cinsiyetçi egemenliğe dair kanıtlara ulaşamamıştır. Gerek sihirsel ve gerekse ata kültü dönemlerinde kadın egemen toplumlara rastlanabildiği gibi, erkek önderliğinde hareket eden toplumlarla karşılaşmak fazla oluşu, erkeğin fizyolojik avantajlarıyla açıklanabilir. Ağır yaşam koşullarına daha rahat uyum göstermesinin; avcılık, savaşçılık türü vasıfları geliştirebilmesinin bunda payı olabilir. Ancak kadının inanç sahasındaki düşürülmüşlüğüne sadece fizyolojik karşılaştırmalarla anlamak mümkün değildir ki, kadın inanç sahasına erkekten daha avantajlı çıkmıştır. Başlarda erkek bir hayvan kılığıyla da maskeye mağara duvarlarına işlenirken; kadına dair müthiş heykeller bulunmaktadır.

Kadın, muhteşem çağını, küçük insan grupları halinde yaşanan, dişil-evren modelinin hakim olduğu sihirsel dönemle yaşar. Evrenin mikro tipi olarak kutsaldır. Ve doğurganlığıyla topluluğu bendelerle-ruhlara beslemektedir. İnsanın dünyaya geliş süreci uzun zaman gizemini korumuştur. Hamileliğin gizemi kadını güçlü kılmıştır. Ay'ın gökyüzündeki hareketlerine bağlı değişebilen kadın vücudu, bazen de şişmekte ve sonra bir insan çıkarmaktadır. Bu bir mucizedir! Her yönüyle kadın bedeninin evrenle uyumu çarpıcıdır. İnsanlar, öldüklerinde yeniden doğurabilmek için kadın bedenini kullanmak zorundadır. Yine doğduktan sonrada onun özel ilgisine muhtaçtır. Erkek; bir taraftan varoluşu nedeniyle hiçbir güce ihtiyaç duymayan, evrendeki her şeyi doğuran, üreten, çoğaltan ve öldürüp tekrardan rahmine alan makro bedene-büyük ana (Manga mater)ya; diğer taraftan bunun yeryüzündeki temsilcilerine yani mikro bedenlere-küçük ana'lara bağımlıdır.

Kadın bedeni ilk inanç sistemlerinden itibaren kutsallık atfedilmiş nesne niteliğindedir. İnsanları barındıran, içine alan her şey, kadınsı karakterlerdir. Mağaralar, mezarlar, evler hatta kentler ve ülkeler..... yine doğurganlığıyla göze çarpan nesnelere dişilik yakıştırılmıştır. Su, toprak, bitkiler ve ağaçlar mitolojilere tanrıçalar şeklinde geçmişlerdir. Zaten evren, en üstte en büyük yapı olarak dişidir. Dolayısıyla evlere, tapınaklara kadın figürlerinin yerleştirilmiş olmasını bu bağlamda değerlendirmek gerekir ki, onlar toplumsallığın sürdürülmesinde en güvenilir kutsallardandır. Ancak tüm bunlara rağmen dönemin iktidar ilişkilerinde, kadının genel anlamda tepelere yerleştiğini iddia edemiyoruz. Günümüzde erkek egemen bir toplumda yaşamaktansa, iktidarın kadınlar tarafından ele geçirildiği bir toplumda yaşamayı tercih etmemizde! Böylesi bir iddiayı doğrulayamıyor. Ki sopayı tutan elin cinsiyeti, sopayı yiyen insanın kaderini değiştirmiyor. Ama şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, sihirsel dönemin toplumsallığı, o toplumsallığın evren kurgusu, iktidarın tepeleşmesine fazla izin vermez. Çünkü önceki bölümlerde de açıklamaya çalıştığımız üzere; ruh-beden birlikteliğinin korunduğu inançlar da, üyelerin birbirlerinin iktidar alanlarına gösterdikleri saygı-kabulleniş çerçevesinde gerçekleşen toplumsallıklar görülür. Evrenle kurulan ilişki, toplumsal alanda da tekrarlanmaktadır. Böylesi inançlarda insan doğadan kopuk, onun

karşısında ayrı bir toplumsallık değildir. O, evrenin bir parçasıdır ve evrende bulunan diğer varlıklarla benzer ruhlar taşımaktadır. Hatta diğer varlıklar karşısında kendini eksik hissetmekte, çevresine öykünmektedir. Kadının bu tür inanç diğerlerine sahip bir toplumda, günümüzdekinden daha fazla önemseneceği, toplumun yönetilmesinde erkekle benzer roller kopabileceği kesindir.

Beden-ruh ayrışmasının yaşandığı ve ata kültürünün geçerlilik kazandığı dönemde birlikte bu dengenin çoğunlukta erkek lehine bozulduğu bilinmektedir. Zorlaşan hayat koşullarının, özellikle artan savaşların erkek bedenine yüklediği değer, onun toplumsala etkisini arttırmıştır. Kadının düşürülmesi ve erkeğin egemen sahasında köle bir unsura dönüştürülmesi, tek başına kadın merkezli bir düşmanlık politikasının sonucu mudur? Kimlik oluşum ve çatışma süreçleri göz önüne alındığında kadının konum kaybedişinin, topluluklar-kimlikler arası çatışmaların bir yan kolu olarak gerçekleştiği varsayılabilir mi? Ama kadının rollerini sınırlamada erkeğin en büyük hamlesi ritüellerle desteklenen eril cins toplumsal iktidarın toplumdan ayrışmasının hem nedeni, hem de sonucu gibidir. Savaş grubu ergenlik ritüelleri, av partileri.... Vb. erkeğin ayrı, cins toplumsallığı oluşturma etkililiğinin bu derece yoğun ve çeşitli oluşu karşısında kadının benzer ritüellerden mahrumiyeti tuhaftır. Anlaşılan kadın, toplum oluşturan konumundan pek emindir ve yeni toplumsallıklar keşfetme gereği hissetmemiştir. Yan yana gelerek üretim faaliyetlerinde bulunmaları neredeyse kadının cinse özel bir grup olduğu tek etkinliktir.okuyucunun aklına kadınların dedikodu gruplarının gelmesi muhtemeldir. Bunu daha çok kaybedilmiş iktidar payının teselli şeklinde değerlendirmek gerekir. Ki, toplum içi rolleri altlarda seyreden erkekler için de benzer durumlar geçerlidir.

Erkek, kendine özel toplumsallıklar üreterek ve bunların ritüellerini oluşturarak cinsini gizemli hale getirecektir. Kadının evrenle-doğayla ilişkisindeki gizem, erkeğin kendi oyun alanlarında giderilmektedir. Adeta kadına meydan okumakta, ona bağımlılığını reddetmektedir. Kadına atfedilen her meziyeti üstlenmek istemekte, onu avantajlı kılan her alanı fethetmektedir. Öyle ki çocuğun kadından doğması birinci doğum, erkek toplumuna ergenlik törenleriyle kabulü ise ikinci doğum biçiminde tanımlanır. Erkek üzerindeki anne etkisi alay konusudur. Çocuk, erkek toplumuna katılarak özelde annesiyle, genelde tüm kadınlarla hatta dişil-evrenle bağını tekrardan düzenlemektedir. Artık o, yeni bir ruh kazanmıştır. Kadınlarla münasebeti onların zevk veren cinselliğiyle sınırlanmıştır. Erkeklerin katılımıyla gerçekleştirilen sünnet törenleri özünde erkeklik organının kutsanmasıdır. Kesilen parça yada akıtılan kan, evrenle erkeğin kurduğu bir tür diyalogdur. Evrenin ve onun sağladığı bereketin kadınla ilişkisine darbe vurulmaktadır. Erkeklik organının bereket simgesiymiş gibi gösterilmesi tam bir misillemedir. Sünnet töreniyle erkek sadece annesinden ve kadına bağımlılığından kurtulmaz. Evrenle yeni bir ilişkide geliştirir. Kendisinin kozmik düzene eklediği bu ilişkide kadın giderek dışta bırakılacaktır. Dolayısıyla sünnet törenlerinde annenin ve diğer kadınların ağlamasını teotral ifadelerle kavuşturulmuş bir şikayet, sızlanma şeklinde algılamak gerekir.

Kadın en büyük darbeyi erkeğin doğrudan uyguladığı fiziki gücünden değil; onun evrenle ilişkilenebilmesinde kadını dışta bırakılmasından alır. Bir anlam da kadın evrenle olan kutsal bağını erkeğe kaptırarak en önemli kalesini yitirmiştir. Önce ata ruhlarının, sonra doğa güçlerinin ve nihayet tüm evrenin erilleştirilmesi bu yenilginin ardından gerçekleşmiştir. Kadın kutsallığını yitirdikçe toplumsal önemini de kaybetmiş, erkeğin karşısında biçare, onun uşağı yada evinin, yatağının dekorasyonu konumuna düşürülmüştür. Erkeğe özgü toplumsal alanların oluşturulmasıyla başlayan süreç, tüm evrenin ve toplumun erkekleştirilmesiyle, erkeğe özel tasarlanmasıyla sonuçlanmıştır.!

Yaşlı erkeğin, erkeğe özgü alanların oluşturulmasında ve bunun ritüellerinin düzenlenmesinde rolü belirleyicidir. Genelde erkek toplumsallığına katılım ritüelleri yaşlı erkeğin denetimi altında yapılır. Adaylar yaşlı erkeğin onayını almak için uğraşır. Hemen hemen tüm toplumlarda yaşlı erkekler bu tür gelenekleri ve ritüellerin devamından yanadırlar. Çünkü yaşlı erkek, böylesi bir toplumsallığın tepesinde yer alacağını bilir. Tecrübeli oluşu ona, bilge ve sorun çözücü bir konum bahsetmiştir. Genç erkeğin gücünü erkek toplumuna katarak bu erkek toplumunun gücünü ise arkasına alarak normlar, yasalar, ahlaki değerler üretebilecek ve insanların bunlara riayet etmesini sağlayacaktır. Yaşlı erkek bu yönleriyle geçmişte olduğu gibi, bu günde kadının gerçek düşmanıdır. Maddi-fiziki gücü arkasına alıp inanç değerleri yaratarak iktidarı kendine merkezleştirmiş; bir taraftan kadını aşağılayıp ezip, iktidarın dışına iterken öte taraftan kadına karşı kendini cazip hale getirip genç ve güzel alanlarından haremler kurmuştur. Erkekleri terbiye etmede kadını iyi pazarlayan yaşlı erkek; savaşçı ve karaman erkeklerin sadece kadını hak edebileceğini savunarak onları ölmekle-öldürmekle görevlendirmiştir.

Ata ruhları dönemiyle birlikte soy ilişkilerinde de köklü değişimler görülür. Kadın topluluk içerisinde üye üreten, soyu devam ettiren temel öge olması açısından önemlidir. Çocuk hangi kadının annesi olduğunu bilmektedir. Yine doğan insan kadının bedeninden çıktığı için kadın, bu insanın kendi soyundan geldiğinden emindir. Emin olmayan tek taraf erkektir. Soy belirlerken yeni üyenin kendine ait olup-olmadığın tam kestiremez. Kadının erkek tarafından özelleştirilmesinin, mülkiyetleştirilmesinin hikayesi birazda böyle başlar. Eril statülerin geçerlilik kazanması ile birlikte kadını soy ilişkilerinde güvenilir kılma çabası erkek tarafından yürürlüğe konulacaktır. Giderek kadın, erkeğin soy sürdürmesinde denetime alınmış, üretici bende konumuna düşürülecektir. Kadın, topluluk üyelerinin sayılarını devam ettirirken bir başkasına kapatılacaktır.

Soy sürdürücü vasıfla kadın, toplumsal kimliğin yerine geçer. Kadının korunmasında, başkasından saklanmasında, örtülmesinde yada ezilip, dayak atılmasında, öldürülmesinde soyun-kimliğin temiz tutulması kaygısı yatar. Kadının kirlenmesi soyun-kimliğin kirlenmesiyle aynı şeydir. Dolayısıyla gruplar arası savaşlarda, hatta erkeklerin birbirleriyle kavgalarında kadınlar hedef alınır. En kötü küfürler, erkeğin soyunda bulunan bir kadına yöneltilen küfürlerdir. Savaşlarda kadın esir almak, onun ırzına geçmek düşmanın kimliğini yok etmekle eşdeğerdedir. En değerli ganimet kadındır. Kadının bedeni toplumun soy zinciridir. Onu orada kırmak, toplumun devamlılığını bitirmek anlamına gelir artık o topluluğun kimliği ise alınmış, tüketilmiş ve aşağılanarak dışa atılmıştır. Bundan sonra kadın, iktidarların sindirim sisteminde en sık geçen meta durumundadır.

Ötekine karşı kapatılan kadın, topluluğun iç birliğini korumada ise, önemli bir faktördür. Soy kaynamasını sağlayarak toplumsal kimliği güçlendirme babında, yakın akrabalar arası cinsel münasebetler hoş görülmeyecektir. Üyelerin iç içe geçen soy ilişkileri toplumsaldan herkesin kendini sorumlu görmesini getirecek, bu da ortak hareket ve dayanışmayı pekiştirecektir. Paralelinde, bir grubun yakın ittifak kurduğu başka bir gruba bağıni sağlamlaştırmada izlediği ilk yol, yine kadın alış-verişleri olacaktır. Ortak soy sürdürme, soyları birleştirme temelinde, ortak amaçlar etrafında kenetlenmeler gündeme gelebilecektir. Büyük ittifakların kadın değiş tokuşuna dayanması bin yıllardır. Süre gelmektedir.

Beden ürettiği gibi ruh da üreten kadın bedeninin dokunulmamışlığına yani bakireliğine yapılan vurguların-yüceltmelerin artış göstermesi, birazda iktidarın bu eril soy ilişkilerle belirlenme sürecine rastlar. Ancak bakireliğe verilen önemi sadece erkek egemenliğine yüklemekle yanlış olur. Çünkü kadın bakire, farklı inançlarda benzer

yüceltmelerle anılır. Bakire, başka bir beden dolayısıyla ruhun içine girmediği beden olarak ruhsal birliğine, bütünlüğünü, yani temizliğini ve de saflığını kaybetmemiş bedendir. Kadının dişil evren imgesine en yakın olduğu andır. Bu nedenlerdir ki bazı toplumlar kurbanlarını bakirelerden seçer. Tarımcılar ise ekilmemiş toprak olarak bereketle ilişkilendirirler. Burada erkeğin yaptığı, mevcut kutsallığı kendi soy ilişkisi lehine tekrardan düzenlemesidir. Aile dokunulmamış, saf bir bedenden yaratılacaktır. Kirlenmemiş beden soyun kalitesini yükselecek. Bereket ve huzur getirecektir. Erkek, kendisi dışında kimsenin dokunmadığı kadının bakireliğinde kendi soyluluğunu görecektir.

Eril soy ilişkilerinin önem kazanma düzeylerine göre kadının çevresinde üretilen normların, yasakların miktarında artış gösterir. Kadın bakireliği ona sahip olacak erkeğin statüsü ile anılır. Bakireden soy oluşturmak toplumda saygı gören yada görmesi gereken erkeğin takip etmesi zorunlu bir gelenektir. Ki, tanrıların yeryüzündeki akrabaları kutsal kimseler olarak uç göstergesidir. İlk gece hakkı- bu anlamda-kadın bedeninin kutsal insan tarafından üretime açılma törenidir. Tapınaklarda eril tanrılarına hizmet eden kadınların bakire olmasına özen gösterilir. Onlar, ait oldukları toplumun soyluluğunu korumada, tanrılara sunulmuş hediyelerdir.

Elbette, böylesi tespitler geliştirirken, yeryüzündeki tüm toplumların aynı sıralama üzerinden, aynı kaderi paylaştıklarını iddia etmiyoruz. Kadına reva görülen uygulamaların sayılamayacak kadar yöntem ve nitelik çeşitliliği vardır. Her konuda olduğu gibi kadın hakkında da iki yöntemi dışlıyoruz. Ne bir olguyu diğerlerinden soyutlayarak tek başına ele alıyoruz, ne de bir örnekten hareketle genellemelere gidiyoruz. Aralarında fazla bir mesafe bulunmayan toplumlarda bile iktidar ilişkileri farklılıklar gösterebilir. Birinde erkek egemenliği geçerliken, diğerlerinde kadının liderliği söz konusu olabilir. Öte yandan toplumsal formları bir yerde başlayıp bir yerde biten peynir kalıpları gibi bağımsız bütünlükler şeklinde tanımlamaya çalışmak, en az bir toplumsallığı dünyanın geri kalanı için referans yapmak kadar tehlikeli ve akla ziyan bir yöntemidir. Her iki yöntemde yanılgılara yol açar. Fakat bu yöntemleri reddedişimizde, günümüzde erkek egemen sistemlerde yaşadığımız gerçeğini ortadan kaldırmaz. Kadın yenilmiştir ve erkek tarafından durmadan dizayn edilen zevk malzemeleri olma konumuna düşürülmüştür.

Kadının bu düzeyde düşürülme girişimlerine karşı kısmen direniş göstermesinden bahsedilse de başarıya ulaştığına dair bir veri bulunmaktadır. Aksine eril sistemlerin en önemli müttefiki olma vasfını sürdürmede daha bir heveslidir. Kadın şunu iyi bilmelidir ki, kadına rağmen kadın düşürülmemiştir. Düşürülemezde, erkek karşısındaki başarısızlığının en büyük nedeni yine kendisidir. Cins davranışları bakımından insan toplumsallığının, grup halinde yaşayan hayvanlardan pek farklı olmadığını akla getirirsek; kadının cinselliğini statüleri onaylamada bizzat kullanmış ve kullanmaktadır. Adeta fizyolojik itkileriyle cinselliğini topluluğun erkek üyelerinden en güçlülerine açar. Grubun reisi ondan en fazla faydalanan kişidir. Cinselliğini bir savaş sebebi durumuna getiren kadın başlı başına cazip bir ödüldür. Onu almak, onunla cinsel ilişkiye girmek, erkeğin terbiye edilmesinde iktidarın başvurduğu kışkırtıcı ödüllenenmelerden en önemlisidir. Erkeğin yiğit, savaşçı, kahraman, lider vb. olmak için çırpınmasında, kadın bedeninin ödülleştirilmesi belirleyicidir. Aynı zamanda statü mücadelelerinde en büyük savaş meydanı olma ayrıcalığı kadının bedenine aittir. Erkek her seferinde daha güçlü olmaya çalışmış, daha çok savaşmış, daha çok öldürmüş ve daha acımasız olmuştur. Beklide Marx'ın ekonomi yasalarında daha ilerde hiyerarşik toplumsal formların yaratılmasında kadın bedeni etkilidir. Kadın bir anlamda cinselliğini güçlüden yana açık tutarak efendilerini-katillerini çoğaltmış ve büyüttüğüdür.

Dolayısıyla kadının çok savaş karşıtlı, çok merhametli ve çok doğa sever olduğu iddiaları birer safsatadan öte bir şey değildir. Kadın en az erkek kadar modernizmden ve onun adaletsizliklerinden, acılarından, savaşlarından ve yıkımlarından sorumludur. Yarattığı efendisi kadını ele geçirilmedeki becerisinin haklı gururuyla, onu bir zevk aracına dönüştürmüş olmasına şaşmamak gerekir. Erkek egemenlikli sistemler hem cinslerini terbiye etmede ölüm, işkence, sürülme gibi cezalardan çok daha fazla kadını kullanmıştır. Zengin olmak, savaşmak, ün kapmak gibi erkek hırslarının arkasında kadına beğenilme tutkusu yatar. Sistemler istedikleri erkek karakterlerine göre, kadın davranışlarını, kadının beğeni ölçülerini sürekli düzenleyerek varolabilirler. Kadının biçimi, hareketleri, sesi, bir sarraf hassasiyetiyle hazırlanır ve hizmete sürülerek erkeklere sunulur. Birde bakarsınız çevrenizde, mimikleri, yürümesi, gülmesi, konuşması, bedenleri birbirine benzeyen kadınlar türer. Bunlardan mevcut iktidarla içli-dışlı olanlar pek “sosyal”dirler. Kendilerine güvenleri, bir sistemin sözcüğünden ileri gelir. Abartılı sevecenlikleri, öğrenilmiş ezberleriyle insanlarca fark edilmek isterler. Anlaşılmaz kırılmaları ve köleleştiren şefkatleriyle erkeği iktidarın kucağına davet ederler. Sümerlerdeki Enkidu işte böyle bir fahişe tarafından dağdan koparılıp “kadın deposu” kente alıştırılmıştır. Ortadoğu aşk hikayelerinde kadın bir beyin veya padişahın kıızıyken erkek ona ulaşmak için iktidarın emirlerini uygulayan bir zavallıdır. Kızı kapması, aynı zamanda iktidara eklenmesini sağlar ama çoğu sefer aşkı uğruna acı çekerek kan verecektir. Büyük savaşçı Achilleus kadın için savaşlara girecek ve yüzlerce insanı öldürecektir. Sonunda kendisine sevdiği bir kadın yüzünden öldürülecek, mezarında bile ondan intikam alınmasını isteyecektir. Troya, iktidarı simgeleyen Helen’in uğruna yok edilecek; bir çok büyük savaş, süslü kadınlar hediye edilerek bitirilecektir. Böylesi kadınlar sistemlerin fahişeleridirler.

Sümerler, devletleşmeyle birlikte kadının dürülmesini simgeleyen fahişeliği kurumsallaştıran ilk topluluktur. Tapınakta tanrılara hizmet eden kadınlar, tapınağın belirlediği kurallar ve talimatlar doğrultusunda, yüksek statüden erkeklerin ve savaşçı kahramanların yataklarına sokulurlar. Kadın beklide, tapınaklarda yaşamaya, çalışmaya koşullandırılmış insan olarak, köleliğin ilk modelidir. Kutsal olana adanma, varlığını kurulu sistemin çıkarlarına uygun biçimde kurgulama; sadece erkeğin soru veya aldatması ile değil, kadının tercihiyle de ilgilidir. Kadın sanki toplumsal oluşturma rolüne bu şekilde devam etmektedir. İnsanların bir arada korumada ve kutsamada etkili olmak istemektedir. Tapınak ve saray kadınları köleleşme macerasında bu anlamda önemli paya sahiptirler. Onlar tanrılar ve krallar karşısında sergiledikleri itaatkarlık, acizlik, hizmetkarlık; diğer kadınlarca kopyalana kopyalana çoğaltılmış, yaygın davranış kalıpları haline getirilmiştir. Tanrıların köleleri tapınaklardaysa, kralın kölesi sarayda yurttaşın kölesi ise evindedir artık. Yüceltilmiş kimliğin tepesinde bulunan tanrılara hizmet eden tapınak köleleriyle, evde erkeğe hizmet edem köle arasındaki tek fark tapınak kölelerinin, inançlı, iradeli insanlardan seçiliyor olmasıdır! Zaten Sümerlerde ev yaşanılacak mekan olduğu kadar, tapınağın küçük modelidir de. Dua edilen ve ölümlerin gömüldüğü odaları vardır. Evdeki kadın, tapınaktaki kadını taklit eder. Evdeki kadının tek avantajı; tapınaklardaki kadınlar tanrılara adandıkları için, doğurdukları çocuklarını yok edilmesi, saklanması yada “ sepete konularak” nehre bırakılması gerekirken, onun çocuklarının büyüdüğünü görebilmesidir. Onlar evlerindeki erkeğin, rahibeler ise, tanrıların fahişeleridirler. Hatta Sümer tanrıçalarına bile “göğün kutsal fahişeleri” diyerek seslenirler. devlet adeta evrendeki tüm dişil karakterlerin fahişeleştirilmesiyle var edilmiştir.

Fahişeleşme, günümüzde çok daha çeşitli ve ayrıntılı biçimde sürmektedir. Egemen sistem kadını hiçbir zaman olmadığı kadar hizmetine koşmaktadır. Erkek buldukça kendine güvenebilen ve beğenilmek için yollar çoğalttıkça erkek bulabilen kadınlar

yaratmıştır ki; bunlar vücutlarının her parçasını satarak statü kazanırlar. Burada, mecbur kaldığı için etini pazarlayan kadınları kastetmiyoruz. Duygularını, fiziğini ve davranışlarını güncel kabul ölçüleriyle terbiye eden, olgun kadın pazarlarıyla sözde kişiliği sergileyen çoğunluktan bahsediyoruz. Bunlar saçlarının kılından, ayak tırnaklarına kadar biçim korkuları taşırlar. Her şeylerini parlatıp sokaklarda, evlerde, alış-veriş merkezlerinde, kamuya sunarlar. Tüm hareketlerini kontrol altına almak, iktidarın onayladığı söz ve eylemlerde bulunmak için, kendilerini paralarlar. Belirlenmiş sınırların dışına çıkmak için cesaretleri yoktur. Nerede gülüp, nerede ağlayacaklarını içlerindeki iktidara danışırlar. Sonuçta hepsi tek kadın tiplmesi şeklinde karşımıza çıkar. Gözleri görmeyen biri bunların seslerinden kim olduklarını anlayamaz. Parıltılı giysilerinden, takılarından, boyalarından ezberlerle ve özentilerle geliştirildikleri koruyucu kalkanlarından! Bunları ayıkласan, ortada kişilik diye bir şey kalmaz. İşte “kadının özel psikolojisi” denilirken, nezakete ve süse boğdurulmuş bu dayatmalarla bir hayvanın evcilleştirilmesi kastedilir. Bunlar eşitlik” diyerek isyan ettiklerini sandıklarında bile karşıtının konumunu yücelttiklerinin farkında değillerdir. “düşüncelerim” diyerek konuştuğu her şey efendisi erkeğe aittir. Efendisinin ona verdiği görevleri harfiyen yerine getirmek için canla başla didinirler. “mesleğin kişilikleştirilmesi” diyebileceğimiz çağımız hastalığından en fazla bu kadınlar nasibini almışlardır. Gerektiğinde efendilerine zevk vererek gerektiğinde ise yalvarıp diz çökerek kariyer başarmaklarını bir bir tırmanırlar.

Azınlıkta kalsalar da mevcut otoritenin kurguladığı kadın modeline kafa tutanlarda yok değildir. Bunlar çoğu zaman egemen iktidarın dışladığı, aşağıladığı kitlelerin içinden çıkarlar. Belirlenmiş kadın davranışlarının dışında durmaları sebebiyle, sistem bunları çirkin, cahil şehvet düşkününü ilan eder. Yani öteki alana yakıştırdığı kavramlarla saldırır. “şeytan” devletleşmemiş yada devlete bir şekilde eklenmemiş “yabani” olanı tanımlar. Dolayısıyla devlet sahibi tarafından tarif edilir. Şeytan, devlet ve yönetenlerin soyluluğunu-kutsallığını anlamayacak kadar ilkel ve vahşide olsa, son derece ayartmacıdır. Çünkü egemen iktidar, taraftarlarının da içlerinde şeytana dair bir şeyler taşıdıklarını bilir. Cinsellik tam da buna denk gelir. Eril iktidar, topluluğa hükmetmek için cinselliği denetim altına almak mecburiyetindedir. Bu da kadının düşürülmesiyle, onun bağımsız cinselliğini şeytanileştirmesiyle mümkündür. Şeytan bir çok inançta şehvetlidir ve cinselliğini özgürce yaşar. Süpürgelere binip dolaşan çirkin cadılar şeytanla ve aciz erkeklerle rahatlıkla birlikte olurlar. Şeytanın erotizmle ilişkisi çarpıcıdır. İlk günahlar iktidarın onaylamadığı erotizmle gönderme yapar. Tek tanrılı dinlerde Ademi kandıran yılanın cinsel objeye benzerliği ve Havva’ya yaklaşması ilgi çekicidir.

Şeytanileştirilmiş kadınlar olarak cadılar ve büyücüler, egemen sistemin ayartamadıkları tanrıçalardır. Bundandır ki binlercesi gaddarca katledilmiştir. Bu gün bu katliam daha gizli ama daha etkili sürmektedir. Egemenin öngördüğü kadın tiplmesi dışında duran tüm kadınlar aşağılanmakta, biçimleriyle, giysileriyle, davranışlarıyla ve konuşmalarıyla alay edilmekte, eğitim düzeyleri gerekse gösterilerek işlevsel hiçbir konuma yakıştırılmamaktadırlar.

“Kadın kurtuluşu” derken sistemin dışlamasından kaynağını alan bir muhaliflikten bahsetmiyoruz. Kadın gerçek anlamda kendi tercihleriyle ancak efendisini alt edebilir. Eğer bir kadının erkekte aradığı ilk özelliklerin başında ün, kariyer, zenginlik, savaşçılık ve kahramanlık gibi vasıflardan sadece biri varsa, o kadının ruhu fahişleşmiştir. O, aslında bir kadın düşmanıdır. Erkeğin kadın ile ilişkisi özünde yönetenin toplumla ilişkisidir. Erkekte istenen vasıf, yönetenin toplumdan isteyeceği bedeli gösterir. Dolayısıyla kadın, tercihlerini değiştirmedikçe hem kendini hem toplumu köleleştirecektir. Kadının erkek egemen sisteme karşı savaşında, tekrardan

düzenlemesi gereken bir başka alan ise tabi ki kozmolojidir. Evreni, evren içerisinde toprağı, suyu, evleri, kentleri vd. dişilleştirme yine bunlarla bağlantılı tanrıyı dişilleştirme başarılardan kadın hak ettiği değere kavuşamayacaktır. “ekonomik bağımsızlık” türü oyuncaklarla oyalanacak ve “kendi ayakları üzerinde durduğunu” sandığında ise efendisinin kucağından çıkmayacaktır. Öte yandan; mekan kadar zamanı da dişilleştirmek elzemdir. Bu da kadının tarihinin yazılması anlamına gelir. Kadın tarihi; erkeğe benzeşerek kimliğine yabancılaşmış, egemene eklemlenmiş bireylerin tarihi değildir. Gizli kalsa da derinden akan ve toplumsallığın gerçek mimarları olan isimsiz milyarların tarihidir. Araştırmak, açığa çıkarmak ve kadın lehine yorumlamak günümüz kadınının boyun borcudur. Uyduruk, özgürlük söylemleriyle, eril sistem karşısı da “kabul edilebilir. Şımarıklıklar” yapmaktansa; savaşı ciddiye almak ve egemen eril sistemi kökünden kurutmak için kozmoloji’yi ve tarihi yeniden yapılandırmak gerçek kadın kurtuluşunun yolunu sonuna kadar aralayacaktır.

12. –BÖLÜM- TEK TANRILI DİNLER

İki tür tek tanrıçılıktan bahsetmek mümkün. Kimi kabilelerin inanç sisteminde en üst mevkiyi işgal eden totem, büyük ruh yada farklı bir ilaha güç, tek tanrıçılığın ilk biçimi olarak tanımlanabilir. Kabile örgütlenmesinde başta bulunan şefin konumu ve yetki alanı, ilahlar hiyerarşisinde tepede bulunan kutsalın vasıflarında belirler. Eğer şef, gevşek bir toplumsal yapının nasihatçılıktan öteye gidemeyen önderiyse; tepedeki ilahın iktidar alanı da sınırlı olacaktır. Ama eğer kabile örgütlenmesi, ötekiliğe-karşıt alana göre düzenlenmiş, katı hiyeratik bir yapı sergiliyorsa, başta bulunan liderin yansıması olarak büyük ruh da, olağanüstü yeteneklere ve güce sahip bir ilah konumuna yükselecektir. Öyle ki henüz devletleşmemiş olsalar dahi, kabile reisinin ve ona karşılık genle yüce ruhun, Güneş’le Ay’la yada yıldızlarla özdeşleştirildiğine rastlanabilir. Bedenleri ortak amaç, dolayısıyla ortak ilah etrafında toplamaya dönük bu basit tek tanrıçılığın yanı sıra; birde daha geniş kitlelerle mekana ve zamana hükmeden tek tanrıçılığa evrilen örnekler vardır. Bunlar kabile türü homojen yapıların yaratımı olmayıp, aksine kozmopolit özelliklere sahip egemenlik alanlarında üretilirler. Sümer kentleri Akkad kralı Sargon tarafından tek tek ele geçirilirken aslında Marduk, ana tanrıça Tiamat’ı ve yardımcılarını öldürdükten sonra, evreni tekrardan yaratma kudretine kavuşacaktır. Diğer tanrı ve tanrıçalar giderek silikleşerek, Marduk’un hizmetçileri konumuna düşürüleceklerdir. Mısır’da Osiris’in oğlu Horus, Marduk kadar başarılı olamasa da tek tanrı olmaya en çok yaklaşan Mısır ilahıdır. Büyük deniz birliğini sağlayarak çevre yerleşimleri talana girişen Yunanlılarda ise başat bir konumuna gelerek tanrı, Zeus’tur.

Kronolojik karşılaştırmalara gidilirse büyük kralların, büyük tanrılardan önce doğdukları görülür. Diğer tanrılarla baş tanrının ilişkisi, kral ile çevresindeki diğer iktidar sahiplerinin ilişkisini açığa çıkarmaktadır. Böylesi zamanların kozmik tasarımlarında ise kralla özdeşleştirilen Güneş, Ay vb. cisimlerle diğer varlıkların ilişkileri; yine kralın maiyetiyle olan ilişkilerine gönderme yapar. Kısacası önceki bölümlerde de ele aldığımız üzere yeryüzündeki iktidar ilişkileri, kozmik düzende, ilahlar hiyerarşisinin de ve hatta ölümler dünyasında yansıması bulacaktır.

-YAHUDİLİK-

Yahudiler her iki tek tanrıcılığı bünyesinde birleştirmiş, diğer inançlardan olabildiğine faydalanmayı başarmış yegane toplumdur. Eğer “üstün-seçilmiş ırk” olma ayrıcalıklarından bahsedilecekse bu yetenekleri ölçüt olarak kullanılmalıdır. Tabi ki bir ırkın yüceltilmesi maruz kaldığı baskı ve aşağılanmalarla da doğru orantılıdır. Yahudiler yüz yüze kaldıkları tüm felaketlerden, işlerinden, çıkardıkları binlerce peygamberlerin birleştirici rolleri sayesinde kurtulmayı başarabilmişlerdir. Tarihçeleri yerin de geçen kitabı mukaddes, bu peygamberlerin olağanüstü hayat hikayeleriyle bezenmiştir.

Kitabı mukaddes, bin yıllardan fazla sürede yazılmış nadir eserlerdendir. MÖ 1. binlerde yazımına başlanmış ve milat başına kadar sürmüştür. MÖ 1000-9000 Yahovacıların metinlerinde tanrı, insan karakterlidir. MÖ 8 yy’daki Elohimcilerde ise tanrı, gökyüzündedir. MÖ 620’lerde ortaya çıkan Tesnıyeciler Tevrat’ı tekrardan düzenlemişlerdir. MÖ 3 yy da ise din adamları tarafından tekrardan redede edilen kutsal kitap son biçimini almıştır. Defalarca kaleme alınmış bir kaynağa bakarak Yahudilerin kökeni hakkında doyurucu bir çıkarsamada bulunmak imkansızdır. Kitabın başında bulunan yaratılış anlatısı Sümer yaratılış mitolojisini çağrıştırmaktadır. Önce yer ve gök yaratılır. Yeryüzü suların oluşmaktadır ve tanrı ruhu bir suyun üzerinde gezinmek (sümerlerde de önce ve güz ratlimiştir ve her ikisinin arasında ruhna bir sis bulunmaktadır) sonra tari isik olsun der ve işik kanlıktan ayrılır. (Bu ifade ise bize ahura mazdani ortaya çıkışını hatırlatmaktadır.) suların ortasında subbe şeklinde yarıtan dünya söylemi de yahudilerden öncesine aittir. Tanrı güneşi ayi yıldızları yaramadan öncik gün tuhaf bimde meyve ağaçlarını yaratmıştır. Biri gündüze diğeri geceye hükmetsin diye yaratılan güneş ve ay dan sonra önce deniz hayvanları ve kuşlar, sonra da kara hayvanları yaratılır. İnsan ise tanrının suretinde amama çamurdan yaratılmıştır

Yapılan mametmatik hesaplamalarına göre tanrının bu ratmaya süreci MÖ 4004’ üzelik ekim ayı rastlar. Tüm bu yaratım işlemini tanrı altı günde halleder. Yedinci günde ise dinlenecektir. Böylelikle sümerlerdeki de dahil bir çok mitoloji de geçen yedi (7) rakmi yine karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan insani çamurdan yaratma işlemi de sümerlerden alınmış ibidir. Çamur suyun topraklık gökyüzünün yeryüzüyle buluşması sünucu oluşan bir maddedir. Ve doğurgan özelliğiyle yaşamı simgelediğinden kimi inançlarda tene sürülmede kullanılabilmektedir. Muhtemelen gerek dünyanın yedi günde yaratılması söylemi ve rekse insanın çamurdan veredilmesi imgesinde mezopotamya kökenlidir.

Kitabı mukaddes çevre toplumları mitolojilerinden toplanmış imgelerin izlerini yoğun şekilde barındırır. Evrenin ve nisanın yaratılma süreçlerinde olduğu gibi sümertufan anlarında aynı şekilde kutsal kitaba geçmiştir peygamberlerin hayat süreleri sümerlerin eski krallarına affettikleri kronolojiye denk gelmektedir cennet giren ve insana ölüm getiren yılan gılgamıştan ölümsüzlük ütüneçalan yılanın ta kendisidir. Kadının stasüsü yılanla-şeytanla olan yainliği sümer mitolojilerindeki örtüşmektedir

Bu ve benzeri imgelrei kendi inançdeğerlerine dönüştüen yyahuler toplumsal yaşamlarini düzenleyen yasalarida nedeysse bire bir hammurabi hukukundan devralmışlardır. Musa”nin on emiri denilerek benimsenen ilkler is misir ölüler kitabinda yadigardir ilk tapinak istemleri sümerlerinkine oldukça yakindir. Tepelerde insa edilen ve fazla boyok olmayan bu yapılarda kurban-adak ritüelleri icra edilmemektedir. Ancak pahudilerin zamanla kenanlilarin duvarlardan yapitıkları tapinakları esas alacakları da ayrı bir gerçekliktir.

Tüm bu verileri değerlendiren biri yuhudilerin sümer topraklarından kenan diyarlarına gelen bir topluluk olduğu yargısına rahatlıkla varabilir. Ama kitabı mukaddes yahudilerin kuzeyden şimdiki urfadan ibrahim peygamber önderliğinde kenan a geldiklerini iddia eder. Elbette bu du yabana atılır bi varsayım degildir yahudiler ber şeyden önce geçebe bir halktırlar ve yerleşim merkezlerinden ziyade il etapta kil çadırlarda kalmaktadırlar. Tipki MÖ 8. binlere ait oldu sanılan ve ugurda bulan dikili taşlara benzer taplarkutsal tepelere yerleştirmektedirler. Bunlardan herekkofle yahulerin artan kitlik ve savaşlar niticesinde kenan toprakraklarına göç ettikleri savunulabilir.

Fkat birde musanın hikayesi vardır ki kafaları daha fazla karıştırmaktadır. İbrahim göç etmeye başladıktan misira gelmiştir. Ölüdürmekten korktuğu için karısını kordeşi olarak tanıtıp firavuna sunmuştur. ki karısını krala sunma girişimi sonradan da sürecektir. Fazla bilnmese de ibrahim karısını yine kardeşymiş gibi tanıtarak “ Gerar” ülkesinin kralı abimelek e hediye edecektir. Abimelek te tipki giravan gibi ibrahimi zenginliğe bogacaktır.

Siradan bir okuyucu bile Firavanunun ve Grar kralinn ibrahimin karısına duydukları ilgiyi abartılı bulabilir. Çankü kitabı muddese göre ibrahim’in karısı bu “sunulma” süşreşlerinde pekte genç biri sayılmaz. Anlaşıyor ki göçebe bir kabilenin zengin ülkelerle girdiği tiracetin boyutları hayli geniştir belki bu kabile hbaştta saray erkani olmak üzere iktidar sahiplerini gelendimeyi iş edinmiştir. Bvki de ibrahim şahsında dile glen; bir topluluğun yerleşecek kent aramasıdır. Görünüşe göre başarılı olup- olmadıkları pek belli değildir. Çonkü ilk başlarda altınlarla ödüllendirilen. Yahudiler; tam açıklanmayan nedenlerle en zorlu ve baygi işlerde çalıştırılacaklardır. Özellikle misir yahudilere karşı acmasızca davranacaktır.

İşte kurtarıcı musa burda sahneye çıkar ibrahim ber magarada doğum ve nemrutun bütün yeni doğan çocukların öldürölme emri ertesinde bir sepet içerisinde aynı şekilde kurtulmuştur. Amam ibrahim siradan insanlar tarafından bulunap elatlık edinilirken musa saryılilar tarafından bütülecektir. Her ikisi de dogmadan önce kahinlerin haberdar oldukları kimselerdir. Her ikisinde sargon gbi sudan gelmektedir. Ve her ikisinde büyük göçlerin önderledirler.

Musa ilk ösyani bir padidye eziyet eden riravun askenin öldürerek gösterir. Sonrak kaçır ve yedi “kızı olan ber adaminyanında çobanlık yapar. Tarisinin sesine- buyrukların ilk kez burda nail olan musa misira geri döner ve yahudilerin kenan ülkesine göç etmeleri için razı eder. Musa türlü felaketler getirir ve saraf kahinlerin alkeder. Musa artık bir büyücü ve kahindir. Firavunun yapudilihalkı için çıkartığı ölüm fermanından kavmini denizi ikiye yarararak kurtrir sina çölüne geçer ve burada daga çipik tanrısıyla konuşur. “on emir” artık hazirdir.

Yahudi peygamberleri içerisinde musanın ayrı bir yeri vardır. Hiçbir peygamber onun kadar güce sahip değildir. Pahudioldugunu bilmesi ve bir askeri yuhudilere eçziyet ettigi için öldürmesi ilginçtir. Yedi “kız”dan biriyle evlenmiş ve misir a felaketler getirmeside öyle. Aslında musa yahudi inancından bir peygamberden çok tanrının ta kendisidir.

Daha doğrusu misir da tanrı sinada peygamberdir.

Tanrının yahudilerdeki evrimini incelendiğinde; yahudilerin insan erkek biçimli tanrılara pek yabancı olmadıklarını görürüz. Sümer tanrı inancı da benzer bir evrimden geçmiştir. Sümerlerde de tanrılar insanbiçimli (antropomorfik)dir. Yer yüzü tapınaklarında yaşayabilirler. Ve gururlarına verilen ziyafetlere katılabilirler. Yahudilerde de boşlarda böyledir. Her şeyden önce insani kendi suretinden yaratan tanrı demek ki insan biçimlidir. İbrahim dönemine kadar tarihin cennet adamı ve hawa saklandığında onları sakladığında onları göremeyen henüz “her şeyi bilen ve gören.” Olamamış bir güçtür. İbrahim zamanında ise tanrı doğrudan İbrahim’in çadırını ziyaret eder. Ebrahim tanrının ayaklarını elleriyle yıkar; ona ekmek su ev kusu etinin bir sofrası hazırlar. Yakup deha da ileri gidip tanrısıyla görüşe tutuşur Sina dağındaki Musa dineminde ise tanrı çalılıkta yanan bir taş ve de hemen Musanın üzerindeki bulut dulan bir sen halindedir Musa ve tanrısı herkesin duyacağı biçimde koyu bir sohbet ederler. Demek ki tanrı gök yüzüne doğru künüm değiştirmeye eğilimlidir. Gök yüzüne yükselen tanrını toplumda kopmuş iktidara tek başına eddiğini görmüştük zaten bu Sina dağındaki tanrısıyla sohbet etmekten sonra sonra altın bulağına tapan insanların öldürülmeye emrini verecektir.

Yahudiler ile Mısır ilişkisine dönecek olursak farklı bir tek ileri sürmek pekala mümkün. Buna göre yahudiler Mısır’dan çıkıp İtalya ile belki de Eski Mısır inançlarının kaşicisiydiler. Kimi iktisat fakillerine rastlansa da Mısır’dan kaçışın nedeni bir oranda mezhepsel olabilir. MÖ 14 yy’da Mısır firavunu olan Amenofis büyük ihtimale Mezopotamya ve Anadolu’da her geçen gün daha fazla gelişen siyasi-askeri güçlerden ve onların inanç sistemlerinden etkilenerek-ki Karadönü topraklardan gelmez-riskli bir reform girer. Ona göre Mısırlıların inandığı tanrılardan çoğu insan cıdır. Bütün erenin yaratıcısı ve yöneticisi olan tek bir tanrı vardır ki o da güneş yani Aton’dur. Sadece bu tanrıya ibadet edilmesi gereğinden hareketle diğer tapınaklar yıkılacak ve Aton dışındaki tanrılar yasaklanacaktır. Anca cüretkar hamle karşısında özellikle soylu ve ruhani kesimler itirazlarını yükseltecek ve firavun ile elit sınıflar arasında acılacaktır.

Firavunun tanrılar üzerinden bir ektirasyon savaşı verdiği aşıkardı. Mısır ayeletlere bölünmüş bir ülkedir ve her eyaletin başında geniş yetkilerle donatılmış bir soylu bulunmaktadır. Yani sira rahiplik de seçkin ve etkili bir sınıf halindedir. Firavun kendi iktidarı üzerinde baskı uygulayabilen sık sık isyan edebilen bu sınıfların yokedilmesi ya da merkezi yönetime bağımlı hale getirilmesi gereğinin farkındadır. Bütün güçsadeve merkezi yönetimde yani kendisinde- firavunlukta toplanmalıdır. Tek tanrı Aton işte bu ideal iktidar modelinin kozmik-ilahi düzendeki yansımasıdır.

Soyluların ve rahiplerin karşı çıktığı bu reform sürecinde firavunun farklı ittifaklara yinelenmesi yüksek ihtimaldir. Toplumsal desteği sağlamaya dönük bu ittifakta en güçlü üyeler ise en soylu ve rahipler nede köle olanlardır. Bunları ise köylüler tüccarlar çobanlar ve tabiki yahudilere kabul etmektedir. Firavun belki de merkezi otoriteyi peşitirmede yahudilerin desteğini de aramış ve yeni dinde bu insanlar tarafından daha kolay benimsenmiştir. Kendilerini himaye eden ve yaşadıkları zorlukları rahatlatan merkezi iktidardan yana tavır alan bu kesimlerin firavunun ölümünden sonra hedef seçilmesi kaçınılmazdır. Ki Amenofis’in ölümünden sonra yoğun bakımlara işkencelere öldürülmelere maruz kaldıkları gizli karikatlaşmalara-mezhepleşmelere yineldikleri ve bazılarının kalabalık gruplar halinde göç etmeye zorlandıkları da mızır yanakları tarafından de tespit edilmiştir. Belki de yahudilerin tarihlerinde geçen bir çok anlatının ve uygulanan ritüellerden bazılarının Mısır’ı çağrıştırması bu nedenledir. Sünnet bir Mısır gelneğidir. Yine yenilmesinde sakinca bulunmayan hayvanların belirlenmesinde Mısır kültürünün izlerini görmek mümkündür. İbrahim’den çok Mısır firavunu Amenofis (Akhenaton)’un put kırıcılığından bahsedilen bilir. İbrahim’in ölümü kurban

etmeye götürmesinden önce misir inançları insanın kurban edilmesini yasaklamıştır. Musa tanrısını güneşin de yazılı olan on emir misir ölümler kitabından gelmez. Vs. Yahudilerin misir inançlarından en belirgin farkı dinin sadece bir ırka özel kılınmasıdır. Kimliğin filistin topraklarında yaşayan yerli kimliklerle uzun süreli çatışması böylesi bir sanuca yol açmış olabilir. Nuhun oğlu ham nuh un çıplaklığını teşhir ettiği içtihatları ve nuh onu soyunun diğer oğlu sam in soyu tarafından ul edileceğini söyler kenanlilerin ham in soyundan yadudilerin ise sam in soyundan geldikleri bilinmektedir. Zamanı sami toplumları kendi ataları yerine geçen tanrılarını diğer çanrilardan üstün göstermeye eğilimlidirler. Aryen olarak adlandırılan ve neolitik kültürün yaratıcıları şeklinde tarif edilen toplumlar o zaman doğa güçlerini temsil eden tanrılara önemli konumlar bahsederken; samiler kendilerinin yaratıklarına inandıkları tanrılarına ilahlar hiyerarşisinin tepsine yerleştirirler. Aryenler için doğa güçleri daha önemli rolleri sahiptir. Dişil-evren imgesi daha belirgindir. Bu gelenekten etkilenmiş hititler hititler ve hatta il sümerler doğa güçlerini büyük tanrılar haline getirmişlerdir belki de görece düha zor yaşam koşulları içerisinde yoğun kimlik mücadelelerine girişmiş samilerde ise başat tanrı topluluk kimliğini temsil etmektedir. Tanrı kavmin tanrısıdır ve her türlü koruyuculukta cezalandırmada mucize ve müdahalede en güçlüsüdür. Tanrı topluluk kimliğini temsil etmektedir. Tanrı kavim tanrısıdır ve her türlü koruyuculukta cezalandırmada mucize ve müdahalede en güçlüsüdür. Tanrı kavmin kimliğini temsil etmektedir. Tanrı kavmin tanrısıdır ve her türlü koruyuculukta cezalandırmada mucize ve müdahalede en güçlüsüdür. Tanrı kavmin kimliğini temsil etmektedir.

Tek tanrili seitik dinlerde öteki toplumların aşağılanmasına daha sık rastlanır. Dinin-tanrının sahibi toplum üstün ayrıcalıklarla yaratılmıştır. Tüm anlatılar bu toplumun kutsallığını-seçilmişliğini ispata dayalı tarih oluşturmalarıdır. Kaniden samilerin sakaşçı erkek modelinin ve onun yasasının tarihinin karşısında değersizdir. Adeta erkeğin sığınması gibidir. Dişil evrenin yani ana tanrıça inancının zayıflığı kainata karşı sergilenen bu tutumun nedenidir.

Sümerlilerde ana tanrıça inancında akkadlarlabirlikte gelirmeye başlayacaktır. Tanrının dişil-evren bedenle anılması MÖ 2500'lerle birlikte yani akkad hanedanlığıyla terkedilecektir. Semitik kralları caristiran eril tanrılar insanlardan hatta yer yüzünden uzak metanlarda tutulacaktır. MÖ1500lerle birlikte bu tanrılar asabi cezalandırıcı acımasız vasaççı varlıklara dönüşeceklerdir. Ana tanrıçayı öldürüp diğer tanrıcaları cariyeleri haline getiren bu tanrılar için kadın artık hiçbir şekilde güç değildir. Düşmün bil olamayaacak durumdadır. Tanrılarının düşmanları bu aşamada sanrı ne kadar çirkin ve kötü olsalar da erkeklerden oluşmaktadır

Yahova işte böyle bir tanrıdır.kadını erkeğin kaburgasından yaratmış ve yılanla kurduğu ittifaktan dolayı onu kanamalarla doğun sanucıyla erkeğe kul olmakla cezalandırmıştır. Yahova kadını lanetlemiş bir tanrıdır. Tabi ki kadına güvenen adamı yani erkeği. Adem havva'nın uzattığı elmayı yediği için ölmüşlüğüne kaybetmiştir. İlk insanın tanrısına ihaneti kadın kaynaklıdır ve insanın cennette kolmasına yol açmıştır.

Ölüm küslüğü yitiren insanlık garlığını artık üreyerek sürdürecektir. Yani cinsellik aslında bir suça verilmiş cezadır. İnsanlar hiç bir zaman tanrılarına layık olamayacaklardır. Sürekli birbirlerinin öldürerekler- ki kabil ve habil savaşıyla başlar-; tanrılarına ibadet etmeyi bırakıp ahlaksızlığın temel olan dünyevi zevklerin peşine düşeceklerdir. Tanrı yahova gördükleri karşısında daha da aimazılaşacak kentleri ve hatta nuh ve alisi dışındaki tüm insanlığı edecektir. Felaketler her zaman için insanların tanrılarında dönük işledikleri gününlerin vebalidirler.

Yahudilik kaynaklı tek tanrili sami dinlerin de günah ve düşüş imgeleri yoğun biçimde işlenir. Böylelikle tanrının getirdi "kurtuluş" çimin inanlarda döruoan görevlendirilmiş

olur. Bu bu görevler nekadardır itağatle ve sadakatla yerine getirillirse tanrı tarafından cennetle ödüllendirileceklerdir. Aslında ideal ükeyi arama eylemi cennete tasarımıyla güçlendirilmekte karşıt duruşlar alabildiğine korkunç gesterilen cehennemle gengenmektedir. “kurtuluş” ışığının hem uzak hemde çok yakın konumlandırılmış kavmin mofivasyonu için önemlidir. Heş şey kavim cindir ve kavimin varlığına kasteden her tutum büyük ve tek tanrıya karşı işlenmiş suç niteliğindedir.

Yahova ideal kavim kimliğidir. Bu tanrı, evren varolmadan çok öncede varlığını sürdürmekte ve bilinçli olarak evren yaratımına yönelmektedir. Aryen inançlarında daha çok tanrı ve tanrıçaların varolan evren içerisinde rol dağılımları söz konusuyken; yahudilerde evreni yaratanda, rolleri dağıtıda tek güçtür. Bu, kavim kimliğinin katılma düzeyini ve iktidarın merkezileşme eğilimini göstermektedir. Örneğin; Zeus’un yahova’ya benzerlikle4r olsada, zeus hiçbir zaman mutlak hükmedici güç konumuna yükselememiştir. Daima ona rağmen gerçekleşen durumlar ve bunlarda rolü olan tanrılar bulunmaktadır. Yani başındaki tanrılarla bile çatışır vaziyettedir. Ve zayıflıklarını çeşitli kurnazlıklarla gidermek istemektedir. Yahova’nın ise böylesi zaafı yoktur. Ezeli ve ebedi varlığıyla, her şeye kadirliğiyle insanlaara, görevlerine sahip çıkmalaarını, tam bir itaatle-gaflete ve ihanete düşmeden-kavmin çıkarları için çalışmalarını emreder. Çünkü onun fani bedenlerin isyankarlığına ve de tembelliğine musamahası yoktur; kavimin yüceltilmesi önünde bulunan tüm engellerle acımasızca savaşıacaktır.

Yahudi peygamberler, bunları durmadan topluma hatırlatmakla kendilerini görevlendirmiştir. Her kaos ve karmaşa anında ortaya çıkıp, insanları, tanrılarını yani kimliklerini korumaya, onların etrafında kenetlenmeye davet etmişlerdir. Ancak, her zaman başarılı oldukları söylenemez. Yahudiler sık sık çevre inançlardan, özellikle kenan ve fenike dinlerinden etkilenmişlerdir. Devlet örgütlenmesi, bu etkilenmelerin önüne geçmek, dahası çevre toplumlar üzerinde egemenlik kurup onları köleleştirmek için tercih edilecektir. Tevra’da devlet, tanrının Yahudiler için emrettiği bir kurum olarak geçer. Sadece Yahudilere ait olacak olan bu devlet, onların kimliklerini güvenceye alacak ve kavmin “vaad edilmiş topraklar” a ulaşmasını sağlayacaktır.

Yahudi devletini ilk kez Davut (MÖ 1026-962) Kurar. Kudüs’ü başkent yapan Davut, askeri seferler düzenleyerek egemenliğini genişletir. Çevre toplulukların kültürlerinden etkilendiği izlenimi veren Davut, katı siyasi yasalar belirleyen Musa’ya nazaran ahlaki yükümlülüklerle daha fazla önem vermiştir. Zaten Tevrat’da Yahudi inançlarının genel ilkeleri, kurumları ve bu kurumların işleyişleri üzerinde durulurken, Davut’a indirildiği söylenen Zebur’da ise erdemli oluşun önemine, iyilikseverliğe, bireysel arınmalara ve diğer ahlaki konulara işaret edilmektedir. Davut hem bir kral, hem de Kahinlik vasıfları olan bir peygamberdir. Ondan sonra gelecek tüm krallarda aynı özellikleri bir arada sürdüreceklerdir. İnsanlara görevlerini hatırlatan önemli din adamları ve devleti yöneten siyasi-askeri önderlerin tümü olacaklardır. Kral tanrının yeryüzündeki temsilcisidir. Tanrı, Davut döneminde de insan biçimidir. Bir anlamda kral-tıpkı Mısır firavunu gibi-yeryüzündeki tanrıdır. Hatta kavim kimliğini korumada ve yüceltmede tanrıdan daha somut bir güçtür.

Davut’un oğlu Süleyman (MÖ 974-931) bu temsiliyetin gereklerini yerine getirmede babası kadar başarılı biri değildir. Daha çok dünyevi zevklere kendini veren Süleyman öldüğünde; Davut’un kurduğu devlet İsrail krallığı ve Yahuda krallığı olarak ikiye bölünecektir. Sümer mirası üzerinde yükselen Babil-Asur hükümdarlığı bu bölünmeden faydalanarak her iki devletide yıkıp; kılıçtan geçirmeyip sağ bıraktığı Yahudileri Aşağı Mezopotamya topraklarına sürecektir. Kutsal kitapta bu dönemde yaşanan acılar “Daniel” şahsında anlatılacaktır.

Yahudiler her iki krallığın yıkılmasıyla başlayan sürgün dönemini bir felaketmiş gibi anınsasalarsada, aslında uzun vadede faydasını göreceklerdir. Babil-Asur topraklarında ticaretle uğraşıp zenginleşecekler, devlet bürokrasisi içerisinde yer alacaklardır. Daha önemlisi, binlerce yıllık Sümer mirasıyla tanışma fırsatını yakalayacaklardır.

Müzükten, mimariye özellikle edebiyat, astronomi ve matematikle güçlü donanmalara kavuşacaklardır. “Yahudi dehası” tam da bu süreçte saklıdır. Bu dönem Yahudi ve dünya inançları için tam manasıyla bir kırılma noktasıdır. Yahudileri basit kavim topluluğundan çıkarıp adeta dehalığın kaynağı konumuna taşıyan bu sürecin kendisidir. Dehalık asla kavrama yeteneği ya da onaylamış bilgilerin tekrarlanmasındaki hız değildir. Bunlar olsa olsa ezbercilik ya da mekaniklik olabilir. Dehalık her şeyden önce yıkıcılığı gerektirir; mevcut sistemlerle çatışan isyancı ruhlarda filizlenir. Bu da zekanın kapsamlı toplumsal krizlerle temasa geçtiği mekan ve zamanlarda ortaya çıkabilir. İşte Yahudiler, çektikleri acıları dehalığa söndürebilmiş ve bunu binyıllarca sürdürebilmiş nadir toplumlardan biridir.

Yahudi krallıklarının yıkılma aşamasında kutsal kitap yazıcıları Yahovacılar için tanrı fazlasıyla insani özellik taşıyan bir güçtür. Sürgün sayesinde tanrının karakteri değişecek evrene tümünden hükmedilebilen, kaderleri belirleyebilen, asla yanılmayan, mutak otoriteye sahip ilah durumuna gelecektir. İşbirlikçileri olduğu iddia edilen Pers-Med yayılcılığının MÖ 539’da Babil’i egemenlik sınırlarına katmasıyla birlikte, Yahudiler Kenan topraklarına geri dönme şansı yakalayacak dinlerini tekrardan oluşturma sürecine girerek bu yeni tanrıyla yollarına devam edeceklerdir. Artık Yahudiler büyük kozmik döngünün matematiksel yorumunu geliştirebilmekte ve tanrının iktidarına “gökyüzü krallığı” demektedirler. Cennet yeryüzünden çıkıp, tanrının mekanına, yani gökyüzüne yerleşmektedir. Ruh kavramı değişime uğramakta, insanların tekrardan doğabileceğine-özellikle mesihlerin- inanılmaktadır. Kanatları olan meleklerle artık kutsal kitapla sıkça rastlanmaktadır. Eski tapınaklar yerine daha görkemli yapılar inşa edilmekte; teolojinin, matematiğin, edebiyatın, müziğin öğretildiği okul düzenine geçilmektedir vb.

Pers-Med imparatorluğunun ve Yunanlıların hükümrانlığı altında Yahudiler özerk konumlarını koruyabilmiş ve ibadetlerini rahatlıkla sürdürebilmişlerdir. Ancak Roma imparatorluğuna karşı direnişe geçmeleri, Babil dönemine benzer acılar yaşamalarına vesile olacaktır. Öldürülme, köleleştirilme, sürgüne gönderilme, türünden uygulamalarla yüz yüze kalacaklardır. Her direnişten sonra yenilgiler yaşandıkça, Roma’ya itaat ve işbirlikçilik artacak; Yahudileri felaketlere sürükleyen isyancılıktan büyük oranda vazgeçilecektir. Roma işbirlikçiliği, kendine tanınan iktidar ve zenginlik üzerinde, refah içinde yaşarken; geri kalanlar açlık ve hastalıklarla boğuşacaklardır. Mevcut gidişata “dur” demek isteyen çok sayıda lider ortaya çıksada hiç biri nasıralı İsa kadar etkileyici olamayacaktır....

-HİRİSTİYANLIK-

Nasıralı İsa’nın yeni bir din yaratma amacı hakkında tatmin edici kanıtlar bulunmamaktadır. Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Tevrat’ın yorumundan başka bir şey değildir. Zaten Tevrat kitabı’da geniş coğrafya ya yayılmış çeşitli halkların sözlü ya da yazılı mitolojilerinden bir hayli etkilenmiş, defalarca tekrardan düzenlenip yazıya geçirilmiş bir eserdir. İncil, Tevrat’ta yer alan yaratılış anlatısını peygamberler tarihini

neredeyse bire bir kabullenmiştir. Tevrat'ta “eski Ahit” , İncil'e ise “yeni Ahit” denilmesi bu nedenlerdir.

İncil'in ayırtedici özelliği; dönemine kadar ki süre zarfında üretilen inanç değerlerini, toplumsal beklentileri ve her türden inanç etkileşimlerini kısmen kapsıyor olmasıdır. Özellikle Pers-Med işgaliyle birlikte Aryn-Zerdüşt inançların izleri hristiyanlık dininde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Yine Yunan etkilenmesinide hesaba katmak gerekmektedir. Tanrı'nın betimlenmesi ve Tanrı-Peygamber ilişkisi Hristiyanlığı Yahudilikten ayırtıran en önemli göstergelerdir. Yahudilik Tanrının nasıl bir evrim geçirdiğini önceki bölümde ele almıştık. Özetlersek: ilk etapta insan biçimli olan tanrı insani zaatlarda taşınmaktadır. Acıktığında yemek yiyen, seçtiği peygamberin çadırına gidiği sohbet edebilen, insanlarla gürleşen, saklanana göremeyen, bazende aşabileşen bir tanrı figürü geçerlidir. Babil sürgünü ile birlikte bu tanrının gökyüzüne yükselendiğini, tüm mekana ve zamana hükmeden hale geldiğini görürüz.

İsa'da da tanrı böyle bir güçtür. Tevrat'ta olduğu gibi gökyüzünden insanları izlemekte, iyilikleri ödüllendirir, kötülükleri cezalandırmaktadır. İsa ona “efendi” manasına gelen “Rabi” sözcüğünün biçim değiştirmiş haliyle yani “baba” diyerek hitap etmektedir. İsa'nın diğer peygamberlerden farkı doğrudan “baba” diyerek hitap etmektedir. İsa'nın diğer peygamberlerden farkı doğrudan “baba”nın oğlu olmasıdır. Tanrı'nın o güne kadar çocuk yaptığı görülmemiştir. Cinsel münasebetlerden hep uzak duran tanrı birden çocuk sahibi olmaya karar vermiştir. Tanrının yeryüzündeki bir kadını döllemesi imgesi Yunan mitolojisinde görülür. Zeus bu anlamda fazlasıyla maharetlidir. İsa'nın tanrı ile doğrudan yakın akrabalık kurması, üyesi olduğu Yahudi toplumunca hoş karşılanmayacaktır. Dahası İsa, sadece tanrının oğlu olmakla yetinmemiş, kendinide tanrısal bütünün bir parçası şeklinde tanımlamıştır. Açıkça “tanrı ile ben biziz” demiştir.

Bir çok peygambnerin babası belli değildir. Maceralı bir doğum süreci yaşanır; doğum öncesinde hükümdara, tahtını alacak bu kişi bildirir ve hükümdar onu öldürmek için çabalar. Ama peygamber bir şekilde kurtulmuştur. Ve halkını beklentilerini gerçekleştiren kutsal bir şekilde gelmiştir. Sargon'dan İbrahime, Musa'dan İsa'ya kadar benzer anlatılar tekrarlanmıştır. Ancak İsa'dan başka hiçbir Yahudi peygamberi “tanrının oğlu” sıfatıyla ödüllendirilmemiştir. Tanrının yada tanrıların oğlu ibaresi daha çok Mısır ve Aryen kültürlerinde görülür. Mısır Firavunu oğlu tanrısının oğludur. Yunan tanrıları ve tanrıçaları bir çok kahramanın babası yada anası olma rolündedir. Hem tanrının oğlu hemde kendisi olan İsa, bu tür inançlara yakın durmaktadır. Bakire bir kadının tanrı tarafından hamile bırakılması, kendini tanrılarına adayan ve hayatını tapınaklarda sürdüren Aryen bakirelerini anımsatmaktadır. Ki, Yunan ve Hint mitolojilerinde de “Bakireden doğma” imgeleriyle karşılaşmak mümkündür. Yine Sümer tapınaklarında da her ne kadar bakirelik kuralı, kentli erkeklerce ihlal edildisede, rahibelerden doğan bebeklere tanrının çocukları olarak bakılmıştır. Yahudiler için bu tür iddialar safsatalardan ibarettir. Bırakalım tanrının kadınla cinsel ilişkiye girmesini, doğrudan muhattap bile olmaz. Kadını erkeğin son omurgasından yaratır ve kısa süre sonra erkeği doğru yoldan saptırdığı için cezalandırır. İsa'nın annesi Meryem bu açıdan Aryen, Mısır, Sümer tanrıçalarına yakın bir karakterdir. Marangoz Yusuf'un nişanlısıyken tanrıdan hamile kalacak, İsa'yı doğuracak ve Mesib İsa çarmıha gerilene kadar onu takip edecektir. İnanna ile Gılgamış arasındaki ilişki yeniden yaşanıyor gibidir.

Henüz kimseler İsa'yı tanımazken; bu tüm kudüs ve çevresi Yahudilerin günahlarını itiraf etmek ve vaftiz olmak için gittiği Erdem ırmağında, dini bir önder bulunmaktadır. Bu kişi vaftizci Yahya'dır. Vaftizci Yahya, kendisinden çok daha kudretli bir peygamberin geleceği müjdesini vermektedir. Ashında o günlerde bir mesihe dair

Yahudiler de Beklenti mevcuttur. Yaşanan dıkıntılar, kimlik krizler, üst üste gelen yenilgiler böylesi bir peygambere duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Zaten Tevrat'ta da mesih'in geleceği bildirmiştir. Ama Tevrat'ın tarif ettiği mesih ile İsa kişiliği çelişmektedir. Kutsal kitaba göre, tanrı tarafından gönderilecek mesih güçlü bir kral olmalıdır. (herhalde Yahudiler böyle bir kralı çok bekledirler. Bir türlü gelmeyince de illa krala gerek yok, ilerde kral olacak bir peygamberde kafidir dediler.)

Yahya İsa'yı vaftiz ettikten kısa bir süre sonra Romalılar tarafından öldürülecektir. İsa'yı izlediği söylenen on iki havariden çoğu vaftizci Yahya'nın öğrencileridir. "on iki", çevre halkların mitolojilerinde, tabi ki Tevrat'tada geçen kutsal bir sayıdır. Aksi taktirde İncil'e göre İsa'nın takipçileri çok daha fazla kişiden oluşmaktadır. İsa tıpkı Davut gibi taraftarlarına Aryen kültürüne yakın ahlakçılığıyla seslenmektedir. Katı ahlaki ilkeler ve erdemli yaşamının gerekleri üzerine müthiş vaazlar vermiş; bireysel yaşamında da bunun gereklerini yerine getirmiştir. Vaazlardan ve örnek davranışlardan art da kalan zamanlarında ise bu bol bol hasta iyileştirmiş, tükenmek bilmeyen yiyeceklerle çevresindeki insanları doyurmuştur.

İsa'nın mucizeleri çoğu sefer hastaları iyileştirmek ve açları doyurmak üzerinden gerçekleşir. Mucizelerden o dönem Yahudilerin ne tür sıkıntılarla yüzyüze olduklarını hesaplamak güç değildir. Çünkü mucizeler ait oldukları toplumun ortak hayalleridirler. Felaketleri durduran, savaşlarda çok sayıda düşman öldüren, açlıkları bitiren, kaçış yolları belirleyen, hastaları iyileştiren vb. mucizevi insanlar toplumsal beklentilerin kişilikleştirmiş halleridirler. Dolayısıyla bir halkın hikayelerindeki mucizelere bakarak geçmişte hangi sıkıntıları yaşadıklarını, en fazla ne tür acılardan mustarip olduklarını, korkularını, beklentilerini anlayabiliriz. Tıpkı İsa'nın mucizelerinden o günkü Yahudilerin savaş ve katliamlardan çok, yoksullukla ve hastalıklara boğuştuğunu anladığımız gibi.

Öyle çokça iddia edildiği gibi İsa'nın derdi bütün insanlığı kurtarmak değildir. İsa, mucizelerini sadece Yahudiler için seferber etmiştir. Her ne kadar Pers-Med yayılcılığının sağladığı kozmopolitizmden etkilenmişse de Yahudilerin üstün ırk oldukları fikrinden vazgeçmemiştir. İncil'de bu görüşü destekleyen önemli bulgulara rahatlıkla ulaşılabilir. İsa hiçbir zaman havarilerini dinini yayması için göndermemiştir. Onlara şöyle seslenmektedir: "millet yoluna gitmeyin ve samiriyelilerin şehirlerinden hiç birine girmeyin: fakat daha ziyade İsrail evinin kaybolmuş huyunlarına gidin". Görüldüğü gibi "İsrail evinin kaybolmuş koyunları" İsa'nın tek hedef kitlesidir. Bir çok vaazında kendi kimliğine ve vatanına yabancılaşmış İsrail'in koyunlarına hitap eder. Kendisinin çoban olduğunda ısrarla belirtir. Yahudilerin çobanı!

İncildeki bir söyleşi daha çopıcıdır. Binlerce yıldır isanın evrnseligiden dem vurun istelik incilinde ezbere bilen iktar adakları bu psaji hep girmeden gelmiştir. Süşleşmiş şelidedir. İsa hasta insanlirn mucizelerle işleştirek dolaşmaktadır. Bir go "sur" yada "sayda" tarafında geçer. Arda tüm arsilgi üzerinde bir skan ısrarla isdan yardım ister. Ona yalvararak kizinin cine totulugunu kendiseni yardım etmesine söyler isakadina cevap verme gerigi bi hissetmez. Kadini uzaklaştırmak için çabalayan havarilerine döner ve "ben israil evinin kaşbulmuş konyunlarından bakasına ginderilmedim" der fakat zavallı kandini vargeçmeye niye yoktur. Hala yardım için yalavarmaktadır. isa bu sefer kadina dönerek "çocukların ekmeğinin alıp onu köpeklere atmak iyi degildir" gibisindenmanidar bir cümle kurar kanidr için degururlu olunacak bir zaman degildir! İsaya tapınarak"evet ya Rab zirinin safrasından düşün kirintilardan yerler" der. Bu sözüyle kadın isanın özüzüne girmiştir. "ey kadın imanin büyüktür;sana istedigini gibi olsun" dür ve kızını iyileştirir.

Kadın israil evinin kabluşmuş koyunlarının efendiligini köbulendikten sonra "kirintilarar" erişebilecektir. İsa için önemli olan yahudilerdir. Dünyanın değişik

bölgelerine agılmış yahudilerin dudüse taplayacak ve bu krallığın basına kendisi geçecektir. Kudüs onun kutsal kadehidir. Bugün dahi arandığı söylenen “Grail” kudüsün ta kendisidir. Kentin kadehe benzetilmesi bir sümer gelenegidir. Dünyanın en eski haritası MÖ 7 yy babillerine aittir. Yeryüzü bu haritada daire şeklindedir. Yüzyüzünün çerresnini saran “acı nehir” dünyanın sınırlarında belirlenmektedir. Yukardan bağlardan koyuy gelen irat nehri yeryüzünün ikiye bölüp aşağı uçta bataklığa dökülmektedir. Tüm bu sahnenin dışında ise efsanevi ülkeler ve figürler yer almaktadır. Bu harita babil merkezli bir evren tasarımıdır. Dairelerden ve dairesel döngülerden meydana gelmiş bu evrenin ortasında edeta tanrılar tarafından seçilmiş babil vardır iste babilliler bu dönemde kenlerinin bütün dünyayı ve diğer kavimleri sarhuş eden “bir altın kupa” şeklinde nitelendirilmektedirler. Zamanla kentin evrenin merkezine yerleştiren bir çok toplumla karşılaşılacaktır. İsa için ise bu kupa kudüstür. Babil yahudi tarihinin dramatik ögesi olduğundan tevratta lanelenmiştir. Kitab, mukaddese göre putperesliğin insan kibirinin eseri olan bu tanrıya karsit kentin alternatifi kudüstür. Tanrı artık bu kenti suçmuştur. Öyleki başka bir dinin kurucu peygamberi Muhammed’de tnrisinin yanına burdan yekselecektir. Sövalyelerin uzun süre graili aradığına ilkin avrupa mitolojilerinde; belkide sadece hiristiyanlığın özüne ülymayı hedefleyen eski pagan kahramanlar canlandırılmaktaydı. Paginisminkahramanları yeni din ile buluşmaktaydı. Eski avrupa költürü ile hiristiyanlığın kaynaştıran bu hiyayelerde insalan girezimli kupaya yani isaya luaşamya özendirilmekteydiler. Her halükarda batinin doguya özellikle duse yönelek fetih hareketlerinin destekleme mahiyetinde bu tür anlatılar kullanılmıştı. Anlaşılan iktidarlar her iki amacin güdümünde sövalye hikayelerini bilinçlice destekleyip çoğalmışlardı. Hiristanlığın isanın diği şeklinde sıfatlandıran iktidarlar özünde bu dini sömerü aracı haline getirmek isteyenlerdir. İsa yahudileri tekrardan davut dönemine dönülebileceğine inandırmaya çalışan hastalık ve yoksulluk gibi dünyevi acıları cennetle ödüllendirerek insanların kimsizlikten ahlaksızlıktan kurtarmaya uğraşan bir beygamberdir öldükten sonra da uzun süre adını hiçbir iktidar anmamıştır. Bu durum ancak kimi isa yandaşlarının yunun topraklarında görülmesiyle değişmeye başlayacaktır. İlk inciller yununca yazılacak hiritiyalik adeta socalığın peygamberine kacışmış hali şeklinde düzenlenecek tir. Zaten stoacılığın kendisinde ortadogu kaynaklı inaçlardan etkilenmiş bir felsefedir. Bati-dogu ahlakçiliklerini sentezleyerek bir turyaşam felsefesi kurmayı amaçlamıştır. Hiristiyanlık bu felsefeyi ilahi kurdretişle saran kalın dış kabuk olma rulündedir. İncile bakıldığında bu felsefenin izleri rahatlıkla görülebilir. Her şeyden önce isa yahudi dininin aksine yüzyüzüne inmeş bir tanrıdır. Hacıları bu gerceği özenle curgulamışlardır. Anası bir yunan tanricası gibidir. Pagan inançlarda karşılaştığımız hayat döngüsünü saglayşan yaşalıklar-magara modeli isanın hikayesinde de geçerlidir. Nasıl ki riometues kayalıklara zincirlenmişse benzer biçimde çarmiha cilendikten son ölen isa bir mağaraya kapatılacak ve oradan tekrardan dogacaktır. İbrahim ve musa gibi yahudi peygamberler ölümden sanra kimseler tarafından görülmezken isa insanların arasında bulunmaya decam edecektir. Öte yandan yahudilerde cennet yeryüzündeki bir bir kral bahcesi yada bostani iken isanın cenneti zerdüstün gök yüzüne yaptıği yokluluktan kalma bir özelliğe sahiptir isa sünnetliyen hihiristiyanlar degildir. Kisacasi isa bu haliyle arienleymis bir yahudidir. Zerdüştlüğün ağır etkisi altında kurtlerden ve farslardan başka nerdeyse tüm arianların hiristiyanlığı kabul etmeye meşilli olması bu nedenledir. Samilerden sadece asurlar kimliklerini Pres-med heomanyasına karşı korumak için hiristiyanlığı seçecekler. Bütün dünyanın tek tanrısı ilan ettikleri asur tanrısını isanın tanrısına dönüştüreceklerdir.

Günümüz hiristiyanliginin biçimlenmesinde roma imparatorlugunun bu dini devlet dini haline getirmesinin büyük katkisi vardır. Hiristiyanlik yayıldığı corafya itibariyle roma imparatorluğu un izlerini tarfı etmiştir. Romalılar zaten yolu yuyunaistandan geçen herşeykarsi iştahlidirlar. İnancıları mitolojileri felsefelerive de siyasetleri yunan mimetizmine dayamaktadır. Ayrıca misir ve asurkültüründen de etkilenen roma tek tanriciliga geçıştede tüm bu ülkelerin verdiği ilhamdan faydalanmıştır hiristiyanlik dini onlar izin siyasal iktidarın güçlendirilmesi amacıyla seçilmiş bir yintemdir. Geniş sınırlara sahip roma imparatorlugunun tek iktidar merkezinden tüm ülkeyi yönetmesi böylesi bir tek tonrıcı evren modeliyle mümkündür. Gökyüzü krallığı nüsilki tek tanrıya aitse yeryüzünün sahibide tek bir imparator olacaktır. Bundan hareketle romalılar hiristiyanlığı eski inançlarıyla misir başta olmak üzere hakimiyeti altındaki ülkelerin kültürleriyle harmanlayacak sistemli bir devlet dini haline getirmeye çabalayacaktır. Bütün devlet kurumlarına sızan hiristiyanlik roma imparatorluğu ile aynı iskeleti paylaşacaktır. Kilise mimarisi figürler dua ve ritüel türleri devletçe belirlenecektir.

Bundandır ki roma imparatorlugunun belirtilen tarihlerde yıkıldığı söylemi doru değildir. Roma imparatorluğu yüzlerce yıl daha varlığını koruyacaktır. Sadece iskeletin üstünü örten doku değişmiştir. Barbarları kılıçla durdurmayan roma haçı çıkarıp karşilarına dikmiştir. Yüzlerce yıldır kendilerine ezçiyet eden insanları tam da öldürmeye heceslenmişken onları dini kötömleri ve ellerinden haçla gördükleri zaman yinediz çöküp tapınma vaziyetine geçenlerbarbarlar olmuşlardır.

Hiristiyanlik roma imparatorlukgunun varisi olmayı sirdürecektir. Gönümünde dini lider papa yine başkend romada bulunmaktadır. Bir roma imparatorunun satafatıyla taraftarlarına nasihatlar vermektedir. Papanın tek bir elbisesi bili isanın yaşami boyunca görmediği kadar genginlik gertirmektedir. İsa havralarda tapınaklarda ibadet etmeyi hoş karşılamaz ve onlarla alay ederken hiristiyanların toplandığı kiliseler mimari görkemlilikleriyle dudak uçuklatacak etetleri cinstendir. İsa peşinden gelenin ayakların yıkarken şimdi papanın eliri ve etekleri öpülmektedir. Palalar, İsanın takipçilerinden çok roma imparatorlarıdır. Kiliseler onların insanları günühlarından kurtardığı mekanlar olmasından öte saraşları ve karagahlarıdır.lar. her din adamı bu imparatorlukta yerini almaktadır.

Donrusu paların roma imparatorlarından daha iyi iş çıkardıkların itiraf etmek gerekir. Hükmettikleri toprakları genişletmeyi başarmış on binlerce insanın kalabalıkları seçinç çilgilikleri eşliğinde yakabilmişlerdir. Ama buna rağmen yineden imparatorluklarının kısmi düzende dağılmasının önleyememişlerdir. Hiristiyanlığın doğu yakası ortadosklaşmış: roma düşmünü cermenler ve de bağımsızlıklarına düşkün britnayaalılar prastan-anglikan kileselir kurmuşlardır. Latinlerin kotolik kaldığı bu bölümler etnik kimliklerin sonrradan kazanılan din ortaklıklarını pek sindiremediğini kanıtlar. Ayırışmalar için gösterilen gerçekler etnik kimliklerin rolünü gizlemek içindir. Hre bir etnik yapının kükününin roma soyuna dayandırma gayreti asıl amacın ihiristiyan roma iktirainin sahiplenme doldğunun aciga çıkarmaktadır. Gerçek romalı olmak gerçek hiristiyan olmakla eşdeğerdir!

Günümüz hiristiyanlaığı bu tür kültürel temazların ve iktidar merhalelerinin neticesidir. Dolayısıyla isa ile fazla alakası yoktur. Aslında isa diye birin yaşayıp yaşamadığı hususu bile bir muammadır. Her fırsatta haçı elriyle kavrapıp yükselten din adamlarının bu simgenin kökenine dair firkri bulunmaz. Haç seklinin mümerlerde güneşi simgelediğini belirtmiştik girit ve pagan avrupada da aynı figür tapınmalarda kullanılmıştır. Dört bir yana hükmetme mesajı bu simge üzerinden icra edilir. Ağaçtan yapılma bir haca gerilmiş- civilenış isa. Bize misir girit yunan mitolajilerindeki kahramanların gacın içine alınma imgesine harilattır. ağaç bu mitolojilerde dışıldır. İçe alınan kahraman yenien

dogmak için rahmen dönmüştür. Küllir bacaklar ce başi ile dörtiyana uzanan İsa, panteist kökler üzerinde yükselen tarikatların evren-tanrı özdeşliğine yaptıkları vurgudur. Güya İsa'nın-tanrının evi olan kiliselere yerleştirilen heyeller ve fresklerde hristiyanlık öncesi niançlara aittir. Freskler misir icadiyke tapınaga heykel koşmak bir pagan gelenegidir.

İsa tanrı ve evren olmanın yanında bir de en büyük ve en kutsal kurban rılundedir. Kudsün kralı, kral katli ritüeli gerigi kurban edilmiştir. Nasıl ki kurban edilen kral berekete kötülüklerin uzaklaştırılmasına vesile olacak ve kral tekrar dünyüyü gelecekse isadan kurban edilişle tüm insanlığın kötülüklerden kurtaracak ve tekrar geliptipki zerdüş gibi zaferini ilan edecektir. Tevratin isaya bölümü bu nihai kurtuluşun tanrı devletinin kurulmasıyla salanancagnin bildirir. Zerdüştlükte kötülük insandışı ve evrenin ayrılması bir parçasıyken yahudilikte olduğu gibi hristiyanlıkta da kötülüklerin nedin bir zat insandır. Kurtuluş zerdüştlükte kozmik döngünün bir sonucuyken tek tanrılı sami dinlerindeki mesih siyasi bir önder görünümündedir. Evrenin işleyişi her yönüyle tanrı ve insanın arasında düzenlenmiştir.

İsa kemdir? Ufak tefek olayların kadini tutun romalilerin si adida biri hakkında hız bir gelge bırakmamış olmasına ne denmelidir? İsa diyebirisi gerçekte varolmuş mudur olmamış mıdır?

Bu ve benzeri sorulara yanıtlar aranabilir. Somut kanıtların bilginin elbette değerinden bahsedilebilir. Ama 'gerçek' tümü ile insan düşüncesinin carliklarla gerdigi etlileşimlerin ürünü olarak tanımlansa bile- ki öyle değildir-carlığın kendini ispatlama alanı düşünce'nin ispatlanma alanlarından çok daha azdır.carlık algılanan taraf üzerinden gerçek olma seçeneğine bağımlıysan insan düşüncesi varolanlar arasında secici darnabilir, bunları düzenleyebilir. Sonuçta bir tasarım yaratır ki, varolanların kaynaştırılmasında yada eksik parçaların tammlanmasında soyut kavramlı verlik haline gertemde kisinti çekmez. İktidar ilişkilerine kafa yaran biri için varlığın tek koşulu bir bbaşkasının etkiliyor olmasıdır. Etkilenen var etkileyende vardır. İktidar ötekinden mekan zaman yada enerji koparabilen her ilişkide mevcuttur. Dolayısıyla tanrıya inanan oldukça tanrıda olacaktır. İsaya inanan oldukça isa'da yaşayacaktır. İs her şeden önce bir kmlık ihtiyacıdır. Önce tekleşen iktidarın aranan kimliğine sonrada toplumların varlık kimliklerine genderme yara. Hakkında ileri sürülen yorum farkları tararlaringeçmişiyile alakalıdır. İsa tanrı gerevelendirdigi bir in-peygambemirdir yoksa yöryüzeneinmiş bir tanrı mı? Hristiyanlık tarihinde büyük tartışmaların ve yer yer kanlı savaşların sorusu budur.cevaplar ise toplumların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara yön veren kültürlerce zaten belirlenmiştir. Panteist-pagan inançlarını koruyanların in isa yeri için tarrinin birelçisidir. Elbette bu fikir savaşı başka bir iktidar savaşını maskeleyerek sürdürülmeştir. Kütolik cemaatin dini önderi papalık petruun romada ölmesiyle isadan ona geçen verasetin şimdi tek temsilcisi olduğunu bu sebeple tüm hristiyanların yönetme yetkisinin kendilerinden bulundugunu iddia ederek, dogunun meşhur kostantin polisi ikinci yüyük bölmümede de liderliğini gistercek ve bu iddiaları red edecektir.

Bir anlamda tanrının karakteri üzerine yütülen bu mücadele hala devam etmektedir. Tanrı yahudilikte çok rakterli bir yapıdaydı. Neredeyse isadan insanın zaafı taşımayıken giderek gökyüzünde yaşan ve erendeki herşeyi yaratıp kontrol altına tutuna bir güç hanie geldi. Hristiyanlıktan tori ikili bir görünüm sunar. Gök krallığının kuran sümürdüren ve yeryüzündeki herşeyi yaratıp dünleyen sami tanrısı ile yeryüzünde inip insanlara vaazlar verebilen pagan tanrısı yan yana durakamtaadır.tanrı yi sadece tek kimliğe kavuşturup en yüce mevkiye yerleştirmeyi başarmak ise daginik arap kabillerlerinin bi araya getirmeye çabalayan muhamede nasip olacaktır.

C-) İSLAMİYET

“Allah” sami dinlerinin en üstün küsal gücüdür. Allah sözcüğünün düyündgi köken ‘el’ bütün sami dillerinde tanrı-efendi-yönetici anlamlarına gelebilmektedir. Muhammed önces arabistanında da Allah tanrısı bir konumu nitelemektedir. Muhammedin babasının adı abduhtir yani alanın kulu demektir. Arapların içinde bulunduğu ahlaki siyasi ve inanç buhranlarının aşamak için muhammed, bu allah kavramını herkesi birleştirmeye yüce tek kimlik babında ele alacaktır. Yahudilik ve hristiyanlığa nazaran islamın allahi yüceltmede tek ve mutlak irade durumuna getirmede sergilendiği büyük caba bu kasvetle buhranlarla ilgilidir.

Muhammed kureş kabilesinin inde gelen bein haşim aliesinidendir. Zorlu yaşam koşulları süregelen savaşlar ve alanlar arabistan kabilelerinin iç yapılarını sertleştirmiştir. Kati kabile heyerarşisinin içerisinde ortak kararlar alıp ortak tutum ve hareket sahibi olmak her şeyden önce ahlaki bir zorluluktur. Kureş kabilesi mekkeye yerleşmiştir. Ve meke kuzey arabistanda bulunan üç büyük kentten en zengindir. İlek tircari yolların kavşagında yer alan bu kentin diğer bir özelliği evre toplulukları tanrılarının simgeyelen büyük putları barındırıyor olmasıdır. Ayreten “siyah taş” denilen kutsal bir taşta burdan tapılmaktadır. İşte kureş kabilesi mekkt deki bu tür dini vecibelerin düzenlenmesinde birinci derece sorumluluk sahibidir.

Ticaret kati kabile yapılarıyla sürdürülen yaygın bir mesleğe eninde sonunda iktidar grupları arasındaki satışmalrı ateşleyecektir. Öte yandan hemen hemen her şeyin birer ticari meta konumuna indirildiği boşluğu büyük kentler ahlaki çöküntülerin karmaşasının vetabi ki giderek artan yiginti halindeki yoksul kitlenin merkezleri olacaklardır. Mekke tüm bu özellikleri üst seviye de temsil eden bir kendir. Çiplak kurak tepelerin ortasında bulunan bu kentle her şeyin ticareti yapılmaktadır. Köle parlari kurulmakta değeli madenler fildişi eşyalar baharatlar kuşmlar farfümler elden ele dolaşmaktadır. Sık sık gruplar arası çatışmalar çıkmakta kervanlar acımasız ssavaşlarca talan edilmektedir öldürülen erkeklerin ileleri ise her geçen gün çoğalan yoksullara eklenmekte dilencilik ve fohuşdada hile enbayagi işlerle geçinmektedir.

Buhammed her gün tanığı olduğu bu trajidier karşısında derinden etkilenen ve bir çıkır arayan nadir insanlardandır dogmadan öcebabası çocukluğunda ise anisinin yitiren Muhammed ezikliğinin ve dışlanmanın nasil bir şey olduğunubilen birisidir. Kendisinin eçlatlı edinen dedesinin ölümle birlikte amcası Ebu Talip ile keravan ticaretine başlagidinde henüz çocu yaşıdır. Anca Muhammedin mağduriyeti onu ardagi cevaplara yaklaştıran fırsatlara dönüşecektir. Zerdüştlerle yahudi ve hristiyanlara tanışacak; onların öğretilerini anlamaya başlayacaktır. Mekke de bulunduğu ise bir şam görünümü veren dedisi Abdulmutalipin yolundan giderek her ramazan ayında hira dagındaki mağarayı çekilecek ve derin düşüncelere daldacaktır. Yirmibeş(25) yaşındayken kabilesindeki zengin dul Hatice ile evlendiktensorra inzicaya çekilmeye bilgilenmeye daha fazla imkan vezaman bulabilecektir. Kirk yaşına geldiğinde ise çabalarını ilk mevsii o müthiş başlangıç cümleleri olarak alacaktır. “yaratana Rabbinin adıyla oku! O insanı bir aşılantmış yumurtadan yarattı.”

Yaşanan çirketlikten kurtuluşun ik emri verilmiştir! “oku” denmiştir “Yaratana Rabbinin adıyla oku” Muhammed rabinin adıyla kitabı okuyan elçi. Peygamber seçilmiştir. O kendisine gelen Allahın emirlerini insanlara aktarmakla görevlendirilmiştir. Ancak tuhaf bir yanı vardır bu ilk cümlelerin yuhudilik ve hristiyanlık gibi tek tanrılı sami dinlerinde görülmeyen bir “yaratılış” söz konusudur. “o insanın aşılantmış yumurtadan yarattı” denilmektedir. İnsanın yaratıldığın “aşılantmış yuruta” imi yahudilere yada hristiyanlara ait değildir. Tevrat ve incilde insan tanrı tarafından toprak veya çamurdan yaratılmıştır. Hatta kurda bu ilk cümlelerde

çelişen farklı yaratılışlar dan da bahsedilmektedir. “o insani pişmiş camur gibi kuru bağıktan yaratmıştır.” İfadeside yeni kuran’da yer almaktadır.

Önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere toprağın insani yaratmada ana madde olarak kullanılması tarım ile yakından ilgilenen toplumlara hastır. Yahudiliğin ve onun bir uzantısı İon Hristiyanlığın bu imgeyi sümer benzeri tarımcı toplumlardan aldığı bilinmektedir. Yine benzer imgeyi sümer benzeri torımcı toplumlardan aldığı bilinmektedir. Muhammed’in yumurtadan çıkma-olma” sözünün kaynağı Mekke’deki pagan inançlara bağlamak bu nedenlerdir ki hayli mümkün dür. Elbette Hindu inançlarının etkisinden de söz edilebilir.

İslam dinin başlangıcını diğer tek tanrili samî dinlerinden farklı kılan tek şey yaratılış ilî sınırlı değildir. İbrahim Musa ve İsa tanrılarıyla doğrudan ilişkilenebilen hatta kan bağı kurabilen peygamberlerdir. İslam tanrı ile kan bağının tamamen red etmiştir. Yine Muhammed Allah’ın mesajlarını doğrudan alamamakta ufuk çizgisinde parlak bir ışığın içerisinde oturan insan biçimli melek Cebrail ile konuşmaktadır. Tanrının aracı olarak melek kullanmış Zerdüşt inancında görülür. Her ne kadar ışığın içerisinde oturmabize Hindu inançlarını özellikle Budhayî animistlerde vahiylerin bir melek aracılığıyla gelmesi Zerdüştlüğü anımsatır niteliktedir. Ki daha sonraki miraç olayında da Zerdüştün izleri ratlıkla farkedilebilir. Muhammed “burak” ismindeki inek benzeri bir yaratığa binerek göksel katları ve her katta yer alan peygamberleri ziyaret eder. Cennemi görmeyi de ihmak etmez. Gerek öte dünya tasvirindeki neredeyse birebir benzerlik ve gerekse diğer tek tanrili dinlerde görülmeyen ama kuranda geçen” sirat köprüsün” Zerdüştlüğü etkisinin gözler önüne sermektedir.

Melek Cebrail bu ilk sözleri söyledikten sonra uzun süre Muhammede gözükmeyecektir. Amam bu çölden iletişimsizliğe razı: Muhammed titreyip terleyerek Allah’ın gönderdiği ilk emirleri yakınlarıyla paylaşır paylaşmaz peygamberliği censesine kabul görecektir. Önce karısı Hatice Sanra Arabası varaka bin nefes arkadış Ebubekir Amcası Ebu Talip ve Ebu Talib’in oğlu Ali onun “Allah’ın elçisi” olduğuna kanaat geteceklerdir. Hiçbir peygamber böyle iki cümleyle bu kadar taraftar-dindar taplayamazdır. Anlaşılan bir peygamber beklentisi oldukça fazladır. Muhammed bu iki cümleyi ceresine anlattığında Musaya verilen görevin şimdi ona verildiğini söylenmesi bu anlamda mühim bir işarettir. Kureyş kabilesinin iç hiyerarşisinden pay dağılımlarından memnun olmayanlar Muhammedi kutsal lider olarak öne çıkarmada büsbütün istekli görünmektedir üç yıllık aradan sonra cahiller tekrardan gelmeye başladığında Muhammed yakın akrabalarını dinine çekmek için yekli davatlar verecek ancak diğer amcası Ebu Lehebin başını çektiği bir grup bunların saçmalık olduğunu söyleyerek karşı örütlenmeye girecektir. Kendi kabilesinden düzeyde sert bir tepkiye karşılanan Muhammed farklı seçeneklere yönelecek ve bu sayede emcilerden de destek görmeyi onlardan Osman ve Merin dinine katmayı başarabilecektir.

Her olumsuzluk Muhammed’in önünde yeni kapıların açılmasına vesile olmaktadır. Çok vedigi karısı Hatice ve onu himaye eden amcası Ebu Talip aynı yili içerisinde hayatlarını kaybedince Muhammed taraftarlarıyla birlikte Medine kentine hicret etmek zorunda kalacaktır. Yine dinin en ateşli tarafları yoksullardır. Yoksul mekkelilerden sonra yoksul medinelilerin gönlünde kısa zamanda fethetmede fakte zorlanmayacaktır.

“Tanrı irdasına teslim olma” manasına gelen İslam yoksul arap hareketi olarak kısa sürede yayıla bilmiştir. Yonan acılardan ve deşnerasyonlardan en çok mağdur taraf yoksullar-ki kölelerde bu guruba dahildir-yerşünde-ki merhametsiz iktidarlardan ziyade, üm evrene hükmeden soyut tek bir tanrıya kulluk etmeyi daha makul bir seçenek kabul edeceklerdir. Muhammed’in devrim niteliğindeki tüm insanları alah önünde esittir. Söyleminin bundaki payı belirleyicidir. Allah tüm insan iktidarlarının üstünde her şey gören bilin heşeye hükmeden günahları cezasız sevapları ise ödölsüz

birakmayan yegane güçtür üdildir e yoksuldan yanadır. Mutavazi hayatları yardımseverliği dayanışmayı öğütler. Her köle sahibinden sevapiçin kölelerin azad etmesin ister. Onun iin bakile soy ilikkileri degil tamamen verilen görevlere uymak için aynı fırsatlara sahip bireşlerden meydana gelen “ümme” gerçerlidir.

Kabul etmek gerekir ki hiçbir tektanrili din çıkışı itibarişle bu düzeyde eşitlikçi ve kapsayıcı bir allahi varedememiştir. Değişik soylardan ve sınıflardan insanları bu denli bir araya getirebilen semitik bir dine rastlamak mümkün degildir. İslamdaki allah tüm müzlümünların üst kimliğidir. Daginik soy ilişkilerinnin porçali iktidarların simgeleri olan kabile tanrıları-putları yenilmiş hepsi bu tek üst kimlekte birleştirilmiştir.

Bundandır ki allaha atfedilen doksan dokuz isim sadece güçel ve olanların safatlandırılması degil ölü kabile tanrıların üzerinde yükselen evrensel tek tanrının düzendeki karşılığı olan allah eskinin ufak tefek iktidarlarının-putlarını yerle bir etmekte onları sogurarak kendi bünyesine katmaktadır.

Yeni tek tanrının eski tanrıçıklara giriştiği ve bu çatışmalı ilişki, islamdaki şeytan tiplemesi ile şekillendirecektir. Bütün iyi ve güzel olanların toplamı evrensel ilahın karşısında bütün kötülüklerin sahibi-nedeni şeytan yer almaktadır. İslamdaki şeytan Yahudilik ve Hristiyanlıktaki gibi tanrısına isyan eden bir melektir. Gururlu ve kibirlidir. Ancak Kuranda şeytan birazda kabile şefi görünümündedir. O, şeytanlar sürüsünün başındaki “iblis”dir. Şeytan kelimesi “iftira eden”, “asi” kökeninden gelmektedir. Kuranın farklı ayetlerinde iblis aynı zamanda bir cindir. “o cinlerden, rabbinin buyruğu dışına çıktı” denmektedir. İslam öncesi arapların ata ruhlarını temsil ededen cinler islami kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar arasında kesintisiz mücadele gitmektedir eski ile yeni arasındaki bu amansız mücadeleye diğer tek tanrili dinlerde de rastlamak mümkündür örneğni hristiyanların ilk yayılma alanlarından olan yunanistan eski tanrıları “şeytanın uşakları” olarak tanımlamışlardır. Benzer şeyi şimdi islamiyapmaktadır. Şeytan kabile düzeninde ısrar eden islam karşıklarının ortak kimliğidir. Onlar yaşanan acıların kötülüklerin ve günahların asil sahipleridirler. Allaha yeni olana tapmak şeytana yani eski olana duyulan öfke düşmanlıkla yanyana ilerlemektedir.

Muhammed iyi ve kötü arasındaki bu savaşı her yöne taşımaktan geri kalmayacaktır. Bu taraftan kendi dini yaratmak amacıyla can havli ile işine yaraya bilecek her öğretiyi kapsayacak diyer taraftan yararlandığı bu merkezi naletleyip, düşman ilan edecektir. Yeni kimlik Muhammedin diğer kimliklerle kurdugu bir tür aşk-nefret ilişkisinin eseridir. Arabirstandi karmşaya yozlaşmaya kıyasla çevre ülkelerdekik nizam ve gelişmişlik muhamedin imrendiği bir husustur; yeri geldiğinde bunlara karşı düşmanlığı körüklenmekte çekinmeyecektir. Allah tasarımı kullandığı füğürleri, kozmik düzeni, cennet ve cehennem betimlemelerini kimi ibadet türleri ve ahlaki yükümlülükleri zerdüştlükten alırken; onları takil vacip “zindik” lar gibi gisterecektir. Kendi soyunun dayandirdiği peygamberler tarihini yaşam kurallarını başta kurban olmak üzere bir çok ritüeli yahudilik ve hristiyanlık inaçlarından kendi dinine geçirecek ama ardından bunlarıda düşmün ilan edip talan ve sürgün edilmeli emrini verecektir. Pagan inançların bat simgelerinden yeniden doğumun ifadesi hili bayraklaştıracak onların inanc merkezi kabesine el koyacak tanrılarınin sıfatlarını kutsal siyahtaşlarını alacak ama hiç binire yaşam sansinin verilmemesinin öğetleyerek kendi ellerişleputları parçalayacaktır.

Allahdan Muhammede gelen vahiylerin sıralamalarıda islamin diğer inançlara kurdugu bu tür ikik yönlü ilişkilerle bire bir uyumluluk göstermektedir. Muhammed mekkede iken daha çok ahlaki manevi yükümlülüklerden kısa amam çarpıcı cümlelerle bahsederken medine de vahiyler biçim ve nitelik değişimine ugrayacaktır. Toplumsal

sayalari düzünleyen, yaşamin her yönüyle ilgilenen ayrıntili ve uzun hukuksal metinler halini alacaktır.

Medine Muhammedin devletleşme hamlesine geçiş kentidir. Burada kurumlar oluşturur ve ibadethaneler inşa ettirir. Ganimetlerden pay sahibi kilinanan erkeklerden vurucu gücü yüksek hızlı bir ordu kurur. Bu ordunun mensuplari yaşadıkları süreçte zengin olacak öldükleri taktirde ise göz kamaştıran ödülleri donatılmış cennete loşacaklardır. Her ikik durumda da kazançlı çıkan müslüman askerler kahramanca savaşmanın sel olup hisimla düşmanlarının üzerine akmanın önüne artık herhangi bir engel tanımayacaklardır. Kervanlari talan etmekle işe başlayan oru geygamberkomutan liderlerinin başarılı taktikleriyle zaferler kazanacak ve nihayet mekke yi teslim almaya ikna edecektir. Muhammed mekkeyi ele geçirirerek ve islam dinini burda hakim kılraak amacına erişmiş gibidir. Fakat manevi kudretle kuşanmış “ yazengencilik ya cennet” şiyarişla tutuşturulmuş ordusu hindistan dan kafkasyaya anadoludan afrikaya ordan ise avrupaya geniş bir coğrafyayı atlar ve mizraklariyle çigneye çekmeye zaferden zafere koşacaktır.

Yaşı ilerleyen muhammedni son bir görevi kalmıştır. Dininin istismara ugunmadan yozlaşip bozulmadan baki kalması için bir takım tedbirler alması gerekmektedir. Ölümünü bile bu amca hizmet için luanmaktan geçinmeyecektir. Ölmeden önce insanların ruhlarına dokunur vaazlar verecek tipki musa ve isa da olduğu gibi mezarının olmamasına özen gesterilmesini isteyecektir. Müslümanların eski inanlardan uzak durması gerektiğine işaret edecek yuhudilerle ve de hristiyanlarla evlenmeye izin verecektir. Kendisinin son peygamber olduğuna sık sık vurgu yapacak ölümünden sonra islam dininiyalton çıkarmak tiseyenlere karşı uyanık olunması dileycektir. İslam tarihi göstermiştir ki bu son peygamberin istem ve dileklerinde mevcut iktidar yapılarının çıkar ilişkilerinin ve trimanan rekabetlerinin çarklari arasında ufalanip gidecektir. Muhammed ölümünden hemen sonrabaşlayan iktidar sacaşlari kuşaklar boyunca neredeyse kesintisiz sürecektir. Peygamberin alisede dahil sayısız insan bu sacaşlarda can verecek o çokça aşılmaya çalışılan kabilecilik muhammedin idealindeki evrensel ümmetçilik yok edecektir. İleri ki bölümlerde de ele alınacağı üzere artık tek bir islam dininiden yada allahından besetmek mümkün degildir. Etnik ve sınıfsal faklilıklar kendi kimliklerini mezhepler ve tarikatlar üzerinden korumaya-kanitlamaya; tabiki karşıtinadönük hakim kılmaya yöneleceklerdir.sonuçta bir çok karikatin yai sıra her etnik yapıyı dayanak noktası olarak kullanan mezhepler türeyecektir. Hristiyalıkta nasilki lapitler katoliklerge slavlar ordasklugu cernmenler pratestanliga daha çok meygistermeşlerse islamda da farslar şialiga kürtler alevilik ve sofiliğe misirlililer fatiminlige türkler hanifilige ve beктаşliga... vd. evrileceklerdir. Araplar bakileciligin yeni dini kabile kimliklerinin üzerine geçirdikleri bir kilif gibib kullanmasına benzen şekilde erkenden çöken evrensel ümmetçilik nedeniyle etnik farlilıklarda varolan inanç ve kültür değerleriyle, yeni çıkar ilişkileriyle islami uzlaştırma yollarına yineleceklerdir.

Nalifeligi kontrol eden merkezi otoritelerin bu faklilaşmalara dönük açığı tedomjik siyasi ve pratik savaşlar beklenilenin aksine ayrışmaları keskinleştiren birrol oynar. Dahasi özellikle 11.12. yy.larla birlikte iktidarın korunmasına amaclayan yaklanmaların düşünsel alana geniş ölçüde gemen kilinmasıyla islan dini bağnaşlaşacak milyonlarca insan belkide islam öncesi arabistan'ını aratacak çinnsten cehaletin köleliğinin ahlaki çöküntünün çirkefine kapılacaktır. Açıküdür ki islam iktidarların elinde baist ama kullanışlı bir entrüman konumuna düşürülmüştür. Yoksulun allahın kurallarına kharfiyen uyduğu yada uyması beklendiği zenginine ise günahların muaf tutulduğu cifte birahlak işlemektedir. Günümüz müslüman ülkelerinin çoğunda iktidar sahipleri peygamberlerinden kat be kat zengin durumadayken ve yanibaşlarında yigin yigin

yoksullar bulunuyorken hertürden ahlakzişlığın hirsizliğin çopulunbaşını çekiyormen soz konusu din oldugunda statüyü korumada en sahte dindarlık maskenin takip nutuk atmada sorgiledikleri gayretkeşlik igrençtir. Muhmmmed zaman zaman çevresindekiler tarafından doğrudan eleştirilebilirken şimdiki dindarların muhammedn döneminde kadınlar ticaretten siyesete hatta ordu konutanlığına kadar bütün işlerde yer labiliyorken bugün yine onun ülkesinde kanlarınmaruz kaldığı aşagılanmalar nasıl izah edilebilir. Muhammed haticedensonra yirmi liy birdana dokunmaz iken hangi naif günlü müslüman hükümdürin kari benzer bir degerle ödüllendirilmiştir. Örneklermelerin çeşitlendirmek elbette mümkündür. Bunların sönlenmesindeki amaç muhammedin dönemini övmek onu dieal toplum modeliymiş gibi sunmakta degildir. Fakat son tek tanrili dinin şu an içerisinde bulunduğuy çok boyutlu açmazların faredilemesinde islamin sirtından geçinen din asalaklarının teşhiri önemli bir görevi yerine getirecektir.

13. -BÖLÜM- -TARİH-

“Geçmiş üzerine olan yargı hep bir kehanet yargısıdır.yalnız geleceği kuran geçmişiy yargılamaya hakkı vardır”

yaşlıların çocuklara masallar anlatması manidardır. Anlatılanın varolmuşluğuna, yaşanmışlığına inanan çocuk zihni, yaşlı kimsenin dudaklarından dökülen her kelimeyi sünger gibi çeker ve bu kelimelerden oluşmuş olay kurgusunu o körpe beyninde gerçeğe dönüştürür. Bu masallar sayesinde ki çocuk, kimi zaman büyük bir kurşun kanatlarında, kimi zaman Simbat’ın gemisinde oradan oraya sürüklenir. Havyalarla ağaçlarla, suyla, periler veya cinlerle, hatta tanrı ile konuşabilir. Tanıdığı tüm insanlardan çok daha iri ve de güçlü olanlarla sacaş meydanlarını gezer.aşki için can veren sevdalılarının ülkesi yada alise-soyu için kavgaya tutuşan yigitlerin üzerine yakılan agitlara ortak olur. Dünleyici bir kız cocuysa masaldaik hemcinsinin yerini alır ve beyaz atlı pireninin yolunu gözlemeye koyulur. Egerbir erkek çocuk masalı dinliyorsa kurtarıcı sacaşı birkahraman olup masala eklemenebilir.

Masallar çocuk zihnine yüklenmiş tarihlerdir aşlında çocukon onu gerçek olraak kabul etmesiyle birlikte masalin barındırdığı tüm kişkirtici v öğütleyici unsurlar birer terbiye edici kirbaş haline gelir kendi bedeninden çok daha büyük çok daha eski toplumsal beden için yani kimliği için emeginden mülkünden ve de hayatındanferagat etmesi

gerekecektir. Ancak o zaman dilden dile dalaşa muhteşem masallarınkonuşu olarak ölümsüzleşecektir. Oysa evinden uzaklaşıp güzel yiyecekler veren yabancıların yeşine takıldıkları taktirdekendilerini bir cadinin kazanda bulacaklardır. Ergenlige girmişve ordmanda-kalabalıkta-tekbaşına gezinen kırmızı başlıklı kızsa kurtlarca-erkeklerce-yutulacaktır. Yaz boyu durmadançalışan karınca kiş geldiğinde sıcak yuvasında refah içindeyaşarken müzik ve eglence peşinde koşması durumunda tipki circir böceği gibi alitkan ölecektir. Kişi bunlardan uzak durmalı ve toplumsal beklentilere uygun arayıplara yönelmelidir. Mesela gemilerle ticari seferlere çıkıp türlü maceralardan geçtikten gittiği yerlerdedi insanları öldürüp yada köleleştirdiktensonra ülkesine saygın ve zengin biri alarak dönen çok sayıda kahraman mazalların baş akterleridir. Savaşlara katilip tek kılıç darbesiyle onlarca düşmanın kellesini kaparan cengavenlerden; yahut kralın kızını-yani aslında iktiradin segisinin-kazanmak için her türlü tehlikeye teredddütsüzatılan insanlardan da bolca bahsedilir.

Her hangi bir bölgenin malalarına bakılarak o bölge insanlerini koruların umutları değer yargılarıve ekonomik koşulları hakkında akıl yürütülebilir.masallar mitolojik yaratımlardır. Temel amaç tüm mitolojilerde olduğu gibi bireyi, ait olduğu topluluğun değerlerine ve amaçlarına uyumlu hele getirmektir. İnsanlığın mekani ve zamani kurgulamada izlediği ilk yöntemlerden biri olan mitoloji evreni toplumu ve bireyi çocuklar için mezallar büyükler içinse efsaneler ve dinler bırakmıştır. Tapınılan dinlerin anlatılarışla çocuk masalları burdan ki ay gödenin kollarıdır. Yaşlı kişini cocuga anlatığı masal din kitaplarına gerememiş kutsal hikayedir Hepsini kapsayan herkese hitap eden büyük söylem ise tarihtir.bir bakına tarih iktidarintekeline girmiş mitolojidir. İktidarın topluma anlattığı masalardan ibarettir. Tüm ritüelreniden üzerinde itkidari hem üretenhemdemeşrulaştıran söyleceler silsilesidir. İktidar tarihi söylemini kabul ettirdiği oranda kendi varlığını kabul etirebilir çünkü o söylemde bucağımız şey iktidarın soyluluğu gerekliliği gücü ve tüm bunlar karşındaki aciz varlığımız olacaktır. Ona karşı korkumuzu güya hayranlığımızmış gibi göstermemiz tarihin bize öğrettiği ilk erdemdir! Tıpkı masal gibi tarihte bize nasıl yaşamamız, nasıl umutlar taşımamız ve ne tür eylemlerde bulunmamız gerektiği üzerinden öğütler verir. Anlatılan geçmiş olaylar, geleceğin amaç ve görevlerine dönüktür. Büyüyen her çocuk masallardan aldığı emirleri tarihten almaya ve ona göre yaşamaya başlayacaktır.

İktidarın evriminde ve meşrulaştırma girişimlerinde kullanılan kozmik tasarımların zaman faktörünü de kapsadığını görürüz. Yoruma tabi tutulan mekan kadar, zamanında ölçülebilirlik oranı, bize iktidarların insanlar üzerindeki etki potansiyelini vermektedir. Ölçülebilen zaman ne kadar genişse, iktidarların insan yaşamına müdahalesi o kadar uzağı bilinecek; gelecek kurgusu ne düzeyde geliştiriliyorsa geçmişte buna göre biçimlendirilecektir. Dolayısıyla toplumlarda; tarihlerle kehanetler birbirlerinin yansımaları gibidirler, öyle düzenlenirler.

İktidar kehanet yeteneğine sahip olmalıdır. Kehanetin gerçekleşmeme ihtimali yüksek olduğundan genelde karışık ve dolaylı bir dil esas alınır. Böylelikle gelecekte yaşanacak iyi ve kötü olaylar her halükarda iktidarın anlatımıyla kapsanacaktır. Kehanetin kitleye dönük işletilmesi karmaşa veya değişim zamanlarında daha sık gündeme getirilecektir. Sümer rahipleri; ilk etapta kehanetlerini daha çok doğaya ve göksel hareketlere uygulamışken; sonradan topluluğa ve tek tek bireylere yönelecektir. Sümer tanrısının insanlara tufan gibi bir yıkımdan haberdar etme ve bunu giderek tanrı-insan ilişkilerinde yasa keşiflerine yasalara sadakata dönüşmesi; kehanetin topluluk yaşamındaki önemine işarettir. Felaketlere maruz kalan insanları bir daha benzer acılarla karşılaşmaması için kehanet ediciler yani iktidar dinlenmelidir. Kehanetin evrene-maddeye uygulanması iktidarın toplumsal meşruluğu kazanmaya dönük bir

çabasıyken kitleye uygulanması otoritenin sağlamlaştırılması, mutlaklaştırılması girişimidir. Meşru otorite ile muhalifler arasında bu kehanet yarışı süreklileşerek, hangi kehanetin gerçekleştiği sorusuna verilecek yanıt, aynı zamanda hangisinin güçlenerek o süreçten çıktığını gösterecektir. Unutulmamalıdır ki, mısır imparatorluğuna karşı direnen Yahudiler, peygamberlerinin kehanetleri sayesinde yok olmayarak kurtuluşa erişebileceklerdir.

Geleceğe dönük kehanetlerin subjektifliği hakkında söylemde bulunan biri gunumuzde rahatlıkla taraftar toplayabilir. Çünkü ortalama bir insan, kehanetle bulunan kişinin aslında grup yada inanç yargılarını insanlara dayatmada; belkide çıkarlarını destekler nitelikte insanları kandırmada, kehanet silahını kullandığını açıkça söyleyebilir. Oysa kehanetler kendi yapım malzemelerini, geçmiş anlatılardan, tarih kurgularından çalarlar. Şöyle çok bilinen dinlere, felsefeler ve hatta bilinselliklerinden dem vurulan teorilerle bir göz gezdirelim. Bunların geleceğe ilişkin kehanetleriyle, tarihçiliklerini karşılaştıralım. Karşımıza tuhaf ve şaşırtıcı sonuçlar çıkaracaktır. Birbirlerine benzerlikleri gözardı edilemeyecek düzeydedir. Onların geçmişi ve geleceği kapsayan tüm zaman tasarımlarını bir çizgi gibi önümüze koysak; bu çizgideki şimdiki zamana parmağımızı bastırıp çizgiyi bir ip misali katlarsak, geçmiş ve geleceğin büyük oranda üst üste geldiğini göreceğizdir.

Tarihler ve kehanetlerin bu simetrisinde, insanlık kaostan gelmişse, yani zamanın başlangıcında kaos durumu varsa, yine tekrar oraya dönülecektir. Işıktan gelmişse ışığa, topraktan gelmişse toprağa, komünizmden gelmişse komünizme, cennetten gelmişse cennete, tarıdan gelmişse tarıya... bu tasarımların zaman algımızla bağı güçlüdür. Zaman dairesel-döngüsel yapısıyla birbirini tekrarlayan parçalar şeklinde tasavvur edilmiştir. Geçmişe bakıldıkça gelecek, geleceğe bakıldıkça geçmiş görülecektir.

Zamanı Ölçmekten, Tarihi Yazmaya;

-ZAMANIN İKTİDARLAŞMA DENEYİMLERİ-

Zaman varlığın enerjisi varlık ise zamanın maddileşmiş halidirler. Zaman ancak mekanın durumlarıyla ölçülebilirki esata algılanan mekanın yorumundan başka bir şeydirgeldir. Nasilki varlık insan algısıyla temak kurdugu ortamlarda “gerçek”olma niteligine siçrayabiliyorsa;zamanda varlığın durumlarışla gerçeğe dönüşebilmektedir. Herhangi bir görüngünün hareketi gönüşin sürekli degüşen konumu ayin dönügüsü yada yıldızların durumları insan algisinca faredildiginde zaman “gerçek” olmaya başlar. Böylesi deneyimleri tekrar tekrar toplayan insan zihni artık zamani soyut hesaplamalara tabi tutularak denetimine almada zorlanmayacaktır.

Zamanın mekana yada carliga bağımliligi onu unsan eseri kozmik tasarimin bir parçası yapar toplumlar ve onların inanç yapıları kendi zaman algılarını ölçümlemlerini kozmik tasarimlerini tamamlamakta kllanmak mehuriyetindedirler. Tarimcilik öncesi toplumsal farmlarda zamanın en geniş ölçümü güneşin ve de ayin harektelirile söğlanmaktadır. Gece ve gündüz belki de ilk ve en çok kullanılanmiş zaman birimleri olma niteligindedirler. Güneşin ve ayin süreklitekrarladigi döngü insan zihninde zamana dair dairesellik inancini kökleştirmiştir. Gerçi aya nazaran göneşin üstünlüğünden bahsedilebilir. Ayin biçimsel degişimleri ölüm-yaşam döngüsünün işaretleri sifatişla kullanilsada; güneşin daha sık ve belirgin döngüsü inaşaretleri sifatişla kullanilsada;; güneşin daha sık ve belirgin döngüsü insanların yaşamsal faaliyetlerini daha yakından etkilediginden zamani ölçmede agirlikli alarak ondan faydalanmalarini getirmiştir. Ay tutulmalarından ziyade insanların güneş tutulmasına yükledigi anlamların fazlaligi bu sebeple olsa gerkir.

Neolitik tarımcılıkla birlikte ölçülebilen zaman aralığı gelişmiş ve zaman soyut değerlerin yüklendiği parçalara bölünmüştür. Tarım öncesi toplumlar için zaman nesilden nesile aktarılan yıl içi gizlenen doğa değişimlerinin temel bilgilerinden ve de hikayelerden ibarettir. Eski masallara başlanırken “evvel” zaman içinde denir yani hesaplanabilir tarihyoktur. “çok eskiden” manası yerine geçen greş çumlesidir. Hafızaya alınan geçmişin sinirligi, geleceğe dönük klanetlerin çapınındaküçültmekteodir. Kimsenin binlerce yıl sora ne alacagina dair fikiri yoktur kehanetle bulunmada gözlenilen alan hünüş gökyüzündeki yıldız düzenleri degel; çoğu zaman doğadaki anlık değişimler; rüzgar fırtına şimşek bitkiler yada hayvanlardır. Bir anlamda insanlarlarla oga gözlerlerini bitkiler yada hayvanlardır. Bir anlamda insanlarlar, doğa gizlemlerini ve buna bagimli kahanet yetilerini kendi grup carliklarının niceligine ve de göçebeligin belirsizligine denk düşürmektedirler. Binlerce yıl öncesi bilinmediginden binlerce yıl sonrası da tahmin edilememektedir. Düşük yasida oluşmuş gezgin gurapları için böyle bir zaman bilgisine de gerksinim leri yoktur. Tarıma geçmiş toplumların isi gerek birbirleriyle gerek yerleştikleri metanla bu mekanla bu mekanda gerçekleşen-gözlünen doğa olaylarıyla daha uzun vedeye yayılmış zaman ilişkileri verdir. Her şeyden önce yaşanan yer bu yer üçzerinde insanların bıraktığı izler kuşuaklar arası deredilen mülkel eşyalar ve evler yine tapınaklar mezarlikler toplulugun geçmişle ilişkisinin surakileştirmekte somut verler kazandırmakta neticede zaman algisini genişletmektedir. Öte yandan tarımsal üretime; yetiştirilen bitkilerin hangi dönemlerde etilmesi sullanması toplanması gerektiği üçere mbilgiye ihtiyaç duymaktadi; güneş ve ay gözlemlenmesiyle elde edilemeyecek bu bilgilerin kaynagi giderek yıldızlar almatadır. Zaman öltümünde insanların çevre fenomenlerden güneş ve aydan faydalanmak yerine yıldızlara yinelmesi niteliksel bir aşamadır. Büyük yıldız tarlası, mükemmel düzenliliği ve çok küçük hareketleriyle insanlara degil onlarca binlerce yıl sonranın ölçümünü vermektedir. İlk etapta yıl içi zamanın bilgisine dulgugu gereksinimle gök yüzüne bakan insan ordan sonsuz ve geleceği germeye başlayacaktır. Elbette bu muazzam kozmik düzeni kişileştirecek ve kendine dair ilahi işaretleri aradığı kutsal bir mabete çececektir. Artık hayvanları parçalayıp cigerlerine yada bagırsaklarına bakarak yakın gelecek hakkında fikir yorotmaya ihtiyacı yoktur. Katsal göksel düzünün ona gönderdiği işaretleri lorumlardıkça geçmişi ve geleceğiyle tüm zamana hükmedecektir. Sümerler matematigide kullanarak bu hükmetme girişimini başarıya ulaştıracaklardır. Tutkuyla zamanlar keşfedecekler ve keşfettiği zamanlara hikayeler nakşederek tarihi tüm evreni ve insanlığı kapsayacak şekilde yahilendireceklerdir. Misirliler hintliler yunanlılar ve cinliler gibi dötr bir yanda bulunan kültürler bu tarih yapıcılığını taklit etmekle yetineceklerdir. Denetime alınan zaman genişledikçe iktidarlardintoplumsal yaşama müdahalelerin artacaktır. Zamanın bağlı düşünce zamana bağlı eylemlerin düzenlenmesine yol açacaktır. Yakın geçmiş ve yakingecek hakkında hüküm veren iktidar için önsanlara dayatılacak görevler sinirliken binlerce yıl öncesine ve sonrasına ilişkin söyleyecek lafı olanları insanların ugrunda yaşamlarını harcayacakları “yapılması gerekenler” bulması hiçte zor olmayacaktır. Giderek tanrılaşan iktidarlar hükmettikleri sonsuz mekan ve zamana uygun görezerin başarılması için itaatle himet edecek insancıklar arzulayacaklardır. Zaman tipki mekan gibi başlarda anlamlandırılması gereken bir kamuyken; iktidar üreten iktiradi kuzlaştıran insan yaşmiini tümünden iktidara koşullayan bir tür mekanizmaya dünösecektir. Zaman artık iktidarlarca geçmiş ve gelecek üzerinde böşle denetimene mükemmellik arayışcılığıdır. İşte tarih zamanı böyle denetimine alan iktidarların topluma-insana yakıştırdıkları mükemmelliyet modelleriyle bu modelleri destekleyen maslalarla yaratılır. İlgi alanıymış gibi gisterilmeye çalışılan “geçmiş” aslında iktidarların en az umursadıkları

zaman kategorisidir. Onun için as olan gelecektir. Gelecege dönük toplu-insan tasarımlarının geçmişe yerleştirdiği yada geçmişten seçtiği olay ve konularla biçimlendirmektedir.

Rahiçi biçz birzaman yaşanmışları olduğu bibi anlatamaz. Zaten geçmişin tom ayarınıtlarına çeşitliliklerine ulaşması gerekirk; bu kabiliyeti gergilemesi imkansızdır. İstesede geçmişteki deneyimleri harketleri fenomenleri tümünü kapsayamaz. Geçmiş hakkında yapılan değerlendirmeler; sahibinin yaşadığı dönemin sorunların ileriye dönük amaçlarının değer yargılarının izlerini taşıyacaktır. Dolayısıyla en fazla yaşanmışlar arasında kendi yaşanmışlarının hiyerarşisinin kuracaktır. Bu hiyerarşide üstle yer bulanlar aynı zamanda tarihçini zihn dünyasıdır. Güyü olayların nedenlerinin açıklığa kavuşturdukça aynı nedenlerin aynı sonuçlara yol açacağını öğütlemektedir. Öysa karmaşıklığa ve basitliğe açılan kollariyla insan toplumsallığının sürüvenleri pek az kestirilebilir. Neyin nasıl olacağı gelişecek olaylara bu olayları etkileyen her türden harekete en önemliside insanların düşüncelerine amaçlarına eylemlerine iradelerine bağlıdır. Neredeyse insan hesaplananamaz bir varlıkken tarihçinin bu özgüven bütün genellemeleri neye işaretler? Açiktir ki onun için önemli olan yaşadığı zamana dair sıkıntılarının çözümünü geçmişte aramaktır. Geçmişe aitmiş gibi ortaya serdiği doğrular kendi çözümlerinin meşrulaştırıcı öğeleridirler.

Dolayısıyla insanların mekan ve enesnelerle kurdugu ilişki zamana dönükte tekrarlanmaktadır. Gözlenen konu ile gizleyen özne çoğu zaman iznenin lehine olan karşılıklı akışkanlık içerisinde. Özne ile konu arasındaki bu karşılıklı etkileşimde özne sıraladığı konularda bir tutarlılık isteyecek onları “gerçek” “yasa” “ilke” vb. keşfi düzenminde ağırlayacaktır. Tarihçinin-eznenin seçiciliğinden artta kalan konular olalar ve ye olgular ise süprüntülermiş gibi bir kenara itileceklerdir. Demek ki bizler her tarih okudugumuzu zannettiğimiz zamanlarda aslından tarihçiye onun hizmetinde çolitigi iktidar okuyacağız bu iktidar güçlendikçe “tarih”ide kanıtlanacak; tarihi kabul gören her iktidarın üstünlüğünde kanik sanacaktır.

Toplumsal kiriz dönemleri tarih-zaman üzerinde sürdürülen hakimiyet savaşlarının ateşlemiştir. İktidar yapılanmalarındaki her çalkantılı süreçte tarihin yazılması üzerine yonuz mücadeleler yaşanır. Özellikle iktidarın devletleşme aşamasında gözü kararır. Kandiden öncekinin kütüphanelerin yakar yazıpların parçalar alimlerini öldürtür. Tarih deşirmelerine yönelir. Yada kendisi doğrudan tarih yazdırır. Tarih yeni iktidarın ihtiyaç ve hedeflerine gre tekrar kurgulanır. Nihayetinde o iktidar yok edilince onun tarihide aynı şekilde yok edilmeye çalışılır ve bu böyle sürüp gider. Sümerlerden misirlilere çinden yunanlılara avrupadan amerikaya kadar yaşanan budur. Ayrıca mevcut iktidarlara karsit faaliyetle bullunan kitlelerin- muhaliflerin elerine fırsat geçtiğinde de tarih yicilikta izledikleri rota pekte farklı değildir. Her halükarda benzer şablonlar üzerinde çalışırlar. Tarihin başına ce geleceğin sonuna cennetler cehennemler yerleştirilmiştir. İnsanlar her iki ucun arasında yaşakamttadır. Geçmiş zamannın başına yerleştirilen cennet aynı zamanda iktidarın hitap ettiği kitleyi lüştiracak güzel gelecektir. Güçmüş zamana yerleştirilen cehennem ise itaat etmeyenlerin karşılaçıkları felaketlerdir. İki durumda da insanlar iktidara riayet etmeli düşünce ve eylemlerini onun buyruklarına göre düzenlemelidirler.

Tarih yapıcılığında iktidaralar ve norları sahiplenilen toplumlar düşmanların karşı üstün pelmişlerse kendi zamanlarının baladığı ilan edeceklerdir. Tarih onların estünlüğünü kahlilığının onurluluğunu soyluluğunu ispatlamıştır. Amam ger düşmanları tarafından yenilgiye ugratılmışlarsa mutlaka alçakça hileler ve ihanetlerle hatta iyi niyetli-dürüst kişiliklerini suistimal etmeleriyle bu yenilgiyi yaşatmışlardır. Eninde sonunda zafer dedilerinin olacçaktır. Bazi acılara maruz kalıyorlarsa bunlar cennete giden yolda ödenmesi gereken bedeller oldğu inçindir! Bir halkın tarihinde bu iki

anlatım türünün birine ratlanmıyorsa o halk yüceliklerine erdemliliklerine geleceğe dair umutlarına hedeflerine atıfta bulanmaktadırlar. Geçmişse ve geleceğe yerleştirilen felaketler gehennemler tufanlar büyük yok oluşlar kadar cennetler kortuluşlar devrimler toplumun ortak kimlik etrafında varlığının sürükliştirmeye hizmet etmektedirler. Kimlik için öteki karşısında yüzemesine onu yenmesine ve onun yol açtığı açılara ihtiyacı vardır. Sonuçta kendisi iyinin güzelin cennet vaadinde bulan tanrısının yanındadır. Diğer ise kötülüğün ve şeytanın uşuklarındır. Esasta kurgu hepsinde aynıdır. Dairessel-döngüsel zamanın yolcuları olarak peş peşe acılar ve secençler yaşayacak ama sonuta vennete ulaşacaklardır. Bu bablunu kullananlar sadece mitolojiler veya dinler değildir. Felsefe ve bilimde bundan faydalanacaktır. Tuhaf biçimde bunun öncalağünü marx yapacaktır. Ona göre insanlık ilkel komünal toplumdan otomasyon üretim tarzıyla desteklenmiş mükemmel komünist topluma doru rol almaktadır. Torihsel kehanterde bulunmak marxda sınıf yartmimini en ar ve yüksek mevkide gerçekleştirilmesidir. İlericilik özgürlük ve eşitlik adında olsa kehanterle bulunanın toepkim üstü statüsü tartışmaya kapatılmıştır. İnan eşleminin kehaneti değiştirmeye muktedir olmadığı buşlesi bir inanta adına mücadele ve değıtirmeye muktedir olmadığı bişlesi birinançta adına mücadele verrilen insan aldında red edilecektir. Makinalar marxın tanrılarındır! İnsanın kendi kaderinn efindisi olabileceğini iddia edrke; makniaların tarihin gıdaşatını belirlediği doşmasından da vazgeşmemiştir. Marx makine dişlilerinin o çokça övap harekete geçmesi için yüveltigi insan iradesine tercih etmiştir. Gerçek derimler asilda insan kanının azminin ve bileğininin değil, makinaların eseridir.

Tarhi marxizmde dahil mevcut sisteme başkaldırı niteliğinde olan yeni sistem arayışlarının düştüğü bir diğer tuzaktır. Karşında isyana geçtikleri yıkmak için kanlarını akıttıkları egemenliğin öncekozmik düzen yapılarını kabulenerek onların devlet-iktidar gelenegine dinlerine yenildiler. Zaman algısı-ölçümü dalayisiyla tarih metodlarını değışitemedikleri hatta daha basit kurguladıkları için hesapanamaz insan davranışları ve doymak bilmez istahları tarafından ihanete ugradılar.o beğenmedikleri dinler insanlara ölümden sonra varcakları vennet ve vehenmende ya da tekrar hayata gelemekten bahsederken en azından ölüm gibi büyük bir gizemi-korkuyu onun tükenmeyen enerjisini emiyorlardır. Bir eleriyle tarıllarının yani başında sonsuz muhteşem gizel hatayatt; diğer eleriyle şeytanla birlikte dayanılmav acıların çekildiga alep kuyuların sonuşırlardı. Oysa insanlığı pozitif yasaların yada madikanalrın insafına bırakmak: yaşan adeletsizliklerin zorlukları hiçbir kutsal değer-büyük manaci idealden söz etmeden kaba mantık kurallarıyla öğrenilmiş soguk sayısal hesaplamalarla aşılacaklarını savunmak;o karmaşık toplum analizcilerin laf üstatlarının sıradan bir köy papazının gerisine düşürecektir. Yahudiler bile gerçek dinlerinicennetin mazopotamya cgorafyasından çıkarıp gözyüzne yerleştirdiktenson balabilmişlerdir. Sırf midenin daha fazla doldurulmasına veya daha az emek harcanyla odaklanmış gelecek vadeleri takipçilerininhiz bir değere bağlanamayan santekarlara; sürekli kurban arayan cancarlara dönüştüren adı bir dine yol açacaktır. Esasta sordayali iktidar araçlarıyla ayakta durabilen sitemleri al aşağı edilediginde işe insanlar yiecek depolarını yağmalayacak her şeyi tüketevек bir şeyleri kaldıklarında ruleri sarsılmadan bendeliri “düşman” pazarlarına srebileceklerdir.

Başarisir tahi oluturma deneyimleri şu basit gerçeği açığa çıkmıştır. Bir kimsenin izinde-ister koşarak ister ziplayarak-giderseniz cogu zaman ardan kalır eni iyi ihtimale onun ulaştığı notya varırsınız. Birisi sizin ucube diğeri ise egemen yapar. Her iki alosilikta da kendinize yabancılaşırsı vede amaçlarınıza ihanet ederek daşmalanlaşırsınız. Dolayisiyla tahir yartimında amaçca paralellik gezden kaçırılmamalıdır. Amc ile tarihn varoluşu arasında yakalanmış greekn denge geçmişi ile gelecek arasında dengedir. tarhin

varedecekleri asla değişme. Geçmiş ile geleceğin yer değiştirmesidir tarih sizin amaçlarınız onun ise görevleri vadir.

Zamai tarif etmede temel  sinflandırma ulgularına gelmiştir. “şimdiki zama”nın gerisnide duran geçmiş ileriye zuman gelecek. Aslında insan-Çin şimdiki zaman diye bir kategori fiiliyatta yoktur. şimdi; varlığın melan ve eşyaların yada zihinsel aķışkanlığını anlık tespiti kayıp altına alması anlamına gelir ki; işlem tamamlandıgıdan “şimdi” yada “şu na” zaten biçmiş geçmişe dnştrilmiftr. yleşse insan bilgisinin ilgilendiren ona zaman kategorileri geçmiş ve gelecektir. Rahi yazımı en a şimdiki zamani dikkate alır gibidir. Asil önemli olan geçmişin ve geleceğin düzenlenmesidir. Ancak her iki anlama dnnk düzenlemede, tuhaf biçimde şimdiki zamanın etrafını saran dar zaman halkası geçerlidir. Yani yakın geçmişe ve geleceğe uzanan zamana ilişkinin kanaatler, istemler bu halka tarafından belirlenir. Yakın geçmişin anıları yakın geleceğin kaygılarını depreştirir. Yani geleceğe dair arzular yakın geçmişin sıfatının belirler. Her iki alan arasındaki aķımın özellikleri ise uzak geçmiş ve uzak geleceğin biçimlendirilmesinde yani yaşanmiflar ile amaçların uyumlu hiyerarşisinin kurgulanmadan esas nitelikleri oluşturur. Tarih yazıcısının elinde biimlendirilsede; yol aşağı sonuçlar değişmeyecektir. Tarih her şeyden önce kimlik yaratıcısıdır sadece yaratmakla dayenimez o kimliği yüceltir. Yaratılmış-yceltirmiş kimlikler karşit kimliklerin yani ötekilerin aşağılanma düzeyleriyle doru orantılıdır. Tarih kimliği önce o insan grubunu dogadan evrenden koparrarak ayrı şekilde ktanimlayarak yapılandırır. Devletler dinler felsefeler ideolojeler tarih anlatılarışla insani geri kalan doganın karşısına ykumu ve kimliği dogaya karşitliğı üzerinden nisa etmişlerdir. Doganın tekileştirilmesinden sonra ise sıra diğeri toplumlara gelmiştir. Tarih bu görevi ivra etmede daha hevaskardır. Tarih sahibinin kemliğinitaşir ve tarihçi taşıdığı kimliğıyle başlantılı yargılarını tarihleştirmek durumdadır. “tarihin babası olarak bilenen herodot kitabına “yunanlılar ve barbarlar” karşılaştırarak başlar. Sümerlilerin misir yadain lilireni yaptığında pek fakli degelkdir. Kendi kimliklerini geçmiş zaman üzerine serpiştiridikleri parıltılı işaretlerle kuran tarihçiler; öteki kimlikleri; “barbar”, düşman” “şeytani” gestermede sıkıntı çekmeyeceklerdir tarih hizmetinde bulunduğ u iktidarın hitap etti topluluk kimliğışle cevre kimliklerin dramatik ilişkisi üzerinden yüceltecektir. Efendisine kahramanlıklar erdemleri; düşmanlarına ise aaklıkları ktlkları yaķıřtıracaķtır. Bu sebeple tarih başlı başına daimi savaş kişkırtıcısı rolündedir. Kimliklerin hiyerarşini ve bu hiyerarşide süregelen savaşları meşru zemine oturtur. Kimliğin yarıtımında sadece dışa dönük yürütülen bu şrekli savaş hali tarihi acıdan yeteril degildir. Topululuğun iç yapısının sağılamlaştırması topluma ait her bireyin terbiye edilmesi amca yogan biimlendirilmesi öncelikli heflelerdendir. Tarih bunu atalarda veya bimliğin daha yogan ifadesi olan tanrılara karşı borluluğ umuzu yani suzluluğ umuzu şrekli bize hatırlatarak başarır. Bolarından-suçlardan kurturlam için tek tek bireyleri ve toplumu grelendindirir. Geçmişe-kimlige karşı şluluk hissi insan düşüncesinin ve eylemin iktidar hizmetine andanmasını kalaylaştırır. Bundadır. İ tarih bulunan ğtlenme türlerinin tümü birazda ortak suçluluğun bir araya getirdiğı insanlarca üretilmiştir. Devletde dahi bu ğtllk halleri tanrılarının-tmlüğ in onlara yklendiğıboları ödemekle geçmişine-atalarına layık olmakla mükelleftir. Atalara layık olmanın ön koşulu ise onların belirlediğı yaşam kurallarına sadık kalmakta giderilir. Bu kurullar tütün ahlaki oluşturur. Oysa ahlak dorultuğ u en tartışmalı alanlardan biridir. Tanımlamaya gidersek bilin taşıyan bedenlerden meydana gelen grubun değeri ortalanması akıl ortaklığıdır. Eksik vayfazla olanın “arta”da durana mesafesine ge ahlakşızlıklar bildirilmektedir. Ama tarih ısrarla ahlak oluşturur. Ahlak iktidarlar için; topluluğ un ve kişilerin geçmiş zeninden kendisine ödenmeleri gerken

borçlardır, o boçların omuzlardan inmeyen ağırlığıdır. Hayatını borcu olduğun ali topluluk kültür, emek veb. Degerler iktidarca öyle arum lanir ki sosyalve vicdani yükümlülüklerin altından kalkmak neredeyse imkansızlaşır. Dinler ve devletlerdedahil tüm iktidarlar bugünü, geçmişe bir boç ödeme zamanı türünden gelerlendirebildikçe ahlak üretmede sinirsiz güç kazanacaklardır. Çünkü olan tarih yazımları sayesinde ölülerin dilinin kullanabilme ayrıcalığına sahiplerdir.

Tarih kimliği ahlaki yaratırken bireyin varlığı önemsizleştirme emegilimindedir. Toplumsal varlıgan sorkil geçmişe ve gelece dönük cogaltılmasıyla bireyin etik alanı sınırlandırılmış olur. Rih her dogon birey eklemlenmiş özgeçmiştir. Onu olduğundan daha yaşlı yapar ve hafızasını iktidardan yana düzenler. Kendini zaman nehrine bakılmış ufak bir nokta gibi görmesi tarihin oluşturduğu hafızayla ilintilidir. Geçmiş ve geleceğin azemeti karşısında en kadar küçük ve önemsiz bir yer kapladığı bireye soremli hatırlatır. Birey başkalarının daha doğrusu ölü atlalarının emrettiği görevlerinsorunlulukukleisla danetilmiştir. Öylekikendi geleceğine dair beşlediği umutların, iktidarlardan devralındığının firkinda bile degildir. Zaten iktidarlar kendi amaçlarını insanlari umutları haline getirebildikçe büyüyebilirler. Sözdeumutları adına çalışan insanlar iktidari meşrulaştırıp besleyen küçük yaratıklar haline tarih aracılığıyla getirirler.

Bireyin zihnini ve umutlarını ele geçiren tarih onun algılarından düzenleyecektir. Ket başına bırakıldığında bielin insanların bu egreti algıdan kurtulmaları oldukça güçtür. Neyi nal algılayıp anlaması gerektiğini tarihin ona yoklediği bilgi ve kabullerle öğrenmiştir. İktidar tarih sayesinde sadece bilgiler vermekle yatinmez. Herşeyden önce birey “gerçek”e ulaşmada yöntem sunar. İzlenmiş gereken yöntem iktidarın algılanma biçimidir. Bu yöntemler üzerinden iktidar “tarihi yasaları”ni gestirir; bu yasaların gerliliği, iktidarın büyüklüğüyle dğruorantilidir. Tıpkı kozmik düzenin öbür alanlarına dönük asa kesiflerindeki gibi zaman ait yasalarda da iktidarın etkisi ve kalıcılık düzeyi belirleyicidir.

Neolitik yerleşimlerle başlayan ve ilk sümer tenlerinin belirmesiyle hızlanan “yasa keşfi” artan iktidar ilişkilerinin katılaşmasının göstergesidir. Göksel cisimlerin uzun süreli işaretleri iktidarın toplulukla kurduğu ilişkilerin katılaşarak uzun vade yayılmasına kaynaklı eder. İktidar-inkan ilişkilerini bu biçimde belli yasalar çerçevesinde mutlaklaştıranmayan sağlamlaştırmayan toplumlar ise bunun sancısını çeker. Geçmiş de gelecek de onlar için bilirsizliklerle doludur. Mesela sümerlerde devlet türü örgütlenmeler öncesinde evren kaos içindedir. Yunanistandaki kaos ve kargaşaya tanıklı etmiş homeros için tarih birbirleriyle ortaklık yada düşmanlık geliştirebilen tanrıların anlaşılabilir-hesaplanamaz davranışlarıyla belirlenmektedir. Kehanetlerde toplumlar hakkında değil kişisel kaderler niteliğindedir. Yine Herodotda tanrısalidarenn yaratımı olan insan aklının tarihin yasalarını bulamayacağı söylenmektedir. Genel yasalar yoktur e gelecek bilinmezliklerle doludur. Heraklitos’a göre tarih insanları bilmediğimiz bir dehefe doğru sürüklemektedir. Yunanlılarda ilk kez ordadogu inançlarından etkilenen herisodos tarihin bir dorultu şeklinde ilerledığının öne sürecektir. Platon bu düşünceyi daha ileriye taşıyacak aritonda katıldığı bu tarih görüşüne göre özü ve amacı bulunan tarih-zaan belli hedeflere belli akış içerisinde ilereyecektir.

Görüldüğü üzere göksel kozmik yapıyı yeryüzünde kurumsallaştıramadıkça iktidarlar tarihin belirsizliğinden bilinemezliğinden bahsetmekte ne zamanki ordagu devlet gelenegine denk bir mutlaklaşmaya gittiklerinde ise hemen tarihin yasalarından amaçlarından inançların tarihi onlamasından dem varmaktadırlar. Tasarlanan iktidar düzeni ile veren kurgusu arasındaki baş tarih ve onun yasaları içinde geçerlidir.

Azarulanan toplumsal sitem ile vrensel sitem irtüştürülmekte tarihin yasaları buna göre meşrulaştırılıp mutlak kılınmaktadır. Rahin aynı zamanda hukuk yaratıcısı bir faktör

oldugunu buradan onliyoruz. Toplumsal sayar evren ve zaman yasalarinin yansimlari olarak hukuk metinlerine geçmiştir. Ne zaman ki iktidarlar yada evren tarasimari köklü bi yıkimla yür yüze kalirsa işte o zaman yeni huhuk arayışı; yine yeni evren iktidar ilişkisi bağlamında sürdürülecektir. “belirsizlik”, “bilinnemezlik”, “kaos” gibi sifatların moda olduğu geçiş süreçlerinden sonra tekrar mutlak yasa keşiflerine gidilecektir. Buna en güzel örnek sanraki bölümde ele alacagimiz “bati kirilmesi” dir. 14 yy. dan 17 yy’la kadar yaşanan yıkim v ebu yukimin biaktığı boşluk tarihin-zaminin kestirilimeyecegi fikirlerini meşhurlaştırırken; 17 yy. fizik komoloji devreminleyle birlikte söşle tarih felsefeliri gündeme gelecektir.

Belirlenen tarih yasali sayesinde iktidarlar insaniri ileriye yerleştirilmiş cennet zamana gitmek için ödemesi gerken bedellere razı edebilmektedirler. Gerektiginde büyük savaşlar verilmeli, kilece çalışılmalı her boguncu cezalandırılmalı doğa tırtip edilmeli yada sonu gelmez göç yollarına düşülmelidir. İnsanlar her an kanlarını ve terlerini dökmeye hazır olmalıdır. Dolayısıyla iktidarlar insanlari böyle terbiye ettikçe gelecege ilişkin öngürülerini-kehanetlerini geçergedönüştürmekte bazen de zorlanmazlar. Başka bir ifadeşle iktidarların öngörülerini kimi zaman öyle güçlü öyle kutsal “kanitlar”la desteklenir ki tek başlarına behanetin yaşanmasına vesile olabilir.

Tarih iktidarların toplumlari yönetmede kullandıkları büyük söylemdir hangi tarih anlatisinin kabul göreceğine hani giktidar cesidinin egemen kalacağı sorusu yanıt vermektedir. Her türden iktidar mücadelesinde tarih söylemi en önemli direniş noktası olmaya devam edecektir. Nietzsche’nindevurguladığı üzere “gelçei kuran zetmiş yaratma- çoğaltma faaliyetlerinin kendisininde toplayacaktır. Geçmişin ve geleceğin bilinemezli tezi ispatlanabilir. Fakatp toplumsal dile sevrildiginde tedirginlik veren korkutan bir söylem olmaktan kurtulmayacağından; insanlarca rahatlıkla görmezden gelinecektir. Onlar için mühim olan; tanımlana bilir bir evrenin içinde, geriye ve ileriye doğru hesaplana bilir bir zaman ölçümüyle, ayakları yere basarak, netameli değerlendirmelerden uzak durarak, huzurla, güvenle yaşaya bilmektedir. Tebaasi altında bulundukları iktidarın tarih anlatisini sadece güç ilişkileri bağlamında benimsenemezler; algılarına ve ihtiyaçlarına hipat eden tatminkar zaman bilmelere, iktidar sayesinde ulaştıkları içinde ruhlarını ona teplim ederler. Güncel toplum ihtiyaçlarını fark ede bilen biri, tarih, kehanet anlatisini bu ihtiyaçlara denk düşürebilirse, insanların tepesinde duran bir iktidarlaşıma kapi aralaya bir insanlar geçmişe ve gelecege baktıklarında; sağlam taşlarla örülmüş bu yolların etrafında yeterli miktarda cehennem, yolunsonunda ise cenneti göre bilirlerse, akin akin bu iktidar adayının peşinde gidebileceklerdir. Bu sebeplerdendir ki, gerçek büyük savaşşkar evren-mekan kurugusu kadar tarih-zaman anlatisi üzerinde verline savaşlardır. Evet hiç kim senin tarihi belinemeye haki yoktur denilebilen biri rahatlıkla söylene bilir. ama sözkonusu olan yıkilmesi gerktigi ne inanılan bir iktidara karşı isyansa bunun en kalın en acimasız savaşının tarih anlatisi üzerinde verilecekgide ayrı bi kesinliktir.

14. – BÖLÜM

BATI KIRILMASI

“tanir merkezi her yerde ve çemberi hiçbir yerde olan anlasilabilir küredir.”
Yirmi dötr Filofun kitabinda alıntı.

İnanç iktidarlarında büyük kırılma noktaların varlığından bahsetmiştik. Kısaca tekrarlayacak olursak:

Bunlardan ilk ve en önemlisi ru-beden ayrışmasının gerçekleştiği aşamadır topluluk kimliğinin öteki olana göre belirlendiği ve çoğu zaman bu belirlenme işleminin çevre topluluklarla ve içe dönük çatışmalar eşliğinde yürütüldüğü bu süreç aynı zamanda toplumsal hiyerarşilerin düzenlendiği kabarıp keskinleştiği döneme tekabül etmektedir. Biçimden ayrı ruh imgesi topluluğun ortak timliğinin çoğu sefer ata ruhları etrafında oluştururken; yaşarken yada ölüyken ruh yolculuklarını ruh göçlerini mümkün kılacaktır. Kozmaş yeniden düzenlenecek, basit animizinden “tür ruhları” inasına geçilecektir. Tür ruhları simgesel-insani özellikler kazanacak ve kozmos belli sırtarftalık- düşmanlık hiyerarşisi yada akrabalık sıralamalarına göre tekrardan örğütlendirilmeyecektir. Topluluğun kimliği olan ata ruhları diğer tür ruhlarıyla aşamalı ilişkilere liderlere şamanlara yöneticilere devredilecektir. Ruhanilider, gerçekte toplumsal meydana getiren bedenleri çeşitli ritüel sistemlerine sokacak toplum ile kozmolarısındaki uyum sağlamaya çalışacaktır.

Küçük topluluğu bir arada dayanışma içerisinde tutmayı hedefleyen bu yeni inanç dzanı topluluk kimliğini mekan-zaman içi konumlanışını gerçekleştirirken toplum ile kozmosun her yönüyle amaçta ortaklaşmasınibenimser. Basit ritüeller eşliğinde temel yaşamsal ihtiyaçların ortak çaba ve tavır ile karşılandığı bu toplumsallık türlerinin kabile yapılarına kadar genişletmek mümkündür. Toplumsalın kendi bünyesinde çölgalttığı hiyerarşi devlet oraganizasyonlarıyla tanışmadığı sürüce günvel ihtiyatlar ekseninde belirlenmektedir. Dolayısıyla mevcut hiyerarşi içerisinde soy ilişkileri göçerlilik zamanına başlasada statüler arastın geçinkenlik daha sık gündeme gelbilmekte iktidar ile maiyeti arısndaik ilişki daha esnek ve de akışkan bir hal alabilmektedir. Mekanalgisi kadar zaman algisinin darlığı sitatüleiri sınırlı ve şartlı kılabilmektedir. Sitasahibi kemse beklenen rölü oynadığını daima ipatlamak zorunda kaldığından diğer topluluk üyeleriyle daha fazla içli dışlı olmakta; bu da onun topluluktan kopmasını önlemektedir.

İnanç iktidarlarının nitelik değıştirmesinde ikinci büyük kırılma noktasını neolitik tarımcılık temsil eder MÖ 10binlerde baş gösterdiği zannedilen bu aynı aşamaya mahetmelen birikmiş doja zilmei ve ortan kuraklıklar yol açmıştır.belli metanlara yerleşen ve tarımsal üretime geçen topluluğun üyeleri nicel olarak artım ve çeşitli meslek-iş paylaşımlarına korumlaşmalara yönelmişlerdir. Daha geniş zaman ve mezan algis ve ölçümü dürudan övezlem alanının gökyüzüne koyamiyle alakalıdır. Göksel cisimlerin şaşmaz düzenliliği insantoplumsalığının temel kaynak rolündedir. Gökselalanı ilahlar heyerrassinsinin tepisn durumuna getiren neolitik tarımcı kendisiyle bu dözüün arasında büş kuran ruhani lider olarak rahipliği öne çıkacaktır. Gökyüzünü uzun vedli gözlemlere tabi tutan rahip sadeve iklimsel dönegülerin işaretlerini yorumlayıp insanlara aktarmakta yetinmeyecek topluluğun kadiriyle de ilgilenecektir.

Güzyüzünden üyüsü olduğu toplumsali kozmik gerklere göre düzünlenmeye girtsecektir. Nihayet gökyüzüyle birlikte yerleşim alanlarının evlerin tarlaların, aşyaların yeraltı dünyasının v.d’nin tominden düzünlendiği ve kutsallaştırıldığı bu yeni toplumsallık

örgütlenmesi devletleşmeye geçişte kullanılacak kurumsal yapıları yaratmakta sonuçlanacaktır. Devlek uzun vedeli görev ve statü paylaşımları üzerinden adım adım yükselmektedir. Geniş yerleşim alanlarının orta yerine tepelere inşa edilen böyek evler ve gökyüzünü izleme kuleleri topluluklakozmik ihalların temas geliştirdikleri kutsal mekanlar olma rolündedirler. İnsanlar giderek periyodik aralıklarla bu mekanlarda bir araya gelmekte ortak sorunları tartışıp idabadetlerini gerçekleştirmektedirler. Kurbanlar kesip adaklar adayıp çeşitli kutlamalar yaptıkları bu mekanları aynı zamanda beni maddelerini depolamakta da kullanaktadırlar. İşte devlet boşlesi merkezi yapıların uzun süresi yönetilmesiyle varedilmiştir. Bu merkezden sorumlu kimseler bir tarftan insanları bir araya toplayıp dözenleyen sorunlarını çözen yada çözülmesi için tartıştiren yöneticiler olmuş diğer taraftan kutsal kozmik düzenden onlar için görevler indirerekdüşünve ve eylemlerine hükmede bilmişlerdir. Üretim alanlarını ve çeşitliliğinin sürkli arttıran bu merkezler zenginliğin birtigi yerler haline gelmişlerdir. Yine tanrıların hizmetine adanmış insan emegini icat ederek köleliğin meşrulaştırıldığı kurum rolünü üslenmişlerdir. Askerliğin ordunun kurumsallaştığı alanlarda buralardır. Kadın vücudunun ilahlar adına erkeklere sunulduğu fahişelik ve evlilikle cinselliğin denetime alındığı paranın matematiğin yazının müziğin ve diğer yaratımların artaya çıkarıldığı yerlerdir bunlar. Devlet ruhun ve maddi varlıkların ortak şekilde yönetildiği bu merkezlerden doğmuştur. Ve bulaştığı her toplumda farklı kisveler altında ola varlığıni sordümüş kendini hissettirmiştir. Farklı toplumsal farmlarla karşılaştığında bile kolayca uyum sağlamış yönetenin yönetilenlerden iktidarı paylarını emdiği toplumda kopup tanrılaştığı müthiş bir çarka dönüşmüştür. Bundandır ki fakli görüşlerde de olsalar devletlerin varlık ilkeleri ve sebep oldukları sonuçlar bakımından benzerlikleri inkar edilemez. İnanç iktidarların oluşumunda köklü değişimlere yol açan bu iki büyük kırılmaeklenecektir. Batı rilması dediğimiz bu süreç günümüz iktidar yapılarında büyük oranda belirlediginden üzerinde önemle durmamızı gerektirmektedir.

A-) KIRILMANIN TEMEM DİNAMİKLERİ

İnanç iktidarıları geçmiş inanç değerleriyle yeni inanç ürünlerini ortak izlerini taşırlar. Her iki taraf arasındaki gerilim; çatışma ve uzlaşmalarla korunur haldedir. Batı kırılması dediğimiz olguyu bu anlamda; geçmiş pagan ve panteil inançların mevcut iktidar palileriyle çatırma-uzlaşma ilişkileri üzerinde ortaya çıkan bir aşam olarak değerlendirmek gerekir. Hristiyanlık dinnin, diğer tek tanrili dinlere nazaran geçmiş inançlarla çatışma-uzlaşma ilişkilerinde daha başarılı pratik sergilemesi batı kırılması'nin yaşanmasında önemli bir paya sahip olmasını getirmiştir. Yahudilik bin yıllarca çevre kültürlerden özellikle filistin inançlarından sümer mirasından misir kültüründen ve Pers-Med iç galiyle birlikte zerdütlükten etkilenmişede neticede bir kavim dini olamadan çıkmamıştır. Özde etnik kimliğin yükseltilmesine dayanan yahudilik içe kapalı konumacı bir dini öğreti olamının ilerisine geçememiştir. İnançlarla kültürlerle kurduğu ilkeler iç birliğin sağlamlaştırılmasına ve şüreklileştirilmesine dönek olduğundan dışardan ne gelse gelsin bunları kavim kimliği etrafından birkmesine yol açmıştır. Sürekli gigellere talanlara açık bir coğrafyada yaşar olmalarının getirdiği güvenlik endişeleri saldırıla sonrası dağılan kavim üylerin toparlanması endişeleriyle iç içe geçmiş bu da kavim kimliğinin daha da sertleşmesine vesile olmuştur. Hemin hemen tüm iktidar adaklarıyla iki yüzlü ilişkiler geliştirmek zorunda kalmaları tarımve hayvancılık yerine ticarile tefecilikle yada fakli bayagi işlerle ufraşmaları toplumların düşmünliklerini kazanmalarıyla “gövenilmezlik”, “art niyetlilik” damgalarını yemeleriyle sonuçlanmıştır. Çogu zaman azınlık durumunda

kalmaları saldırıların pervasızlaşmasının asıl nedenidir. Öte yandan yeni iç sahalarına talip olmaları sayesinde kısa sürede zenginleşebilmeleri diğer toplumların kıskançlığına maruz kalmalarını getirmiş sık sık yağmalanma tehlikeleriyle yüz yüze kalmalarına yol açmıştır

Zenginleşme saldırıya uğrama dağılma ve tekrar toparlanmay çalışma türünden bir kısır göngüden kurtulaamayan yahudiler. Belkide tarihn en eski “öteki”leridirler. Htta denilebilirki kimliklerin böyle bir ötekileşme ile kuranyahudiik birilerini kendisine saldırmalarına ihtiyaç duyar haldedir. Bu mazoşist bağımlılık yahidilerin sükli kiriz halinde tükmaktadır. Günümüz tek tanrici dinlerine bkaynakli yapımıışada tüm bu sebeplerden dolayı büyük kırılmalrın tarafı olma sansi çok düşüktür. Daha çok ötekilikten enerjisini alan ve kendini sipatlama kabul etirme etkisiyle çalışan dehalar üretmekle yetinmiştir. Ki dikkatten kaçmayacak biçimde görülmektedir ki; bu parlak beyinlerde içerisinde yaşadıkları topluluğun düşünsel seviyesine vede krilerine her szaman bağlıdırlar. Ancak dönemine göre ileri bir konum yakalamış ülkelerden çıkmaktadırlar.

Dogdugu andan itibaren çöl arap kabilelerin devletleşmesine hizmet etmiş islam için durum daha nettir. Put kırıcılıkta işe başlayan muhammed iktidarın sağlamlaştırdıktan hemen sonra eski pagan inançlarının yani sıra yahudilge gezdüşlüğe ve hiriştialiga dönük düşmanlık stratejisi izleyecektir. Muhammedin ölümünden sonra baylayan iktidar kavgaları özellikle dördüncü halife ali zamanında ilinin ölümünden sonra ise islamda nitelik değişimi yaşanır. Hilafeti ele geçiren emeviler islami orda dou devlet glenegiyle buluşturacaklardır. Dünyevi zekler peşinde koşan emevi hilifeleri dinemindeyazım dili lorak lulanılalan yunanca ve farçain yerini arapça alcak arap kimliği her yönüyle yiceltirelerek sonradan islami kabul eden toplumlar ayagılanacaktır. Buna sonuncunda etnik-kabile çatırmalı yaygınlaşacak yaşanan kargaşadan faydalanan abasiler darbe yaparak yeni iktidar sahibi olacaklardır. Ama yenide mevak kargaşanın fakli düzeylerde sürmesini engelleyemeyeceklerdir.

Gerek dört halife ve gerekse emeviler abbasiler dönemlerindeislam iktidarına karşı ana direniş sahaları degimemiştir. Aslında bu gün bile bu direnişin sardüğü söylenebilir. direnişin en güçlü cephesi kuzeyde yer alan farlar ve kürtler alagelmıştır. Eski inançların serdaüremeselerde ali ve çocuklarının maruz kildıkları haksızlıkları dendi magduriyetleriyle de birleştirerek kimlik ve kültür fakliliklerini sürekli canlı tutmayı başarmışlardır kim türk ve arap kabilelerde bu direnişi aynı yentemle sahiplenmişlerdir. Ancak kürtlerde bu direnişi aynı yönetemle sapılenmişlerdir. Ancak kürtlerdeki ve de farklardaki sapluluk glenegi bu direnişi zaıplamasına neden olacaktır. Kürt ve fars aristokratlarının iktidar merkezleriyle geliştirdikleri çıkar ilişkileri sonucunda bu cephe giderek zayıplayacak: aslam dini soşlular üzernide genel kitleye hakim olamaya başlayacaktır.

İkinci direnş cihhesi ise kuzey afırka ve özellikle de misir’dir. Çogu zaman islam devletinin birir yetkilisi olarak buralra gelen kişiler bisara sonra karxşit saldılar geliştirevek halifilifi ele eçirme düzeyinde başarılılar imza atacaklardır. Kuzey cephsinin direnişi yer-yer askeri boyuta avarsada ağırlıkta kültürel bir kaşı koyuşken ispaya ya kadar uzaman Bati cephesinin direnişi devlete karşı devlet düzleminde icre edilmektedir. Ancak heriki vaphede de yerel işbirlikçilerin aslam iktidarıyla aşiri yaz-çıkır ilişkilil geliştirmeleri bu dinerişlerin kalitesini düşürecek islam dinin banalaşmasına v ebu idinin günümüze dakar kirizlerle yaşamasına yol açacaktır. Hristiyanlığın başardığı kırılmayı islamin gertekleştirememisni asıl nedi orta dogu devlet gelenegi üzeinde yam bulmasıdır. Başka bir ifadeyle orda dou hristiyanlığın yayılım rotası batıdan daha “ileri” düzeyde iktidarı kurumlaştırdığı için kaybetmiştir.

Oysa ortadoks bizan atalari yunanlilarin inanç degerlerin yasakladi dönemde islam alimleri yunlilarin hintlerin mısırlıların ve zerdüşttilerin birikmiş kanaklarinad rahtilkle faydalanabilmekteydiler. Özellikle abbasiler ile birlikte tiracet veçenginlik kavşagi haline gelen bağıdat'da toplaan alimler hükümdarlarca raha ettirilmekte terceme edilmiş esti eserleri okuyabilmekte ve yemekli toplantılara hararetili tartışmalara katilabilmekteydiler. Devlet ve lamligin bu derece yan yana gelmesi delet eksenli bir düşün yaşamini beraberinde getirecektir. Öyleki devletin lonaklarından bezlenen bu düşünler devletin endişelirenenin yaplamakla yetinmeyecek devleti her türlü karşıt fikire dönük kaşkırmayı görev beleyeceklerdir.

Bu devletli-kent düşün hayatına karşı en büyük fikri direnişi safilik felenegi sahiplenmiştir. Sufiler çoğunlakla haltan aldıkları matevazi kbagillarla çilekeş yaşamlarini sürderen gizemcilerden meydana gelmekteydiler. İktidarın zoruna karşı karşı çıkmaktalar; halifenin kutsalligini, allahın yeryüzndeki gölgelir goldugu fikrini red etmekteydiler MS 9. yy'da bu tavarlarının meyvelerin taplayacaklar ve geniş halk kitlerinden yonun deste görecektir. Bu sufilik gelenegi içerisinde hallay suhreverdi, mevlana gibi panteist ve pagan inaçları islamla uzlaştıramaya çalışan büyük alimlerde bulunmaktadır. Vahdet-i cucutculuk damarı nedeysse tüm sufilerde mevcuttur. Bu öğretiyeye göre allah varloon hey şeyin cinde saklidir. İnan yarıtlan en üstün varlia alorak allantan özellikler barındarmaktır. Aşili konuşmalar yaparken “hak (allah) beni” diyen hallac-a mansur bu fikirlerinvebalına vahşice katledillere ödüyecektir.

Sufilik geleneginin deşletin işbirlikçisi hane getiren dalayisişılma gislam dinin yozlaştırarark tutucullaştıran şey halaci- mansunur öldürülmesine varan mbu tür devlet saldırıları degildir. Aksine sufiliğin üstlendiği iktidar karşıtı konumunu kaybetmeden uzlaşmalar daha etkilidir. 12 .yylin en önemli alimlerinden ölüen gazzali linin çabalır bundan belirleyicidir. Gazzali' de sufidir. Allaha yaklaşmanın yolununsizde sugilikte bulmuştur. Aslinad yakınlaştığı yer develetin kendisidir. Allah dedigi devletidir. Çünkü gaççali devletle sufiliğin en geçlü bagini kurmuş kişidir. Sufilik Gazzali sanrisanda devleti anlayan onun egemenligini pekiştiren bir kurum haline dönüşmüştür. Özellikle tlanci-katliamci mogul istilaları ile birlikte kültürel mirasın tahirp edilmesi sonrasında islam da da yeni olan akıl yütmecilik tek edilecek; kuran ezeli ve ebedi tek ilmi koynak konumuna yükselecektir. Sadeve inançları ve ibadetleri degil; siyasal ve sosyal hayatıda ayrıntılarışla düzenleye n kuranın trtışmaya kapatılması islamin bahnazlaşma gelmimin besleyecek en büyük adimlardanbiridir. Devletle bütünleşmiş sufilerin kuran ve islam dişi her şeye karşı düşmanca tavar alması; yeryüzün b en taze dinin geçen ruhunu öldürevек; dügunun batıya karşı yenilgilerişle dolu çagin kapisini aralayacaktır. Yuhudilik ve islam' nazaran hiristiyanlık tanıştığı kültürlerle daha esnek ilişkiler kurmayı başarmışbir dindir. Dah doğruşu bu bari hişristiyanlığın yalima hatları üzerinde bulunan köklü panteist ve pagan inançlarına aittir. Son ber yüzyıldır, batı'nın dogu ya göre daha “geri” olmasından ileri gelmektedir. Devletin tüm kurumlarişla artay çıktığı dogu bin yıldır süregelen tanrı-köle ilişkisini benimsemiştir. Tipki tufan anlatısındaki gibidevlet aşagi mezopotamyadan aşlayarak tüm çevre kültürlerin boumuş belde sedece kimi dağların doruklarına çöllerin ve ormanlirin kuytuluklarına petişememiştir. Devlet denilen bu tufan türü altı gün degil nerdeyse altı bin yıldır bu toprakları istila etmektedir. Artık buralardaki toprak metrelerce kazılırsada altından devletin cikaci kebindir. Deletin girmek çin tarih katapları okumaya gerek yoktur. İnsanların gözlerine hatta getiştirdikleri hayvanlara bitkilere bakmak dahi yelidir. Devler bu cügrafyada her yereve heryeşe sinşi vaziyettedir.

Batı için durum daha farklıdır. Devlet gelnegişle tanıştiklarında onu doginik iktidar merkezleirni çıkar ortaklıkları düzleminde karşılaşmıllardır. Bu da devletin ütetildiği alanolarak tapınakların degil parlamentoların gelişimine hizmet etmiştir. Elbette

devleti yukari mezopotamya ve anadolu üzerinden olmalarindanda bundaki payi büyüktür. Devlet batının dogun ucuyanlilara ulatiginda zamten refarme edilmiş haldedir. Kabile kenfederasyonların yada ticaret merkelerin kentlerin devlendeneyimleri kiza süreli parçali bir görünüm sunar. Gerek kabilelerin ve gerekse tücar asilzadelerin bir birlerin dengeleyebilen kabileyetleri bir iktidar odaginın digerlini uzun vadil egemenligi altına almasına önleyecektir. Doguda devlet atoritesinin elinde tutan kişiler bie dinden ve büyük semavi tanrilarından bagimsiz olarak insan manitgin ön plana çkartiginad kitlelerden agir tepiler görürken; bati insanira hiçbir zaman büyük ve sarsılmaz iktidarların egemenliginde uzun sare kalmadiklarından kanriları da okadar gökemli ve her şeye muletedin cinsten olmayacaktır. Dar alanlarda hakmü geçen iktidarlar ve çoğu sefer boşlesi iktidarların ceresinde yaşam sansi bulan pangan-panteist inançlar, daima varliklarını koruyacaklardır.

Yunan kültürünü neddeyse bire bir sahiplenene roma için benzer şeler söylenebilir. Ancak kısa sürede bir çok üülkeyi gemenligi altına alan roma devlet yapılanmasında giderek doguyu çağrıştırmaya başlayacaktır. Özellikle hükümdanlığını misir ve filistin topraklarına kadar genişlettikçe adeta bir hastalık gibi orta dogu çağrıştırmaya başlayacaktır. Özellikle hümrünlugin misir ve filistin topraklarına kadar genişlettikçe adeta bir hastalık gib orta dogu devletgelegegin kapmış; imparatorun tanrısallaştığı geri kalan cogunlugun dgeşmemştir. Bilakis hiristiyanlık orta dogu devlet gelengine bati ile buluşturmaya destekleyici rol üslenmiştir. Roma devletinin üzerine geçirilen bir kilif olarak iktidar çatışmalarında ucuzca kullanılmıştır.

Buna güzel örnek ortaoks ve katolik kiliselerinin ayrışma sürecinde yaşannan laradır. Doma ile kotantin pois arasında süren iktidar çekişmesi hiristiyanlığa olduğu gibi yansitilmiş gibidir. İsa'nın tanrı olayacını savunan arius vetarftarları bizzat iznik (325) ve kostantin polis (381) kansileri tarafından aforoz edilmişlerdir. Yine iki kensil toplantısında da isadin tanrı olmadığı tezi red edilmiştir. Bizanzs imparatorluğu tüm bu konsil toplantılarını organize eden taraf niteligindedir. Ancak ne zaman ki kontantin ile roma arasında gerçekleşen iktidar kavgaskilse bölümmelirişle sonuçlanmışsa; iste o zaman işin rengi değişmiştir. 1054'de dogu kilisesi ile bati kilisenin (yada patriklik ile papalığın) ayrışması ertesinde isa'nın tanrı olamayacağın bizzat yasaklayan bizans edzleti bu fikre sahip çıkacaktır. Bati-katalık kilesesi isanın tanrının oğlu olduğun dalayisiyla tanrısız öz taşıdığını svunurken; dogu-ortadoks kilesis tanrının elçiliginde iras edecektir. Bu mezhep ayrışmasına daha sonra 1539'larda bir alan teolog mattin Lutherin çıkışında eklenecektir. Panin kutsalığını tartışılmaz konumunu sargulayan luther, aslinad etnik temil bir çıkış yapmaktır. Kutsal kitabı almanca ya tercem ederek ve herkesin kendi dilinde ibadaet edebileceğini svunarak roma merkezli kilsenin almanlar üzerindeki hakimeyetini kırmak istemektedir. Protestanlığın bir kolu olan anlikanlık benzer bir kafa tutuşun britanya evrsiyonudur.

Böylesine büyük bölümmelerin yani sıra çok sayıda mehep ve tarikatda ortaya çıkacaktır. Bunları yerler iktidarların merkezi otoriteye uygun zemini hazırlamada bu mezheplerin v etarikatların önemi büyüktür. Avrupani kadirine yön verecek olan bir çok teolojik felsefik hatta bilmsel çalışma bu tür tarikat ve mezheplerin korrolündeki kileselerde sürdürülecek; hiristiyanlık felsefesi bu anlamda kileseler felsefesi şeklinde bizimlenecektir.

İslama nazaran hiristiyanlık felsefeyle olan bagını hiçbir zaman kaparmamıştır. Sapkin kir akim olarak tonimlanmışsada gnostizm bunun en geçlü örneklerinden biridir.

Pagan ve panteist inançları hiristiyanlıkla koynastıran bu damar bir çok saldiriya muruz kalsada hiristiyanlık öğretisinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Hiristiyanlığın felsefele kudugu bağ dönem dönem netilik değişimine guramıştır.

Hiristiyanlığın başlangıcından MS 4. yy'a kadar platon ve aristo felsefesini

hristiyanlıkla uyumlu hale getirmeye çalışan çok filozof ortaya çıkacaktır. Ancak MS 5 yy'la birlikte avrupa topraklarına akin akin gelen kuzey kavimlerin hristiyanlaştırılmasına dönük çalışmalar daha fazla artış gösterecektir. Augustinus (354-430) bu girişimin bilgin karakterlerindendir. Hristiyanlığın reforme etmede ilk girişimlerden birinin sahibidir. Çalışmalarının esas doruğu pagancılıkta varolan benlik merkezli toplumsal yapı dikate alarak hristiyanlığı dorudan bireye özümsetmeye yöneliktir. Geçmişte manici olan ama sonra hristiyanlığı seçen Augustinus ahlaki öğretilere ağırlık vermiştir. İnsan ruhunun tek olduğu ve bütün vücudu kapladığı yine tanrının da bir olup tüm evreni kapladığı türünden panteizmi çağırıştiran fikirlerin savunuculuğunun yamıştır. Muhtemelen Avrupa topraklarına akin eden "barbar" kavimlerle uzlaş noktalarını çoğaltmak istemektedir. Ama fikirleri bu insanlar nezdinde sonradan paye kanacak olan filozof tüm feyretlerine rağmen piskoposu olduğu kentin vandallar tarafından kuşatılması sonucu öldürülmekten kurtulamayacaktır.

Hristiyanlık felsefesi MS 11 yy'da sora yeri bir aşamaya daha geçer. Bu roma merkezli kilisenin tüm avrupa ya hekimetme aruzundan kanaklı bir atılımdır. Dorudan papalık tarafından buhristiyanlaştıran atılama 1059 yılına başlatılacaktır. Dogu kiliseleri papalıktan kopmuştur. Güney de ifalyalar kuzeyde cermenler ve iskandinav halkları hala pagan inançlarını sürdürmekte papalık otoritesine karşı saygısızlık içerisine girmektedirler. Özellikle kuzey halkları geniş ormanlık araziye yok ederek büyük yerleşimler kurmuşlardır. İtalyada ise başka kuzey italya olmak üzere bağımsız kent oluşumları balarına buşruk yaşama hvesindeydiler. İtalyanlar adı altında yapılamtan çekinmiyorlardı. Öte yandan giderek güçlenen imparatorluk öteriteleri kiliseyi endişelendirmektedir. Roma kilisesi tüm avrupayı hristiyanlaştıranın yani sıra tek ve mutlak siyasi erk olmayıda hedeflemektedir.

Papalık her atılımda olduğu gibi önce karşılarına çıkılıp savaşılmaması gereken düşmülür icad ederek işe başlar. Bunlar dışta müslümanlar işte ise pagan inançlarıda ısrar eden sapkınlardır. Müslümanlar kutsal toprakları işgal etmelidir yetmemiş gibi kuzey afırayı ve nihayet ispayayı da ele geçirmişlerdir. Mesih isa'nın doğduğu topraklara gereken saygıyı göstermemek hristiyanlığı yok etmeyi arzulamaktaydılar. Diger yanda avrupanın içinde yaşayıp pagan inançları sürdüren büyüçülük yapıp insanlara zara veren ahlaksızlıklarıyla insanları yoldan çıkaran kesimlerde vardır ki; bunlarda ortadan kaldırılmayı hak ediyorlardı.

Nüfusu kalabalıklaşmış açlık sıkıntısı baş göstermiş ve neredeyse tümünden silahlanmış avrupa; papalığın gisterdiği hedef saldırmak için gazlasişla istekliydı. Bir taraftan içlerindeki insanları talan edecekler; diger taraftan papanın öncülüğünde masallar diyari Dogunun zenginliklerini sömüreceklerdi. Papalık avrupalının bu istahını girmede geç kalmayacaktır. Mevcut atmosferden faydalanarak desteklediği kim tarikatlar aracılığıyla hristiyanlığı tüm avrupaya yaymala hamlesini başlatacaktır. Dominiken ve fransikan türü tarikatlar boşlesı bir ortamın ürünleridirler. Hemside papalar tarafından güçlü şekilde desteklenmiş, önce avrupa'ya sonra tüm dünyaya hristiyanlığı yaymak için görevlendirilmişlerdir.

Ancak papalık her ne kadar 13. yy'ın ortalarında avrupanı en büyük gücü haline gelmişse; istediği hedeflere tam anlamıyla ulaşmada yetersiz kalacaktır.

Paganın inançlarını koruyan insanlar maruz kaldıkları saldırılar neticesinde büyük acılar yaşamışlarsa da varlıklarını sürdürmeyi yada kendilerine yakın tarikatlarada barınmayı başarmışlardır. Müslümanları düşmün gösterip avrupayı sürüklediği haçlı seferlerinden beklenen başarıyı yakalayamamıştı. Haçlı seferleri papalıktan çok devletlerin başlarından bulunan manarklar karşısında gerilmeye başlayacaktır. Avrupanın kuzeyinde ve güneyinde ticarete dayalı kentler ve bu kentlerde tanrının

inayetinden ziyade paranin kıymetine tapan burjivalar türeyecektir. Papalığa yakın taritaklar yerine pagan inançlarla felsefik donanımına kacışmıştır. Özellikle kuzey italyadaki ve kuzey avrupadaki mezhepler ve tarikatlar kimi siyasi otoritelerin himayesinde güçlendikçe fikri karşı koyuşlar daha keskin ifadelerle dile gelmeye başlamış bu da roma merkezli kilisenin itibar kaybetmesine yol açmıştır. Roger Bacon, Singer, Ockhamlı William, Eckhak, Dans Scotus gibi isim ler bu dönemin fikri öncülerindendirler. Çalışmalarıyla kapsamlı tartışmalar yaratmış papalığın ortoristenii sarsmayı başarmışlardır.

Papalık daha da gritt hal alan krizi aşmak maksadıyla daha fazla düşmün keşfetme yolunu seçecektir. Avrupayı kapis kavuran veba salgınını fırsat bilerek; 1348 yıllarıyla birlikte sözde öfkelenmiş tanrıyı yatıştırmak gereğiden dem vuracak; hiristiyanları yahudilere ve ‘sapkin’ inanç sahiplerin karşı kırtacaktır. Kitlese katliamlara girişen hırıştıyan ise hizmetlerini alamayacak tipki orta dogu da olduğu gibi kadın sirt dini kisitlayıcılıklarına rıza gestermedikleri için ‘cidi’ ilan edilecekler türlü işkencelerden geçirilip ateşlerde yakılacaklardır.

Kadın hırıştıyanlıkta dahil bir çok iktidarın büyücülükle yan yana andığı cins olmaktan kurtulamamıştır. İncil’de ‘Bir büyücüyü yaşatmayacaksın’ sözü geçer. Büyücülük hakim iktidarların tehdit algılamasında daima baş yeri tutar. Canka bu tür faaliyetler iktidarın denetiminde olmadık bireysel iktidarın gerçekleştirdiği olanlardır. İktidardan bağımsız bir iktidar faaliyeti hoş görülmemektedir. Ki sadece tek tanrili dinlerde değil sümer de misir da ve roma da da büyücülüğe karşı tavır alındığı bilinmektedir.

Hiristiyanlar büyücülüğü 1484 yılında yasaklarlar. Enginizisyon yagıçlarının yasağa tekabül alarak çıkartıkları ve kadının büyücülüğe yatkın olduğunu ileri sürün “kadınların çekici kitabıcandilik kavramını tanımlamış başlıca eserlerdendir. Bu kitaba işkence yapılarak suçunu itiraf etmesi sağlanmalı verdinden öldürülmelidir.

Hiristiyanlar bu kitaptan aldıkları icazetle 18. yya kadar kadın öldürmeye devam edeceklerdir. Sadece katolik kilisesi değil protestanlarda bu furyaya iştirak edeceklerdir. Onlara göre fırtinalara yol açan süpürgelerine binerek dolaşan bu cadılar kötülüklerde şeytanın işbirlikçileridirler. Aslında yakıştırdıkları süpürge imgesi bile kadının statüsünü belirlemektedir. Anlaşılan süpürgeye binmek kadının denetime alınıp şehvetine gönderme yapmakla ilgilidir.

Sonuçta sapkin inançlara ve özelde kadına yönelik bu saldırılar öldürmeler yada mahkum etmeler hef kimselrein maddi varlıklarına el koyma şansısla ve ‘ iğneciler’ gibi şarlatanların öncülüğüyle yürütüldükçe kurbanlar alabildiğine ortacak başını din adamların çektiği toplumsal bir cinnet e talan hareketine dönüşecektir.

Katolik kilisesinin son büyük hamlesi ıspanya daki müslüman grrona da krallığını 1492’de düşmesiyle devreye girer. Buna göre avrupada hiristiyanlık dışı tüm inanç sahipleri ya yok edilmeli ya da sürülmelidir. Bu görev engizisyon mahkemelerine verilmiştir engizisyon mahkemeleri hiristiyan olamyanları ayıklayacak ve hak ettikleri cezalara carptıracaktır. Avrupayı sadece hiristiyanların yaşadığı bir cografya haline getireceklerdir.

Ancak kilisenin bu hamleside beklenen şekilde sonuçlanmaz. Çünkü avrupanın çehresi 15. yy da oldukça değişmiş durumdadır. Başta “yüz yıl savaşları” olmak üzere bir çok savaş sona ermiştir. Kara veba etkisini yitirmiş ve nüfus hızla artmaya başlamıştır. Tarım hayvancılık dokunmacılık madencilik ve ticaret büyük ilerlemeler gstermektedir. Dogu akdenizle sanirli ticaret artık okyanus ötelerini kapsamaktadır. Yeni kent burjuvası oldukça gelişkin vaziyettedir oligarşik kend yönetimleri giderek avrupa kimliğini biçimlenmesinde baskın rol oynayacaklardır. Bu kentler yeni tür avrupa monarşilerinin karakterinin belirleyeceklerdir.

Öte tarftan uzun süren savaşlar yaşanan cilar bitmek bilmeyen kitliklar, ölümcül salgın haştalıklar vb. Avrupa insaninin hiriştiyanlik dinine ve tanrisina olan inançini sarsimış durumdadir. Eski pagan inançlar giderek daha fazla itibar kazanmakta dini ve soyal şamda daha sık göze carpmaktir. Yaşanan agir felaketler avrupanın cogu bölgesine zaten yeni girmiş hiritiyanligin kutariciligina olan inanci zayıplatmakla kamamış hiristiyanlik teolojisininde köklü sorgulamalara guramasinin saglamıştır. Sonuta hiristiyanlik giderek mevzi kaybederken; pagan gelenekten beslenen büyüler tarikatlar ve mezhepler zengin çeşitlilikleriyle ortaya çıkacaklardır.

Kisa sürede kalabalık tarftar kitlesini arkasına lan bu tür oluşumlar gelişen kent burjuvazisiyla ve giderek kimliklerin tanımlandığı ulusal monarşilerle iç içe bir seyir izlerler. Kent merkezli siyasal otoritelerin tarikat mezhep ve inanç faklılıklarına ortam sonması bunları kilesenin gazabından koruması kimliğin kilese dışı alanlarda oluşturulma çabasıyla ilintilidir. Özellikle kuzey avrupa ve kuzey italyadaki kilise muhalifi pagan ruh buradaki prensliklerin himayesi altında alabildiğine etkinleşebiliyordu. Kuzey italyada ticaretin madde ve ilmi getirileri yeniden doğmun yani “rönesansın” daha çok kilesinin egmenliğine karşı etnik yapıların örgütlediği bir tepki hareketiydi. Avrupanın ve britanya odasının bu tepkisi özde hiritiyanligi uluşallaştırma girişimidir. Luterin hiritiyanligi almanlaştırması alinkan kilisesiyle birlikte 8. henry’nin britanyalaştırması söz konusudur. Calvin protestonlugin firnsiz temsilcisi olarak daha kati ahlakçı bir yaklaşıma sahiptir.

Rönesans ve reform sadece kuzey italyada ya da almanya da başlayandalgaların yalimasında ibaret alaşkar şeklinde değerdendirilmezler. Güçlü pagan damarların hiritiyanlik baskısından kurtularak bir çok yerden fişkirip uzun ve de karmaşı yapılarla dönüşmesi süreçleridirler. Yeniden tanımlanan kimliklerin-kilese etkisine maruz kalma düzeylerine bağlı olarak-paganizmle kurdukları yeni ilişki bizimidirler. Da Vinc, Bruna, Mehelangelo, Britanyalı Shakespeare, Alman luther, İspanyol Cervantes, Fransız Calvin ve Montaigne bigi isimler işte bu ilişkinin meyveleridirler.

Bu isimlerden gogunun iyi birer hiritiyan olduğu siylenebilir hatta Luther ve Calvin tutucu karakterlerdir. Calvin farklılıklara hoşgörüsüz tavrı ve acımasız cezalarıyla ünlenmiştir. Yine Luther’in halkın yanında yeni fikirlere açık bir olduğu iddiası yanlışlıdır. İktidar ordaklarını yanında durarak ateşli konuşmalarıyla köylü isyanlarının kanla bastırılmasına hizmet etmiş biridir. Mesela Coperni Cus’un güneş merkezli evren teorisine en sert tepik papalıktan değil Luther ve Calvin’den gelmiştir. Calvin “copernicusun yetkisinin Ruhul Kudüs’ün yekisinin daha üstünne koymaya kim cesaret edebilir.” Diyerek meydan okurken; Luther, “halk göklerin evrenin güneşin ve ayın değilde dünyanın döndüğünü kanıtlamaya çalışan en idüğü belirsiz bir yıldızciya kulak veriyor. Kim daha akıllı görünmek istiyorsa yeni sbir sitem ortaya atıyor.

Dogallıkla bu da sitemlerin en iyisi oluyor bu budala astonomi bilimini tepetaklak etmek istiyor; ama kutsal kitap bize Jashua’ınan dünya’ya değil güneşe olduğu yerde durmasının buyurdugunun söylüyor. Sözleriyle tüm yeni fikirlerin kaşında dur dugunu ilan etmektedir. Öte yandan da cinci ve michelangelo da o muhtesem yapıtlarında hiritiyan tarinsini aramttadır shakespeare tavrışlaşa saray yakın durmak isteyen bidiri. Cervantes’in öyle söylendiği gib teoldam siteme yada hiritiyanliga karşıt bir tavarı söz kkonusu değildir. Ancak bunların hiritiyanlik dışı kimlik yapılanmasında gösterdikeler etkili inkan adilemeyecek düyededir. Doma imparatorunun varisi papalıga karşı protestanlığın çıkışı he rşeyden önce iktidarın bütünlüğünü partalamış avrupa daki kimlik belirleme sürecini veölçülerin degitirmiş; nihayet pagan gelenegin sosyal siyasal sanatsal felsefik ve teolojik alanlarda boy gistermesine ortam hazırlamıştır. Pagan döneminin kahramanlık destamları sövalye hikayelerine dönüşmüş; hayaletler devler

esararengiz yaratıklar, sihirli nesneler insan bizimli tanrılar periler uğur ve uğursuzluk simgeleri vb. tekrardan sanatsal faaliyetlerin temel unsurları haline gelmişlerdir.

Artık anlaşılıyor ki reform ve rönesans sadece doğu akdeniz ticaret hatları seferleri ya da müslümanların (endülülülerin) ıspanya ya yehleşmesi sonrasında avrupanın eski yunan kaynaklarına ulaşmazla sınırlı çıkışlar değildir. Reform ve rönesansın asıl kahramanları etnik kimlikler ve pagan inançlarıdır. Etnik kimliklerin mezhep kimlikleriyle büyük oranda örtüşmesi reform hareketinin temel özelliğidir. Pagan geleneğin çeşitli gizli ya da açık tarikat manastır. Örgütlenmeleriyle temsiliyeti ısa rönesansın gelişimine vesile olmuştur. 12. ve 13. yy. larla birlikte baş gösteren bu tür yapılanmalar-gruplar, özellikle roma merkezli emegemen hristiyanlık inancıyla kavgaya tutuşmuşlardır. Tam da bu nedenlerle papalık üniversiteler kurdurarak mevcut muhalifliği alt etmek istemiştir. Üniversiteler papalığın onayladığı bilmeleri sağlam dayanaklara kavuşturmakla görevlidirler. Ki o günden bu güne üniversitelerin işlevi değişmemiştir. Bağımsız düşünceye karşı tavırları ve iktidarların onayladığı bilgileri kafalara doldurmaya görevleri sürmektedir.

Pagan ve panteist geleneklerin kendilerini hissettirdikleri diğer bir anlam ise simyacıdır. Hatta mezhep tarikat vb. yapılanmalarda bu gelenekler hristiyanlık kisvesi altında gündeme gelebilirken simyacılar daha doğrudan rol oynamaktadırlar. Simyacılar işle idda ettikleri gibi altın elde etmeye çalışan paragöz kimseler değildir onlar. Var olan ile varedeni özdeşleştiren köklü panteist pagan geleneğin sürdürücüleridir. Tarihi hristiyanlığın kötülediği doğanın ve de insanın dışında tutmak yerine tüm bunların içinde aynı şeyler olduklarını haykırarak şaman ve büyücüdürler. Simyacı için tanrı her varlığa vuku bulan özdür. Biçim-öz (ruh) ayrışması tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Panteist inançlar gergi doğa ile tanrı örtüşmektedir. Tanrıyı anlamak için her şey kapsayan kutsal inançına ihtiyaç vardır. Tanrı bize farklımış gibi gözükenden tümüdür. Tanrının içinde farklılık olamaz. Kozmos tümünden kutsal için oluşturduğu maddelerden meydana gelmiştir. Simyacının amacı maddeleri çözerek bu köken öze ulaşmaktır. Bu köken iz tanrıdır ve madde üzerinde gerekli çalışmalarla bu iz açığı çıkarılabilir. Simyacıdaki evren yaratım kurgusu da bu öğretilerle uyum içerisindedir. Onlar göre her şey yaratılmadan önce sadece bu köken öz bulunmaktaydı. Evrenin neresine bakılsa aynı şey görülür dolayısıyla böyle bir evren kaos evreni idi maddeler ve nitelikler bu iz tarafından yaratılacaktır. Söğüt ve sicagineril ve dışın aydınlık ve karanlığın izi birdir. Bu noktada simyacılar evren ile kadının ortak yapıya sahip olduklarını görürüz. Kadın evrenin mikromediyasıdır. Başka yağmur suyu olmak üzere doğadaki su gibi kadının içindeki suda kutsaldır. Kadının doğurganlığı asıl için de tuttuğu adet kanişla ilgisiyse; doğada tıpkı bu şekilde suya biçimlendirilerek maddeleri yaratmıştır. Ateş ise bu yaratım sürecini tersine çevirebilen ayırıştırıcı güçtür. Bundan ki suya atfedilen önemin yani sıra simyacı için ateş ve ateşin yanıldığı formda kutsaldır. Ateş güneşin yeryüzündeki temsidir. Bir çok inançta olduğu gibi simyacılar da güneş kralı ay ve kraliçeyi simgelmektedir.

Kozmosu meydana getiren varlıkların her birinde ortak özün bulunduğu inancı ve bu inanç etrafında şekillenen kozmik tasarım; simyacının toplumsal hiyerarşiye bakışını da belirlemiştir. Simyacı için toplumun en alttakinin eşitlenmesi gerekmektedir. Çünkü inandığı kozmik düzende, maddelerde aynı özün eseri. Nasıl ki dışı ile altın aynı özün yaratımlarıysa; insanlar içinde benzer bir durum geçerlidir. İnsan hayvan ile yakın düzeydedir. Kadın ile erkek eşittir ve nihayet Kral ile fahişe de eşit seviye de kimselerdir.

Kozmik ve toplumsal alanlarda, katı hiyerarşik yapıları böylesine red etmeleri simyacıların başını derde sokacaktır. Bir çok simyacı büyücülükle, sapkınlıkla suçlanarak cezalandırılacak; geri kalanlar ise faaliyetlerini gizleme ihtiyacı

duyacaklardır. Ancak katı, ataerkil, devletçi hiyerarşilere bu düzeyde karşı direnmeleri sayesinde “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” sloganının-tüm Pagan ve Panteistlerle birlikte-asıl sahipleri olduklarında ispatlayacaklardır. Günümüz tarih anlatımında, 1789 Fransız devrimine mal edilen bu slogan; egemen dini ve devletçi otoritelere kafa tutan Panteist ve Pagan asilerin isimsiz kahramanlarına aittir. “avrupa demokrasisi”, devlet iktidarın ele geçirmeye çabalayan ulusal yada sınıfsal hareketlerle, yada birkaç zeki siyaset adamının hoşgörölülük telkin eden tumturaklı laflarıyla değil; gerektiğinde yüzyıllarca derinlerde büyüyen, zamanı geldiğinde ise bereketli yeşil üzüm dalları gibi dört bir yana uzaman Panteist ve Pagan mirası üzerinde varolabilmiştir. Siyasal tarihi, bu inanç mirasından sıyrıp, birkaç dahi adama yada başarılı devlete bahşetmek, sadece mevcut iktidarlardan nemalanan vicdansız analistlerin işi olabilir. Oysa ispata dayalı bilme yöntemi olarak “bilim”inde yaratıcıları bu Panteist-Pagan kültürden gelen simyacıların ta kendisidir. Alabildiğine soyulanmış ve doğa ile insanın dışına konumlandırılmış tanrının özü-tanrıyı arayarak dikilen bu insanlar; mutlak güce karşı duran insansı özü temsil etmekteydiler. Çünkü onlar tanrıyla aynı özün sahibiydiler. Zehirlenmeyi yada öldürülmeyi göze alarak aradıkları özü kendilerinde bulmuşlardır. Belkide günümüz bilim insanlarının atom altı parçacıkları çarpıştırarak aradığı şey bu öz-tanrı ile aynıdır.

B) –DEĞİŞEN KOZMİK TASARIM-

Kozmik tasarımların “doğru” ve “gerçek” haline gelmesinde buluşların belirleyiciliği çok azdır. “gerçek” ve “doğru” iktidarın insanlara inandırıldıklarıdır. Başka bir ifadeyle; gerçek, çoğunluğun inandığı yalandır! Bir bilgiye ulaşmak, onu keşfetmek yetmez. Her şeyden önce egemen iktidarın onu onaylaması gerekir. Öyleki, bir fikrin, inancın tehdit olabilmesi için bile, iktidarlara ihtiyacı vardır. İktidarlara kozmoloji bilgisiyle, her yönüyle inanç ortaklığına dayalı kimlik yaratımını üstten oluşturmayı amaçlarlar. Kabul edilmiş kozmik düzen, alata doğru herşeye dair bilmelerin türünü belirler. Yani çoğu zaman bir birini tamamlayan parçaların bütün oluşturmadaki rolleri değil; bütün olarak tasarlanan kozmosun parçalara yüklenmiş anlamlara dönüşmesi geçerlidir. Tekrarlarsak; büyük oranda bilmelerin karakterleri ve bu üretilerde aklının yada buluşlarının dönemsel üretileri ve bu üretilerde ortaya çıkan yetersizlikleri değil; iktidarın çağunluğa kabul ettirebildiği kozmik dizendir. Ancak bu büyük söylemler, eninde sonunda bir yerlerden açık vermeye başlarlar. Söküğün başladığı bu noktada ise, geçmişe ve geleceğe doğru etrardan” kozmik tasarımın hakikisi” keşfedilerek, yeni bilmelerin yolunu açar, ve böyle sürüp gider. İşte “batı kırılması” içinde aynı durum geçerlidir. Egemen tarih anlatısından sanki Copernius gibi bir dahi sahneye çıkararak Dünya’nın Güneş etrafında döndüğünü bilmiştir. Oysa, öncesi tam olarak bilinmemekle birlikte, MÖ 33 yy da Somoslu Aristharkos Güneş ve Ay’ın değişen uzaklıklarını ortaya çıkarabiliyor; yine Yunanlılar Ay’ın gölgesinden hareketle dünyanın düz değil, yuvarlak olduğunu bulabiliyorlardı. Doğu kaynaklı Pythoporasçı görüş dünyanın döndüğünü iddia edbiliyor; Erotosthenes Dünya’yı ölçebilme yöntemini keşfedebiliyordu. Ama tüm bunlara rağmen MÖ 130’larda şekilenen Ptolemaiosçu Dünya merkezli evren modeli tercih ediliyordu. Dünyanın sabit olduğu ve diğer gök cisimlerinin donyanın etrafında döngüğü kurami özellikle tek tanrili dinlerce kabul edilecektir. Çünkü tanrı evreni yaratırken insani yani yeryüzünü esas almıştır. Tanrının özel yaratımı ilgi dağı dahada önemlisi amacı insandır. Dolayısıyla yer yüzünün başka cisimler etrafında hareket etmesine gerek yoktur. Sabit ve düz bir yeryüzü tanrının varlığını kanıtlamakta insanın egosantrizminin tatmin etmektedir. Harektli ve yuvarlak bir dünyaya fikri tanrının daha

dorgusu tanridan icazet ve meşruluk olaniktidarın gücüne-kusursuzluguna leke sürebilir cinstendir.

Ptolemaiosçu evren medeline ters düşen kuramlar tek tanrili dinlerece ve çoğu devletçe rededilmektedir. Hristiyanlık bu evren tasarimini destekler nitelikte olan aristo felsefesini esas almaktadır. Dünya kürelerden oluşan evrenin tam ortasında bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere aristonun everen modelinde evrenin tam ortasında sabit toprak yer almaktaydı. Çevresinde su ay güneş yıldızlar vb..lerin bağlı olduğu bir çökküre vardı. Aristonun kristal küreli evren modeli kusursuz gök düzenin inancına dayanıyordu ki; kendi düzenini kusursuz olarak nitelendiren her sistem bu modeli benimsemeye yatkındır. Hristiyanlıkta, tanrısını kusursuzlugunu gikyüzünün-kozmosun kusursuzluguyla ipaşlamaktadır.

Kozmosun kusursuzluğu kozmik yasaların belli olduğu olayların bilinen sıralamaya göre tekrar tekrar gerçekleştiği inancı beraberinde olagan dışılığa dönük büyük korkuları getirmiştir. Başta devletler olmak üzere belirlenmiş statülerin ve davranışların tekrarından kaynaklanan alan kurulu düzenler boşlesı bir kozmik inancın ürünüdürler. Değişime faklılığa kural ve denetim dışılığa en yoğun tepki böylesi düzenlerden gelir. Kozmik alanda bu tepkilerden nasibini en fazla alan fenomen kuyruklu yıldızlardır. Hey şeyin düzenli olduğu kozmusta kuruklu yıldızlar b düzeni bozarlar. Bundan ki kuşruklu yıldızlar çoğu zaman “gursuzlugun habercisi” muamelesi görürler. Sümerlerden günümüze bu durum değişmemiştir. Shakespeare, Julius Caesar ve Henry 5 eserlerinde kuruklu yıldızların ugursuzlugun işler. İstanbulun toklerce alınması kuyruklu yıldızın görünmesiyle ilişkilendirilmiştir. Kuruklu yıldızların gursuz oldğu lüherinde aralarında bulunduğu çok sayıda dini önderin paylaştığı bir inançtır.

Hristiyanlık gökyüzü merkezli kozmik düzenin mükemliğini kanıtlamak için yüz yıllarca didinip durmuştur. Aristonun kirstal kürelerden akişma evren modeli tamda boşle bir mükemeligeni karşılık gelmektedir. Ancak zamanla gök cisimlerinden kimlerinin faklı hareketleri görüldükçe bu kürelere sürekli yenileri eklenecektir. Öyleki 15 yy’la gelindiginde bu kürelerin sayısı 80’e yükselecektir.

Kendisinde bir din adamı olan Cpernicus (1473-1543) tarinin boşle karmaşık ve kötü bir düzen yarattığına inanmak istemez. Cpernicus’un yin kozmik model tasarimina yönelmesindeki cikiş notası bilim değil teolojidir. Evren tanrınınbilgeliginin yansımaları olmalıdır. Bu itkiyle bi çok yeri gezerek özellikle italya ya giderek içerilerinde eski yunan yanaklarında olduğu çok sayıda değişik meteryali inceleme sansi bulur.

Bunlardan aldığı esinleme ve cesaretle sarunun çözümüne ulaştığına inanır. Ona göre dünya diğer gezegenler gibi hem kendi çevresinde hemde güneşin çevresinde dönmektedir. Aslında hristiyan tirolojisini alaşağı ettiğinin farkında bile değildir.

Çalışmalarını topladığı eseri dorudan paya adamıştır. Zaten papalıkta Copernicusa dönük her hanngi bir yağılama işlemine ihtiyaç duymamıştır. Anlaşılan papalıkta mevcuk açmazın asılmasından yanadır derek güçelene monailerin kileseye bağimli hareket etmesi gergifikrini yeni güneş merkezli evren modeliyle desteklemeye niyetindedir. Zira papalıktan önce Luther ve Calvin’in Copernicus’a sert tepki gistermesi bu varsayımı güçlendirir niteliktedirir. Sonuçça Copernicus galileo’nun yargılamasına kadar katolik kilise si tarafından suçlu görülmeyecektir. Amama copernicus farkında olmadan kilese yerine rönesans akimına hizmet etmekteydi.

Tanrının mutlak hükümlerine dayanan kilese kutsal kitapta geçen bilgilerin tümünü yegane gerçekler olark benimesemişti. Budara açılacak herlangi bi gedik hristiyanlık otoritesinden rahatsız olan rönesansçıların elini kuvvetlendirecektir.

O günü kadar hirstiyan evren tasarimini temsilciligini dante (1265-1321) yapmatyadı. Kiliseye yakın durmayan izen gisteren donte inin “ilahi komedya”si aslına kutsal

kitaptan ziyade mezopotamya inanışlarına dayanmaktadır. Bahsi geçen “araf”dağının ilk öreni neolitik tarımcı toplumları mitolojilerinde varolan “torıça dağı” imgesiyle örtüşmektedir. Sümerlerde Nippur Ziggurati, Babillerde Babil kulesi, Yahudilerde sin, Yunanlılarda Olympus dağı şeklinde gerçektir. Kalidik Dantenin ilahi komedyasının zerdüşstük anlatılarının basit bir katlıtı olduğunu önceki bölümlerde belirtmiştik. Dante’ye göre dünya kuzeyi şikin yuvarlak güney ucu ise incelen ve çıkıntı oluşturan armuk biçimli sar yapıdadır. Cennet güneyde okyanusların ortasında bulun araf dağının üstünde yer almaktadır bu düşünceler Kolomb tarafından da menimsenemekteydi. Ancak özellikle 1490-1530 arası yoğunlaşan keşifler kurguyu boşla çıkaracaktı. Güneyde cennet görülmemişti amam kutsal kitapta esamesi okunmayan kitlarda keşfedilecekti. Ki, buralarda nuhun gemisinde tanşınamiyacak çeşitlilikte ve çirkinlikte hayvalar yaşamaktaydı. Kutsal kitap bu konularda açık vermişti amam hala tanrının mutlak egemenliği ve onun mükemmel evreni yerinde durmataydı. İşte Copernicus’un sunduğu madele birlikte bu inançta çatırdamaya başlacaktır. Çünkü o tarının her şeye dakir iradesi yerine evrensel yaşaları koymaktadır. Tabi ki bu yasaların tanrıya ait olduğu anaçı terk edilmeyecektir. Fakat evreni yöneten yasaların araştırılmasını kışkırtan bu adımdan sonra da hiçbir yseş eskisi gibi olmayacaktır. Bir yandan bunlar yaşanırken diğler taraftan rönesan akımı kozmik kurgusunu gelişirmektedir. Rönesans kozmolojisinin doruk naktası 16 yy. dir. Onlar için doğa kendi kendini varedn tarnisal bir şeydir. İnsan ile doğa arasındaki ilişki inin duhu ile doğa ruhu arasındaki bağla belirlenmiştir. Bu bir tür büyüsel bağdır madde iz bakımından inasan benzerdir ve algılama yeteneğine sahiptir. Doğla tanrısalları yarıtılğını ve zekasını varlıklarada onların ilişkilerinde göstermektedir. Fakat güçlenen ulusal monarşilerin bilgi üreten merkezleri denitime alanları ve tartan ticaritin getirisi maddiyatçılık rönesan düşüncesinin gelişimin olumsuz ç yönden etkileyecektir. Dönesans devletlerin bilgi üzerinde tekelleşmelerile birlikte mekanik evren kuramına yenik düşecektir. Dönesansın organik evren kurgusunun mekanik evren katarımına dönüşmesinde etkili olan filozflar bilem insanları gibi bireyler değil tamamen siyasi konjanktürder. 17 yyla birlikte acıkça hissedilir biçimde felsefikbilemsel çalışmalar biliselerin ruhban okullarının ve munların desteklediği üniversitelerin denetiminden büyük oranda çıkmış caziyettedir. Her geçne gün biraçz daha güçlenen ilasal monarşilerin soşlularının himayesinde faaliyet gösteren kolojlerle derneklere akademilere geçmiştir. Gıngiltere fransa ve bir çok devlet otoritesi aralarındaki tekabetinde kışkırtıcılıyla bu tür girimlere önölük yapmışlardır. Değişen koşullara bağli olarak iktidalarının etki alanlarını genişletmeye çalışan yeni siyasi-ekonomik hedefler belirleyen bu otoriteler; kendi konumlarını destekler nitelikte ki “doğla bilimleri” ne ihtiyaç duymaktaydılar. Ruh-beden birlikteligni savanarak deneyiciliği önegeren fransız gasendi, aslında hiristiyanlıkla yeni bilemselciliği yani ulusal monarşı ile kilese iyi uzlaştırmaya çalışıyordu. Katolik kilisesine jkelik Britanya da ise kuşkuculgu doğaya dönük araştırmacılığı deneyiciliği ve eski yargıların zihinlerden atılması gerktğini savunan Bacan; parlemeteri olduğu deletin yeni egemenlik stratejisini “doğaya egemen olma” da başlatıyordu. Gerekirse yalan ve hileye bavurarak zenginliğini artırmak baconda oludgu gibi inligiz manışisi içinde ahlaki bir gerklilikti. Yeniden düzenlenen doğla kuramı adeta siyasi heflerin propagandasıydı. Bilime dair her yeni cümle siyasi oteriterinin amaçlarına hizmet eden bir slogana dönüşmekteydi.kamusal düzen ve her boyutla iktidar ilişkileri yeni evren kasarımıyla baş başa inşa edilmekteydi. Başta ingiltere ve fransa olmak üzere kilese dışı iktidar merkezleri önemli beyinleri bu çabaya ortak etmek için ellerden geleni yapıyorlar, bu ugurda servetler harcıyorlardı. Kolejler akademileri. Dernekler kulüpler ve hatta üniversiteler siyasi hedeflerin hizmetinde kullaniliyordu. Hewten un kitabının

basiminade yardımca olan doyal sovity galieo'nun üyesi olduğu linnei akademisi; flaransada medici daka taragından desteklenen akadim;15. yy'da bir tarikat okulu olarak ise başlayan ama 17. yy'da önemli fransız okula haline gelen Mersenne; bunlardan sadece bir kaçıydı newton'a Cambridge'de matematik kürsüsü temsil edilecek. Mekanik eğilime kayması nedeniyle kürsü sahibi olduğu Dadusa Üniversetinden koculan Galileo Tosani Grand Doko'on özel matematikçisi olacaktı Hristiyan eğitim amlasına rağmen pagan-mistik inanlarını karumayıda başmış alman gökbilimcisi-yıldız facis-kepler (1571-1630) hristiyan teolojisinden ronesans düşünüşüne oradan ise mekanik evren korumina geçelişim adir insanlardandır. Copernicusun güneş merkezli evren modelini teolojik açıdan çümlemeyi iş edinerek çalışmalarına başlamıştır. Tanrı neden beş(5) emelenten evreni yartırken altı (6) gezgenli bir istemden karar kılmıştır? Kepler özellikle 1572'de yeni bir lidizin gizlenmesi ve 1577'de bir kuyruklu yıldızın o güne kadar inanılan kirstal küeli evren modeline uygunsuz harekt etmesi sorası arito istemini terkecektir. Aristonun evren modelini inanmayan ilk gökbilimci olarak yeryüzündeik cisimlerin hareketlerini ve mars gezegenine ilişkin gezlemlerini tüm komik düzene uyarlamaya başlar. Bu girişimler sonucu giksel cisimlerin kutsal dairesel harektine olan inancında kaybeder. Gezegenler güneşe uzaklıklarına göre dairesel değil elips şeklinde hareket etmektedir. Epler elips görüşüne karşı çıkan arkadaşlarına dairenin asronomların aklının doğadan uzaklaştıran şehvet düşkünü bir fahişe olduğunu söyleyerek yanıt verir. Ona göre güneş 'anima matrix' yani ' hareket etirici ruh' tur. Bu düşünceis nedeniyle kiliseyle taşmaya giran Kepler zaman la 'ruh' yerine 'kuvvet' koyarak "canlıci" rönesans düşüncesinde bırakıp; maddesel mekanik evren modeline yani 17 yy. kozmoloji devrimine geçiş yapar. Kepler inandıkları ile ipatladıkları arasında sıkışmış 17 yy bilim adamlarından yalnızca birisidir. Tanrıyı ipatlamak için yola çıkmış tersi sonuçlar elde etmiştir. Bir taraftan mekanik evren modelini geliştirirken diğer. Tararftan geenlerle müzik arasında bal kurmata evrenin gometrik mimarisine ilişkin spekülasyolmara gitmektedir. Cpernicus Aristonun evner modeline sınırlı dğişiklik ler etirmeye çalışmıştır. Amam Copernicus' u esas alan Kepler ve Galelio gibi gök bilimciler mekanik evren tasariminin yaratıcılarıdır.

Esasından8 hareket bilimci olan Galileo (1564-1642) önceden kutsal sonsuz adil tarafından düzenlenmiş bir evrene inanıyordu. Dairesel hareketin kusursuz evren düzeninde bir zorunluluk olduğunu düşünüyordu. Güneş merkezli evren modelinde cisimler yerine dönmek için sürekli daire şeklinde hareket etmekteydi. Anlaşılacağı üzere galileo aristodan yonun biçimde etkilenmişti. Aristoya göre cisimler içlerindeki öze göre hareket etmektedir: Taş yeryüzüne ait olduğu için aşağı düşüyor ateş barındırdığı iz gergegi yükseliyor: tohum potansiyeli gereği bitkiye dönüşüyordu. Galieo bu erekt kuramında kimi dğişikliklere giderecekti. Ona göre iz ile hareket aynı şeylerdi ve hareketler özü değıştirmiyordu. Galileo tipki kepler gibi başlarda gökbilimcilikten ziyade yer mekanigiyle ilgileniyor doylasıyla sadece gözlem yada varsayımlarla yetinmiyor teknik kulanımına ve deney yöntemine ağıllık veriyordu. Bu da Aristo fiziginde derin gedikleraçmasına cesile oluyordu. İki bin yıldır kabul edilen Aristo düşünceleri deneylerle ve matematiksel ipatlamalarla çürütölüyordu. Galileo cisimlerin ağırlıklarından bağımsız aynı hızla düştüğünü yer yüzüne yatey heket eden cisimlerin işe düşmeden önce yere yaklaşığını ispatlamıştı. Ama asıl tehlikeli girişimi teles kopl potığı gözlemlerle birlikte başlamıştı. Binlerce yıldır kabul gören yedi (7) gök cisimden (güneş, ay, merkür, venüs, jüpiter, mars, satürn) başka gök cisimleri keşfedecekti: bunu kuramlaştırmayı kaşlı başına kutsal kitabın belirlediği kozmolojiyi red etmek anlamına geliyordu. Dahis pürüzsüz olması gereken Aayda tepelerin çukurların bulunduğunu tarinin şaheseri olan Güneşte ise kara lekelerin olduğunu söylemekle sınırları aşacaktı.

1616 da engizisyonmahkemesincekendi doşuncelerine inanmayacağı yönünde “ikna” edilen Galileo çolişmalarına son vermeyince; Roma engizisyonu’nun daha sert taviri korşisinde yaptıklarının sapkinlik oldugunu kabul edip artık hiçbir araştırma yapmayacağına ant içerek bir kenar çekilecekti.

Galileo’nun doşunceleri hakkında negizisyonun kararından ilk söyledir. Güneşin everinin merkezi olduğu ve yerinden oynamadığı önermesi saçmadır çünkü felsefi olarak yanlış biçimsel olarak sapkinliktir; çünkü açıkça kutsal metinlere aykırıdır.”

İronik biçimde 177.yy komolojisi farkinniyetlerle başlanıp tersi sonuçlara ulaşılmış araştırmaların esesidir. Copernicusun, keplerin golileonun amarzları komosu teolijik ajana uyumlu hele getirmektir. Her biri simyacılık gelneginnin bir tevi olarak ta dgerlendirilmebilecek. Deney yöntemiyle ranriyi ipatlama derdindeydi. Kilse bu tür girişimleri ik etapta teşvik ediyordu. İspatlanmış tanrı kilisenin saygınlığının ve gücüne pekiştirecekti. Gapernicus ve keplerin çalışmalarını din dışı olarak nitelenmemesinin nedininde buydu. Ama izlenen yöntem varılmak istenen hedefleri alaşığı ediyor.

Bilmenin yöntemini değıştirdiğinde mevcut “gerçek”, “iyi” doruların yöntem tarafından yutulduğu ortaya çikiyordu. Kilise ispatlanmış tarrninin inayetinden faydalanmayı umarken tüm kozmik tasarımın çikeciğı endişesine kapılacaktı. Galileo biraz kilesedeki kimi dostları birazda dönekliliğinin sayesinde öldürölmekten kurtulurken; bruno (1548-1600) o kadar şanslı değildi. Evrenin sonsuz ve dildizların sayısız olduğu türünden fikirlerinden ötürü önce ağır işkencelerden geçirilecek sonra da canlı canlı yakılacaktır. Kilese yıkımı eşigindeydi ve hareket geçmeliydi. İnsanların yeni yöntemle dozmos araştırmaları yapmasını artık istemiyor birazda haklı olarak bu tür faaliyetleri büyüütlük kapsamında değışlendiriyordu. Kısacası kutsal kitabın dışına çıkan her türden ever tasarımı kapkinlik olarak ele alınacak ve yasaklanacaktı. Ancak yöntem-virüs bir defa yayılmıştı ve yeni siyasi denklemler bu virison varlığının sürdürmesi için uygun ortam sağlıyordu.

Descartes (1591-1650) ite bu çatışma ortamında belirecektir. Kivamını bilmeye çalışan mekanik evren anlayışıyla kiliseyi uzlaştırmayı iş edinir dercartes tamda arabulucu gibidir. Dönemin karmaşısının sahiplenmiş ve adeta kişiliğine sindirmiştir. İktidar odaklarışla kurduğu ikkesiz yaramancı ilişilili svhelenini fifadesişla descartesi tanınmaz hele getirmiştir her durmda iktidarın yani başında olan dürtüsüyle ürettiği doşunceler coğu zaman çift karakterlidir. Hiristiyan felsefesiyle tüm bilmelerinde toplandığı alan matematiktir. Bir tarafı hiristiyan diğeri tarafı pagan olan yeni akli yaratma gayesindedir. O ünlü şüphecinin hiçbir zaman hiristiyan tanrısının varlığı için kullanmamnası ilginçtir. Felsefi varlıklara dönük müthiş şüpheciyken tanrıyı dini ve ahlaki dorudan onaylamaktadır. Desvartes tanrıya ihtiyaç olduğuna inanır.

Böylelikle gerceğı anlamak için tanrı bir başlağıç noktası oluşturur. Tanrı yalan değildir, asil yaratıcıdır. Desvartes tanrıyı kendi iç varlığıyla bulur. Bu iç varlık “düşünmek”tir. Düşünmek tanrıdan bir parçadır. ... “içimde onun özelliklerini girmek bu ölçölmesi imkansız ışığın güzelliğine bakmak onun özelliklerini görmek bu ölçölmeşi imkansız ışığın güllüğüne bakmak ona hayranlık duymak ve tapmak istiyorum” der. Agustin in ölümsüz ruh inancının yerine descartes düşünmeyi koymuştur. Varolmanın ilk koulu düşünmektir. İnsan dışı varlıklar bunu başarmadıkları için gedilgendirler. Nesneler vaolmakla yetinirken doşuncçe bunlardan şüphe ederek hemnekneleri hemde kendi garlığını onaylayabilen tek güçtür. “düşünüyorum öşleyse varım” sözü bu desvartes felsefesinin sloganıdır.

İnanc iktidarının ruhların imerek ruhsuz bıraktığı varlıklar. Desvartes ile birlikte “düşüncesiz” dinilerek tekrardan tanımlanmaktadır. Buradan anlıyorum ki, avurpa hümanizminin yaratıcısı descartesdir. Hümanizm düşün9meyi insanın hayvan ayıran ve tanrıya yaklaştıran temel ölçüt olarak bakul eder. Nesneler tanrısal doşuncenin

ürünleridirler. Ölçük olarak kul eder. Nesneler üzerinde yer almaktadır. Organik olanlarida dahil tüm büdenler devcartese göre mekanik yasalara baglidir. Mesela hayvanlar karmaşık makinalardan başka bir yeş degillerdir. Tanrisal iz düşüncedir ve oda sadeve insana atitir. Bu sepetledir ki bati hümanizmi nisan dişi varliklari her türden talana ve sömürüye tabi tutmanın felmsefesidir. İnsanın doga üzerindeki mutlak egmenliginin meşrulaştırıcı teoremidir.

Descartes mekanik evren modelinin bu çerçevede kabul eder. Tartışılmaz tanir varligi ve onun yatigigi kozmuk düzen mekanik işleştte sürmektedir.

Kilisenin Galileo'yu hedef olmasıyla yaramacı karekterini segileyerek onu suçlamaya girşien descartes; din adamlarina mehiyeler dizelerken galileo ve onun gibilerin temelden yoksunlukla suçlar. Galileoyu mahkum edenleri kendi sagduyusu kadar önemli gördünüde eklemeyi unutmaz. Çünkü descartes için spesifik aratışmalrara yada deneylerle gertege uluşmak mümkün degildir. Geverinin mesanik içleyişinin bütününü ve onun üzerindeki tanri isadesi anlaşılamadan kesin ve nihai kanatlere varilmayacaktır. Mekanik veren öğretilerini hiristiyen teolojisişle uzlaştirmaya cabalayan decartesin yöntemi 17. yyin parlak isim newton tarafından neredeydes tüm yönlerişle kabul edilecektir. Newton (1642-1727) descartes felsefesinin komik tasarima dorudan uyarlayan kişidir. Hayati boyunca yartilişin nesnel delillerini keşfedeceine inanmış tanriyi matematikle ipast etmeye çalışmıştır. Bu ugrurda simyacilikla ugruşmuş gökyüzünü gözelemleyerek kahanetelerde bulunmuştur. Ama her şeye ragmen newton dindar bir adamdır ve ona göre evren tanri tarafından yatılmıştır.

Newton öğrenciliginde descartesin yani sıra habbes gasendi, bayle gibi mekanikşçi filozofların etkisinde kalmıştır. Evrendik tüm cisimlerin “eter”in yogunlaşmalarından meydana geldingini savunan newtena göre bu yogunlaşma durumları güneşi gözegenleri dünyayı (vd: oluşturmıştır. Bu göşkel cisimlerin birbirlerişle ve güneşle ilişkisine yine ruhsal yönü bulunan ‘eter’i yerleştirmektedir. Ancak 1689’da eter yerine yarçacıklar arasın kuvetten bahsetmeye başlayacaktır. Her iki durumda da newton evrensel kütle çekim yasasına inanıyordu. İster eter ister kuvet edisin ikisinde de rönesans natüralizmine benzer ‘ruh’atfediyordu. Bu ruh dgayı-evereni oluşturan ruhtu. Sonuçta bu ruh tarafından oluşturulan cisimler kütleleriyle doğru ralarındaki mesafe ili ters orantili olarak birbirlerine “çekim” uyguluyordu. Gerçekimi (gravitasyon): dünyanın etrafında aynı nüneşin etragında ise dünyada dahil tüm gzegenlerin dönemesinin saglışıyordu. Newton’un evren modelinin izü kütlelere arası gravitasyondur. Tanir cisimleri yaratmış ve aralarındaki yasayı bu içimde belirlemişti: kozmik düzen bu şekilde değışmeden daralıp genişlemeden sürüp gitmekteydi.

Aslında newtonun büyük başarısı kendisinden önce birbirlerine rakip iktidarlarca desteklenen bilemsel adademilerde üretilen teoremleri hukuçu yönenünne yaişir biçimde bir araya toplamasında yatmaktadır. Tanir tarafından yaritılan amam kendililinden açılışan evreni matematik dehası sayesinde kurgulanmıştır newton bu evren modeliyle devasa bir makineden öte ilk ve en büyük famrikayı yaratmıştır. Tanri bu fambrikanın işleyişden sorumlu usta-patrandır. Büyük fabrikalaşmalar saniye devrimşle degil newtonun betimlediği tanirinin ustaligişla getirilmiştir.

Evreni makinelastırma-fabrikalaştırma girşimi izde bir hiristiyenlik faaliyetidir. Bu evren kurgusu evrenin yaritcisi tanir imini destekler niteliktedir. Bir makine yada fabrika kendi-kendini varedemez. Ancakır dıştan bir irade ktarfindan yaratıla bilir. her manikanın ve fabrikanın bir ömrü bir amacı vardır ereksel evren modeli mekanik evren tasarımıyla teolojinin buluşması nitecisinde kirşimiza çıka lbilir. Hiristiyenlik teolojisi descartes ve newtan gibi iimler sayesinde rönesansın zeik dogasına ruhsal varoluşşuna darbeler indirmiş evren her şeyden daha kudretli tanri iradesinin ve zakasının eseri

olma konumuna itilmiştir. Bu büyük fabrikanın parçaları devletin dili matematikle mekanik yasalarla birbirlerine başlanmıştır.

Bu evren fabrikanın tek başına akli vicdani ruhu yoktur. Tanrının büyük akli erişilmez ruhu ve sinirsiz iradesi tarafından yaratılmıştır. İnsan aklının erişilmez ruhu vesinirsiz iradesi tarafından yaratılmıştır. İnsanın aklının ruhunu iradesinin vidanı bu devas yapı karşısında değersizleceği kesindir.

17. yy., bilimi ve matematiğin tanrıya ulaşmada dini yerine geçitgi “batı kilması” dediğimiz devrimin yazıdır. Rönesansın paganteist ve paganist ruhu siyasal ve ekonomik gcünü artırmaya çalmıştır. Oysa bu devrimin temem dinamikleri yine rönesans ruhudur. Tamamın yok edilemeyen bu ruh iktidar odaklarının eliriyle devrilmiştir yine kozmik-iktidar düzenlemelerine kanallize edilmiştir. Herkes rönesan ruhundan kedisine düşen parçalarla konumunu ve amaçlarını destekleyen bilmeler türetmiştir artık evrenin hesaplanabilir kati yasaları vardır. Kütle ne kadar büyükse okadar ekim kuvvetinin barındırıyor olacaktır. Hareketlerin günceldurumu matematiksel hesaplamalara tabi tutularsa geçmişte nelerin olduğu ve gelecekte nelerin olacağı çok rahatlıkla ortaya çıkarılacaktır. Her şey “hesap” yapmaya bağılıdır. Doganın olduğu gibi devletlerin ve siyasetinde yasaları vardır artık toplumun isanın ekonominin ve savaşlarında... Gereken hesaplamalar sogukkanlilikle ivra edilebilirse istenilin sonuçlara ulaşılacaktır. İnsanda dahil doğa da bulunan hey şey bu hesap sahillerinin oyuncaklarıdır. Ve zaman neyin yahilacagina eldeki “veriler”in en kadarının harcanacagina olar karar verirler. İnsalar eğer gelecek güzel günlerin görmek daha doğrusu bir türlü varılmayan “gelecek nesillere gistermek istiyorlarsa: hesap yapıcılara itaat etmeli ve sirasi geldiginde harcanmayı göze almalıdırlar. Ancak bu sayede cennete ulaşabilirler.

C-) KIRILMA SONRASI

Ana hatları devcartes ve hewton raafından belirlenen yeni kozmik tasarım kısa sürde hemen hemen her alanda yansımaları bulacaktır. Başka bir ifadeyle yeni bilme yöntemi yayılacak ve her bilime alanı bu kozmik taririyi kendi bünyesinde çoğaltacaktır. 17 yy kozmolojisinin ilahi-metafizik yani ile maddi-bilimsel yani ayırışmış gökzükse dahi aslında model hep aynı kalcaktır. Determinizm (nedensellik) bilme alanlarında kök salacak; heketin yasalarını keşfedip “gelişmenin yolları”ni aramak bir tür tanrisal güvenle birlikte yürütülecektir. 17 yy kozmolojisinin geçmiş kozmik tasarımlardan ayırteden temel özellik; evreni cansız-ruhsuz nesnelerle ve bunların matematiksel düzenliliğiyle açıklamaya evrilmesidir. Mekanikçilik evrendeki belirsizliği gidererek hareketlerin asıl kaynağını bularak insanlar toplumları arası ilişkileri tam anlamıyla denetleyebilmeyi amaçlar. Bu yeni algı türü giderek soguk acımasız hesaplar eşliğinde sürdürülen siyasetin siyaset kuramlarının sosyal bilmelerin habercisi niteliğindedir. Evrenin ve tarihin ve tarihin belli salar ve nedeler çerçevesinde yönetilebileceğine olan inanc, iktidar hırslarıyla birliktikçe evren madde zaman ve insan zeki adamların kagıtlarına sirdan nicil malzemeler olarakgececektir.

İnsanların basati nicel malzemeler olarak tarih sayfalarına kanla geçtiği yerlerin başında ise firansa ülkesi gelmektedir. Yeni kozmik tasarımla birlikte fransada insa-toplumun değerdirmeleri nitelik değiştirecektir. İsan davarnışlarının fizik yasalarıyla belirlendiği bu nedenle “ruh”un olmadığı inancı izllikle descartes’ten sonra baş gistermiştir. Makro kozmos olarak evren nasilki belli salar ve hareketler temelinde varolabililorsa; mikro kozmosolarak insanda aynı ölçülerde tabidir. Ki her ikisi arasındaki mezo kozmos yani tohumuda bu yasalardan bağımsız değildir. Evren aynı

sayılar palasın türlerin bulunduğu bir mekandan ibarettir. Dolayısıyla matematik hesaplamalarıyla bir şeyin nede olduğu nereye ulaşacağı ve nasıl bir hareket tarzını izleyeceği bilinenbiliyorsa toplulaşacağı ve nasıl bir hareket tarzının izleyeceği bilenebiliyorsa toplum ve sınırlar içinde aynı kurallar geçerli ilmalıdır.

Toplumun ve insanın ruhsuz büyük fabrika şeklinde kugulanan kozmosla gizdeleştirilmesi fransada iç ve dış dönük yoğun öldürmeleri beraberinde getirmiştir. 1789 fransız devrimi bu anlamda devcartes ve newton kozmolojisinin insanlıkla ilk büyük buluşma girişimidir. İnsanların yaşadıkları mağdurriyetle beslenen bu devrim esasta tam bir fıkik problemidir. Soru basittir:”gelişmek ve ilelemek için ne yapılmalı?” vevap soru kadar olmasad kolay bulunur cinstendir. Toplumun ilerilemiş-ki ilerleme denilen şey zenginleşmek ve orduyu güçlendirmektir.-önünde duran engelleyiciyi faktörlerin ortadan kaldırılması mümkündür. Peşi sıra uygun işlerde çalışan uygun sayıda insan kısa sürüde gidilmesi gereken hedef toplumu ulatriabilecektir. “engellerin kaldırılması” kimi sosyal kültürel dini kurumsal alışkanlıkların terkedilmesinden yasaklanmasından ibaret degildir. Yeni insanlık pirojesinin keskinliğini hizini kararlılığını ve hatta hareket yönünü bir sanat eseri gibi simgeleyen giyotinde bu çabaya ortak edilmiştir. Kalabalıklara sevinç ciglikleri arasind sepete düşün her kelle ilerilemenin adımları sayılacak amama bu adımlar her şefesinde bir başkasının gerektirdiğinden sepetler hiçbir zaman boş kalmayacaktır. Neticede devreim korsikali bir subaydan bir imparator çıkarmattan öte beklentilere cevap olmayacaktır. Bu imparator ise yeni fizik yasaların savaş taktiklerine dönüştürerek avrupayı işgale kalkacak anacak mliyetçiliği ve ulus-devletçiliği kıstırkitktan sonra sahneyi terkedecektir. Sözde eşitliğin tesisi amacıyla jakobenlerce savunulan “yönetimin merkezileşmesi” ilkesi, ulus-devletlerin, milliyetçilik akımları eşliğinde çoğalmalarına kapı aralayacaktır.

Ulus-devletçilik, belli bir araziye yayılmış herkesi adeta tekrardan kabiliyetçiliğe dönüğü çağrıştıracak şekilde, kandaşlık paydası etrafında toplar. Dağınık maddenin yağunlaşarak gezegenleri ve yıldızları yarattığı inancı gibi, yeni kabilecilik formunda sıkıştırılmış ulus-devletler ortaya çıkar. Her birinin kendisini “Güneş” yapma, diğerlerini ise çevresinde dönen gezegenler halinde tutma istemi, dönem diplomasının karakteridir. Esasta, Hristiyanlığın mutlak otoritesinin, dünyevi siyasi otoriteler karşısında güç kaybetmesiyle, kitleleri bir araya getiren tanrı rolündedir. Dinin bıraktığı boşluk, soy, kültür, dil vb. birlikteliklerinin verdiği huşu ve güven ilişkileriyle doldurulmak istenmektedir. Aslında hiçbir ülkede geçerliliği bulunmayan bu durum, ulus-devletlerin ihtiyaç duyulan bir yalanın eserleri olduğunu gösterir. “ulus” tanımında geçen dil, tarih, kültür birliktelikleri, günümüz uluslarınınhiç biri için geçerli değildir. Daha çok devletle çok yönlü bağlar kurmuş kesimleri ulus kapsamında değerlendirmek gerekir.

Hegel (1770-1831) tamda böyle bir devlet örgütlenmesinin filozofudur. Onun için devleti olmayanlar; ilkel, ahlaksız ve hayvanca yaşamaya mahkumdurlar. Çünkü devlet insanlardan meydana gelen yığınlar biçim verir ve ulusu güvenceye alır. Devlet herşeydir. Birey devlete tabi olmalıdır. Tanrının yeryüzündeki tezahürü olarak devlet kutsaldır. Devlet en üst bilinç işidir. Sosuz varlığını sürdürecektir. Hegel de devlet insanlara değil, sadece tarihe hesap vermekle yükümlüdür. Tarih ise- ki bu devletin tarihi demek oluyor-o ulusun kalitesini, ruhunun değerini gösterir. Devleti kurup yüceltebilmiş ve dünya ta takım olmaya çalışmışsa o ulus, yüce bir ruha sahiptir. Bir bakıma Hegel, birleşmeye çabalayan Almanya’nın sesidir. Hatta denilebilir ki, o ünlü diyalektiğine göre tez ve anti tezin karşılaşması sonrası ortaya çıkan sentez; bu Almanya hayalinin ifadesi ve ürünüdür. Devletin mutlak otoritesini bir tür ahlaki ölçüt gibi savunmuştur. Ona göre devletin varoluşu insanlar için ahlaki bir gereklilikken,

devletin ahlaki olmayacaktır. O, düşmanı olduğu diğer devletlerle savaşarak ruhunun büyüklüğünü sınayacaktır. Hegel’de dahil Alman felsefenin de özne, sürece bağlı olarak devlettir. Mizeahi bir ifadeyle çokça tekrarlandığı üzere, Alman filozofları, Alman generallerini arartır. Niteliktedir. Hegel devleti kutsallaştıran bakış tarzıyla öne çıkar ve siyasi ruha denk bir konum kazanır. Bir devlet filozufu olarak, devleti tarafından da yüceltmeyi hak eder. Napoleon savaşlarından sonraki siyasal süreci temsil eden Hegel’in, ardından gelecek filozoflar, artık devlet odaklı düşünce üretmeye yöneleceklerdir.

Dikkat çekici bir diğer husus; devlet odaklı felsefelerle, yeni müzik düzenlemesi olarak orkestraların neredeyse eşzamanlı değerlendirmesidir. Orkestra enstrümanların çeşitliliği ve mükemmel uyumuna dayanmaktadır. Neredeyse tek tip giysileriyle çalgıcılar, şefin küçük parmak ve el hareketlerini seslere dönüştürürler. Devlet örgütlenmesi içerisinde kesimler arası iç bölümünü simgelemesi açısından orkestra, toplumsal-kurumsal bir model oluşturur. Alman prensliklerinden krallığa geçişin, orkestrasıyla duyulan ilgiyi arttırdığı eşitkardır.

Mekanik kozmik tasarım fransada toplumsal-siyasi projelerdirmelerde, Alamy ve italya da devletleşme eğilimlerinde yansımasını bulurken; britanya’da ekomik kuramların geliştirilmesinde kendini gösterecektir. Adam Smith (1723-1790), kökeninde bencilliğin olduğu işbölümünün tarımdan ziyade modern makinalarınca desteklenen, sanayi üretimi lehine geliştiği toplumlarda zengiliğin, artacağına işaret etmiştir. Britanya özgürlüğüne gönderme yapacasına sanayi ile deniş ulaşımına dayalı ticaretin biraradanlığıyla refah ve barış toplumunun yar5atılabileceğini savunmuştur. Ricardo(1772-1823) ise zenginleşmede emeğin niteliği ve yoğunluğu ile arz-talep ilişkisi üzerinde durmuştur.

Newton tarafından sağlamaştırılan evren tasarımı alta doğru çoğalarak yayılmaktadır. Psikoloji, insan davranışlarının nedenleriyle doğa yasalarını benzeştirerek gündeme girerken; belkide yeni kozmolojiyi en doğmatik tarzda toplumlara uyarlayan ve pozitivizm akımının öncüsü olan Auguste Comte (1798-1857) toplumsal yasaları bulduğu inancıyla, “tutarlı” fikirlerle ortaya çıkmaktadır. O, toplusalılığı fizikle özdeşleştirme çabasındadır. Newton kozmolojisinden esinlenerek toplumsal modelini “toplumsal fizik adıyla kuramlaştırmaktadır.

Yine bu dönemde zamanın yani tarihin “yasalrı” üzerinede ciltler dolusu kitaplar yazılacaktır.

Ancak en büyük şok Charles Darwin (1809-1882) ile birlikte gelir. Darwin her ne kadar mekanik evren modelini biyolojiye, uyarlamışsada dewton fiziğine farklı boyutlar kazandırdığı sızlaştıran kişidir. Mezarlarının newton’un mezarıyla yan yana olması bu anlamda monidardır. Biri evreni tanrı tarafından dizayn edilmiş büyük bir makine-fabrika durumuna getirirken, diğeribu makine-fabrika modelini usta- patrondan kurtaracak, tekbaşına bedeni varadebilen organizmaya, daha doğrusu ortama uyum sağlayanların ancak hayatta kalabildiği eski ama devasa bir arenaya dönüştürmüştür. 1788’lerle birlikte Hutton’un başını çektiği jeolojik araştırmalar darwin teorilerinin alt yapısını oluşturur. Yaşamın basitten karmaşığa doğru bir şehir izlediği, varolan canlı türlerin öncelikler üzerinde gelişe bildiği bu sebeple türler arası köken ortaklığında bahsedilebileceği şeklindeki teoremler; jeoloji çalışmalar sayesinde ileri sürebilmişlerdir. Dini kitapların aksine yer yüzünün çok daha öncelerin varolduğunu kanıtlayan jeolojidir. Kaldıki 18. yüzyılda mamut ve mastador türü hayvanların sayılarının tükendiği bilinmektedir. Keşfedilen ana karalardaki canlı çeşitliği “nuh gemisi” söylemini çoktan boşa düşürmüştür. Canlıların tanrı tarafından yaratılıp, bir merkezden tüm dünyaya yayıldığı ve yaratıldıkları gibi kaldıkları inancı darwinden çok önceleri tartışılmaktadır. Kilise teolojisine karşıt fikirlerin kaynağı tabik, yine

britanyadır. İngilizler ana karaya kafa tutma alışkanlıklarından vazgeçmemişlerdir. Onlara göre, evren içinde geçerli olan mekanik yasalar, hangi canlı türünün varlığını koruyup, hangisinin yok olacağına karar vermekteydiler. Bilim adamları işte bu yasaları bulmalıdırlar evet, tanrı evreni ve türleri yaratmış olabilir; ama onları ortak yasalarla donaltmıştı.... Darwin İngiliz jeolog Carles Lyell'in öncülüğünü yaptığı bu akımdan oldukça etkilenecektir.

Darwin'in etkilediği bir diğer akım malthusculuktur. T.R. Malthus(1766-1834) bir İngiliz iktisatçıdır. Dünyada insan nüfusu ile gıda kaynakları arasındaki orantısızlığın, yoksulluk ve açlık gibi temel sorunların sebebi olduğuna inanan malthus'a göre; bu disiplinsiz nüfus artışının sorumluları yine yoksul-geri ülkelerdirler. Dolayısıyla doğum kontrol yöntemleriyle, hatta savaşlarla bu nüfus artışı düzenlenmelidir. Malthus güçlü olanın hayatta kalabileceği bir kıyım politikasının gereklerinden bahsediyordur ki; darwin bunu evrensel yasaya dönüştürecektir. Canlı evrimini mekanik yasalarla açıklamaya çalışan darwin, alt türlerin nasıl oluştuğuna sağlayanların; üstün nitelikleriyle diğerlerinden avantajlı alanların varlığını süreklileştirebileceğini iddia etmiştir. "ötekiler" yok olmaya mahkumdur. Ki hayatının sonlarına doğru aynı ilkeyi insan toplumları üzerinde de işletecektir. Toplumlar'da diğer canlıların maruz kaldıkları "doğal ayıklama" hallerini yaşarlar ırklar arasında ticari girişimcilik, her alanda rekabet, savaşlar, sömürgecilik, kimi ırkların yok olmasına,; kimilerinin hayatta kalmasına yol açacaktır.

"evrim teorisi" yaratımdaki sıralama ve köken ortaklığı bağlamında insanlığın pekte yabancı olmadığı bir söylemdir. Mitolojilerde çokça karşımıza çıkan evreli oluşumlardan, evreli büyümelerden söz etmekteydi. Yunan filozofları Darwin'den önce karada yaşayan hayvan türlerinin suda geldiklerini savunmuşlardır. Anaksimandros Thales'in "su"ya verdiği önemi ileriye taşımış hayvanlar gibi inansanlarında deniden karay doğru bir gelişim seyri izlediğini belirtmişti. Ona göre canlılar sürekli bir değişim içerisinde. Hata dünyalar bile sonzulugun devinimiyle yok olup tekrardan varola bilmektedirler. Evrim teorisine karşı çıkan kişilerin peygamberi isanın da benzer fadeleri vardır. "bir kimse sudan ve ruhtan dogmadıkça tanrının melekutuna girmez" sözü ona aittir. İsa soyun kutsallığında ruhun su ile bağında yine geçmiş inançlardan devralmıştır. Hatırlanacak üzere orta doğu kökenlik bir çok mitolojide erenin oluşumundan su temel ögedir. Hristiyanlık inancında "sudan çıkmayı" benimser. Balığa atfılen değer burdan gelir. Paga'nın taşıdığı yüzükte balık motifi yer alır. Balık orda isayı temsil etmektedir.

Öte yandan insanın maymun türünün evrim geçirmiş hali olarak tanımlanmasında darwine has bir ifade değildir. Leonorda Da Vinci (1452-1519) yaptığı anatomi çalışmaları muymunsu hayvanlarla insanların benzerliklerine dikkat çekmiş hepsinin aynı sınıftan olduğunu iddia ederek organik evrim fikrini Darwiden çok önce ortaya atmıştır.

Ancak Darwin teorisinin fakli ve tehlikeli buyutları vardır. Her şeyden önce Darwin zayıp olanın dönüşüme gurayıp güçlenmesinden değil onun "dogal şekilde" yok olmasından yada yok edilmesinden bahsetmektedir. Evrende kati bir hiyerarşi meydana getirmekte; koşullara ayak uyduramayan türlerin evrensel yasalar gergi yok olacaklarına işarek etmektedir. İleriye-iyi olana doğru evrilen doganın ve tarihin getirisi bu. Yani ileriye- iyi olana doğru dönüşüm geçiren komik düzende zayıfın yama sansi yoktur. Tersten okursak; zayıfın tüketildiği yutulduğu ortam iyi alanın ileriye gidişin alemettini vermektedir.

Bundandır ki; Darwin'in "Evrin Teorisi" ile ırkçılık teorileri orasında siki bağlar mevcuttur. İrkçilik "ötekiler" karşısında kimliğin yüceltilmesindeki kapitalist sömürgeci girişemdir. Yüceltilen kimlik ötekilerin zayıflığı kötülüğü işe yaramazlığı gereksizliği

üzerinden şekillenmektedir. Bunların üzerinde kendisinin her türden tasarrufu zaten “dogal” hakkıdır. Köleleştirmek yada öldürmek sadece bu ötekilerin dönemsel ihtiyaçların neresinde durduğuyla neye yarayıp yaramadıklarıyla alakalıdır. Toplumsal dorwincilik bu tür ırkçılık teorilerine “değerli” katkılarda bulunmuştur. Ama hakkını vermek gerekir ki; Darwin teorilerini kimlikler arasın hiyerarşiye dönüştürerek bunu silah zoruyla işkencelerle poz odalarıyla doğrudan insanlara en metanik biçimde uygulamak hitlere nasip olmuştur.

17,18 ve 19 yy larda evrene-kozmaya atfedilen tanımlarla; keşfedilen yasalar. İlkeler dorudan toplumda ve bireşde yansımaları bulunacaktır. Yeni toplum söylemleri hiç olmadığı kadar devletle iç içe gelişecektir. Devlet yaşatmak yada öldürmek gibi temel hakların ötesinde yaşam tümünden disipline eden organ heine gelecektir. Nüfûy ayarlamalarında tutalim bedenleim biçimlendirilmesine insanların çalışma giyinme eğlenme hastalanma vb. alanlarına hükmetmesinden tutalim yaralılık gistermeyeyen bedenleri- örneğin yaşlıları degilleri suçluları ve htta çocukları-ayıklamaya dâre etkisini genişletecektir. Kendi kitlesiyle durduğu bu ilişkiler sayesinde nededeysse tüm yaşam alanlarının denetime alan devlet: diğer kitlelerle ve devletlerde her alanda rekabet ve düşmanlık içerisine girerek sayısız acıların yaşanmasına vesile olacaktır. Kısacası, insan hiç olmadığı kadar bu son dört yüzyılda sürekli aşağılanacak ve dogadakileri de dahil yüz yüze kaldığı hiçbir felaketi tesadüfan yaşamayacaktır.

-SONUÇ-

istediğinde dokuz(9) yaşındaki çocuğun, elindeki dondurmayı bize uzatması yahut babası tarafından kurban edileceğini bile bile, boynunu uzatması eğilimi; inanç iktidarının onda yarattığı vicdan gereğidir. İnanç iktidarı vicdan oluşturarak, vicdana referans oluşturan kimi kodlamalarla kendini meşrulaştırmaktadır.[“meşru” kelimesi, hareket için gösterilen yol, takip edilmesi gerekli yol; anlamına gelir ki, uygulaması gereken kurallar bütünü olarak “şeriat” kelimesiyle aynı kökeni paylaşır.] iktidarın meşrulaştırılması birazda onu destekleyen vicdanın yaratımıyla ilgilidir. Burada vicdan, içselleştirilmiş sistemin öğrenilmiş duygusal tepkilerinden meydana gelir. Beynin ve yüreğin kurulu sisteme eşik tutulması, kendi dışında işleyen “büyük iyilik”e duyulan güvenle alakalıdır. Bu “büyük iyilik”, birey yaşamı lehine katkı sunmasa dahi, O; hayat alma hakkı başta olmak üzere her türden tasarrufu tekelinde bulunduran ilahlaştırılmış kimlik iyiliğidir. Kimlik, belli bir toplumsallığın diğer toplumsallıklara ve tüm kozmosa göre konumu, tanımı, farklılığı ve nihayetinde yüceltilmiş varoluşudur. Kimlik kendini kozmosla onaylamakta ve özdeşleşmekte, olabilecek en iyi koordinata yerleşmektedir. Farklı kimlikler sadece saldırı potansiyeli taşımakla değil; kimliğin tekliği, varoluşun sorunluluğu duygusunu sarstığı içinde huzursuzluğun kaynağıdır. Dolayısıyla kimlik taşıyıcısı toplumsallık genelde kozmosla uzlaşmayı ve onunla kaynaşmayı; diğer toplumsallıklarla ise çatışmayı, onları gerekirse kozmos dışı alanlarda yabancılaştırmayı seçecektir. Kimlik bu uzlaşma ve çatışma sarmalında biçimlenecektir. Her iki ilişki türü ise toplumsallığın bünyesinde çoğaltılarak, tekrarlamak tek tek bireylere varıncaya kadar kodlanacaktır.

İnanç iktidarı dediğimiz oldu, toplumsalın kimliğini ilahlaştırmaya gereksinim duymasından çok önce insan-kozmaya ilişkisinde başlar. Bilinmelidir ki, varlık tek başına varolamaz. Varoluşlar büyüü içinde var olur. Düşünsel çalışmalarda en genel ifade olarak geçen “varlık”, esasta insanın onu anlamlandırmasına ihtiyaç duyar. Bir bakıma “bilmek” insanın tek başına üstleneceği bir faaliyettir. İnsan sadece evrendeki bir varlık değil, kendi varlığını sorunsallaştıran ve diğer varlıkları kendi varlığından hareketle belirleyen varlıktır. Bir an içinde olsa varlığa temas eden insan, artık o varlığa temas

bilgisiyle varolan insandır. Böylelikle ne varlık eski varlıktır. Ne de insan eski insandır. Kaldı ki, gerçekleşen temas edimine sadece bu ikisi değil tüm varoluşlar ortakdır. Her temas ediminin evreni tasarlamada yeni bir dalga yaratacağından söz edilebilir. İnsan da yeni bir varlık duruşunu sahibi olur. Her bilinen varlık birazda insanın karakteri ve bedeni olur.

Varlıkları kendi varoluşuyla anlamlandıran insan, bunları hafızasında tutarak ve kuşaklar arası aktarım imgelerine dönüştürerek sürekleştirir ki, bu onun sadece varlıkla değil zamanla kurduğu ilişkiyi de belirler. Zaman, kendi varoluşu ekseninde varlıkları anlamlandırma ve zihinde-hafızada taşıma süreçleridir. Varlık zaman sayesinde, zaman varlık sayesinde kavrana bilir şeylerdir. Her ikisinin insanla ilişkisi de benzerdir. İnsan, diğer varoluşlar ve zaman içerisinde; varlıklar ve zaman ise, insan varoluşu düzleminde geçerlilik kazanırlar. Bundandır ki bir çok düşünürün iddia ettiğinin aksine, özne ve nesne ayırımından kesin hatlarla bahsedemeyiz. Varlıklar ve zaman içinde varolabilen insan, varolduğu müddetçe varlıkları ve zamanları belirleyebilmektedir. Dolayısıyla kozmos tasarımları insana haz izler barındırmaktan kurtulamazlar. Varlıkları bir biriyle ilintilendirme aynı zamanda bir kültür yaratma işlemidir. Ontolojik kozmos, giderek “kültürleştirilen kozmos” olarak kapsam, biçim ve içerik değişime uğrar. Buradaki her imge, adeta kültürü meydana getiren zihin süreçlerinden doğar. İmgeler, adeta kültürü meydana getiren “gerçekler” konumundadırlar. Bir bakıma varlığın ve zamanın insanileşmiş ifadeleridirler. Varlık-zaman-insan arası ilişki ağları, oyun düzenleri ve bu oyun düzenlerinde sürekleşmiş denetimleri imgeler sağlarlar.

Yani kozmosun toplulukça içe alınması dışta duran bir şeyi kabul etme mahiyetinde olmayıp, tersine varolan insanın kozmosa katılımı bağlamındadır. Çevresiyle bütün olmak insanın en kadim uğraşdır. İnsanın çevresine, algıladığı biçim ve durumlara benzeşmesi onun tercihiyle de alakalı değildir. O, basit haliyle varlığın en ilkel, en belirgin eylemini gerçekleştirir. Tüm varlıklar gibi o da, varoluşunu süreklileştirmek için vardır. Belki de bu, aynı zamanda düşüncenin ilk biçimidir. Yaşamak için benzeşmek ve benzeştikçe yaşayabilmek insan türünün bekası için önkoşuldur. Varolduğu ortamın koşullarına uyum gösterme düzeyi yaşama ve soy sürdürme şansını belirleyecektir.

Yaşamsal zayıflıkların, nörolojik ayrıcalıklarla giderildiği-giderilmeye çalışıldığı insan için bu benzeşme ve uyum süreci çok farklı bir düzlemde gerçekleşecektir. Diğer varlıklardan farklı olarak görüngülerle kendini kıyaslayabilecek, doğrudan biçimi yada durumu taklit edebilecek ve bu sayede “gerçekler”, “doğrular” üretecektir. Dahası gerek somut ve gerek soyut alanlarda semboller, modeller, oyun düzenleri oluşturarak ve bunları toplumsal hafızaya katarak kuşaktan kuşağa devredilebilen kültürler yaratacaktır. İnanç iktidarı bu bin yılların birikimi ve onun giderek karmaşıklaşan serüvenin eseridir. Toplumsallık içinde gözlerini açan birey, üretilen bu değerlerin toplamını yudum yudum alacak ve kendi özel varlığında kişilikleştirecektir. Toplum ve o toplumun yarattığı değerler toplamı olarak kültür, bireyin tanıştığı ilk evren rolündedir. Bir bakıma topluluk evrenin karşısında neyse, bireyde toplumun karşısında o olmaktadır.

Sembollerin modellerin ve oyun düzenleri olarak ritüellerin karşılıklı benzeşmeler ekseninde süre gittiği bu ilk toplumsal forma “sihirsellik”; bu formun baskın ve yaygın olduğu sürece ise “sihirselleşme dönemi” diyoruz. Bireyin toplumla, toplumun iç içeliğine tekabül etmektedir. Evren, evrendeki tüm yaratıcı unsurlar, yine toplum ve toplumun yaşadığı mekanlar dışı karakterlerdir. Dışılık gösteren faktörlerin hayati öneme sahip olması, kadının toplumsallık içi konumunu da güçlendirir niteliktedir. Dokunuşu, sözü ve nefesiyle; yine yaşadığı dönemsel durumlar ve vücudunda kopan kılı, kanı,

enzimleriyle gizemli etkisini göstermektedir. Dolayısıyla büyücülerin çoğunun kadın olmasına şaşmamak algılanacak, başta Sümer ve Mısır olmak üzere uygarlık merkezlerinden kovulacaklardır. Bu durum, kurumlaşmış iktidarın grup ve birey iktidar potansiyellerine tepkisidir. Sihirsellik kendisinden sonraki tüm inanç yapıları tarafından düşman ilan edilecektir. Oysa insanlığın en uzun yaşadığı ve en çok değer üretebildiği aşama da yine sihirsel dönemdir. Ruh-biçim aynılığı üzerinden geliştirilen her türden figürler; sesin, sözün, resmin, heykelin, yazının, sayıların, müziğin, eğlencenin, ritüelin, tiyatronun vb. neredeyse tüm iletişim ve sanat alanlarının karakterlerini belirleyecektir.

İnanç iktidarının serüveninde en büyük kırılma, ruhun biçimden yani bedenden ayrılmasıyla gerçekleşir. Özde toplumun diğer topluluklarla giriştiği mücadeleler ve karşılaşmalar eşliğinde kimliğin belirtilmesi, yöneltmesi ve yüceltilmesi aşamasına geçiş yapmaktadır. Ruhun bedenden kopuşu, toplumsal varoluşu tehdit eden unsurlara karşı geliştirilmiş tepkilerin sonucu olabilir. Yaşanılan ortamda güçlülüğü ispatlanmış varlıklarla girişilen soy ilişkileri, ölümlerin toplumsala “örnek üyeler” olarak eklenmesi ve tüm bunlarla geliştirilen varoluştaki ölümsüzleşmiş bir konuma taşıyacaktır. Kimliğin asıl sahipleri imiş gibi gözüken kozmik güçler ve ata ruhlar, zamanlarında öteki topluluklara karşı zaferler kazanmış, kimliği korumuş ve bugüne, çoğu zaman kadını dışta tutan askeri güç ilişkileri, kutsal soy sürdürüldüğü ve bunların belirlediği hiyerarşiler devretmişlerdir. Nihayetinde soyutlanmış kimlik, tıpkı kendisi gibi soyutlanmış varoluşlarla ve kendini savunup ötekine saldıran toplumsal değerlerle yeni bir evren kurgusuna yönelmektedir. Mitoloji burada, varoluşların temsil ve simge niteliklerini üstlenmiş ruhların, çoğu zaman döngüsel durumlarına gönderme yapan, böylelikle ruh-beden ayrımını üst düzeyde seslendiren yorum tarzıdır. Önceki bölümünde yaşanan bu kırılma süreci üzerinde durulduğunda tekrarlamaya girmeyeceğiz. Yine mevcut kırılmaya MÖ 10 binlerde eklenen neolitik kırılma ve onun devletleşme türevinin yeterince açıldığı düşüncesindeyiz. Esasta maddeden kopan ruhun, nesneden kopan özne ve kozmos da dahil, çevresinden organik biçimde ayrılıp farlılaşan insan toplumsallığı olduğunu artık bilmekteyiz. Sonuçta, doğayı üzerinde her türlü tasarrufun meşru sayıldığı nesnenler yığını halinde kurgulamak, insanı insan tarafından sınırsız biçimde sömürüye hazır hale getirmiştir. Ki bunun tersinin de geçerliliğinden bahsedilebilir. Topluluğun kendisi olmayanla kurduğu ilişkide yüceltmeyi seçmesi, evrenin insan narsizmiyle yorumlamasını uç boyutlara taşıyacak bu da, tek amacın sağ kalanların öldürülmesine varan çok yönlü soykırım mantığına yol açacaktır. Sömürgeciliğin kışkırttığı keşifler ve çok yönlü arayışlar eşliğinde gelen 17. yüzyıl batı kırılması, bu kurguyu daha ileri bir boyuta vardıracak; evreni en ince ayrıntısına kadar kâr amacı güden aklın hizmetine koşan batı toplumları da çıkarları doğrultusunda araçsallaşmış aklıyla düzenleyecektir. Devlet merkezli bilmelerle, tarih ve ulus yaratma, toplumları ve değerleri yönetme, neredeyse tek tek bireyleri sisteme yararlılık düzeylerine göre konumlandırma; öte yandan dışa hiyerarşide batı dışı kimlikleri aşağılayarak tepeye tırmanma süreçleri, iktidarın toplumsal mühendislik hamleleriyle eş zamanlı süreçlerdir.

Tüm bu süreçlerin bir çeşit diyalektiğinden bahsedeceksek; tez-antitez-sentez üçlemesinden ziyade, varolanın aynı zamanda kendini yadsımaya evrildiğini söylemek daha isabetli bir değerlendirme olabilir. Başka bir ifadeyle her şey adeta katilini üretmektedir. Topluluk doğayı yadsıdıkça, kendi varlığını yadsıyan çevre ve topluluklar içerisinde varolur. Yadsınan toplum onu meydana getiren üyeleri de yadsıma eğilimi gösterdikçe üyeler yani tek tek insanlarda kendilerinin ve de bir birlerinin iktidar alanlarına düşmanlaşırlar. Adeta bilinç, varoluşunu yadsır hale gelmiş ve yine her yönden yadsınır duruma düşmüştür. Dolayısıyla sanıldığıının aksine, iktidar paylarından

feragat eden üyelerden oluşan toplumlarda, her türden roller ve bunlar arasında süreklileşen iletişim-dolaşım araçları ile insan bilinci; insan bilince ile de insan varoluşu çatışır haldedir. Uygarlaşma denilen süreç bu yabancılaşma ve yalancılaşma katmanlarından meydana gelir. Bu katmanlara yol açan kırılma anları ise tam anlamıyla kaos zamanlarıdır. Mitolojiler böyle zamanları tarif ederken neredeyse hiçbir görünür biçimin bulunmamasına özen gösterir. Dinsel anlatılarda her şeyin suyun, ateşin yada toprağın altına gömüldüğü hikayeler böylesi dönemleri betimlerler. Felsefenin “köken neden” keşfine çıkışı, birazda kaostan kurtulma çabasıdır. 17. yy da dilini oluşturan bilim ise, kendisinden önceki çağa “karanlık” sıfatını takarak meşrulaşır.

Artık böylesi kırılma zamanlarını, eski kozmik tasarımın krize girip geçerliliğini yitirdiği yenisinin ise geliştirilemediği dönemler olarak anlıyoruz. Bu kriz onları, ampirik birikimin mevcut kozmolojik yapıda açtığı gedikler sayesinde ortaya çıkabileceği gibi toplumsallığın ve onun üstünde yer alan iktidarın yeni yaşam formasyonları karşısında bocalaması yada doğrudan varlık ve süreklileşme endişesi içerisine girmesi nedeniyle de olabilir. Toplamlar arası kimlik savaşları yaşanmasıydı, ruhun bedenden ayrılıp ata ruhlarına dönüşmesi gerçekleşmeyebilirdi. MÖ 10. ve 4. binlerde mevsimsel şartlar değişmeseydi beklide sonu devlet yaratımına varan gökyüzü merkezli kozmik tasarımlar egemen hale gelmeyecekti. Mısır Nil deltasına yerleştikten sonra hayvan ata tanrılarını insanlaştırmaya başladı. MÖ 2800’lerde baş gösteren yoğun savaşlar, Sümerlere tanrılarını sorgulattılar. Yahudi devletin kurulmasından çok sonraları bile ibadetlerinde Musa inancına pek yer vermeyip Fenikelilerin tanrılarına tapınanlar; saldırılara, katliamlara ve sürgünlere maruz kaldıktan sonra ancak MÖ 621’lerde Musa’yı ve onun öğretilerini açıklayan, savunan kitaplar yazdılar. Hinliler, Çinliler, Yunanlılar ve hatta Romalılar da inanç sistemlerini büyük savaşlar, yıkımlar, yoksulluklar ertesinde değiştirdiler. 17. yy batı kırılması onlarca yıl süren savaşlar, ölümcül hastalıklar, yeni zenginlik sahalarının keşfi, iktidar parçalanmaları ve elbette tüm bunların karşısında güç yitiren kiliselerin Paganist-Panteist yorumlarla etkisizleştirilmesi ortamında filiz verebildi.

İşte 20. yy’lı ilk yarısında yananlarda benzer bir kırılma sürecinde kapı aralar. Newton ve Darwin öğretilerinin kılavuzluğunda toplamları ruhsuz birer makine düzenine sokan iktidar sahipleri, sonra bunları savaştırdılar. Atom bombaları ve gaz odaları çığlıkları eşliğinde süren iki büyük Dünya savaşında on milyonlarca insan öldü. Yerleşim alanları yerle bir olup; yüz milyonlarca insan hastalıklara, sakathıklara, açlığa, sefalete ve her türden ahlaki yozlaşmaya sürüklendi durdu. Aslında tek başına bu bilanço bile Newton ve Darwin tasarımlı kozmosun iflasını ayan beyan ilan ediyordu. Büyük alanın, küçük alanları aralarındaki mesafelere göre etrafında döndüreceği ve sadece bazılarının hayatta kalmayı başarabileceği acımasız bir düzeneğe dönüştürülmüş kozmik model artık yenilmişti. Aynı damarlardan beslenen, dahası “işçi ulusu” üzerinde yükselen bir çağdaş kabilecilik örneği sunan Marxizmin de varolan krizi perdelemekten ve arkasında sayısız hayal kırıklıkları bırakarak sahneyi terk etmekten öte bir şansı yoktur.

Orta doğu için durum daha vahimdi. Tüm o hoşgörülü, güler yüzlü tanrılarını yamyamlık serenomileri eşliğinde peş peşe yemin ve onları, insanlara sırf cıza olsun diye hayat bahşeden zalim tek tanrıya dönüştürmüş Ortadoğu, hiçliğin azabında en ufak olmaktaydı. Buradaki insanlar için söylemlerin yenilgiyi, hatta onu alt üst eden sarsıcılığı, değişmesine yetmiyordu. Daima ruhunun derinliklerine gömülü o devlet yaratan köhnemiş inançları; bir şekilde her yeni olanı yutuyor, çirkin ve yaşlı vücudunun çıplaklığını gizleyen ucuz kostümlere dönüştürüyordu. O, Kürt mitolojisinde geçtiği üzere, genç insanların genç beyinlerini yiyerek beslenen Dehak’dı. Kürtler MÖ 7.

yy da bir demirci-şamanın önderliğinde onun kafasını çekiçe ezecekti. Ki, tüm orta doğu'nun son bayramı bu çekiç darbeleri sayesinde gelecekti.

20 yy da orta doğuda yaşanan kaostan sakınmak için tekrar eski inançlarına sığınırken; Pagan-Panteist geleneğin cılızda olsa kendini hissettirdiği batı, yeni arayışlara yönelecektir. Önemli kimi veriler sunsa da henüz bütünsel bir tasarımdan yoksun izafiyet ve kuantum teorilerine duyulan ilgi bu nedenledir. Her iki alandan sağlanan veriler sosyal bilimlerde yaygınca kullanılacak, ancak bunlarda geniş kitlelerin gereksinim duyduğu anlam ve inanç düzeyine ulaşamayacaklardır. Frankfurt okulu deneyimini, varoluşçuluğu, Neoliberalizmi, yeni Kantçılığı, Karl Popperçiliği, yapısalcılığı, Postmodernizmi ve diğerlerini bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla bu çalışmadan da kesin sonuçlar sunan reçeteler beklemek gerçekçi değildir. Zaten böyle bir amaca aday olduğunu iddia etmek, çalışmanın kendisini inkarı anlamına da gelecektir. Çünkü; savunulan görüş gereği, yeni bir kozmik tasarımın geliştirilememesi durumunda, söylenecek her sözün boşlukta yitip gitmesi riski geçerliliğini her zaman koruyacaktır. Bu sebeptendir ki, belki de yapılabilecek tek şey, bu çalışmanın temel çıkış noktasından hareketle kimi ön bilmeleri ve temennileri harmanlayıp genelmeler üzerinden sunmakla yetinmek olmalıdır.

Öncelikle, kozmosu nasıl tanımlar ve anlarsak öyle yaşamak, nasıl yaşıyor yada yaşamak istiyorsak kozmosu ona göre tanımlayıp anlamak ilişkisinden söz ediyoruz. Kozmik tasarım-insan-iktidar ilişkileri, çağdaş bilimin esas aldığı parçalayıcı yöntem karşısında tartışılmaz duruma getirilmiştir. Belki de genel ve kapsayıcı olmasından ötürü bilinçli şekilde görmezden gelinmiştir. Oysa mağaralarda yaşayan “ilkel” insan bu bağın farkındalığından öte doğrudan içinde yer almaktadır. Çevresiyle birlikte bir bütün olabildiği çıkarsaması ve basit taklitçiliği sayesinde binlerce yıl hayatta kalmayı başarmıştır. Gökyüzüne baktığında ise orada sadece yıldızları değil, şaşmaz düzenliliğiyle kendi toplum tasarımını bulmaktadır. Heraklitos doğa yasaları ile insan yasalarının aynılığından bahseder. Epikuros, bu aynılaştırma işleminin insan özgürlüğünü tehdit ettiği söyler. Bir mektubunda şöyle der: “isteğimiz özerk ve bağımsızdır; onu övgüyle donatabilir yada hoşnutsuzluk gösterebiliriz. Nitekim, özgürlüğümüzü koruyabilmemiz için fizikçilerin biçtiği kaderin köleleri olmaksızın iyilik inancına bağlamamız daha iyi olur.” Ancak ruhun bile atomlardan meydana geldiğini iddia eden Epikuros, kendi özgürlük istencini yine kozmosta desteklemekten geri kalmaz. Onun için evren sonsuz zaman içinde kaostan rastlantıyla çıkmıştır. Gerçek huzur nesnelerin doğasını anlamakla yakalanabilir. Bu düzeyde atomu ve rastlantıya inanan bir düşünce Roma tarafından tehdit kapsamına alınacaktır. Yunanistan için Platon Almanya için Hegel neyse Roma içinde o olan Cicero; Epikuroşçuları; “ayak takımı filozofları” diyerek aşağılayacaktır. Avrupa'nın büyücü kadınları, Simyacıları, Gnostikleri ve Ateistleri de benzer aşağılanmalara maruz kalacak, Spinoza gibi düşünürler, doğanın-evrenin bütünselliği ile tanrı'nın aynı şey olduğuna dair Panteist geleneğe bağlılık gösterdikçe dışlanıp yalnızlaştırılacaklardır. Pagan ve Panteist geleneği en büyük darbeyi, 17. yy kozmik tasarımı ve Descartes, Bacon gibi devlet eklemlenmiş filozoflardan alacaktır. Kozmos tüm varoluşları ve sistemliliğiyle aklileştirilmeye evrilecektir. Bu kırılmanın temsilcilerinden Kant, tanrının bile saf akıl olduğunda iddialıdır. Ona göre insan aklı, kendi düzenini oluşturmada bu evrensel akıldan faydalanır. Tersten okursak; insan aklının düzen kurmada kullandığı akıl, tanrı'nın kendisi olur. Böyle bir tanrının öncül neden olarak tanınması aynı zamanda akıl tarafından yaratılan her şeyi kapsamaması anlamına da gelir. Hegel ve Max bu eğilime, kozmosun aklileştirilmesi ve aklın tanrısallaştırılması düzleminde önemli katkılar sunacak; Engels daha da ileri gidip matematik hesaplarıyla kurguladığı

“doğanın diyalektiği”ni yazacaktır. Nietzsche ise doğrudan saf akılla donatılmış “üstün insan”ı tanrının koltuğuna oturtacaktır.

İktidarı kozmos alanda tek tanrıyla, insan toplumunda ise yönetici elite sınırlayan orta doğu zihniyeti ne kadar kuru, verimsiz, baskıcı ve acımasızca; kozmosu aklileştirip un ufak ederek gözü kara insan-tanrılar türeten ve giderek herkesin her şeyiyle bir birine benzediği küresel totaliterizmi inşa eden batı akli da tüm veçheleriyle bir o kadar soysuzlaştırıcı yoksullaştırıcı ve yok edicidir.

Bu çalışma her ikisini de red etmektedir. Kozmosun, tüm varlıkların dışında ve ötesinde mutlak irade sahibi tek ilah tarafından belli bir kader doğrultusunda anı anına yönetildiği söyleminin, devletli iktidarın en büyük meşrulaştırıcı hilesi olduğunu ısrarla belirtmekteyiz. Çünkü başka bir şeye muhtaçsızlık zemininde varoluşlar tanımlamak, insanın diğer insanlara ve doğaya muhtaçsızlığı üzerinden ucubeleşmesine yol açacaktır. Yine matematiksel hesaplamalarla anlamlandırılabilen, her şeyin belli kurallar çerçevesinde cereyan ettiği oluşum ve önem sıralamasına göre derecelendirilmiş, bütünlüklü bir kozmik tasarımın; insan hırsı ve aklının her türden sömürüye açık tehlikeli ittifakının ürünü olduğunu söylemekteyiz. Matematik varolanın oysa görüngülerin verimli ilişkilerini esas alan sayısal hesaplamaların antolojik önemi tartışmalıdır. Her şeyden önce insan, görüngüleri kendi duyumları ve yakınlık dereceleri bağlamında dokümanlaştırmıştır. Kendi varoluşu üzerinden onları üretmiş ve onlar için istikamet belirlenmiştir. Bir bilme türü olarak matematik, bunun iktidar-devlet merkezli en soyut ifadesidir. Tasarlanacak kozmik yapının görüngülerinden bağımsız mutlak irade sahibi ilahlardan ve de soğuk bir makine işleyişine indirgeyen hesaplamalardan kurtarılması gerekmektedir.

Bunun, iktidar merkezlerinin bin yıllardır ezmeye, ötekileştirmeye ve de yok etmeye çalıştığı Panteist gelenekle, çağdaş izafiyet ve kuantum teorilerinin harmanlanması toplumla, toplumun işleyeceğine inanıyoruz. İnsanın insanla bireyin toplumla, toplumun ise diğer toplumlar ve doğayla barışık- özgür birlikteliğine ancak böylesi bir yorumla ulaşılabilir. Kullanılan “barışıklık” ibaresi kozmosun bütünlüğüne, yani Panteizm ilkesine gönderme yaparken, “özgürlük” söylemi de varoluşların zaman ve mekandaki özgünlüklerine, rastlantılara ve olasılıklara açıklığını dile getirir. Buna göre kozmos tüm farklılıklarıyla bir bütündür. Yada kendi bütünselliği içerisinde farklılaşmıştır. Varoluşların ortak değerler üzerinde buluşabildiği bu bütünlükte her farklılık diğer farklılıkları belli oranlarda da olsa temsil etmektedir. Her farklılık, rastlantısal biçimde meydana gelen değişimlerin kendinden önceki koşullara uyumu üzerinden gerçekleşmektedir. Eğer kozmos için bir ruhtan yada akıldan bahsedilecekse bu, kozmosu oluşturan tüm varoluşların ortak akli ve ruhudur. Eğer tanrıdan bahsedilecekse o da, atom altı parçacıklardan başlayarak kozmosun tüm alanlarını kapsayan tanrıdır yada tanrılar toplamıdır. Yani bütün denilen şey farklılıkların bütünlüğüdür. Her “neden” bir “sonuç”; her “sonuç” ise bir “neden”dir.

Dolayısıyla birbirlerinden bağımsızlarmış gibi kozmosun insana dair amaçlarından söz etmek yanılgıdır. Kozmosta yer alan bir farklılık olarak her insan öncelikle, ölmüşler ve doğacaklarda dahil bütün insan halleriyle vardır. Bu varoluş tarzı insanın geçmişteki ölü insanlara tapınmasını ve gelecekteki doğacak insanlar için yaşamasını engeller. Zaten tüm insan hallerini barındırdığı için ölümlere ve doğacaklara dönük saygı ve sevgisi kendisine olanla eşdeğer olur. Yaşam, sayılamayacak olasılıklardan ona düşen şanstır ve o da öldüğümde, insanlığa ve geri kalan kozmosa bir beden yada ruh olarak değil, eriyerek-çözülerek tekrardan katılacaktır.

Tüm bunların yanı sıra her insan kozmosun geri kalanından farklıdır, farklı olmalıdır. Bu onun özgürlük düzeyidir. Yaşam da karşılaşacağı sayısız durum karşısında yapacağı seçenekler ve bu seçenek belirlemenin öz iradesiyle ilişkisi, özgürlük düzeyini

gösterecektir. Kullanılacak seçeneğin, diğerlerini yok edebileceği bilgisine rağmen gösterilecek cesareti gerektirecektir.

Toplumla, o toplumu oluşturan insan arasındaki ilişki kozmos ile varlık arasındaki ilişkiye tekabül eder. Biri diğerinin nedeni ve sonucu değildir. Her ikisi de neden ve sonuç olmayı ortak şekilde kabullenir. Toplumun üyesiyle kurduğu bu ilişki toplumla diğer toplumlar içinde geçerlidir. Her toplum yaşadığı geçmiş, coğrafya ve üyeleri tarafından farklılaştırılır. Ama aynı zamanda diğer tüm toplumlarla ortak varoluşu paylaşır. Bunandır ki, toplumun diğer topluluklarla kimlik hiyerarşilerine gitmesi gerçekçi olmadığı gibi; toplumun doğayla yada başka bir toplumsallıkla “savaş “ı başta kendisini katletme girişimi anlamına gelecektir.